ERGUN AYDINOĞLU

"SOL HAKKINDA HER ŞEY" Mİ?

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASİ DÜŞÜNCE - SOL ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ERGUN AYDINOĞLU

“SOL HAKKINDA HER ŞEY” Mİ?

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASİ DÜŞÜNCE - SOL ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

versus

versus

Ergun Aydınoğlu

Ergun Aydınoglu Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim görevlisidir. Yazarın yayınlanmış diğer çalışmaları: *Brezilya tşçi Partisi Deneyimi* (Brezilya işçi Partisi yöneticileriyle röportajlar), Belge Yayınları, 1991, *Türk Solu - Eleştirel Bir Tarih Denemesi*, Belge Yayınları, 1992, *Söylenmese de Olurdu - Bir Siyasi Göçmenin Otuz Yıla Diş ve Düş Gıcırtıları* (Denemeler), Belge Yayınları, 1996, *Türkiye Solu (1960-1980) - "Bir Amneziğin Anıları"*, Versus Yayınları, 2007.

Vcrsus Kitap (86)

"Sol Hakkında Her Şey" mi? Ergun Aydınoğlı

Yayma Hazırlayan

Özgür Deniz

Kapak Tasarımı Bülent Arslan

Sayfa Düzeni Bülent Arslan

Baskı

Can Matbaacılık 0212 613 10 77

ISBN: 978-9944-989-89-3

Albay Faik Sözdener Sk.

Benson iş Merkezi No:21/2

Kadıköy / İstanbul 34710

Tel: O 216 418 27 02 (pbx) Faks: O 216 414 34 42

www.versuskitap.com

versuskitap@versuskitap.com

“Sol Hakkında Her Şey”

mi?

Ergun Aydınoğlu

versus

Sunuş

Bu kitap, iletişim Yayınlan'nın *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* dizisinin 8. cildinde (Sol) yer alan bir dizi değerlendirmenin eleştirisini amaçlamakta. [1]

Yetmiş küsur yazar, araştırmacı, akademisyen ve solcu militanın katkıda bulunduğu yaklaşık bin üç yüz sayfa tutan bir makaleler derlemesi üzerine kitap formatında bir eleştirel (ve polemik) değerlendirme ilk bakışta tuhaf karşılanabilir. Bu tuhaflığın (ya da orijinalliğin) şöylesi pratik bir nedeni var. Neredeyse tamamı ilgi ve çalışma alanım dahilinde bulunan bu derlemeyi elime aldığımda, üzerine bir “kitap tanıtma” yazısı yazabileceğimi düşünmüştüm. Ancak derlemede yer alan kimi çalışmaları okudukça, eleştiri ve değerlendirmelerimin uzunca bir makale çerçevesinde ortaya konulabileceğini hissetmeye başladım. Okumalarım sonunda aldığım notlara bakınca, söylemek istediklerimin ancak bir kitaba sığabileceği açığa çıktı.

Ancak bu pratik nedenin ötesinde, “teorik” bir neden de mevcut. Bundan bir süre önce yayınlamış olduğum *Türkiye Solu (1960-1980)* başlıklı

çalışmamın önsözünde, Türkiye’de sol ve sosyal hareketlerin değerlendirilmesine ilişkin bir temel eksikliği iki düzeyde tanımlamaya çalışmıştım. [2] Orada ilk olarak, solun ve akademik ortamın sol ve sosyal hareketler konusuna yeterince ilgi göstermediğine işaret etmiş; ikinci olarak ise, bu alanda polemik yokluğuna değinmiştim. Bu anlamda iletişim Yayınlarının *Türkiye’de Modem* Siyasi Düşünce dizisinin 8. cildi, mevcut eksikliğin giderilmesi yolunda dev bir girişim olarak algılanabilir. Her şey bir yana, Türkiye'de sol üzerine değerlendirmelerin ağırlıklı olarak sol çevrelerin “resmi tarih” çalışmalarının ürünü olduğu düşünüldüğünde, bu derlemede yer alan pek çok çalışmanın, bu alanda sağlıklı bir gelişmeyi ifade ettiği söylenebilir. Ne var ki aynı derlemede, sol “resmi tarih ”lerin baskısından kurtulamamış yazıların ya da alelacele yazılmış “malumatfuruş” değerlendirmelerin varlığı -ve daha da kötüsü bolluğu- dikkate alındığında, bu konuda çok fazla iyimser olunamayacağı da ortaya çıkmakta. Tahmin edilebileceği üzere, beni konu üzerinde konuşma ve tartışma ihtiyacına yönelten de, bu türden özensiz ve sorumsuz değerlendirmeler oldu. Öte yanda, son birkaç yıldır yıp-makta olduğum üniversite hocalığım sırasında pek çok öğrencimin, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce* dizisi kitaplarında yer alan makaleleri altlarını çizerek okuduklarına pek çok kez şahit oldum. Bu nedenle, dizinin bu kitabında yer alan akıl almaz özensizliklere, yanlışlara ve “partizan” yorumlara sessiz kalmanın, *Sol* derlemesinin okuyucularına karşı yapılacak büyük bir haksızlık anlamına geleceğini düşündüm.

Solun tarihi ve analizinin, benim için, herhangi bir tarih, siyaset bilimi ya da genel olarak sosyal bilim konusunun ifade edebileceğinden çok fazla politik bir anlamı da var...Bu alanın çalakalem yazılmış makale ya da kitaplara, erken yazılmış anılara, dizi senaryolarına, “Can Dündar (veya M. Ali Birand) tarihçiliği”ne ya da kötü romanlara bırakılması karşısında duyduğum" politik sorumluluk duygusunun da bu çabamda etkili olduğunu eklemek isterim.

Bu anlamda, bu kitap, Türkiye Soluna ilişkin bana göre “yanlış” ya da “sorunlu” değerlendirmelerin bir teşhiri ve eleştirisi olduğu kadar, solun 1960 ve 70’li yıllarını konu alan daha önce yayınlanmış çalışmalarımdaki temel tez ve argümanların geliştirilmesi anlamına da gelmekte.

Kitabıma seçtiğim başlığa *(“Sol Hakkında Her Şey” mi?)* gelince, o da *Sol* derlemesinin yarattığı izlenimle ilgili. Yayınlandığı günlerde bir günlük gazetenin *(Radikal)* kitap eki bu derlemeyi, “Sol Hakkında Her Şey” diyerek tanıtmıştı. Gerçekten de bin üç yüz küsur sayfalık hacmi ile bu çalışma, sola ait ne varsa her şeyi içeriyor izlenimini vermekte. Bense orada eleştiriye layık o kadar çok şey gördüm ki, bu tanımlamanın soru halinin çalışmama uygun bir başlık olacağını düşündüm.

Son olarak gerekli birkaç teşekkür: Çalışmam sırasında kaynak sağlama, çalışma metinlerimi okuyarak düzeltmeler yapma, eleştiri ve önerilerde bulunma konularında bana cömertçe yardımcı olan Evren Asena ve Murat Gülsaçan’a, öğrencilerim Zeynep Bursa ve Fırat Korkmaz’a teşekkürlerimi iletmek isterim. Ayrıca beni bu çalışmamda Atlantik ötesinden teşvik etmeyi hiçbir zaman ihmal etmeyen -neredeyse!- kırk yıllık dostum Behrooz Moazami’ye de teşekkürü borç bilirim.

Ergun Aydınoğlu İstanbul, 4 *Eylül*2008

Giriş

Sol derlemesine, yazıların içeriğine hiç girmeden bütünsel olarak bakıldığında, bu çalışma üzerine ilk olarak iki düzeyde eleştiri yapılabilir. Birincisi, derlemenin planı ya da kapsamına, ikincisi ise yazarlar seçimine ilişkin.

İlk bakışta “içindekiler” listesi, derlemenin bütünsel bir planı olmadığını hemen ele veriyor. Ancak tabii bu izlenim yanılgılar da içerebilir. Çalışmanın planına net bir şekilde yansıma-sa da, derlemeyi hazırlayanların kafasında belli bir perspektif ve öncelikler dizisi bulunabilir. Başka bir deyişle, çalışmanın kendine özgü bir iç mantığı olabilir. Ne var ki bunu da dikkate alarak içindekiler listesini ve yazarları tekrar gözden geçirdiğimde, editör ya da editörlerin yaptıkları işe dair derli toplu bir fikirlerinin olmadığı sonucunu çıkardım. Kuşkusuz derlemenin “içindekiler” listesine bakıldığında, onda “sola dair” çok, hem de pek çok şey görülebiliyor. Ama neden bunların yer aldığı ya da neden bazılarının son derece sınırlı, diğerlerinin ayrıntılı işlendiği ya da neden sola dair başka pek çok konunun yer almadığı konusunda bir fikir edinemiyoruz.

Örneğin derlemede, MDD hareketi üzerine bağımsız bir yazı yoktur. TKP'nin AKEl'.den sonra bölgedeki en güçlü komünist partisi haline geldiği 1974-1980 dönemi sadece üç-beş sayfa ile geçiştirilmiştir. Oysa aynı yılların iki küçük partisi olan TSIP ve ikinci TIP hakkında hiç de kısa olmayan birer yazı vardır. Hikmet Kıvılcımlı'ya ayrılan yer son derece sınırlıdır. *Kadro* hakkında, bu hareketin solla -eğer varsa- bağlantısını kanıtlamaya bile çalışmayan ve sadece sıradan bir ansiklopedide yer alabilecek "renksiz-ruhsuz" bir yazı yer almaktadır. Yine ne 1960-1971 ne de 1974-1980 dönemlerine özgü sol politik kültür özel olarak değerlendirme konusu edilmiştir. Solun 1980 sonrası evriminde önemli bir evreyi temsil eden *Yeni Gündem* dergisinin sözü bile edilmemiş, ama öte yanda onun editörü olan Murat Belge'nin 27 yıl önce yazdığı naftalinli yazısı derlemede yer alabilmiştir. Sonuç olarak editör, derlemenin içindekiler listesine bakan bir okuyucunun, orada Türkiye solunun bir genel manzarasını görmek isteyeceğini, o nedenle de konu seçimleri konusunda olağanüstü hassas olunması gerektiğini pek düşünmemiş gibi görünüyor.

Bu ve benzeri eksikliklerin nasıl açıklandığını öğrenmek amacıyla editör Murat Gültekingil'in "sunuş"unu okuduğumuzda ise, bu konuda hiçbir açıklama olmadığı görülüyor. Altı sayfalık bu yazının neredeyse tamamında editör -editörlüğünü yaptığı çalışmanın gerçek bir sunuşunu yapacağına- kendi ifadesiyle "bu ciltte yer alacak kimi eleştirel noktalara temas" etmekle yetiniyor. Derlemeye katkıda bulunan yazar sayısının yetmiş küsur, yazı sayısının seksen küsur olduğu düşünüldüğünde, bir editörün sunuş yazısının neredeyse tamamını bu yazıların bazılarında değinilen bazı noktalara ayırması ve yine bu konudaki seçiminin mantığı üzerine okuyucuyu bilgilendirmemesi gerçekten şaşırtıcı.

Editör, sunuşun en son birkaç paragrafında bizlere, çalışmanın amacı konusunda -nihayet- bir şeyler söylüyor. Buna göre derlemenin amacı, *"sol düşünce dünyamızın aksayan, kapsam dışına çıkan, anomali gösteren yanlarını, nedenleri ve semptomları analiz etmek bu cildin önemli amaçlarından biridir. Ama tabii daha da önemli olan 100 yıllık sol düşünce dünyamızın birikimini ve envanterini ortaya koymaktır."* Ne var ki editör bu sözleri, sunuşunun başında değil sonunda söylüyor. Oysa yapması gereken, yazısına bu türden sözlerle başlamak ve ardından konu ve yazar seçimlerinin, gerekçelerini, bu alandaki eksiklikleri ve nedenlerini vb.

aktarmak olmalıydı. Böyle yaparak okuyucuyu bu 1300 sayfalık yolculuğu öncesinde aydınlatmak yerine, editör, ciltte yer alan bazı “eleştirel noktalara temas”la yetinmiş. Bu satırları okuyan dikkatli bir okuyucu, şu kuşkuyu duymakta herhalde haklı olmalı: “Yüz yıllık sol düşünce dünyamızın birikimini ve envanterini ortaya koyacak” bu kadar geniş çaplı bir derlemeyi, içinde yer alan eleştirel noktaların bazılarına temas ederek sunan bir editör yaptığı işin ne olduğunu gerçekten biliyor mudur?

Aslında derlemede yer alan yazıların pek çoğunda kendisini hissettiren ve ilerleyen sayfalarda açıklamaya çalışacağım eksiklikler, bu derlemenin kelimenin gerçek anlamında bir editörünün olmadığını ortaya koymakta. Çalışmam ilerledikçe, eleştirilerimin, sadece kimi katkıcı yazarların yanılgı ya da yanlışlarım değil, pek çok durumda editörlük çalışmasının yetersizliğini (ya da yokluğunu) ortaya koyduğunu gördüm. Eleştiri noktalarımın önemli bir kısmı, bizzat editör tarafından bu çalışmanın hazırlık döneminde fark edilerek yazarlara hatırlatılabilir ve ortaya çok daha az sorunlu metinlerin çıkması sağlanabilirdi. Ancak görülüyor ki dizinin editörü, yayın sekreterliği işiyle gerçek bir editörün işini karıştırmış. Bu durumda da, tipik bir yayın sekreterinin çalışma tarzına uygun olarak, baskı öncesinde muhtemelen aceleyle kaleme aldığı satırları bizlere bu dev çalışmanın “sunuş”u olarak iletmesinde şaşılacak bir şey olmamalı.

Bu “giriş”te ikinci olarak, derleme yazarlarının seçimi konusunda pekâlâ “metodolojik” olarak da nitelenebilecek bir soruna işaret etmek istiyorum. Derleme, yetmiş bir akademisyen, araştırmacı ve solcu militanın katkılarıyla ortaya çıkmış. Bu haliyle, gerçekten de Türkiye Solu üzerine yapılmış en büyük kolektif çalışma olduğu söylenebilir. Ne var ki yazar seçimi konusundaki özensizlik (ya da metotsuzluk), daha ilk adımda çalışmanın değerini düşüren bir diğer sorun olarak kendisini gösteriyor. Bu sorunu ikiye ayırmak mümkün. Birinci olarak böylesi bir derleme için son derece gerekli olan, “yazarın konusuna mesafeli durabilmesi” ilkesinin pek çok yazıda göz ardı edilmesi; ikinci olarak ise, konu üzerinde yeterli birikimi olmayan kişilerden -muhtemelen birçoğunun adlarının çok duyulmuşluğu (“meşhurlukları”) ya da yakınlardan bir “ahbap” olmaları nedeniyle- yazı istenmiş olması.

Her ikisi de aynı derecede vahim olmakla birlikte, bu yanlışlardan birincisinin, derleme için çok daha büyük bir sorun oluşturduğu kanısındayım. Çünkü bunlar hem sayıca fazla, hem de solun en çok tartışılan ya da tartışılması gereken konularına ilişkin yazılarla ilgili. Şöyle ki, bazı konulan geçmişin siyasal aktörlerinden dinlemek zorunda kalmak, Türkiye solu hakkında eleştirel bir bakışı açısı bulmaya çalışan okuyucu için gerçek bir hayal kırıklığı anlamına gelebiliyor. Derlemede *Ant* dergisini (1967-1971) editöründen (Doğan Özgüden), 1970-71 silahlı mücadelesini bir eski silahlı hareket militanından (Ertuğrul Kürkçü), “Sosyal Demokrasi Arayışları”nı eski bir CHP’li bakandan (Ercan Karakaş), TSlP’i iki kurucusundan (Yalçın Yusufoğlu ve Çağatay Anadol), “İkinci” TlP'i yine bir kurucusundan (Orhan Silier), TKP günlük yayın organını o gazetenin bir yazanndan (Aydın Engin), TDKP'yi bu hareketin önde gelen bir şahsiyetinden (Aydın Çubukçu), Dev-Yol’u önemli bir önderinden (Melih Pekdemir), “Sol ve Aleviler”i *Nefes* dergisi yazı işleri müdüründen (Murat Küçük), *Birikim* dergisini bir yazarından (Şükrü Argın), *Kurtuluş’u* bir militanından (Seyfi Öngider) ve nihayet ÖDP’yi (“bu kadarı da olmaz” denebilir ama olmuş!) on bir yıllık genel başkanından (Ufuk Uras) okuyoruz. Bütün bunlara, Mahir Çayan’ı da bir hayranından (Süreyya T. Kozaklı) okumak zorunda kalmamız eklenebilir.

Böylelikle derlemenin en can alıcı konusu olan sol düşüncenin pratik deneylerinin önemli bir kısmı, konularına mesafeli olabilmesi hayli güç olan ya da bugüne kadar yazdıklarıyla bu konulara mesafeli yaklaşamayacaklarını göstermiş bulunan yazarlara bırakılmış. Öte yanda yazar seçimindeki bu sorunun bir adaletsizlik içerdiğini de eklemek gerekebilir. Gerçekten de bütün bu tuhaf örneklerin ardından, neden MDD’yi bir MDD’ci anlatmıyor? Niçin Mihri Belli'nin hikâyesini bir hayranından dinlemiyoruz? Niçin l. TİP'in, *Aydınlık* hareketinin ya da 1974-1980 TKP’sinin hikâyesini bu hareketlerin önder ya da militanlarından birinin kaleminden okumuyoruz? Veya niçin Hikmet Kıvılcımlı’yı bir “doktorcu” anlatmıyor? Derleme editörünün bu kuşkusuz saçma ama o derece de kaçınılmaz sorulara herhalde bir cevabı yoktur.

Yazarlar seçimindeki ikinci sorun ise, yazarların konularına hâkimiyetleri konusunda fazla sorgulama yapılmamış olmasından kaynaklanmakta. Editör, şu yazarlar ve konuları arasında nasıl bir bağlantı kurmuş ve

kendilerinden yazı istemiş (ve tabii ardından da iletilen yazıları ne kadar dikkatle okumuş) anlaması gerçekten zor : Akif Kurtuluş'un "Nâzım Hikmet'in Bütünlüğü" başlıklı yazısı, olsa olsa bir "Nâzım Hikmet'i Sevenler Derneği" yayınında ya da bir Nâzım Hikmet sergisi broşüründe yer alabilecek bir yazı. Arif Ulaş Bilgiç'in "Doktor Hikmet Kıvılcımlı"sı ise, internetten elde edilebilecek bilgiler temelinde yazılmış izlenimini vermekte. A. Bağış Erten'in "Türkiye'de 68", Sezai Sanoğlu'nun "Solda Birlik ve Yeniden Yapılanma Süreci" ve Kerem Ünüvar'm bazı yazılan ("Üçüncü Dünyacılık, Maoculuk, Aydınlıkçılık", "Doğu Pe-rinçek", "Öğrenci Hareketleri ve Sol", "Fikir Kulüpleri Federasyonu" ve "Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu") yine bilgi yetersizliği ve önemli olgusal yanlışlarla malul.

Diğer taraftan Orhan Koçak, Fikret Başkaya, Metin Çulha-oğlu, Murat Belge, Engin Erkiner, ve Bülent Somay gibi yazarların çala kalem yazıldıkları ilk bakışta belli olan ve bu konularda bir şeyler öğrenmek isteyen okuyucuyu hayal kırıklığına uğratan yazılarının -muhtemelen hiçbir editörlük müdahalesi olmaksızın- yayınlanması da derlemenin diğer önemli eksikliklerinden.

Bitirirken, bu türlü çalışmalarda olması kaçınılmaz tüm eksikliklerine rağmen konularına hâkimiyetleri ve yer yer özgün yorumlarıyla öne çıkan şu yazarlara dikkat çekmeyi de bir görev biliyorum: Emel Akal ("Mustafa Suphi" ve "Rusya'da 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerinin Türkiye'ye Etkileri/Yansımaları"), Cemal Güzel ("Türkiye'de Maddecilik ile Maddecilik Karşın Görüşler"), Erkal Ünal ("Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısında: Çeviri Kitaplar"), Yaprak Zihnioğlu ("Türkiye'de Solun Feminizme Yaklaşımı"), Mesut Yeğen ("Türkiye Solu ve Kürt Sorunu") ve Hamit Bozarslan ("Türkiye'de Kürt Sol Hareketi").

Bölüm 1 1960 Öncesi Sol

Bu bölümün konusunu, *Sol* derlemesinde 1960 öncesi TKP'yi ele- alan iki yazı oluşturmakta. Bunlardan birisi, TKP'nin önde gelen tarihçisi Mete Tunçay'ın, bu partinin tarihsel başarısızlığı üzerine gözlemlerinin yer aldığı "Türkiye'de Komünist Akımın Geçmişi Üstüne" başlıklı yazısı;[2] diğeri ise,

aynı partinin Komintern ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile ilişkilerini ele alan Bülent Gökay'a ait bir yazı.[3]

Tunçay'ın yazısı, Komintern'in diğer üye partilerinin deneylerini adeta yok sayarak, T^P'nin tüm belli başlı sorun ya da eksikliklerinin neredeyse sadece bu partiye özgü olduğu izlenimini vermekte. Aşağıdaki sayfalarda, Tunçay'ın özellikle "TKP'nin siyasal savaşımının başarısızlık nedenleri arasında" gördüğü noktaların değerlendirilmesi yapılıyor. Gökay'ın ya-

zısı ise, Komünist Enternasyonalin ^^tarihsl evrimi ve T^P-SB^P ilişkilerinin karakteris^^ üzerine söyledikleri nedeniyle konusu edilmekte.

1960 Öncesi TKP

Bir tarihsel olgu olarak ele alındığında Türkiye'de solun tarihi yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Ne var ki solu, bir toplumsal kesimin ya da sosyal hareketlerin siyasal ifadesi olarak ya da ülkenin siyasal gündemini veya ideolojik iklimini etkileyen bir siyasal aktör olarak ele aldığımızda, bu anlamda solun, Türkiye'de sadece 1960 ile 1980 arasında var olduğu söylenebilir. 1960 öncesinin Türkiye solu, ne toplumsal bir kesimin ya da sosyal hareketlerin bir siyasal ifadesi ne de ülke siyasal gündemini ya da ideolojik iklimini etkileyen bir siyasal aktördür. Var olan sadece, on yıllar süren uğraşı boyunca birkaç yüz bir militan ve sempatizan kadrosundan

öteye hitap edem^emiş TKP adlı bir küçük örgütlenmedir. Aslında TKP'yi, bir siyasal örgütten çok bir "siyasal sekt" olarak nitelemek çok daha doğru olabilir. On yıllar boyunca partinin üye ve . sempatizanları, kelimenin gerçek anlamında siyasal faaliyetten uzak kalacaklardır. Btı kadroların tüm ö^rgüsel-si-yasal çalışmaları, büyük çoğunluğu amacına ulaşa^yan ya-

sadışı propaganda girişimlerinden ibarettir. Kimi parti üye ve sempatizanları, partinin ve uluslararası komünist hareketin temel metinlerinden bile habersizdir. En nihayet her önemli tutuklama ve

yargılama dalgası, parti militanları arasında sık sık kişisel çatışmaların belirlediği geri dönülmez bölünmelerle sonuçlanır. [4]

Ancak tüm bu olumsuzları bir yana, TKP yine de Cumhuriyet Türkiye’sinde sol kadroların önemli bir kısmı için çekim unsuru olabilmiş ve bir anlamda solun 1960 öncesinde örgütsel sürekliliğini sağlayabilmiştir. Bu durumda doğal olarak TKP, tarihsel incelemelerin önemli bir araştırma nesnesi olarak öne çıkar. 1920 Eylül’ünde kurulmuş olan bu parti üzerine yapılan değerlendirmeler, esas olarak bu partinin örgütsel devamlılığının anlamı, teorik ve örgütsel zaafları ve 1960 sonrasındaki yükselişe yaptığı etki üzerinedir. “Sol" derlemesinde yer alan çalışmaların da genel olarak bu konularda yoğunlaştıkları söylenebilir.

Türkiye solunun yepyeni bir “başlangıç" yaşadığı 1960'lara gelindiğinde, TKP ne örgütsel bir yapıya ne de bir önder kadroya sahiptir. Örgütsel yapı olarak sadece, ülke dışında yaşayan bir avuç göçmen komünistin 1962 yılında oluşturdukları TKP Yurtdışı Bürosu vardır. Partinin önder kadrolarına gelince, onlar da aktif siyaset yapmayan ve çoğu birbiriyle ilişkisiz bireyler konumundadır. Ama bu gerçekliğe rağmen, bu partiden gelen kadroların Türkiye’de solun 1960 sonrası evrimi üzerinde büyük etkisi olacaktır. Bu gerçeklik dikkate alındığında; doğal olarak TKP’nin siyasal-örgütsel bilançosu sadece solun değil, konuyla ilgili araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve analiz konusu olarak gündeme alınmıştır.

1920 ve 3O’lar TKP’sinin Bilançosunda Keyfi Parametreler

Bu entelektüel merak ve analiz çabası, “Türkiye'nin en önde gelen TKP tarihçisi" olarak kabul edilmesi gereken Mete Tunçay'ın “Sol" derlemesindeki yazısında da kendisini hisset-■ tirmekte. Ancak bu yazıda Tunçay'm adeta anlaşılması zor bir özensizlikle yaptığı değerlendirmeler hemen dikkat çekmekte. Tunçay yazısının sonlarında, TKP’nin l 936’da fiilen ortadan kalmasının yolunu açan “separat (ya da desantralizasyon) kararı"na kadar süren 16 yıllık ilk dönemindeki “başarısızlık nedenleri arasında gördüğü birkaç nokta"ya değinerek bir tür bilanço çıkarmaktadır. Tunçay ayrıca yazısının sonunda, *“aynı konular, TKP’nin ikinci Dünya Savaşı’nın bitmesine doğru yeniden örgütlendikten sonra günümüze değin etkili olmaya devam etmiştir"* dediği için, bu nedenleri, TKP’nin

kuruluşundan l 990'ların başlarında ortadan kalkmasına kadar geçen yetmiş küsur yıllık tarihini anlamamıza yardımcı olacak olgular olarak görmek herhalde yanlış olmaz.

Tunçay'm "TKP'nin siyasal savaşımının başarısızlık nedenleri" olarak gördüğü birkaç nokta yazıda şöyle formüle edilmekte:

- *Türkiye'de komünistler;* 19. *yüzyıl başlanndan beri yürütülen Batıcı çağdaşlaşma projesinin hedeflerinin çoğunu paylaşıyor, siyaset bilimi yazınına 'savunmacı modernleşme' diye geçmiş olan, özünde tutucu anlayışın niteliklerini de taşıyorlardı.*

- Bu *akıma girenler, kendilerini halk kitlelerini ..^adam etmek"' misyonunu taşıyan bir seçkin grubun üyeleri olarak görüyorlardı. Demokrat değillerdi. Halka yaklaşmalan güçtü. İşçi sınıfının partisi olmak istiyor, ama işçilere kendilerini kabul ettiremiyorlardı.*

- *Komünizmin bir parçası olduğu hümanist felsefeyle ilgilenmemişler;* **^daha** *çok milli^timeler gibi birtakım araçsal yöntemler kullanmak istemişlerdi. Bu ibakv^mdan CHP yönetiminin gerek laikliği zorlama gerekse devlet işletmeleri kurma yolundaki başanlannı desteklemişlerdi.*

- *Dış ülkedeki yoldaştan gibi onlar da "mülkiyet" konusunu bir fetiş haline getirmişler; "özel mülkiyet" kalkınca "iyi toplum"un kuruluvereceğini sanmışlardı. Belki konusal denetimin ^daha. yararlı olabileceğini ve ^daha. kolay sağl^anabilece-ğini kavray^^rnışlardı.*

- *Hep birlikten söz etmekle birlikte, du^^^rn kişisel çekişmelere girmişler; sen kavgasıyla her zaman birbirlerinden ayn düşmüşlerdi* **(...).**

- *Komintem'e, dolayısıyla SBKP'ye maAdrten bağımlı olduklan için, onto^m özerk bir ^^toce ve siyaset geliştirememişlerdi.*

- *CHP dış politikasının Sovyetlerle karşı karşıya gelmeme ilkesi, onlan güç bırakmış, Sovyet politikasının çıkarla-*

n ağır basınca, kolaylıkla gözden çıkanlmışlardır.[1]

Bu “çalakalem” yapılmış sıralamadan önce Tunçay, “TKP’nin

yürüttüğü siy^asa savaşım”daki “^başansızlık”la neyi kastetti-

2- Tunçay, a.g.m., Sol, s. 355

ğini okuyucusuna net bir şekilde açıklamıyor. Ancak anlaşıla-bildiği kadarıyla, l920’ler ve 30’lar TKP’sinin, işçi kitleleriyle köklü ilişkiler kurmuş, sosyal hareketlere öncülük edebilen ve ülke siyasal gündemini etkileyen bir parti olamayışından söz ediyor olmalı. Bir başka ifadeyle herhalde Tunçay’ın sorusu, “TKP niçin Türkiye siyasetinin bir aktörü olamamıştır?” olarak formüle edilebilir.

Peki sorun bu şekilde koyulduğunda, Tunçay’ın sözünü ettiği nedenler, gerçekten de TKP’nin bu alandaki başarısızlığını açıklayabilir mi? Bu konuda ilk söylenmesi gereken, Tunçay’ın bu iddialarım hem TKP gerçekliğini hem de diğer komünist partilerin aynı dönemlerdeki deneylerini tamamen yok sayarak ileri sürdüğü olmalı. Gerçi Tunçay yazısının sonunda, *“bu sorunların bazılarının bütün dünyadaki komünist hareketleri için geçerli olmakla birlikte, bazılarının da yalnız Türkiye’ye özgü olduğunu sanıyorum*” demekte. Ancak bunları muhtemelen okuyucusunu aydınlatmak üzere yazdığını düşünen Tunçay, aslında TKP’nin siyasal başarısızlığı olarak sunduğu bu nedenleri daha da anlaşılmaz hale getirmekte. Çünkü TKP’yi uluslararası komünist hareketin bir unsuru olarak gören her okuyucu, konuyu daha iyi anlamak için bu partinin başarısızlığının “özel” ve “genel” nedenleri arasında doğal olarak aynm yapmak isteyecektir. Yine diğer komünist partiler hakkında biraz bilgi sahibi olan her okuyucunun da, o partilerin deneyleri açısından bu “nedenler”i yaıgılamak istemesi kadar doğal bir şey olabilir mi? Kolaylıkla fark edilebileceği üzere Tunçay’m “bazıları onlar için bazıları bunlar için geçeriidir” yollu açıklaması ise, sorunu anlamak isteyen okuyucuya pek yardımı olmayan bir belirleme olarak dikkat çekmekte.

Yazısının son cümlesinde Tunçay, “^bana *öyle geliyor ki aynı konular; İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesine doğru yeniden örgütlendikten sonra da günümüze değin etkili olmaya etmiştir"* diyerek bu nedenlerin TKP l 990’ların başlarında ortadan kalkana kadar “etkili" olduğunu iddia etmekte. Hatırlatmak gerekir ki bu “aynı konular", “TKP’nin siyasal başarısızlığı"

nedenleri olarak sunulmaktadır. Oysa aynı partinin 1974'ten sonra yaşadığı şaşırtıcı büyüme, aynı konuların pekâlâ bir büyüme faktörü olarak da ele alınabileceğini gösterir.

Tunçay’m bu analizinin değerlendirilmesine geçmeden önce, dağınık bir şekilde sunulan bu “nedenler”in (ya da faktörlerin) üç başlık altında sınıflandırılmasında yarar var. Böylelikle hem tekrarlardan kaçınmak hem de bir komünist örgütlenmenin siyasal mücadele bilançosunun daha metotlu yapılması mümkün olabilir. Bu üç başlık, programatik perspektif, politik kültür ve örgütsel/siyasal bağımsızlı[k] (veya otonomi) olarak özetlenebilir. Bu anlamda Tunçay’ın, Türkiyeli komünistlerin Batıcı çağdaşlaşma projesinin hedeflerinin çoğunu paylaştıkları, CHP yönetiminin uygulamalarını destekledikleri ve “mülkiyet” konusunu fetişleştirdikleri üzerine söylediklerini, bu partinin *programatik perspektifindeki temel zaafları* olarak görmek mümkün. Yine TKP’lilerin seç-kincilikleri, demokrat olmayışları ve “sen-ben kavgaları"na girişleri de, onlara egemen olan *politik kültür'ün* sorunlu yanları olarak alınabilir. En nihayet Komintern ve SBKP'ye bağımlılıkları ve CHP dış politikası karşısındaki açmazları ise, *TKP’nin bağımsız bir siyasal güç olmayışının* ifadesi olarak görülebilir.

TKP’nin Programı Ne Kadar Özgündü ya da Özgün Olabilirdi?

Türkiye komünistlerinin 1920 ve 30’lardaki egemen prog-ramatik perspektifleri konusunda ilk söylenmesi gereken, TKP'nin de üyesi olduğu uluslararası komünist hareket içinde bu perspektifin sadece ‘TKP'ye özgü' olmadığıdır. Bir başka ifadeyle, belirtilen türde bir çağdaşlaşma perspektifi, TKP'lilere özgü bir teorik tahlil ya da programatik seçenek değildir. Kuşkusuz yirminci yüzyılın dünyasında, geri kalmış ülke komünistlerinin çoğuna egemen olan -Tunçay'ın deyimiyle “tutucu"- çağdaşlaşma projesinden farklı bir perspektifi savunmuş ve bu temelde ülke siyasal yaşamının önemli bir aktörü olmayı başarmış pek çok sol parti vardır. Yüzyılın başında Avrupa sosyal demokrasisi, ondan türeyen komünist partiler, yine geri bir ülkenin sokulan olmalarına rağmen yüzyıl başlarında tüm kanatlarıyla Rus sosyal demokrasisi bu konuda örnek olarak verilebilir. Ama öte yanda, “Batıcı çağdaşlaşma projesinin hedeflerinin çoğunu

paylaşan” pek çok komünist partisi de vardır; ve bunlara sadece geri kalmış ülkelerde değil, ileri derecede endüstrileşmiş Batı ülkelerinde de rastlanır.

Ancak öte yanda da, hemen yakında gerçekleşecek bir “dünya devrimi"ni beklemeyen geri kalmış ülke komünistleri için Tunçay’ın sözünü ettiği programatik perspektifin özel bir tarihi vardır. Yirminci yüzyıl uluslararası komünist hareketinde Stalinizmin yükselişi ile, güçlü bir işçi sınıfına sahip olmayan ülkeler için özü itibariyle “burjuva" karakterde bir devrimci yöneliş öngörülür.[5] Bir başka ifadeyle Türkiye gibi ülkeler için geçerli kılman “aşamalı devrim" perspektifi, doğal olarak bu

ülkelerden komünistlerin, burjuva karakterde modernleşme/ çağdaşlaşma projelerine olumlu bakmalarına yol açmaktaydı. Türkiyeli komünistlerin çoğunun yaşadığı da budur.

Ancak bu sorunun, özel olarak Türkiyeli komünistlerin siyasal başarısızlıklarının bir nedeni olarak görülmesi gerçekçi değildir. Çünkü aynı yaklaşım örneğin 1950’lerin Endonezya-sı ya da lrak’ından 1960’lann Sudan’ına veya 1970 ve 80’lerin Güney Afrika Cumhuriyeti’ne varıncaya kadar nice ülkenin komünist partisine egemen olmuş, ancak bu yaklaşım, söz konusu partilerin (çalışan sınıflar içinde örgütlenme ve ülke siyasal gündemini etkileme anlamında) “başarılı” olmalarım engellememiştir.

Diğer taraftan yirminci yüzyılda sosyal demokrat partilerin evriminden kalkarak da Tunçay’ın bu “başarısızlık” gerekçesinin anlamsızlığı göze batırılabilir. Bu yüzyılda özellikle komünist partilerin kopuşundan sonra sosyal demokrat ve sosyalist partilerin büyük çoğunluğu, bırakalım “çağdaşlaşma hedeflerinin çoğunu benimsemeyi” bizzat o çağdaşlaşmanın kendisini (çağdaş kapitalizmi) çalışanlar lehine reformlar yoluyla biraz “düzelterek” korumayı benimserler. Ancak bu, deyim yerindeyse, “projesizlikleri”, geniş çalışan kitlelerin partisi olmayı sürdürmelerini ve ülkelerinin siyasetinde önde gelen birer aktör olmalarını engellememiştir.

Kuşkusuz bazı komünist partiler -kısmen de olsa- bu çağdaşlaşma perspektifinin ötesine geçen yaklaşımlara varabil-mişlerdir; örneğin Çin Komünist Partisi. 1920’li yıllarda Çin milliyetçi burjuvazisi ile ittifakı ve

onunla birlikte burjuva demokratik devrimini gerçekleştirmeyi hedefleyen bu parti, yaşadığı büyük yenilgiden sonra, iki temel faktörün etkisi altında köylülerin toprak mücadelesini temel alan ve milliyetçi burjuvazi ile siyasi iktidar paylaşımım gündeminden çıkaran bir yöneliş içine girer. Çin Komünist Partisi'nin, geri kalmış ülke komünistlerine neredeyse tamamen egemen olacak olan bir stratejik anlayışın dışına çıkmasını sağlayan birinci faktör, 1925 yılında burjuvaziyle ittifakın nasıl bir gaflet anlamına geldiğini gösteren Çin devrimi yenilgisi, ikinci faktör de, ülke çapında muazzam bir devrimci potansiyeli ifade eden bir köylü hareketinin yükselişidir. Ancak Çin deneyine özgünlük veren bu özellikler, Türkiyeli komünistlerin "Batıcı çağdaşlaşma" perspektifine niye mahkûm kaldıklarını da gösterir. Şu nedenle ki, 1920 ve 30'ların Türkiyeli komünistleri için ne yenilgisinden ders çıkaracakları bir devrim deneyi, ne de devrimci potansiyeliyle kendilerine yeni hedefler gösteren bir köylü hareketi söz konusudur.

Benzer bir durum, TKP'nin CHP politikalarını desteklemesine ilişkin olarak söylenenler için de söz konusudur. 1920'li ve 30'lu yılların TKP'si, Sovyetlere dost bir burjuva iktidarına karşı çelişkili politikalar yürütme konusunda tek örnek gibidir. Ne var ki birkaç on yıl sonra özellikle 1950'li ve 60'lı yıllarda pek çok komünist parti (ki bunlar arasında "başarılı" olanları da vardır), Türkiyeli komünistlerin 1920'li ve 30'lu yıllardaki CHP politikasına benzer bir şekilde, milliyetçi önderleri ve ülkelerindeki askeri rejimleri açıkça desteklemişlerdir. Bu açıdan bakılınca, TKP'nin CHP'ye ilişkin politikasını, bu partinin tarihsel başarısızlığında bir neden olarak sunmak yine çok anlamlı gözükmemekte. Farklı tarihsel koşullarda benzer bir politika, örneğin pekâlâ 1950 ve 60'lann Endonezya Komünist Partisi gibi TKP'nin de güçlenmesini getirebilirdi.

TKP'nin bir diğer programatik zaafı anlamında "özel mülkiyet"in fetişleştirilmesi ya da onun ortadan kaldırılmasına her şeyi çözen sihirli bir güç atfedilmesi konusuna gelince, bu kez Tunçay bu konuda "TKP'nin başka ülkelerdeki yoldaşlarTnın da benzer konumda olduğunu hatırlatıyor. Ne var ki söz konusu olan ister programatik bir orijinallik, isterse uluslararası komünist hareketin etkisi olsun, TKP gibi bir partinin özel mülkiyeti fetişleştirmesinin, tarihsel başarısız-lıklığının bir etkeni olarak görülmesi, her şeyden önce bizzat o dönem TKP gerçekliğini hiç dikkate almamak anlamına gelmekte. Konuyla biraz ilgili herkes kabul eder ki 1920

ve 30'la-rın TKP’si, programını kendi üye ve sempatizan kitlesinden daha öteye iletememiş bir örgütlenmedir. Söz konusu parti kitlesi ise, muhtemelen birkaç yüz kişiden ibarettir. Öte yanda TKP, güçlü bir komünist entelijansiyaya sahip ve onların katkılarıyla ülkenin entelektüel ortamım ve ideolojik iklimini etkileyen bir parti de değildir. Bu koşullarda, “devrimden sonra egemen kılınacak mülkiyet türü", muhtemelen parti üye ve sempatizanlarının bile üzerine pek fazla konuşmadıkları bir konudur. Bu koşullarda bu konunun, partinin siyasal başarısında bir etken olabileceğini düşünmek gerçekten mantıklı gözükmemekte.

Daha da ötesi, bir programatik sorun olarak mülkiyet sorunu, olsa olsa bir iktidar deneyi yaşamış, siyasal-sosyal dönüşümlere öncülük etmiş ve sonunda iktidardan düşürülmüş komünist partiler için bir bilanço parametresi olarak ele alınabilir. Örneğin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni ya da Doğu Avrupa'da iktidar deneyi yaşamış bulunan komünist ve işçi partilerinin tarihsel kaderlerini değerlendirirken, bu konu belki bir etken olarak değerlendirilebilir. Ne var ki aynı şeyi, bırakalım iktidarı ele geçirmeyi ya da ona ortak olmayı, ülke siyasetinin zayıf bir aktörü bile olamamış TKP için düşünmek nasıl mümkün olabilir?

Tunçay burada da durmuyor ve Türkiyeli komünistlerin özel mülkiyeti kaldırmak yerine, “kamusal denetimin daha yararlı olabileceğini ve (bunun) daha kolay sağlanabileceğini" kavrayamadıklarını da ekliyor. Bu tuhaf iddia, yine cevabı olmayan başka soruları gündeme getiriyor. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin radikal bir şekilde ortadan kaldırılması yerine “kamusal denetim”i öne çıkaran bir yaklaşımın uygulanması konusunda TKP’liler hangi deneyleri yaşamışlardır? Tunçay, üretim araçları üzerinde “kamusal denetimin (...) daha kolay sağlanabileceğini kavrayamamışlardı” derken, acaba TKP’lilerin bu alanda hangi deneylerden ders çıkarmış olabilecekleri konusunda da bir şey söylüyor mu ? Eğer konumuz 1920’ler ve 30’lar TKP’si ise, doğal olarak Yugoslavya’da 1950’den itibaren yaşanan “işyerlerinde işçi öz-yönetimi” deneyi[6] veya 1968 Mayıs'ımn ardından Fransız sendikalarının “işyerlerinde yönetime katılma”ya ilişkin mütevazı kazanım-larının tartışma konusu olduğu elbette düşünülemez. Bu durumda acaba Tunçay Türkiyeli komünistlerin, Ekim devrimini izleyen birkaç yılda yaşanmış “işçi denetimi” deneylerinden bir ders çıkaramadıklarını mı ima ediyor?5 Veya 1920’li ve 1930’lu yıllarda

onların, Anton Pannekoek ya da Paul Mat-tick ya da Karl Korsch gibi "konsey komünistleri" olarak da tanınan teorisyenlerin değerlendirmelerini görmezden geldiklerini mi hatırlatmak istiyor?[7]

Tunçay'm TKP'nin "mülkiyet fetişizmi" üzerine yazdıklarını bu teorik ve pratik birikimle bağlantılandırdığını düşünmek için hiçbir neden yok. Ama diyelim ki Tunçay, TKP'nin bu deney ve teorik çabalardan ders almadığını iddia ediyor. Ne var ki bu partinin ilk on beş yirmi yıllık mücadelesine baktığımızda, onun dile getirdiği türden bir programatik anlayışa sahip bir TKP'nin daha başarılı olabileceğini söylememizi sağlayacak hiçbir veri söz konusu değil. Ne partinin bu alanda yaşadığı iç tartışmalardan, ne bu nedenle atılmış "yanlış adımlar", ne de bu yüzden kaçırılan "tarihsel fırsatlar"dan söz edilebilir. Bu koşullarda diğer programatik sorunlarda olduğu gibi burada da, Tunçay'ın TKP'nin "mülkiyet fetişizmi"ni de bir başarısızlık etkeni olarak görmesini, acele ile yapılmış keyfi bir gözlemden başka bir şey olarak nitelemek mümkün gözükmüyor.

TKP'nin Politik Kültüründe Evrensel İzler

Aynı değerlendirmede dile getirilen, Türkiyeli komünistlerin seçkincilikleri, demokrat olmayışları ve "sen-ben kavgaları"na girişlerini de, TKP'nin *politik kültürü* çerçevesinde ele almak gerekmekte. Tunçay, Türkiyeli komünistlerin "kendilerini halk kitlelerini 'adam etmek' misyonunu taşıyan seçkinler" olarak gördüklerini ve bunu partinin başarısızlığının bir faktörü olarak gördüğünü söylüyor; ne var ki bu özelliğin, onları hangi sosyal harekete ya da siyasal gelişmelere müdahalelerinde başarısız kıldığını açıklamıyor. Bildiğimiz kadarıyla bugüne kadar Türkiyeli komünistlerin I 920'li ya da 30'lu yıllarda yaşanmış sosyal hareketlere müdahalelerindeki yeteneksizliklerini ortaya koyan, onların muhtemelen Tunçay'm dile getirdiği faktörlerin etkisiyle kitlelerle bağlantı kuramadıklarını anlatan monografiler, anılar, değerlendirmeler yayınlanmadı. Dolayısıyla bu türden çalışmalardan kalkarak "kendilerini halk kitlelerini adam edecek seçkinler" olarak gören TKP militanlarının, bu sosyal hareket potansiyellerini nasıl ziyan etmiş olduklarını iddia etmemiz şu anda mümkün değil. Ama öte yanda bunun gelecekte de mümkün olamayacağını söyleyebiliriz; çünkü biliyoruz ki, 1920'li ve 30'lu yılların Türkiyesi, TKP militanlarının bu alandaki yeteneksizliklerini yargılayabileceğimiz türden sosyal hareketlere

sahne olmamıştır. O dönem TKP’lilerin “kitle çalışması" ya da “kitlelerle ilişki" anlamında yaptıkları, sosyal harekete müdahale süreci içinde onlarla bağlantı kurmak, anlan eğitmek ve onlar tarafından eğitilmek değildir. Tersine tüm yapabildikleri, gizli çalışmanın tüm zorlukları içinde tek tek işçilerle ilişki kurmaya çabalamak, işçi kitlelerinin daha geniş kesimlerine ise, l Mayıs vb. gibi özel günlerde yayınladıkları bildirilerle, komünistlerin varlığını deklare etmekle yetinmektir.

Bir başka ifadeyle Türkiyeli komünistlerin tüm siyasal dünyasının, TKP'nin son derece sınırlı ve üstelik gizli yürütülmek zorunda olan iç işleyişiyle sınırlı olduğu söylenebilir. Bu gerçeklik nedeniyle Türkiyeli komünistlerin çalışan kitlelerle ilişkide oldukça deneysiz ve muhtemelen yeteneksiz oldukları kabul edilebilir. Ama bu deneysizlik ve göreli yeteneksizlik, onlann mutlaka kendilerini bir “seçkinler grubunun üyesi" olarak görmelerini gerektirir mi? Eğer gerektiriyorsa, bu olgunun somut gerçeklik üzerinden açıklanması ve örneğin şu türden bir soruyu cevaplamak gerekmez mi?: TKP l920’li 30’lu yıllarda hangi sendikalaşma hareketine ya da hangi köylü hareketliliğine seçkinciliği yüzünden öncülük edememiş ve kendisini kitlelerden tecrit etmiştir? Bu sorunun saçmalığı, aslında Tunçay’ın iddiasının keyfiliğini de ortaya koymakta.

Ayrıca aynı partinin tarihindeki başarılı bir eylem deneyi bu konuda aydınlatıcı olabilir. TKP’nin o sözde “seçkinci" politik kültürle bezenmiş militanları, 1946’da ortaya çıkan ve o dönem Türkiyesi için “devasa" olarak nitelenebilecek bir sendikalaşma sürecine başarılı bir müdahalede bulunabilmişlerdir. Kuşkusuz sendikal hareket l 946’nın Aralık ayında tüm dinamizmini yitirmiş ve neredeyse ortadan kalkmıştır. Ne var ki bu deneye bakıldığında, partinin sendikal harekete bu müdahalesindeki nihai başarısızlığı belirleyen üyelerinin “seçkinci” politik kültürü değil, iktidarın açık saldırısıdır. Sonuç olarak, TKP'nin gerek 1920'li ve 30’lu yıllarda yürüttüğü son derece sınırlı yasadışı örgütlenme çalışmalarından, partinin tarihsel başarısızlığına “neden” olmuş bir “kitlelerle ilişki” ya da “kitlelere bakış” modeli ya da kültürü çıkarmak, eğer sorunumuz gerçekten TKP’yi anlamak ise, ciddiye alınabilecek bir çaba olmamalı.

TKP’nin başarısızlığı ve politik kültüründeki zaaflar ilişkisi konusunda Tunçay, TKP üyelerinin “demokrat olmadıkları” noktası üzerine de vurgu

yapıyor. Tunçay’ın uluslararası komünist hareket konusunda hiçbir şey bilmediğini iddia etmek elbette mümkün değil. Ancak bu durumda Tunçay'ın yukarıdaki vurgusundan kalkarak, uluslararası komünist hareketin “başarılı” komünist partilerinin -en azından TKP’ye kıyasla- daha demokrat bir politik kültüre sahip olduğunu kabul etmemiz gerekmez mi? Oysa eğer 1920’lerin sonlarından ve hele l 930'lar dünyasından konuşuyorsak böyle bir karşılaştırma oldukça zor gözükmekte. O yılların en önde gelen komünist partilerinden olan Fransız ve Alman Komünist Partileri, Stalin'in uluslararası komünist hareketteki önderliğini tartışmasız kabul eden, kendi örgütlenmeleri içinde “tartışmasız önderlik”ler zincirini oluşturmuş, demokrasisi olmayan bir “demokratik merkeziyetçilik” ilkesini uygulayan partilerdir. Bu partilerin tarihi üzerine yapılacak kısa bir çalışmayla bile Stalinizmin yükselişi ile söz konusu partilerin iç işleyişlerinin hızla merkezileştiğini görmek mümkündür. Bu anlamda 1930'ların Fransız ve Alman komünistleri de (ya da I 95O’lerin Endonezyalı ve Iraklı komünistleri de) Tunçay’ın dediği anlamda “demokrat” değildirler. Ama buna rağmen dönemlerinin en kitlesel sol partilerini inşa edebilmişlerdir. Bir başka ifadeyle, Tunçay’ın iddia ettiğinin tersine, “demokrat olmayan” komünistlerin “halka yaklaşma”ları hiç de o kadar güç ve imkânsız değildir. Aslında bir komünist partisi için militanlarının “demokrat" bir politik kültüre sahip olmayışını bir siyasal başarısızlık nedeni olarak görmek, demokratlığı “halka yaklaşmak" için bir “metot" ya da “taktik" derekesine düşürmek anlamına gelebilir. Oysa evrensel eşitlik ve özgürlük idealini savunan bir komünist partisi için demokratlık, kısa vadeli politik başarılara kurban edilmemesi gereken bir temel ilke olarak algılanmalıdır.

Politik kültür bahsinde son olarak Tunçay, bir başarısızlık etkeni olarak TKP içindeki kişisel çekişmeleri öne çıkarmakta, bu kişisel kavgalarda partinin gelişme sürecini etkileyen bir işlev görmektedir. Tunçay’ın bu vesileyle yazdıklarında da yine, hemen her siyasal örgütte yaşanabilecek olan sorunların nasıl olup da TKP’de bu denli vahim sonuçlara yol açtığı konusunda hiçbir açıklama çabası görülmez. Tunçay, örneğin şu temel soruya da cevap aramamaktadır: TKP, büyük “iç çekişmeler" ve “sen ben kavgaları” yaşadığı için mi bir küçük bir siyasal sekt olmaktan çıkamamıştır; yoksa tersine küçük bir sekt olduğu için mi bu kavgaları

sürekH olarak yaşamış ve bunlardan bu ölçüde etkilenmiştir? Bu soru, bir “yumurta-ta-vuk" hikâyesi olarak görülmemelidir.

Yaygın olarak bilindiği gibi sol partilerde (ve genel olarak tüm siyasal parti ve hareketlerde) anlaşmazlıklar, bölünmeler yaşanır. Bunlar genellikle parti içindeki toplumsal eğilimlerin ya da siyasal geleneklerin birbirleriyle çatışmalarını ifade eder. Bu türden çatışmaların varlığı siyasal mücadelenin kaçınılmaz bir olgusudur. Öte yanda bu örgütlenmelerde yaşanan bölünmelerde, bazen kişisel çatışmalar da belirleyici bir rol oynayabilir. Ne var ki siyasal yaşamda gerçek bir yeri olan, gelenek kazanmış, geniş bir üye, sempatizan ve seçmen kitlesine ■ sahip kelimenin gerçek anlamında parti olan siyasi partilerde bu durum kural değil bir istisnadır. Bunun yanı sıra küçük siyasal örgütlenmelerde de sonu bölünmeye varan iç çatışmalar, kavgalar yaşanır. Bu çatışmalar bazen krizle karşılaşmış, bir yol ayrımına gelmiş bulunan örgütlenmenin yeni yönelişi için beliren seçeneklerin temsil ettiği çelişkiyi ifade eder; diğer bir ifadeyle çatışmaların nedeni nesnel koşullardır. Bazen de basbayağı kişiler arası kariyer, rekabet ya da bireysel anlaşmazlıktır bölünmeleri belirleyen. Büyük siyasi partilerde yaşananın tam tersine, küçük örgütlenmelerde kişisel çatışmalar genellikle kural, nesnel koşulların yol açtığı anlaşmazlıklar ise istisnadır. Goethe'nin, *“dönemler çökerken bütün eğilimler özneldir; öteyandayeni bir çağın koşulları olgunlaşırken, bütün eğilimler nesneldir"* sözünde dile getirdiği çelişki, bir bakıma kişisel kavgaların siyasal örgütlerdeki rolünü anlamakta kullanılabilir. Sol örgütlenmeler söz konusu olduğunda, Marx'ın deyişiyle “gerçek hareket”i temsil eden örgütlerin bölünmesinde esas olarak nesnel faktörler, küçük siyasal grup, çevre, sekt vb.’lerindeki bölünmelerde ise genellikle kişisel faktörler belirleyici rol oynar.

1920 ve 30’ların TKP’sine bu açıdan bakıldığında, şiddetli baskı altında ve hiçbir ciddi gelişme kaydedemeyen bir örgüt olarak TKP'nin sürekli kişisel çatışma ve kavgaların alanı olmasından daha doğal ne olabilir? O nedenle TKP’nin tarihsel başarısızlığının temelinde “sen-ben kavgası” görmeye kalkmak, gerçekliği adeta ters yüz ederek, “sen-ben kavgaları”nm bu denli etkili olabilmesinin temelindeki siyasal başarısızlığı görmezden gelmek anlamına gelir.

1920-30’lann TKP’si “Bağımsız” Olabilir miydi?

Türkiyeli komünistlerin başarısızlık nedenlerini sıraladığı tahlilinde Tunçay son olarak, TKP'nin Komintem'e, daha doğrusu Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne maddi bağımlılığını hatırlatıyor ve bu bağımlılığın bedelinin "özerk bir düşünce ve siyaset" yokluğu olduğunu söylüyor. Tunçay bu değerlendirmesini tamamlayan bir şekilde Türkiyeli komünistlerin, "Sovyet politikasının çıkarları ağır basınca", Sovyetler tarafından kolaylıkla gözden çıkarıldıklarını da ekliyor.

Uluslararası komünist hareket, onun bir döneminin dünya örgütü olan Komintern ve nihayet SBKP'nin bu hareket ve örgütlenme ile ilişkileri konusunda asgari bir bilgi sahibi olan herkes, l 920'lerin ikinci yarısından itibaren komünist partilerin SBKP önderliğine tartışmasız bağımlılığının bilincindedir. Bu bağımlılık ve ortaya çıkardığı sorunlar, Sovyetler Birliği'ne komşu bir ülkenin partisi olarak TKP'ye özgü bir olgu değil, tersine o dönem uluslararası komünist hareketin bütünü için adeta bir normdur. Söz konusu olan, sadece TKP gibi küçük partiler için değil, Avrupa'nın dev komünist partileri için bile geçerli -yazılı olmayan- bir "devrimci kural"dır. O nedenle de bu türden bir bağımlılığın, bir partinin uzun dönemdeki haşan ya da başarısızlığında bir faktör olarak değerlendirilmesi olanaksızdır.

Örneğin Fransız Komünist Partisinin 1929'dan itibaren kendisine büyük politik kayıplar getirecek olan "sınıfa karşı sınıf' taktiğini uygulaması ve Sosyal Demokratları "Sosyal Faşist" ilan etmesi, ardından 1935 sonrasında burjuvazinin partilerini de içeren bir "Halk Cephesi" politikasına yönelmesi, 1939 Ağustos'unda birkaç ay içinde parti üye sayısının beş bine kadar düşmesine yol açacak olan Molotof-Ribbentrop

Paktını destekleyen kararı alması, ardından Haziran 1940'ta Fransa'nın işgalini takiben parti yayın organı l'Humanite'nin yayınlanması ve partinin yasallaşması için işgalci Alman yetkilileriyle görüşmeler yapması, Ağustos 1940'ta bu görüşmelere son vermesi ve nihayet Haziran 194 l'de Almanlara karşı silahlı mücadele başlatması, on üç yıla sığdırılmış bu son derece çelişkili politik zikzaklarda SBKP'den gelen yönlendirme, baskı ya da emrivakilerin büyük bir rolü vardır.[8]

O tarihlerde herhangi bir komünist partinin Sovyetler Birliği'ni doğrudan ilgilendiren alanlarda SBKP'nin direktiflerini ("önderliği"ni) reddetmesi,

Tunçay'ın terimleriyle "özerk bir siyaset" geliştirmesi mümkün müdür? Avrupa politikası, Sovyetler Birliği'ni doğrudan ilgilendiren alanlardan en başta gelenidir ve muhtemelen o dönemde Sovyetler Birliği'nin komşuları arasında olumlu ilişki kurduğu nadir ülkelerden birisi olan Türkiye de, bu kategoride bir ülke/alan olarak mütalaa edilebilir. Bu açıdan o tarihlerde TKP ile pek çok Avrupa ülkesi komünist partisi arasında büyük farklılıklar yoktur. Ama bu noktada özel olarak hatırlatmak gerekir ki, o dönemde komünist partilerin hemen tamamının SBKP direktiflerine boyun eğişi, "özerk bir siyaset" yolunda çaba sarf etmeyişleri, SBKP'ye "maddi" bağımlılıkları nedeniyle değil, ideolojik tercihleri nedeniyle gerçekleşmiştir.

Bu noktada denebilir ki Tunçay; TKP'nin SBKP'ye bağımlılığının "maddeten" olduğunu vurgulayarak, belki de SBKP'nin

TKP üzerindeki etkisinin diğerlerine göre farklı bir içerik taşıdığını iddia etmektedir. Ne var ki TKP'nin bu "maddi" bağımlılığının özel ve farklı bir içerik taşıdığını söylemek olanaksızdır; çünkü o yıllarda Komintern'e bağlı komünist partilerin hemen hepsi Sovyetler Birliği'nden maddi yardım almaktadır ve bu konüda TKP'nin çok farklı bir konumu yoktur.[8] Öte yanda Türk komünistlerinin SBKP direktiflerini benimsemede ideolojik kaygılardan öte kaygılar taşıdığını iddia eden kanıtlar da mevcut değildir.

Komintern ve Ulusal Komünist Partiler

Komintern'in (ki buna SBKP'nin demek daha doğru olabilir) önemli politika değişikliklerinin, dünyanın dört bir yanındaki komünist parti ve grupların hemen tamamının politikalarını etkilemesi konusunda en ilginç örneklerden birisi, 1928 yazında toplanan 6. Komintern Kongresi ve ardından Komin-tern icra Komitesinin 1929 Temmuz'unda belirlediği "Üçüncü Dönem" politikalardır. Komintern Kongresi'ne göre, daha önceki kongrede işaret edilmiş olan -ve "ikinci Dönem" olarak adlandırılan- kapitalist istikrar sona ermiş ve artık "dünya ekonomisindeki çelişkilerin hızla geliştiği bir dönem olarak (. ..) Üçüncü Dönem başlamıştır."[9] Bu dönemi, "emperyalist ülkeler arasında savaşlar, emperyalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı savaşları, milli kurtuluş hareketlerinin emperyalizme karşı savaşları, emperyalist müdahale ve nihayet dev smıf savaşları" belirlemektedir. [10] Bu durumda komünist partiler işçileri,

kendilerini bekleyen “dev sınıf savaşları”na “sınıfa karşı sınıf’ bayrağı altında yönetmelidir. Bu yaklaşımın en önemli sonucu, komünistlerin sosyal demokrasiye, ama daha da önemlisi, sosyal demokrat işçilere yönelik yeni yaklaşımıdır. Komintern’in, komünist olsun olmasın tüm işçilerin birlikte mücadelesini öngören “işçi birleşik cephesi” taktiği gündemden kaldırılmış ve sosyal demokrasi ile her türlü uzlaşma reddedilmiştir. Faşizmin özellikle Avrupa’da yükseliş içine girdiği bu dönemde komünistler, sosyal demokrasiyi “sosyal faşist” olarak nitelemeye başlayacaklardır. [11]

Komintern İcra Komitesinin Temmuz 1929’da toplanan 10. Plenumu tarafından belirlenen bu yaklaşım, en azından 1933 yılında Nazilerin Almanya’da iktidara gelişine kadar büyük bir hevesle komünist partiler tarafından uygulamaya koyulur. [12] Bu uygulama, o tarihte kapitalist dünyanın en güçlü komünist partisi olan Alman Komünist Partisi'nin yok oluşunun yolunu açacaktır.[13] Kuşkusuz 10. Plenum’un, özellikle komü-

İ0- *a.g.y.*

1İ- Bu konuda bkz.: Serge Wolikow, “Aux origines de la galaxie communiste: I'International”, Michel Dreyfus.. ., *a.g.e,* s.293-319; Claude Pennetier, *Le Ko-mintern: I.1fistoire et les hommes : Dictionnaire Biographiqı* e *de l'lnternatioıale Communiste en France,* a *Moscou, en Belgique, au Luxembouıg, en Suisse (19191943)*, s. 36-39. Bu noktada *Sol* derlemesinde yer alan bir yazıda Komintern politikaları ile ilgili. olarak yapılmış önemli bir yanlışa işaret etmekte yarar var. Burak Gürel ve Fulya Özkan tarafından kaleme alınan bu yazıda (“İsmail Bilen (Laz İsmail)”), 7. Kongre ile, *“Komintem'in ilk dört kongresindeformüle edilmiş olan 'Birleşik İşçi Cephesi' taktiği(nin) bir yana bırakıl(dığı), komünist partilerin faşizme karşı liberal burjuvazi* ile *ittifak yapmasını salık veren 'Hallı Cephesi' taktiğinin benimsendiği* söylenmektedir (s. 296). Oysa arada bir anlamda Avrupa işçi sınıfının kaderini tayin eden “sınıfa karşı sınıf’ yönelişi vardır; ve bu yöneliş, “Birleşik işçi Cephesi" taktiğinin fiilen iptali anlamına gelir.

İ2- Bkz.: Matthew Worley (ed.), *In Search of Revolution - International Com-munist Parties in the Third Period,* I.B. Tauris, 2004.

13- 1932 yılında Komünist Enternasyonal'in Sovyetler Birliği dışındaki üye nistlerin sosyal demokrasinin etkisi altındaki işçilere yönelik tutumunda kendisini hissettiren sekter çizgi, Avrupa'daki bazı komünist partilerde çok daha önce ortaya çıkmıştı.[10] Ne var ki bunların sistemli birer parti politikası oluşu, bir başka ifadeyle "geri dönüşü olmayan evrensel" strateji haline gelişi, Stalin'in mutlak egemenliği altındaki Sovyet Partisinin yönlendiriciliği altındaki Komintern icra Komitesinin 10. Plenumu ve onu izleyen Komintern 6. Kongresi kararlarıyla gerçekleşmiştir.

Bu anlamda SBKP dayatmalarının (ya da "SBKP'ye bağımlılığın") bir komünist partisinin başarısızlığındaki etkisi üzerine örnek aranıyorsa, Alman Komünist Partisi'nin tarihsel kaderi bu konuda en güçlü örnektir. Bu konu üzerine çalışan neredeyse her tarihçi, Nazilerin iktidara gelişleri ve Alman Komünist Partisi'nin hiçbir direniş göstermeden yok edilmesi ile bu partinin 1929-1933 arasında uyguladığı ve kendisi için siyasal intihar anlamına gelen "Üçüncü Dönem" politikaları arasında bir ilişki kurar. O tarihlerde Nazilerin iktidarını önleyerek tüm dünyanın geleceğini etkileyebilecek olan Alman Komünist Partisi, birkaç yıl içinde tarih sahnesinden tamamen çekilecektir. Bu sonuca bakıldığında, 1933 öncesinde SBKP'ye bağımlı olmak ve "özerk bir siyaset" oluşturamamak,

Alman Komünist Partisi için pekâlâ tarihsel bir yenilginin nedeni olarak tartışılabilir.

Bu konuda Alman Komünist Partisi'nin tek örnek olduğu da iddia edilemez. Alman partisi kadar tam bir yok oluş yaşa-masalar da, pek çok Avrupa ülkesi komünist partisinin bu dönemdeki gelişimi son derece olumsuzdur. Fransız Komünist Partisi'nin 1928'de 52 bin olan üye sayısı, Mayıs 1930'da 39 bine ve nihayet Mart 1932'de ise 30 bine düşecektir. 1928'de 150 bin üyesi olan Çekoslovak Komünist Partisi üç yıl içinde üyelerinin dörtte üçünden fazlasını kaybeder. 1931 yılına varıldığında bu partinin sadece 35 bin üyesi kalacaktır. 1928 yılında 5.500 dolayında üyesi olan Britanya Komünist Partisi, l 929'un sonunda 3500 üyeli bir partidir. Yine 1920'lerin sonlarında işçi sınıfı içinde küçük fakat etkin bir siyasal güç olarak var olan Norveç Komünist Partisi, 1932'de artık sadece tecrit olmuş bir sekte dönüşmüştür. Bu birkaç yıllık ama komünist partilerin evrimi açısından son derece önemli dönemde Güney Afrika Komünist Partisi ve Avustralya

Komünist Partisi iki önemli istisna olarak ortaya çıkar. Her iki parti de, aynı dönemde küçük propaganda gruplarından birkaç bin üyelik partilere dönüşebilmişlerdir.[n]

Bu gelişmeler dikkate alındığında, Komintern'in i 929'da ilan ettiği yeni yönelişinin, TKP'nin evriminde bu derece önemli etkileri olduğunu düşündürecek göstergeler yoktur. Çünkü Komintern bu politikaları belirleyip seksiyonlarını bu doğrultuda yönlendirmeye çalıştığı sırada TKP zaten varlıkla yokluk arasında bir örgüt durumdadır. Partinin 1927'de tutuklanan Merkez Komitesinin yerine oluşturulmuş bulunan "Muvakkat Merkez Komitesi" 1929 yılında tutuklanmış ve üyeleri ağır cezalara mahkum olmuştur. Bu tarihten itibaren yurtdışmdan yönetilmeye başlayan TKP, artık kelimenin gerçek anlamıyla bir küçük komünist grup ya da siyasal sekte dönüşecektir.

Bu koşullarda SBKP'den gelen direktiflere şu ya da bu ölçüde uyulması ya da uyulmamasının Türkiye komünist hareketinin tarihsel kaderini belirleyecek bir işlevi olduğunu düşünmek olanaksız gibi. Bu nedenle de, yukarıda verdiğimiz örnekte görülebileceği üzere, örneğin 1930'lar Alman Komünist Partisinin "SBKP'ye bağımlılığı" ile "tarihsel başarısızlığı" arasında rahatlıkla kurulabilecek bir neden-sonuç ilişkisini, aynı dönemin TKP'sinin tarihsel bilançosu için kullanmak pek mümkün gözükmemekte.

"Türk-Sovyet Dostluğu" ve TKP

Tunçay, Türkiyeli komünistlerin 1920'li ve 30'lu yıllardaki başarısızlıklarında rol oynayan faktörlerin sonuncusu olarak, CHP hükümetlerinin "Sovyetlerle dostluk" temelindeki dış politikasıyla, Sovyetlerin büyük devlet politikasından söz eder. Buna göre Kemalist rejimin Sovyetler Birliği ile düşmanca olmayan bir ilişkiyi istikrarlı bir şekilde sürdürmüş olması, Türkiyeli komünistleri güç durumda bırakmıştır. Kuşkusuz Türkiye Sovyetler Birliği'nin komşuları arasında dostluk ilişkileri sürdürdüğü nadir ülkelerden birisidir; dolayısıyla bu durumun TKP için, SBKP'ye bağımlı diğer partilerin yaşadığından daha farklı zorluklar yarattığı açıktır. Ne var ki bu zorlukların TKP'nin tarihsel başarısızlığında rol oynadığı iddiasını kanıtlamak için, partinin bu sorun nedeniyle söylemesi gerekenleri söyleyemediğini, atması gereken adımları atamadığını, yapması gereken müdahaleleri yapamadığını ve sonuçta bütün

bu yoklukların partinin gelişmesini engellediğini kanıtlamak gerekir. Oysa 1925'ten itibaren yasadışı çalışmak zorunda bırakılmış, 1925, 1927 ve 1929 tutuklamaları ile örgütlenme süreci kesintiye uğratılmış olan TKP, 1930'lann ortalarına kadar ne söylediklerini duyurabilecek bir konuma gelebilmiş ne de kendisini CHP dış politikası nedeniyle açmaza düşürecek adımlar atmasına olanak verebilecek koşullan yaşayabilmiş-tir. Bu süreçte bu partinin tüm yapabildiği, Kemalist hükümet polisinin saldırılarıyla tahrip olan son derece dar ve sınırlı örgütlenme mekanizmasını her defasında yeniden kurmaktan ibarettir. Bu koşullarda yaşayan bir komünist örgütlenmenin, Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkileri sürdüren bir iktidara karşı mücadelesinde yaşadığı çelişkilerin, onun siyasal çalışmalarını başarısız kılacak boyutlara ulaşabileceği düşünülebilir mi?

Aslında TKP'nin geleceğinin -Tunçay'ın dediği anlamda- Sovyetler'in dış politikası tarafından belirlenmesinin sadece tek bir durumda yaşanmış olduğu söylenebilir. O da, Komintern'in 7. Kongresinde saptanan yeni yönelim koşullarında, TKP'yi fesheden 1936 yılındaki "desantralizasyon kararı uygulaması"dır. Komintem'in 1935'te toplanan 7. Kongresinin leitmotiv'i "desantralizasyon"dur. [11] 7. Kongrenin önemli şahsiyeti Dimitrov bununla, Komintern seksiyonlarına, yani üye partilere daha fazla otonomi sağlanmasının kast edildiğini söyler. [12] Ne var ki kongre sonrasında biçimsel birkaç uygulamanın dışında bu alanda fazla adım atılmayacak, tersine 7: Kongrenin kapandığı sıralarda Sovyetler Birliği'nde yaşanmaya başlayacak olan "Büyük Terör", üye partiler üzerinde sadece SBKP'nin değil, daha da ötede Sovyet gizli polisinin baskısını bile şiddetlendirecektir.

Bu koşullarda TKP'ye tam anlamıyla "dışan"dan dikte ettirilen fesih karan, muhtemeldir ki parti kadroları arasında büyük bir şaşkınlık ve moral bozukluğu yaratmıştır. Ama bu olay, partinin son on beş yılda yaşadığı örgütsel çöküşlerden sadece bir tanesidir. SBKP'den bu yönde direktif geldiği sırada bu parti, siyasal anlamda hiçbir etkisi olmayan dar bir örgütsel yapıdan ibarettir. Çok değil iki yıl sonra aynı kaderi —üstelik çok daha vahşi bir biçimde- Polonya Komünist Partisi de yaşayacaktır. Polonya Komünist Partisi'nin feshedilmesi (ve önder kadrolarının ezici çoğunluğunun Stalinci terör sırasında yok edilmesi) ile karşılaştırıldığında,

söz konusu kararın TKP’nin geleceği üzerindeki etkilerinin oldukça sınırlı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tunçay öte yanda, TKP’lilerin, “Sovyet politikasının çıkarları ağır basınca, kolaylıkla gözden çıkarıldıklarını” da söylüyor. Eğer burada söz konusu olan TKP’nin 1936 yılındaki feshi ise, yukarıda da gösterilmeye çalışıldığı gibi bu uygulamanın sonuçları parti açısından oldukça sınırlıdır ve “gözden çıkarılma” ifadesi yaşananlara denk düşmemektedir. Yok eğer Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden söz ediliyorsa, o taktirde bu olayda Türkiyeli komünistlerin Sovyetler tarafından “gözden çıkarıldığına ilişkin kanıt gerekir. Çünkü o dönemdeki parti ortamlarındaki beyanları okunduğunda Sovyet komünistlerinin, milliyetçi bir “burjuva” hükümetini desteklediklerinin bilincinde oldukları görülür. O sırada Sov-yetler için, Anadolu'da hangi önderliği destekleyeceklerine ilişkin bir tercih sorunu yoktur. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının TKP’si, yeni kurulan 3. Enternasyonal'in üyesidir ve Türk komünistleri, Enternasyonal'in -ama daha çok Sovyetler Birliği’nin desteğiyle- Anadolu’daki siyasal gelişmelere katılmak amacıyla Anadolu'ya gitmeye karar vermişlerdir. Bugüne kadar hiçbir ciddi çalışma, Sovyet yöneticilerinin Mustafa Suphi ve arkadaşlarını yok edilmek üzere bilinçli bir şekilde Anadolu'ya gönderdiklerini iddia etmedi. Bu durumda geriye, TKP önderlerinin öldürülmesi üzerine Sovyetler'in niçin Ankara hükümetini desteklemeye devam ettiği sorusu kalıyor ki, bunun da cevabı açıktır. Sovyetler Birliği, Suphi ve arkadaşlarının ölümünden önce neden Ankara hükümetini desteklemişse, mevcut siyasal ve stratejik koşullarda hiçbir değişiklik olmadığı için, . onların öldürülmesinden sonra da desteklemeye devam etmiştir. [18] Sovyet devleti, kendi dışındaki tüm kapitalist-emperyalist dünyaya fiili savaş ilan etmiş bir devlet olmadığı sürece (ki öyle değildi ve olamazdı), başka ülkelerde komünistlere karşı yapılan saldırılara -o saldırıların ağırlığıyla orantılı- bir karşılık vermekle yükümlü değildi.

Sonuç olarak, Tunçay’m yazısının sonunda formüle ettiği programatik, politik kültür ya da otonomi sorunlarının ifade ettiği zaafları TKP'nin “başarısızlığı”nda birer neden olarak görmek, sanki bu nedenler söz konusu olmasaydı TKP'nin ba-şan şansı olabilirdi türünden bir iddiayı da zımnen içermektedir. Bir başka ifadeyle TKP’liler demokrat olsalardı, hümanist felsefeyle ilgilenselerdi, CHP konusunda daha eleştirel olsalardı, kişisel

çelişmelere girmeselerdi ve SBKP'ye maddeten bağımlı olmasalardı, bu partinin siyasal mücadelesinde pekâlâ başarılı olabileceği sonucuna varılabilir.

Oysa 1920'li ve 30'lu yıllara ilişkin böylesi bir TKP bilançosu, partinin bu dönemi hakkında tüm bildiklerimizin alt üst edilmesi anlamına gelmekte. Gerçekten de bizzat Tunçay'ın yazdıkları da dahil olmak üzere, 1920'ler ve l 930'ların TKP'si ve Türkiye siyasal-sosyal gerçekliği üzerine tüm yazılanlar, bizlere TKP açısından ne kaçırılmış tarihsel fırsatları ne de tarihsel çatalağızlarını gösteriyor.

Tunçay'ın bu bilançosu, TKP'nin tarihsel kaderi konusunda ne yazık ki hiçbir şey söylememekte. Türkiye solunun bu en önde gelen tarihçisinin, TKP'nin başarısızlığı üzerine yaptığı -orta öğretim ders kitaplarındaki "Osmanlı devletinin çöküş nedenleri"ni hatırlatan- nedenler sıralamasının, solun tarihini öğrenmek isteyenler için ifade edebileceği hayal kırıklığını muhtemelen ne Tunçay ne de derlemenin editörü fark etmiş olmalı.

TKP 'yi Yönlendiren Hangi Komintern?

Sol derlemesinde TKP üzerindeki Sovyet etkisini inceleyen "Komünist Enternasyonal, Türkiye ve TKP" başlıklı yazısının girişinde Gökay, Komintern'in daha önceki enternasyonallerden bir temel farklılığını şöyle ifade etmekte: *"üçüncü enternasyonal, Komintern, ise daha ziyade, diğer ülkelerde branşlan olan ve aslında Moskova'daki SBKP Merkez Komitesi tarafından yönlendirilen tek bir dünya komünist partisi şeklinde oluşmuştu*."* Bu değerlendirme her şeyden önce Komintern'in örgütsel işleyişinin, kuruluşundan 1930'ların ortalarına kadar yaşadığı evrimi yok saymaktadır. Gökay sorunun bu yanına hiç değinmeden, Komintern'in farklı politik yönelişlerle ifade edilen dönüşümünü özetlemekte. Buna göre ilk dönemde "Avrupa ve Kuzey Amerika'da bir devrim olasılığı" üzerinde şekillenen bir politika uygulaması, daha sonra ise, Doğu'dan gelecek devrimlere bağlanan umudun belirlediği yönelişler söz konusudur. Gökay bütün bunların ardından, Komintern

1- Gökay, *a.g.m.*., s. 339.

politikasında 1928’deki 6. Kongre ve 1935’teki 7. Kongre ile yaşanan değişimleri, bunların TKP yönelişleri üzerindeki etkileri açısından ele alır. Ancak yazar yazısının hiçbir yerinde, bir uluslararası örgüt olarak kurulan ve o tarzda işlemesine olanak veren bir tüzük ve programa sahip olan Komintern’in, hangi dinamiklerin etkisi ile Sovyetler Birliği dış politikasının bir avadanlığı haline dönüştüğü üzerine herhangi bir şey söylemiyor. Bu durumda Komintern üzerine çok fazla bilgisi olmayan bir okuyucu, yukarıda alıntılanan “SBKP Merkez Komitesi tarafından yönlendirilen tek bir dünya partisi” tanımını pekâlâ Komintern’in yirmibeş yıllık tarihine uygulanabileceğini düşünebilir.

Oysa belki de önde gelen tüm Komintern tarihçilerinin de belirttikleri üzere Komintern’in yirmi beş yılhk ömründe önemli dönüşüm momentleri söz konusudur. Bir Komintern tarihçisi, Sovyet önderliği ile Komünist Enternasyonal arasındaki ilişkileri inceleyen tarihçilerin, Enternasyonal’in yaşamındaki şu üç temel dönem konusunda genel olarak anlaştıklarını hatırlatıyor :

1. 1917- 1923 (Dünya Devrimini hedefleyen Bolşevikler önderliğinde bir uluslararası örgütlenme olarak Komünist Enternasyonal’in kuruluşu);

2. 1924-1934 (Bolşevikleştirme/Stalinizasyon)

3. 1935-1943 (Sovyet dış politika aracı olarak Komünist Enternasyonal ve feshedilmesi).[13]

Birinci dönem, kuruluşla 1922 arasında her yıl toplanan dört uluslararası kongrede alınmış kararlarla belirlenir; bu dönemde Enternasyonal kendisini, bir dünya devrimi projesinin aracı olarak görmektedir. SBKP’nin tartışmasız gücüne ve etkinliğine rağmen, Komünist Enternasyonal bu dönemde demokratik bir işleyişe sahiptir ve Sovyet devletinin manipü-lasyonu ile işleyen bir uluslararası örgütlenme olarak düşü-■ nülmesi zordur. İkinci dönem ise “Bolşevikleştirme” adı altında, tüm komünist partilerin Sovyet partisinin yaşadığı Stali-nizm dönüşümünü yaşamasını sağlayan süreçtir. Bu dönemde Konıintem'e bağlı partiler SBKP'ye karşı otonomilerini yavaş yavaş yitirme sürecine girmişlerdir. 1930'ların ikinci yarısında ise, Komintern'in artık tamamen bir Sovyet dış politika aracı haline dönüştüğü görülür. SBKP tarafından dikte ettirilen politikaların

ulusal komünist partiler tarafından uygulanmasında, artık sadece SBKP'nin Komintern görevlileri değil, bazı durumlarda Sovyet gizli servis görevlileri bile kullanılacaktır.[14] Bir eski Çek komünistinin deyimi ile, Komintern "Stalintern"e dönüşmüştür.[15]

Gökay aynı yazıda Komünist Enternasyonal'i geçmiş Enternasyonallerden ayıran ünlü 21 madde'nin anlamı konusunda da ilginç bir yorum yapmakta. Gökay'a göre *"1920 yılında kararlaştırılan ve üye partilere sunulan 21 maddelik üyelik şartlan sonucu da, Komintern'e üye bütün komünist partilerin SBKP'nin kontrolü ve öncülüğü altındafaaliyet göstermesi amacı temel ilke olarak kabul edilmiş"tir.*[16]

Oysa söz konusu 21 koşul içinde komünist partilerin "SBKP'nin kontrolü ve öncülüğü altında" faaliyet göstermesini öngören hiçbir ibare yoktur. Komünist Enternasyonal'in SBKP'nin kontrolü altına girdiği dönemlerde bile böylesi açık bir "Komintern'e giriş" ya da "bağlılık" koşulu formüle edilmemiştir. Aynı 21 koşul arasında bulunan "Sovyetler Birliği'ni savunma" konusu da, Gökay'ın muhtemelen biraz aceleyle yaptığı "Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını her şeyin ötesinde savunmaları ve faaliyetlerini bu amaca uygun bir biçimde kararlaştırmaları" tarzındaki formülasyondan çok daha farklıdır.

Komintern'e 21 giriş koşulu, l 920'nin Temmuz'unda Rus devrimi önderlerinin, tüm umutlarını Avrupa ülkelerinde gerçekleşecek devrime bağladıkları bir dönemde hazırlanmıştır. O nedenle de, o sırada Rusya Sovyet Cumhuriyeti, dünyada mevcut tek devrimci iktidar olmasına rağmen, 21 giriş koşulu arasında, mevcut Sovyet Cumhuriyeti'ni Gökay'ın formüle ettiği anlamda destekleme koşulu yoktur. Lenin'in ilk taslağında bu nokta şöyle tanımlanmıştır: *"Karşı devrimci güçlere karşı her Sovyet Cumhuriyeti'ni fedakarcasına desteklemek, Komünist Enternasyonale katılmak isteyen her partinin görevidir Komünist partiler, Sovyet Cumhuriyetlerinin düşmanlanna gönderilen savaş malzemelerini nakletmeyi reddetmeleri için işçiler arasında durmaksızın propaganda çalışması yürütmelidirler; yine* işçi *cumhuriyetlerini boğmak üzere gönderilmiş bulunan silahlı birlikler arasında da yasal ya da yasadışı propaganda çalışması yürütmelidirler."*[17]

Görüldüğü gibi bu maddede söylenenlerin, Gökay’ın “Sov-yetler Birliği’nin çıkarlarını her şeyin ötesinde savunmaları ve faaliyetlerini bu amaca uygun biçimde kararlaştırmaları” tarzındaki foı;mülasyonla hiçbir ilgisi bulunmamakta. Gökay’ın formülasyonu, dünya devriminin momentinin geçtiğine inanan ve Tek Ülkede Sosyalizm’in zaferi hedefini teorileştiren Stalinci Komintem’in Sovyetler Birliği’ni savunma anlayışıdır. ikisi arasında ise, bu metinlerin anlattığından da büyük bir farklılık mevcuttur.

Aynı şey, programatik sorunlara ilişkin koşullardan, tüzük ve örgütlenme ilkeleriyle bağlantılı koşullara kadar, söz konusu 21 maddenin hepsi için söylenebilir. Aslında 21 madde, Rus komünistlerinin diğer ülkelerdeki komünistleri denetim altına alma çabasını değil (bunu olsa olsa soğuk savaş döneminin “sovyetolog”ları iddia edebilirdi), İkinci Enternasyonal'in “reformist” mirasından kopma çabasını gösterir. Kuşkusuz Üçüncü Enternasyonal'in geçmiş Enternasyonallere göre çok daha merkezi ve çok daha radikal bir örgütlenmedir. Ve yine. bu örgütlenme, tarihin oldukça hızlı aktığı bir dönemde on yıl içinde Sovyet devletinin sadece etkilediği değil, rahatlıkla ma-nipüle edebildiği bir örgütlenme haline gelmiştir. Ancak bu gerçeklerden kalkarak Üçüncü Enternasyonal, adeta SBKP’ye bağlı bir örgüt olarak kurulduğu sonucunu çıkartmak gerçekten şaşırtıcı.[18]

Gökay TKP gibi partilerle ilişkisi söz konusu olduğunda, Sovyet önderlerinin içine girdikleri “çelişki”yi açıklarken şunları söylüyor: *“Nasıl olur da Batı emperyalizmine karşı mücadele alanında ulusal bağımsızlık savaşının öncülüğünü yürüten burjuva milliyetçi kesime verilen destek, bu aynı kesimin sürekli ezdiği ve örneğimizde* (Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi kastediliyor - e.a.) *görüldüğü gibi zaman zaman da imhasına çalıştığı Komünist Partisine verilen destek ile aynı doğrultuda ve uyum içinde yürütülebilirdi? Bu soruya açık ve tutarlı bir cevap 1920’lerde mümkün görünmüyordu"8* Gökay’ın sorusu yanlış olduğu için cevabı da yanlış. Şöyle ki, elbette ki bu konuda Sovyetler için bu tarz bir çelişki potansiyeli mevcuttur. Ne var ki TKP söz konusu olduğunda, Sovyetler bu çelişkiyi yaşamadı; çünkü TKP hiçbir zaman Türkiye siyasetinde bir yeri, bir etkisi olan bir siyasal hareket haline gelemedi. O nedenle de onlara yönelik Kemalist baskılar, Sovyetlerin Kemalistlerle devlet ilişkisini sürdürmelerini engelleyecek bir politik ağırlığa hiçbir zaman ulaşmadı.

Gökay’ın sorusunun TKP söz konusu olduğunda anlamsız olduğunu söyledik. Ne var ki -üstelik aynı dönemde- SBKP’nin dünyanın bir başka yerinde (Çin’de) benzer bir soruyla çok daha büyük bir ciddiyetle karşılaştığı da hatırlatılmalı. SBKP işte bu soruya yanlış cevap verecektir. Ama bunun nedeni, içinden çıkılmaz bir çelişkinin varlığı değil, Sovyet liderliğinin uluslararası devrim anlayışı idi. 1920’le-rin ortalarında Sovyetler tarafından Çin Komünist Partisi’ne dayatılan politika, milliyetçi Komintang’ı destekleme politi-kasıydı ve bu politika, 1927 yılında Çin komünistlerinin Ko-mintang tarafından adeta yok edilmesi ile sonuçlandı. Ne var ki Komintang’ın ÇKP’ye saldırısı, Kemalistlerin Mustafa Suphi ve arkadaşlarım yok etmesine benzetilemez. Çürtkü 1927 yılında Çin Komünist Partisi, 60 bin üyesiyle Çin’in şehirli dünyası için dikkate alınması gereken bir siyasal aktördür.[9] Stalin yönetimi, Troçkist “sürekli devrim” anlayışına karşı savunduğu “aşamalı devrim” dogmasının etkisi altında, milliyetçi Komintang’m koşulsuz desteklenmesini dayattı ve sonunda, komünist kadroların o aynı Komintang tarafından yok edilmesine seyirci kalabildi.

1927 felaketini takip eden yirmi yılda Çin Komünist Partisi, Komintang olgusuna karşı devrimci bir politika izlenebileceğini kanıtladı. Ama bu Mao’nun dehasından kaynaklanan bir yöneliş değildi. Türkiye’den son derece farklı olarak 1930’ların Çin’inde, Mao ve diğer Çin komünistlerinin bağımsız bir politika yürütmelerini sağlayacak bir sosyal hareket potansiyeli vardı. Çin komümstleri, muazzam bir devrimci potansiyeli ifade eden köylü hareketini değerlendirmesini bildiler ve bir tür “milli komünizm”i (ya da “milliyetçi komünizm”i) zafere ulaştırdılar. Öte yanda soruna Sovyetler Birliği ya da Komin-tem açısından bakıldığında da, içinden çıkılmaz çözümsüz bir durum söz konusu değildi. O kadar ki uluslararası politikadaki tüm tutuculuğuna rağmen Sovyetler Birliği ve Komintern, Mao ve yoldaşlarının iktidar mücadelesine doğrudan engel çıkartmaya hiçbir zaman kalkışmadılar.

Sonuç olarak Gökay bu yazısında Komünist Entemasyo-nal’in yirmi beş yıllık tarihi üzerine konuşurken bu süreci bir blok olarak almayı tercih etmiş. Oysa gerek örgütsel yaşam kültürü gerekse politikalar açısından iki farklı dünyayı ifade eden birinci ve üçüncü dönemleri ve bunlar arasında bir geçişi ifade eden ikinci dönemi yok saymak, 1980’lere kadar etkili olan

Stalinist tarihçiliğin bu alandaki çarpıtmalarını tekrarlamak anlamına gelmekte.

SBKP’ye “Maddi Bağımlılık” mı Yoksa İdeolojik Tercih mi?

Gökay'a göre *“TKP, dünya komünist hareketi içinde belki de Sovyetler Birliği yönetiminin çizgisine en sadık davranan partilerin başında geliyordu".*[10] Gökay'm, her ne kadar bir “belki” ile yumuşatılmaya çalışılsa da, bu son derece iddialı yargısının iki temel problemi var. Birincisi, bu iddiasını kanıtlayacak hiçbir şey söylemiyor. İkinci ve daha önemlisi ise bu yaklaşım, dünyanın dört bir yanında muhtemelen sayılan yüzü geçen komünist partilerin “Sovyetler Birliği'ne bağımlılığı” konusunun kolay kolay sınıflandırılamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğu gerçeğini dikkate almıyor.

Bu türden bir sınıflandırma ya da sıralama, belki sadece belli tarihsel dönemler için, ama o da birbiri ile karşılaştırılacak partilerin bir araya getirilmesiyle yapılabilir. Örneğin 1929-1934 yıllan arasında, “Üçüncü Dönem” politikalarının uygulanmasında hangi parti SBKP'ye daha fazla sadakat göstermiştir? Böyle bir soru mantıklı gibi gözükebilir. Ancak soru bu olduğunda bile bir karşılaştırma için, birbirleriyle karşılaştırılabilir partileri incelemek gerekir. Örneğin bu konuda, kaderi neredeyse “dünya devrimi”ni etkileyecek bir Alman Komünist Partisi ile aynı yılların TKP'si karşılaştırılabilir mi? Bırakalım Alman partisini, o dönemin TKP’si, bu konuda o yıllarda yaklaşık 1,200 dolaylarında üyesi olan Brezilya Komünist Partisi ile bile karşılaştırılamaz. Çünkü o yıllarda söz konusu partinin, özellikle sendikalar üzerindeki etkinliği aracılığıyla ülke siyasetinde belli bir yeri vardır.“O nedenle o yılların Brezilya Komünist Partisi’ni, ardı ardına yaşadığı tutuklamalar nedeniyle bırakalım siyaset yapmayı, üyelerini bilgilendirmek amacıyla doğru dürüst siyasal pozisyon açıklaması bile yapamayan bir örgütlenme olan TKP ile karşılaştırmak mümkün değildir.

Komünist partiler arasında “SBKP'ye sadakat” konusunda karşılaştırma yapmanın bu türden zorluk hatta olanaksızlıkları dikkate alındığında, Gökay'ın TKP'nin SBKP'ye sadakat şampiyonluğunu ilanındaki keyfilik açık bir şekilde kendisini göstermekte. Ancak yazar burada da durmuyor, TKP'nin SBKP’ye sadakatine ilişkin olarak söylediği başka şeylerle yeni

yanlışların ve yanlış anlamaların kapısını aralıyor. Gökay'a göre 1974-1980 dönemi dışında *“TKP (...) tamamıyla Moskova'dan gelen maddi ve siyasi destekle ayakta kalabilen, bağımlı bir parti konumundadır.”* [12]

Bunları söyleyerek yazar, “dönemin neredeyse tüm komünist partileri gibi” diye bir ekleme yapmadığına göre, sanki bu konuda TKP'nin diğer komünist partilere göre özel bir konumu varmış ya da söz konusu maddi destek olmasa, TKP o haliyle bile var olamayacakmış izlenimini vermekte. Oysa daha önce de hatırlatıldığı üzere, Sovyetler Birliği'nin maddi yardımı hemen tüm komünist partiler için bir vakıadır. Hatta örneğin bazı araştırmacılar, on yıllar boyu en büyük yardımın, SBKP'den en fazla otonomiye sahip olduğu düşünülen partilerden İtalyan Komünist Partisi'ne yapıldığım iddia etmekteler. [19] Ayrıca bu noktada belirtmek gerekir ki, komünist partilere yapılan Sovyet yardımlarının, o partilerin politikalarım etkilemekte kullanılması, daha çok 1945 sonrası için söz konusu edilebilir. Şu nedenle ki, 1945 sonrasında komünist partilere yapılan Sovyet yardımın bir anlamda içeriği değişmiştir. Bu partiler için Sovyet yardımı, doğrudan parti kasasına mali destekten, parti üyelerini hedefleyen Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelere bedava seyahatler, tatil olanaklan, partili aydınların yazdığı kitaplann Sosyalist ülkelerde yayınlanması, bunların garantili satışlan, yazarlara verilen ödüller, parti yayın organının Sovyetler Birliği'nde dağıtılmak üzere satın alınması[20] vb. gibi farklı biçimleri içerir. Bu biçimlerse, söz konusu partilerin özellikle orta düzeydeki kadrolan (bir başka deyişle geniş parti bürokrasisi) ve entelijansiyası için tam anlamında “maddi çıkar” ya da “imtiyaz''ı ifade eder. Bu maddi gerçeklikten, onun parti politikası üzerindeki etkilerine varmak içinse herhalde çok dolambaçlı bir yol gerekmemekte. Oysa I 920’li ve 30’lu yıllardaki Sovyet yardımının bu deyim yerindeyse “sosyolojik faktör” niteliği, henüz oldukça zayıftır. Parti kasasına doğrudan yardım dışındaki biçimler henüz çok sınırlıdır.

Buradan 1920 ve 30’ların TKP’sine gelinirse, her ne kadar Sovyetler'den sağlanan maddi yardımın detaylan konusunda çok az bilgiye sahip olsak da, bu yardımın TKP'nin üst ve orta düzey kadrolan için birer “imtiyaz” ya da “maddi çıkar” kaynağı olarak görülmesinin olanaksız olduğu açıktır. Öte yanda söz konusu Sovyet yardımının aynı yıllann TKP’si için “hayati” olduğu, onsuz hiçbir şey yapılamayacağı da iddia edilemez. Tersine bu türden maddi yardımlar, büyük ve güçlü komünist partiler için çok daha

büyük bir önem taşır. TKP gibi, kelimenin gerçek anlamında siyaset yapmayan, profesyonel kadrolan olmayan, sürekli bir yayın yapamayan, tüm propaganda çalışması neredeyse sadece uzun aralarla dağıtılan ve ilkel araçlarla basılmış bildirilerden ibaret bir parti için, “Sovyet yardımı” nasıl “hayati” olabilir ki? Gökay’ın kısa ama iddialı cümlesinde bütün bu sorulara bir cevap aramak boşuna bir çaba olacaktır.

l 920'li ve 30'lu yıllarda ulusal komünist partiler üzerindeki Sovyet etkisini ya da bu partilerin SBKP'ye sadakatini, maddi ya da siyasi desteğin ötesinde, Gökay'ın üzerinde pek kafa yormadığı anlaşılan bir faktörde aramak gerekir. Bu faktör evrensel bir karakter taşır ve hemen her komünist parti için söz konusudur. Kaynağı ise, 1917 Ekim devrimi ile gerçekleşen ilk sosyalizm kurma denemesinin dünyanın dört bir yanındaki komünistlerde yarattığı umut ve heyecandır. Bu umut ve heyecan olmadan, Komünist Enternasyonal'in “Sovyetler Birliği'ni desteklemeyi” formüle eden giriş koşullarıyla ya da para yardımlarıyla bu sadakat (ya da bağımlılığın) oluşabileceğini düşünmek olanaksızdır. Bir başka ifadeyle söz konusu sadakat, ağırlıklı olarak ideolojik bir tercihin sonucudur ve bu tercihte, “ilk sosyalist devrimin ayakta kalması”na ya da “sosyalizmin inşası” deneyine verilen önem belirleyici olmuştur. Ekim devriminden ve özellikle de Stalinizmin yükselmesinden sonra yaşanan tüm olumsuzluklar, bu deneye atfedilen tarihsel anlam nedeniyle yok ya da önemsiz sayılmıştır. O derece ki, Sovyet iktidarı artık kendi kadrolarını yok eden bir çılgınlığa girdiğinde bile bu sadakatte neredeyse hiçbir sarsıntı olmamıştır. Üstelik bu tartışmasız bağlılık sorunu, sadece başka ülkelerdeki komünist parti üyeleri için değil, Sovyetler Birliği'ndeki yok etme kampanyalarının hedefi olan komünistler için bile söz konusudur.^ O yıllarda SBKP'de yaşanan deneyi şiddetle eleştiren Marksist akımlann arasında en güçlüsü olan Troçkist hareketin olağanüstü zayıflığı dikkate alındığında, uluslararası komünist hareketin adeta kitlesel bir biçimde SBKP’ye bağlılığı seçtiği söylenebilir.

Gerçekte bu alanda 1945 sonrasında yaşananlar, 1920 ve 30’lardaki durumun orijinalliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Ulusal komünist partiler içinde Sovyet politikasına karşı ilk önemli tepkiler, 1956 Macar ayaklanmasının Sovyet tankları ile ezilmesinin ardından gelir. Bu tepkiler, uluslararası komünist hareket açısından artık yeni bir dünyada yaşanmakta olduğunu gösterir. Buna göre artık Sovyetler Birliği, I 930’lardaki gibi

kapitalist ülkelerin tehdidi altında tek başına bir ülke değil, bir dünya sisteminin parçasıdır. Bu koşullarda Sovyetler Birliği'nin eleştirilmesi, yirmi yıl öncesinde olduğu gibi, her durumda onun düşmanlanna yarayacak bir tutum olarak görülmemektedir.

Sonuç olarak TKP'nin SBKP'ye sadakatini Moskova'ya "maddi bağımlılık" ya da oradan gelen "siyasi destek"le açıklamak, sanki o maddi yardım ya da siyasi destek olmasa, Türkiyeli komünistlerin mücadeleyi bırakacaklarını iddia etmek anlamına gelir ki, böylesi bir spekülasyonu her şeyden önce TKP önder kadrolarının siyasal yaşamları yalanlar. 1920'lerin ve 30'ların TKP'lilerini ayakta tutan, ne Sovyetlerden gelen maddi yardım ne de Sovyet siyasal desteğidir. Türkiye'deki sınıf mücadelesinin olağanüstü zayıflığı şartlarında, Sovyetler Birliği'nin sadece uzaktaki varlığının bile, o dönem komünistlerine muazzam bir mücadele kararlılığı verdiği söylenebilir.

TKP ya da benzeri partilerin (hatta neredeyse tüm komünist partilerin) varlığı ve etkinliğini Sovyet yardımı ve desteği ile açıklamak, geçmişte soğuk savaş "sovyetolog"lan tarafından oldukça sık dillendirilmiş bir iddiaydı. Bir zamanlar neredeyse sadece ideolojik kaygılarla imal edilmiş bu türden bir açıklamayı, günümüzde yeniden dillendirmenin tarihçi eleştirelliği ile bağdaşmayacağı açık olmalı.

- TKP "Piyon" Olabilecek Kadar Güçlü ve İşlevli miydi?
- FKF'den Dev-Genç'e (1968-1970)
- "Üç Dünya Teorisi" ve Aydınlık Hareketi
- Devrimci Yol Ne idi ?
- Bilgiç'in "Faşizan ve Korporatist" Hikmet Kıvılcımlısı
- "Sosyalist Devrim" Tezinin Tarihsel Kaderi

1

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol, Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Türkiye *Solu (1960-1980)* - "Bir Amneziğin Anıları", Versus Yayınları, İstanbul, 2007, s. 2.

2

Mete Tunçay, “Türkiye’de Komünist Akımın Geçmişi Üzerine”, Sol, s. 349355.

3

Bülent Gökay, “Komünist Enternasyonal, Türkiye ve TKP", Sol, s. 339348.

4

TKP’nin 1927 ile 1951 arasında yaşadığı dört büyük tutuklama dalgasının her biri parti içinde büyük bölünmelerle sonuçlanmıştır. Pek çogu yakın zamanlarda TÜSTAV Yayınları tarafından yayınlanan pek çok çalışma ve anı, TKP’de var olan son derece sağlıksız örgütsel atmosferi ve partinin tutuWu ve mahkûm kadroları arasındaki çatışma ve bölünmelerde kişisel faktörlerin oynadığı rolü çarpıcı bir biçimde göstermekte. (Bu konuda bkz.: *Büyük Kırılma: 1926-1927 TKP MK Tutanaklan* (Çev.: Sinan Dervişoglu), TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2007; Erden Akbulut (Der.) *1929* TKP *Davası*, TÜSTAV Yayınları, lstanbul, 2005; Rasih Nuri İleri (Der.), *1944 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, lstanbul, 2003; Rasih Nuri lleri (Der.), *1947 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, lstanbul, 2003; Mihri Belli, *insanları Tanıdım - Anılar*, Cilt 2, Milliyet Yayınları, lstanbul, 1999, *TKP MK* Dış *Bürosu 1%2 Konferansı*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, Erden Akbulut (Der.), *1963-1965 TKP Belgelerinde Işçi-Demokrasi Hareketi ve TlP*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003.)

5

Bu tartışmalar ve sürecin daha ayrıntılı bir tasviri için bkz.: Aydınoğlu, *a.g.e.*, s. 62-70.

6

Bkz.: Ernest Mandel, Contröle ouvrier conseils ouvriers autogestion, vol.3, Maspero, Paris, 1973, s. 9-32.

7

Pannekoek ve Korsch için bkz.: Mandel, a.g.e., vol.: *2,* s. *124-129* ve *132136.*

8

Bkz. : M. Adereth, *The French* Communist *Party - A Critical* History *(19201984): From Comintem to 'the Colors of France'*, Manchester University Press, 1984 (2., 3. ve 4. bölümler); Fransız Komünist Partisi'nin 1940 başlarındaki üye sayısı ile ilgili olarak bkz.: Michel Dreyfus - Bruno Groppo, "Les Partis communistes français et italien", Michel Dreyfus, Bruno Groppo, Claudio Ingerllom, Roland Lew, Claude Pennetier, Bernard Pudal, Serge Wolikow (eds.), *Le Siee'cle des Communismes*, Editions de l'Atelier / Editions Ouvriers, Paris, 2004 içinde, s. 428.

9

Duncan Halas, *The Comintem*, http://www.marxists.org/archive/hallas/ works/l 985/comintern/ch6.htm

10

Lenin'in, Sol *Komünizm: Komünizmin Çocukluk Hastalığı* (Sol Yayınları, Ankara, 1991) adlı kitabı bu eğilimlerin eleştirisini içermektedir. Öte yanda komünistlerin Sosyal Demokrat işçilere karşı tutumlarını belirleyen bir teori anlamında "Sosyal Faşist" terimini 1928 ortalarında gündeme getiren, Alman Komünist Partisi program komisyonu başkanı Josef Lenz'dir. Bu terim ilk kez İtalyan Sosyal Demokrasisinin Mussolini'nin iktidara gelişinde oynadığı rolü vurgulamak için bir Sovyetgazetesi tarafından kullanılmıştı. (Bkz.: Matthey Worley: "Courting disaster? The Communist lnternational in the Third Period", *a.g.e..* , s. 9-10.)

11

Brigitte Studer, "More Autonomy for the National Sections? The Reorganisation of the ECCI after the Seventh World Congress", Mikhail Narinsk -Jürgen Rojahn (ed.), *Centre and Periphery - The History of Comintem in the Light of New Documents*, International Institute ofSocial History, Amsterdam, 1996 içinde, s. 103.

12

a.g.y.

Bu noktada, Sol derlemesinde Mustafa Suphi ve arkadaşlarından söz eden pek çok yazıda, Suphi ve arkadaşlarının Anadolu'ya gidişlerinin tarihsel anlamının abartıldığı görülmekte. Örneğin Y. Doğan Çetinkaya ve M. Görkem Doğan, "TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990)" başlıklı yazılarını şu satırlarla bi-tirmekteler: *"Baku'dan çıkanlann Ankara'ya gelmeleri mümkün olsaydı Türkiye tarihinde ne değişirdi sonısunun cevabı ise vahşi bir biçimde belirsizliğe mahkûm edilmiştir."* (s. 336). Aslında cevabı verilemeyecek olan, "Türkiye tarihinde ne değişirdi" sorusu değildir. Şu nedenle ki, Suphi ve arkadaşlarının, hiçbir sosyal hareket dinamizmi taşımayan "köylü" Anadolu'ya gelerek Türkiye tarihinin yönelişini değiştirecek bir işlev görebileceklerini düşünmek için gerçekten çok fazla hayal gücü gerekmekte. Bu anlamda Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Ankara'ya ulaşmalarının "Türkiye tarihi" açısından değil, olsa olsa Suphi ve arkadaşlarının kişisel biyografileri açısından neleri değiştirebileceği sorusu anlamlı olabilir. Bunun cevabı ise sadece spekülasyon alanıdır. Ancak yaşaması durumunda, 30'undan sonra komünist olmuş eski bir ittihatçı olan Mustafa Suphi'yi, Cumhuriyet'in ilanından birkaç yıl sonra kararlı bir Kemalist olarak görmek herhalde olanaksız değildi.

13

Jürgen Rojahn, "A Matter of Perspective: Some Remarks on the Perio-disation of the History of the Communist International", Mikhail Narinsk - Jürgen Rojahn, *a.g.e.* içinde, s. 40.

14

Bu konuda bkz.: KevinMcDermott&Jeremy Agnew, *The Comintern* - A *History of International Communism from Lenin to Stalin,* Chapter 4: "Popular Front and Stalinist Terror, 1934-9", NY, 1997, s. 120-157 ve Peter Huber "The Moscow Headquarters of Comintern: Departments, Leading Organs, Soviet Influence and Decision Making", Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen, Erik Kulavig (eds.), Mechanisms *of Poweı-* in *the* Soviet *Union,* Macmillan, 2000 içinde, s. 100.

15

Ypsilon, *Stalintern,* Paris, 1948.

16

Gökay, *a.g.m.,* s. 339.

17

V.l. Lenin, “Komünist Entemasonal'e Giriş Koşullan" (Temmuz 1920) (http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1920/jul/x0 l. htm)

18

Bu noktada ilginç olan şu ki, yazarın daha yazısının başında dikkat çektiği çalışma, Nazilerin iktidara geçişinin ardından bir dizi Avrupa partisinde Stalin'den bağımsız olarak “Üçüncü Dönem” politikalannı değiştirmeye yönelik gelişmeler olabildiğinden söz etmektedir. Bir başka ifadeyle 1930’larm başlarında bile Komintern, Sovyet devletinin basit aracı konumunda değildir. (Bkz. : Kevin McDermott -Jeremy Agnew, *The Comintern, A History of International Communism from Lenin to Stalin,* MacMillan, 1996, s. 121-127).

19

Richard Drake, *a.g.m.,* s. 116; partinin eski mali işler sorumlusuna göre Italyan Komünist Partisi, ancak üç yıllık düzenlemelerin ardından 1978'de mali açıdan Sovyetler'den bağımsızlaşmıştır. *(a.g.y.,* s. 118.)

20

Bu uygulama, Britanya Komünist Partisinin *Morning* Star'ı ve Fransız Komünist Partisinin *l'Humanite'si* için Sovyetler Birliği çökene kadar devam etmiştir.

TKP “Piyon” Olabilecek Kadar Güçlü ve İşlevli miydi?

Gökay yazısının sonunda, TKP üzerine bir çeşit bilanço çıkarırken, bir ilginç değerlendirmede daha bulunur. Buna göre *“TKP, varlık hayatının büyük bir kısmında, adeta bir Sovyet dış siyaset piyonu konumunda kalmış"* tır.[1] TKP'nin yaklaşık yetmiş yıllık bir siyasal örgütsel varlığı olduğu düşünüldüğünde, yukarıdaki iddiaya göre, onun en azından birkaç on yıl boyunca Sovyet dış siyasetinde kullanılmış bir piyon olduğunun iddia edildiği düşünülebilir. Ne var ki TKP tarihi, Türkiye tarihi ve Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri konusunda birazcık bilgi sahibi olan herkes, Gökay’ın TKP'den mi yoksa başka bir komünist partisinden mi söz ettiği konusunda gerçekten kuşkuya düşebilir. Burada hemen akla iki temel soru gelmekte: Birinci olarak TKP, Sovyetler Birliği’nin Türkiye'ye yönelik dış siyasetinde bir faktör rolü oynayabilecek potansiyele sahip midir? İkincisi olarak ise, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler, “piyon” bir komünist partinin işlev görebileceği bir nitelik taşımış mıdır? Bu iki soruya da olumlu cevap vermek herhalde mümkün değil.

Gökay’ın bu konuda yazdıklarının anlamsızlığını gösterebilmek için, belki de Sovyet dış siyaset piyonluğunun gerçekten yaşandığı durumlar hakkında birkaç şey söylemek yararlı olabilir. Gökay'm TKP ile ilgili olarak hiçbir kanıt ileri sürmeden sözünü ettiği konum, 1970’lerin başlarından 1990’lara kadar Suriye Komünist Partisi için söz konusu olabilir. Bu parti, 1972’den itibaren Baas Partisi öncülüğündeki (daha doğrusu kontrolündeki) Ulusal ilerici Cephe koalisyonunda yer almaya başlar. Bu yer alışta, Suriye ile Sovyetler. Birliği arasında yoğunlaşan siyasi ve askeri ilişkilerin büyük rolü vardır. Sovyetler'in Baas rejimi ile stratejik ilişkileri dikkate alındığında, Baasçı iktidar cephesinde yer alan bir komünist partinin siyasal varlığının bu iki devlet arasındaki ilişki tarafından belirlendiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak bunu söylerken, Suriye Komünist Partisi'nin, bu tarihten yaklaşık yirmi yıl kadar önce Suriye parlamentosunda temsil edilmeye başladığını ve Nasırcılık dönemindeki tüm baskılara rağmen hiçbir zaman TKP'ninkine benzer bir marjinalliğe düşmediğini de hatırlatmak gerek. Bir başka ifadeyle, ülkesinin siyasal yaşamında belli bir yeri olan Suriye Komünist Partisi, Sovyet dış politika piyonu olabilmek için gereken nesnel koşullara sahip bulunmaktadır.

Ayrıca yukarıda “Sovyetlere sadakat” sorununda olduğu gibi, uluslararası komünist harekette kimilerince “Sovyetler’e piyonluk” olarak adlandırılabilecek bir konumun, her durumda “Sovyetlere maddi bağımlılık” vb. ile açıklanması mümkün değildir. Bunun en iyi kanıtı, yine Suriye Komünist Partisi tarafından verilmiştir. 1972’den günümüze kadar Baasçı Cephe'de yer alan bu parti, 1980'lerin ortalarında Gorbaçev politikaları gündeme geldiğinde, SBKP'ye karşı neredeyse kurulduğu günden beri kanıtladığı sadakati artık göstermez. Partinin tarihsel önderliği, örgütün bölünmesi pahasına Gorbaçev’in başlattığı yeni yönelişlere karşı çıkabilmiştir. Suriye Komünist Partisi'nin, üstelik hiç de güçlü olmadığı bir dönemde SBKP’ye karşı aldığı bu tavır, bir dönemdeki “piyonluğu”nun, maddi borç ödemeden çok bir ideolojik tercih olabileceğini düşündürmekte.

Gökay ise fazla ince eleyip sık dokumadan, Ortadoğu’da devrim istemeyen bir Sovyetler Birliği ve ona “maddi ve siyasal yönden bağımlı” bir TKP’den, uzun bir tarihsel dönemde yaşanmış bir' piyonluk öyküsüne geçiyor. Ona göre TKP’nin 1920'lerdeki piyonluğu, Sovyetlerin Türkiye'yi, *“Yakındoğu ve Ortadoğu ile ilişkilerinde en büyük tehdit olarak gör(dükleri) Ingiliz emperyalizminden kaynaklanan tehlikeyi dengelemek anlamında bir ara ülke*” olarak görmesiyle bağlantılıydı. [2] Ancak yazar TKP’nin bu dönemde yerine getirdiği “piyonluk” işlevi konusunda hiçbir örnek vermiyor. Gökay I 930’ları ve savaş dönemini atlıyor ve böylelikle, bu dönemde TKP’ye bu türden bir görev ve işlev düşmediğini öğreniyoruz. Ama savaş sonrası “piyonluk” işlevi yine gündeme gelmiş olmalı ki, yazar şunları yazabiliyor: *“İkinci Dünya Savaşı sonunda ABD Ingiltere’nin yerine geçip bölgede egemenliğini sağlamlaştırdıkça, Türkiye ile ilişkiler daha bir önem kazandı. Bütün bu çıkar ilişkileri içinde Moskova'nın TKP üzerindeki kontrolü, bir diplomatik baskı unsuru olmasının ötesinde fazla bir şey ifade etmiyordu. ”*[3]

1945 sonrası bölge ve dünya koşullarıyla birlikte TKP’nin bu dönemdeki tarihini biraz bilen bir okuyucu için bu satırlar yazarın kafa karışıklığını anlatmakta. Evet, savaş sonrasında ABD’nin Türkiye üzerindeki egemenliği, Sovyetler Birliği için son derece önemli bir dış politika sorunudur. Sovyetler için Türkiye artık, NATO'ya giren, Kore'ye asker yollayan, topraklarında ABD üslerinin kurulmasına, Sovyet şehirlerini hedef alacak atom başlıklı füzelerin yerleştirilmesine olanak sağlayan bir

komşu ülkedir. Ama öte yanda Türkiye, savaş sonrası nüfuz bölgeleri paylaşımı içinde ABD’nin payına düşmüş bir ülkedir de aynı zamanda. Peki l 940’lı yıllardaki tüm reorga-nizasyon çabalan boşa çıkmış, 1951 yılında yüz küsur üyesi tutuklanmış, onlarcası tüm l 950'li yıllarda tutuklu kalmış, önder kadrosu hapishanede bölünmüş bir TKP, Sovyetler için nasıl bir “diplomatik baskı unsuru” olabilirdi ya da oldu? Gö-kay yine okuyucusuna bu konuda hiçbir ipucu vermiyor.

Yazar 1960'larla ilgili olarak bir şey söylemiyor ama, TKP’nin “*varlık hayatının büyük bir kısmında, adeta bir Sovyet dış siyaset piyonu konumunda kaldığı*”ndan söz ettiğine göre, partinin bu on yılda böylesi bir işlev görüp görmediğini irdelemekte yarar var. Bilindiği gibi 1960'lı yıllarda Türkiye, Sovyetler Birliği için önemli bir dış politika olgusu olmaya devam etmektedir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerde savaş sonrası yaklaşık on beş yıla hâkim olan gerginlik yoktur. Doğu-Batı ilişkilerinde gerçekleşen “yumuşama”nm bir yansıması anlamında AP hükümetleri, Sovyetlerle diplomatik ve ekonomik ilişkileri geliştirme yolunda küçümsenmeyecek adımlar atmaktadır. Bu koşullarda Sovyetlerin bu dönemde sadece bir “dış büro” ve onun radyo yayınından ibaret olan TKP’yi nasıl “diplomatik koz” olarak kullandığına dair kanıt bulmak yine imkânsız gözükmekte.

TKP’nin *“varlık hayatının büyük bir kısmında, adeta bir Sovyet dış siyaset piyonu konumunda* kaldığı”ndan söz eden Gökay, bunları söylemeden önce, TKP’nin hangi dönemde Türkiye siyasetinin önemli bir aktörü olduğunu ve bunlardan hangisinde piyon olarak Sovyetler Birliği’ne hizmet edebilme koşullarının bulunduğunu analiz etmesi ve bunu okuyucularıyla paylaşması gerekirdi. Gökay ise bu oldukça büyük ağırlık taşıyan değerlendirmesini bu türden zahmetlere girmeksizin sunarak, düşünce dünyamıza TKP hakkındaki kafa karışıklığını daha da artıracak yeni bir yazı hediye etmiş oluyor.

TKP Bilançosu Nasıl Yapılmalı?

1974 ile 1980 arasındaki beş-altı yıl hariç tutulursa TKP, küçük bir siyasal sekt olarak varlığını sürdürmüş bir örgütlenme. Ama bu “siyasal sekt” ifadesi, partiye egemen olan politik kültürün anlaşılması açısından anlamlıdır; yoksa aynı cümledeki “varlığını sürdürmüş” ifadesi bile doğru kabul edilemez. Çünkü TKP en az iki kez (1936 ve 1951’de) dağılmış bir

partidir. Bu partinin l 920’li, 30’lu ve 40’lı yıllarda yaşadığı tutuklama dalgalan, oluşturulmuş örgütsel yapılan sık sık çökertmiş ve her defasında komünistler tüm enerjilerini bu yapının yeniden inşasına vermekten kelimenin gerçek anlamında siyaset yapamamışlardır.

TKP, 1920 yılında Rusya’da, Ekim devriminin ivmesiyle kurulur. Ne var ki 1920’lerin Türkiye’si, ne sosyal-ekonomik temeli ne de sosyal hareket geleneği açısından solun gelişmesi için herhangi bir zemin taşımaktadır. Bir başka deyişle, bu yılların Türkiye’sinde ne Batı modeli bir solu oluşturacak bir işçi sınıfı hareketi ne de aynı dönemlerde örneğin Çin Komünist Partisi gibi bir partinin oluşmasını sağlayacak radikal bir köylü hareketi mevcuttur. Yine imparatorluğun birkaç yıl içinde gerçekleşen yıkılışının, “Osmanlı solu” potansiyelinin, kısa bir süre içinde çok daha zayıf bir “Türk solu”na evrilmesini sağladığı da unutulmamalı.

Bu açıdan Türkiye’nin 1930’lu ve 40’h yıllarına bakıldığında, TKP gibi bir parti için olumsuz nesnel koşulların hâlâ varlığını sürdürdüğü görülür. Öte yanda, tüm zor koşullara rağmen bu parti kadrolarının, düzenin gediğinde açılmış yarıklardan yararlanmasını bilecek kadar yetenekli oldukları 1946’da kanıtlanmış; ancak bilindiği gibi bu deney de -parti kadrolarının öznel yetersizlikleriyle asla açıklanamayacak nedenlerle- başarısız sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak pn yıllar boyu küçük bir devrimci sekt olarak varlığım sürdürecek olan TKP’nin kaderinin, Türkiye’nin maddi ve düşünsel *nesnel koşullan* tarafından belirlendiği söylenebilir. Bu anlamda bir TKP bilançosu ancak, bu partinin iki tarihsel dönemdeki yeri ve rolü incelenerek çıkarılabilir. Birincisi 1960’lar soluna katkı ve etkisinin tartışılmasıyla; ikincisi ise, 1974-1980 yıllarında Türkiye siyaset ve sosyal hareketindeki yerinin değerlendirilmesiyle. Ama bu partinin esas tarihsel bilançosu, onun 1960'lar soluna katkısı ve etkisi ile ortaya çıkar. Çünkü bu dönemin solu, tipik bir siyasal işçi hareketinin yaratılması koşullarına ve şansına sahip bir soldur. Bir başka ifadeyle sol için bu on yılda tarihsel çatalağız-lan mevcuttur. Kuşkusuz 1960'lı yıllarda TKP yoktur; tersine ortadan kalkmış örgütsel yapısı ve dağılmış kadrolarıyla tarihe mal olmuş bir parti gibidir. Ancak bu partiden TİP’e gelen kadroların TİP’e kattıkları çok şey olacaktır.

Birkaç yıl sonra ise, TKP’nin eski kadroları, bu kez aynı TlP’in yıkılışında önemli rol oynayacak olan MDD hareketini yaratacaklardır.

Bölüm 2 1960’lar Solu

Sol derlemesi, en geniş yeri solun bu on yılına ayırmış görünüyor. Dönemin tarihsel önemi kadar bu alanda yapılmış çalışmaların nispi zenginliği de bunda belirleyici rol oynamış olmalı. Ancak bu zenginliğe rağmen unutulanlar da yok değil. Örneğin “Yön-Devrim Hareketi” yazısı, başlığına rağmen adeta Devrim’i unutmuş görünmekte.[4] Oysa Yön’den Devrime geçiş, iki nedenle sözü edilmesi gereken bir değişimi ifade eder. ilk olarak Yön dergisi de Yön hareketi de, kendi solu ile teorik ve pratik düzeyde yoğun alışverişi olan bir harekettir; onu etkilediği gibi ondan etkilenmiştir de. ilk döneminde klasik Sosyal Demokrasiyi tanıtma çabaları, 1963 ve 1966 yıllarında TİP’le tartışma girişimleri, MDD öncüleriyle (Mihri Belli ile) ideolojik alış veriş, bütün bunlar Yön'e, Devrım'de bulunmayan özellikler katar. Bunun bir sonucu olarak Yön dergisi, beş yılı aşkın yayın hayatında, solun bütününe hitap etmeyi hiçbir zaman ihmal etmemiş, bunun karşılığında solun en geniş ke-

simleri tarafından da izlenmiştir. *Devrim* ise, artık solun geniş kesimlerine hitap eden bir sol dergi değil, kendi deyimleriyle “milliyetçi-devrimci” hareketin kendi kitlesine yönelik bir propaganda aracıdır. Bu değişim elbette basit bir tercih değildir. Yön’ün çıktığı dönemde sol ortam çok karmaşık değildir. Yon’ün dışında ideolojik yönden oldukça belirsiz olan TİP bulunmaktadır. Oysa 1960’ların ikinci yarısı, Stalinci Marksist MDD’nin doğuşuna, TIP içinde Aybar-Boran bölünmesine ve daha sonra MDD-içi bölünmelere şahit olacaktır. Bu farklı koşullar, *Devrimin* ideolojik konumlanmasından kendi solu ile ilişkisine, oradan okuyucu kitlesine varıncaya kadar büyük bir özgünlük kazanmasına yol açar. Oysa Atılgan’ın yazısında *Devrim* dergisini, kısa bir ansiklopedik bilgi çerçevesinde görüyoruz. Bu eksiklik ise, sadece Devrim’in değil, onun öncüsü Yön’ün de layıkıyla anlaşılmasını engellemekte.

Bu bölümde dikkat çeken bir diğer önemli eksiklik de, Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi üzerine bağımsız bir yazının yer almaması. Bu konu, bir dizi farklı yazıda, bu dönem solunun ideolojik sorunları

çerçevesinde ele alınmış bulunuyor/[5] Bu eksiklik gerçekten şaşırtıcıdır. MDD, 1960'la-rın yegane sol örgütü TİP'i ideolojik yönden şiddetle sarsmış, bu partinin kadrolarını kesin ideolojik tercihlere yöneltmiş ve Türkiye soluna Stalinci Marksizmi sokmuş bir harekettir. Daha da ötede Dev-Genç kuşağını ideolojik ve siyasi açıdan eğitmiş ve dolayısıyla da 1974 sonrası Türkiye solunun geniş kesimlerini etkilemiştir. Solun evriminde bu çapta önemli bir rolü bulunan bir hareketin özel olarak incelenmemesi gerçekten zor anlaşılır bir durum.

Aşağıdaki sayfalarda bir dizi derleme yazarının, TİP ve

MDD olgularının en can alıcı karakteristiklerini gözden kaçıran yaklaşımları üzerinde durulacak. Bu yaklaşımların temel sorunu, TİP'i ve MDD'yi sosyalizmin uluslararası teorik birikimi ve deneyleri açısından değerlendirmek yerine, ağırlıklı olarak ve bazen neredeyse tamamen kendilerine ait metinler aracılığıyla "okuma" ve anlamaya çalışılmasında kendisini gösteriyor. Oysa böyle yapıldığında, solun 1960'lı yıllardaki macerasını anlamak açısından hayati önemi olan şu bir dizi soruya cevap vermek mümkün olmamaktadır: MDD hareketi uluslararası Stalinist birikimle mi yoksa *Kadro*, Yön ya da "Galievcilik"le mi açıklanabilir? Türkiye İşçi Partisi'nin Sosyalist Devrim teorisi (ya da stratejisi) ne kadar özgündür ya da bu bir teori (veya strateji) midir? Çekoslovakya olayları Türkiye'de solun bölünmesinin derinleşmesinde bir neden mi yoksa sadece bir tetikleyici faktör, bir tür "vesile" midir? Tüm elverişsiz koşullarına rağmen MDD hareketi nasıl olmuştur da TİP karşısında üstünlük kazanabilmiştir? İlerleyen sayfalarda, derleme yazarlarının bu sorulara verdikleri yetersiz cevapların bir değerlendirilmesi yer almakta.

TİP'ten MDD'ye

TIP söz konusu olduğunda, şu nokta üzerinde büyük bir anlaşmazlık olmamalı: TIP üzerine düşünen herkes, bu partinin Türkiye solunun tarihindeki özgün yerinin farkındadır. Yine TlP'in tarihsel olarak "erken" denilebilecek bir zamanda (yani işlevini layıkıyla yerine getiremeden) sahneden çekildiği de açıktır. Nevar ki bu hiç de karmaşık olmayan gerçekliklere rağmen, ilginç bir şekilde Sol derlemesindeki TlP'i merkeze alan yazıda, ne l 960'lar TlP'inin solun tarihinde tuttuğu özgün yer dikkate

alınmış ne de bu partinin hangi dinamikler sonucu tarihsel olarak “erken" denilebilecek bir zamanda sahneden çekildiği yeterince açıklanabilmiş. [6]

TlP’in, solun tarihindeki özgün yeri konusunda herkes hemfikir olabilir; ancak bunun ne olduğu muhtemeldir ki bir tartışma konusu. TlP’in özgünlüğünün temelinde, bu partinin solun merkezi örgütlenmesi haline gelmesine nesnel olarak

olanak verecek koşulların bir araya gelmiş olması yatar. Bu koşullar, 27 Mayıs sonrasının bir sol partiyi kabul edilebilir gören yeni politik kültürü, aynı yıllarda yaşanan aydın ve üniversite gençliği siyasallaşması ve sendikal hareketin bir sosyal hareket kimliğini kazanmaya yönelişi olarak özetlenebilir. TIP bu koşullarda, solun farklı eğilimlerinin bir araya gelebildiği bir platform olabilmiştir.

TlP’in tarih sahnesinden “erken" çekilişi konusunda ilk dikkati çekmesi gereken ise, bu partinin 1966-67 yıllarında yaşadığı iç tartışmalar, daha doğrusu tartışma girişimleridir. Bu tartışmalar, 1965 seçimlerindeki göreceli başarısı ile artık Türkiye siyasal yaşamında meşruluk kazanmış bir sol partinin, ideolojik olarak da sosyolojik olarak da kelimenin gerçek anlamında bir sosyalist partiye dönüşme sürecine girişi, ama bu yolda tökezleyişi olarak tanımlanabilir.

TİP: Ne Kadar ve Nasıl Bir İşçi Partisi?

Türkiye işçi Partisi’nin 12Şubat 1962 günü bir grup sendikacı tarafından kuruluşu, Türkiye’de işçi sınıfının siyasal sahneye çıkışının adeta sembolik bir ifadesidir. Ancak TlP'in gerçek bir parti olma sürecine girmesi için, bir yıl sonra solcu aydınların partiye katılmasını beklemek gerekir. Bu andan itibaren TlP’in bir işçi *partisi* haline gelmesi sürecinin başarıya ulaşması içinse iki temel dinamik söz konusu olacaktır. Bunlardan birincisi, TlP’i sosyolojik anlamda bir sosyalist parti haline getirecek tarzda üye bileşiminde işçilerin ağırlığının artması ve partinin işçi ve sendika hareketi ile organik bağlarını geliştirmesidir. ikinci dinamik ise, parti dışındaki sol birikimi partiye aktarabilmesi; bir başka ifadeyle TlP’in sol kadroların gerçek bir yeniden harmanlanmasını (rekompozisyonunu) sağlamasıdır.

Sendikacıların kuruculuğu ve 1960'ların sendika hareketi, ilk dönemde birinci dinamiğin belli bir potansiyeli olduğu izlenimini verir. Ancak TlP'in kurulduğu ve geliştiği dönemin sendikal hareketi, geçmişe göre çok daha canlı olsa bile, henüz kitlesel bir işçi partisini besleyebilecek yoğunlukta değildir. (Tarihsel bir ironi olarak, Türkiye'de işçi ve sendika hareketi, TlP'in krize girdiği ve gelişmesinin adeta durduğu 1968 sonrasında yükselecektir.) Öte yanda, sendikal hareketin bu nesnel yetersizliğine rağmen parti kurucusu sendikacılar, TiP'in sendikalarla değil fakat sendikacılarla "imtiyazlı" bir ilişki oluşturmasını sağlarlar. Ayrıca 1965 sonrasında TIP yönetimi, tüm siyaseti "seçim başarısı"na endeksleyen bir yöneliş içine de girer. Bu koşullarda doğal olarak ne üye bileşiminde işçilerin ağırlığını artırma ne de işçi ve sendika hareketi ile organik bağları geliştirme yolunda önemli adımlar atılabilir. Sonuç olarak TIP için birinci dinamik yeterince güçlü işlemeyecektir.

TlP'in bir işçi partisi haline gelmesine katkıda bulunabilecek ikinci dinamik ise, partinin eski TKP'li kadrolarla kayna-şabilme potansiyelinde ifadesini bulur. Kuşkusuz TIP birkaç yıl içinde sol aydınların önemli bir kesimi için bir çekim merkezi olmuştur. Ne var ki 1960 öncesi sol birikimin bir kısmı hâlâ parti dışındadır ve bu kadrolar 1965 sonrasında açık bir şekilde partinin evrimine müdahale etmek isterler. Sayıları az, ancak uluslararası komünist hareketin birikimine bir ölçüde de olsa vakıf olmaları nedeniyle parti için önemi inkâr edilemeyecek bu kadroların TIP'e müdahaleleri, parti yönetimi tarafından bir "siyasal katkı" olarak değil, bir tür "siyasal bozgunculuk" olarak görülür' ve umulan yeniden harmanlanma gerçekleşmez.

TIP'in eski TKP geleneği ile bu talihsiz ve olumsuz "hesaplaşması", MDD hareketinin ortaya çıkışıyla yaşanacaktır. Ancak o sorunu tartışmadan önce, TlP'i bir işçi partisi haline getirecek dinamiğin ne denli ters işlediğine bir örnek olarak, parti tüzüğünün bir ilginç maddesini ele almakta yarar olabilir.

TIP tüzüğünün 53. maddesi, partinin her düzeydeki yönetim organlarında işçi veya sendikacıların en az yüzde elli oranında temsil edilmesini öngörür. Birçok TIP yöneticisi ve TiP üzerine değerlendirme yapan pek çok gözlemci, bu maddeyi partinin sınıfsal ("işçi") niteliğinin korunması yolunda alınmış bir tedbir olarak görmüştür. Kuşkusuz ilk formüle

edildiğinde 53. maddenin uygulamasından böyle bir sonuç beklemiş olanlar olabilir. Ne var ki kısa bir süre sonra bu maddenin -partinin en yüksek yönetim organı söz konusu olduğunda- sendikacıları kayıran bir işlevi olduğu açık bir şekilde kendisini gösterir.

Bu tüzük maddesine yönelik olarak parti içinden ve dışından gelen eleştirilere parti yönetiminden hemen hiçbir teorik karşılık gelmez.[7] Sadece bu sessizlik bile, açıkça itiraf etmeseler de TlP yöneticilerinin söz konusu maddenin sendikacıların TIP yönetimindeki imtiyazlı yerlerini koruyan işlevinin bilincinde olduklarını düşündürür.

Derlemede yer alan makalesinde bu konuda yazdıklarına bakıldığında Mustafa Şener'in de, TIP tüzüğünün bu maddesine ilişkin yanlış algıyı paylaştığı görülmekte. Şener'e göre bu maddenin *“ilk kongredeki katı uygulama(sı) zaman içinde -çoğunlukla da küçük il ve ilçelerde yeterince* işçi *üye buluna-mamasından dolayı- ister istemez esneyecekti(r).”*[8] Oysa bu maddenin yukarıda sözünü ettiğimiz gerçek işlevi açısından bakıldığında hiçbir zaman esnetilmediği açıktır. Parti merkez yönetiminde sendikacılar yarıya yakın bir ağırlıklarını bu tüzük maddesi sayesinde sürdürürler. Elbette bu durum partinin diğer organlarında söz konusu değildir; ama bunun nedeni de maddenin uygulanmasındaki “esnetilme” değil, sadece Türkiye işçi partisinde çok fazla sendikacı üye olmamasıdır.[9] Sonuç olarak partinin tepe yönetimi söz konusu olduğunda 53. madde, sendikacılar için bir tür “kota sistemi” olarak işletilmiştir.

TlP'in 1965 genel seçimlerine kadar temel çabası, bir işçi partisinin inşasından çok, bir sol partinin ülke siyasal ortamına kabul edilmesini hedefleyen bir meşruiyet mücadelesi olduğu için, klasik anlamda bir sınıf partisi haline gelme sorunu, pratik olarak 1965 sonrasında gündeme gelebilirdi. Ne var ki 1965 sonrası gelişmelerle bu alanda mesafe kaydedilmediği gibi, tam tersi yönde çabaların gündeme getirildiğine de şahit olunur. Genel seçimlerin ardından Aybar, “Türkiye işçi Partisini köye yerleştirmek”ten söz etmeye başlar.5 Burada söz konusu olan, işçi sınıfı içinde kalıcı mevziler edinmiş bir partinin toplumun diğer ezilen kesimlerine ulaşması ya da Türkiye’deki bir Marksist parti için elzem olan “işçi-köylü ittifakı”nın gerçekleştirilmesi doğrultusunda bir adım değildir. Aybar bununla sadece, Türkiye siyasetinin diğer partileri gibi, “oy deposu”

olan köylülüğe ulaşma gayreti içindedir. Aynı yaklaşımı bir diğer TİP önderi olarak Boran da şu sözlerle ifade eder: *“Önümüzdeki seçimlerde oy kaynağı köyler olacaktır. TİP köylünün oylarını kazanmadan iktidara*

gelemez. Bu anlamda sosyalist iktidar yolu köyden geçer".[10]

Bütün bunlara rağmen TlP’in 1960'ların ortalarındaki üye bileşimi, sınıf partisine giden süreçte küçümsenmeyecek bir düzeyi ifade eder. Bu konuda yapılmış bir çalışmaya göre 1968 yılında parti üyelerinin yüzde 40'i işçidir.[11] Partili sendikacıların 1967 yılında DİSK’in kuruluşuna önderlik etmeleri ve daha da önemlisi 1968 sonrasında yükselen işçi hareketi, TİP’in bu alanda mesafe kaydetmesini sağlayacak yeni olanaklar olarak görülebilir. Ama bunların hiçbirisi layıkıyla kullanılamayacak ve on yılın sonuna varıldığında TlP'in elinde, onu bir sınıf partisi yapacak araçların en gereksizi, yani 53 no'lu tüzük maddesi kalacaktır. İlginç olan şudur ki, kırk yıl sonra bu partiyi incelemeye kalkan araştırmacılar, bu tuhaf maddede hâlâ bir keramet aramaktan yorulmamış görünmekteler.[12]

MDD: Stalinci Marksizmin Türk Versiyonu

MDD hareketinin düşünsel kökleri konusunda oldukça yaygın bir dizi yanlış analizi, *Sol* derlemesinde de görmek şaşırtıcı değil. Derleme yazarlarından Suavi Aydın, *“özellikle Kadro ve* Yön *hareketlerinde ipuçlarını bulabileceğimiz MDD çizgisi(nin), Kemal Tahit; Doğan Avcıoğlu, Mihri Belli gibi fikir adamları ve politik figürler”* tarafından izlendiğini ve tahkim edildiğini söyler.[1] Gökhan Atılgan'a göre ise, *“değişik yazarların da kabul ettiği gibi, MDD'nin asıl ve öncü kuramcısı, Yön başyazarı Avcıoğlu"dur.*[2] (Atılgan’ın sözünü ettiği “değişik yazarlar” kendisi, Murat Belge ve Yalçın Küçük'tür.3) Derlemede “Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri"'ni “uluslararası etkileşim yapısı içinde” ele alan Yiğit Akın ise, *“Maoiz-min Türkiye sol hareketinde Yön-MDD çizgisini ideolojik olarak*

1- Suavi Aydın, “Türkiye Solunda...", s. 543.

2- Atılgan, “Mihri Belli", s. 553.

3- *agy.*

besleyen en *önemli damarlardan biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır"* demektedir.[13]

MDD hareketinin ideolojik ve politik olarak tanımlanması anlamına gelebilecek bu nitelemeler üzerine ilk söylenebilecek şu olabilir: Bu yazarlar MDD hareketini, muhtemelen son derece sınırlı sayıda "MDD metinleri" üzerinde yaptıkları çalışmalar aracılığıyla anlamaya ve anlatmaya çalışmaktalar. Oysa uluslararası komünist hareketin yirminci yüzyılda - ikinci Enternasyonal'den Dördüncü Entemasyonal'e, oradan SBKP öncülüğündeki "resmi komünist hareket" e kadar uzanan süreçteki- program ve strateji tartışmaları ve bunlara ilişkin temel metinler hakkında birazcık bilgi sahibi olsalardı, örneğin *Kadro,* Yön ya da *Türk* Soüu'nda yayınlanmış makaleler veya Avcıoğlu ya da Mao'nun (veya Kemal Tahir'in!) birkaç metni arasında bulunabilecek ufak benzerliklere dayanarak MDD hareketi üzerine bu denli dikkatsiz iddialarda herhalde bulunmazlardı.

Bu sorunun tartışmasına girerken, aynı konuda başka bir vesileyle yapılmış bir değerlendirmemde yer alan şu bir dizi önermenin burada tekrarlanmasında yarar var:

- 1967-1971 yıllarının MDD hareketi, 1960 öncesi *TKP'den gelen kadrolar* tarafından oluşturulmuştur.

- Bu eski TKP'li kadrolar MDD hareketini, *komünistlerin sola müdahale taktiği* temelinde yaratmışlardır.

- MDD'ciler, dönemin uluslararası komünist hareketiyle *ideolojik* bağlantıları olan komünistlerdir; o nedenle de müdahaleleri, 1960 sonrasında Marksizmin (daha doğrusu onun Stalinci versiyonunun), Türkiye soluna girişi olarak nite-lenmelidir.

Bu önermelere ek olarak, MDD hareketini tanımlama anlamında şunlar da söylenmelidir:

- *MDD hareketinin 1930'lar KADRO hareketiyle hiçbir ideolojik bağlantısı yoktur,*

- *MDD hareketinin 1961-1967* Yön *hareketi ile hiçbir ideolojik bağlantısı yoktur,*

Buradan kalkarak, MDD hareketinin *Yön'cülük* ile ilişkisi şöyle tanımlanabilir:

- MDD hareketinin Yön'cülükle siyasal ilişkisi, İ960'lı yıllarda Stalinci komünistlerin -dünyanın pek çok başka ülkesinde de yapılan türden- milliyetçi devrimcilerle (ya da radikal subay hareketleriyle) ittifak deneyini ifade eder.

En nihayet -bu kez solun 1974 sonrası evrimi çerçevesinde- MDD ile ilgili olarak şu önerme formüle edilebilir:

- 1974 sonrası Türkiye solunun belli başlı tüm hareketleri -ideolojik köken, teorik gelenek ve kadro açısından- MDD hareketinden kaynaklanır.5

Türkiye'de İ960'lı yıllarda ortaya çıkan MDD hareketinin "ipuçları" önyargısız bir biçimde araştırıldığında, *Kadro* ya da Yön'e değil, fazla tereddüt etmeden uluslararası komünist hareketin program ve strateji konularında yaşadığı tartışmalara ve evrime girilmelidir. Şu birkaç konu başlığı, bu tartışma ve evrim sürecini tasvir etmeye çalışan bir özet olarak verilebilir: İkinci Enternasyonal'in İ9. yüzyıl sonlarında ve yirminci

yüzyıl başlarında Batı'nın kapitalist ülkeleri için öngördüğü "sosyalist devrim" programı; aynı dönemde Rusya gibi "geri" ülkelerde Sosyal Demokratlar arasındaki program tartışmaları ve "asgari program" ("burjuva demokratik devrim" programı) konseptinin doğuşu; İ905 Rus devriminin ardından bu programın Bolşevik ("işçi-köylü demokratik cumhuriyeti" ya da "diktatörlüğü") ve Menşevik ("demokratik cumhuriyet") yorumlarının yam sıra Parvus ve Troçki'nin "sürekli devrim" modelinin ortaya çıkışı; Çarlığı yıkan 1917 Şubat devriminin ardından, Lenin'in *Nisan Tezleri* ile "asgari programı" reddetmesi ve Ekim devrimiyle Troçkist sürekli devrim'in -adı zikredilmeden- Komünist Enternasyonal'in İ9İ9-İ924 arasındaki dört kongresi tarafından geçerli kabul edilmesi; l 920'lerin ikinci yarısında Sovyetler Birliği ve uluslararası komünist harekette Stalinizmin yükselişi ve özellikle birinci Çin devrimi ile "asgari program"ın yeniden gündeme getirilmesi; uluslararası komünist harekette asgari-azami program

ayrımına kesin olarak dönülmesi; l 950'lerden itibaren bir dizi “geri kalmış" ülkede asker kökenli milliyetçi kadroların siyasal yaşamda öne çıkması ve -Moskova'nın da onayı (ve bazı durumlarda direktifleriyle)- Komünist partilerin bu kadrolarla ittifakı stratejik yönelişlerinin temeli yapması. '

Bu olgular dikkate alındığında, MDD hareketinin düşünsel temelinin uluslararası komünist hareketin yirminci yüzyılda yaşadığı evrimde aranması gerektiği ortaya çıkar. Bu yargıyı basit bir hatırlatma ile güçlendirmek mümkün. Bugün Endonezya, Irak, Suriye, Mısır ve Sudan Komünist Partilerinin İ950'li ve 60'lı yıllardaki programatik ve stratejik yönelişlerini anlamak için neleri araştırmak gerekir? Endonezya'dan, Irak'a, Suriye’ye, Mısır ya da Sudan'a kadar birçok ülke komünist partisinin benimsediği Milli Demokratik Devrim program ve stratejileri için, bu ülkelerinin her birine özgü *Kadro* benzeri dergiler ya da Yön türünden dergi ve hareketlerin ortaya çıkması mı gerekli olmuştur? Elbette ki hayır; ve tam da bu nedenle, bu sorunu ele alan araştırmacılar, malzeme olarak uluslararası komünist hareketin yirminci yüzyıldaki program, strateji ve ittifaklar tartışmalarına eğilmek durumundadırlar.[14]

Yine bu durumda Irak, Suriye, Mısır, Endonezya ya da Sudan komünistlerinin ideolojik ve politik yönelişlerini anlamaya çalışan araştırmacılar için esas incelenmesi ve yorumlanması gereken, Avcıoğlu benzeri milliyetçi devrimciler değil, Mihri Belli'nin Iraklı, Suriyeli, Mısırlı, Endonezyalı ya da Sudanlı versiyonlarıdır. Dikkatli (ve hatta yeterince dikkatli olmayan) bir gözlemci bile, Endonezya'da Dipa Nusantara Aidit'in, Suriye'de Halit Bektaş'ın veya Sudan'da Abdulhalik Mahcub’un programatik görüşleri ve ittifak anlayışları arasında benzerlikten de öte adeta bir ayniyet olduğunu rahatlıkla görebilir.[15] O yüzden de nasıl o ülkelerin MDD hareketleri, ancak Aiditlerle, Bektaşlarla ya da Mahcublar ve onların içinden geldiği komünist (Stalinist) gelenekle açıklanabiliyorsa, Türkiye'nin MDD'si de Avcıoğlu ya da Kemal Tahir ile değil olsa olsa Mihri Belli ve içinden geldiği TKP geleneği ile açıklanabilir.

“MDD Kuramcısı” Olarak Avcıoğlu

Gökhan Atılgan'ın, “MDD'nin asıl ve öncü kuramcısı"nın Doğan Avcıoğlu olduğu yolundaki iddiası da benzer zaaflarla malul. Anlaşılan Atılgan da,

geri kalmış ülkelerde devrimin yolu konusundaki Stalinci Marksist literatürden habersiz. Ancak onun bu analizinde şaşırtıcı nokta şu ki, Atılgan Stalinci Marksizmin MDD literatürünü yeterince bilmese de, üzerinde uzun süre çalışmış olduğu Avcıoğlu'nu iyi tanıması gerekirdi. Avcıoğlu'nun politik ve entelektüel biyografisi konusunda bir şeyler bilen birisinin onu MDD'nin kuramcısı olarak düşünmesi imkansız bir şey olduğu halde, Atılgan bu imkânsızlığı gerçekleştirmiş görünüyor.

Avcıoğlu'nun 196! sonlarında kaleme aldığı “Yön Bildirisinden İ963 ve İ967'deki “TIP Tartışmalarına, oradan İ969-İ97İ yıllan arasındaki *Devrim* yazılarına kadar tüm yazdıkları, bir “MDD kuramcısı”nı anlatmaz. Yön Bildirisi'ni yazan ve Yön'ün editörü olan Avcıoğlu, ilk dönemde bir anlamda 1960'lann “üçüncü yolcu”sudur. Örneğin 31 Ocak 1962 tarihli Yön'ün 7. sayısı, bir “sosyalizm özel sayısı” olarak yayınlanır.[16] Bu sayıda sosyalizm, Cemal Abdülnasır, Batı Avrupalı üç sosyal demokrat (Pietro Nenni, Emest Bevan ve Mendes France) ve İsrail'in “tarım sosyalizmi” deneyi aracılığıyla anlatılırken, Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya Aydemir ve Ilhan Selçuk, “sosyalizmle kapitalizm arasında bir üçüncü yol” olarak kendi devrimci perspektiflerini ortaya koymaktadırlar.

Kısa bir süre sonra Avcıoğlu -Muhtemelen TIP'in etkisi ile- bu pozisyonunu revize eder ve bu “özel sayı”dan on beş ay sonra o “üçüncü yolu”, bu kez “sosyalizmden önceki bir aşama” olarak savunmaya başlar. Sosyalizmle ilgili olarak ise, genel ve teorik olmayan tanımlara girişmektedir : “*Sosyalizm tektir ve bellidir. Bütün sosyalistler, insanlığın hürriyet, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin ışığı altında en iyi şekilde yaşamalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine imkân verecek bir toplum düzenini kurma çabası içindedirler. Bu hedefe sınıfsız bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesiyle erişilebileceğine inanırlar. Hepsi sınıflaşmaya ve insanın insan tarafından sömürülmesineyol açan kapitalizme karşıdırlar. Sosyalist düzende üretim araçlan topluma aittir. Üretimin sevk ve idaresi, dağıtımı toplum tarafından yapılır. Üretimin amacı, insanların hayat seviyesinin devamlı olarak yükseltilmesidir. Bunun aksini düşünenler ve istihsal seviyesinin yükselmesi sayesinde sosyal adalete nisbeten yer veren bir kapitalist sistemle yetinenler,* sosyalist *sayılmazlar. Yeryüzünde şu veya bu çeşit sosyalizmler mevcut değildir. Sosyalizm tektir ve ne olduğu bellidir”*[17] Bu sırada Avcıoğlu, kendisini diğer sosyalist akımlardan

herhangi biri ile özdeşleştirmemeye çalışmakta ve mevcut sosyalistler arası farklılıkları da “sosyalizme varış yolları”nm farklılığı ile açıklamaktadır : “*Batı sosyalizmi, doğu sosyalizmi, az gelişmiş ülkeler sosyalizmi, Arap sosyalizmi gibi deyimler bütün dünyada olduğu gibi Yön’de de, sık sık kullanılmakta, bu yüzden çeşitli sosyalizmler mevcutmuş gibi bir intiba uyanmaktadır. Bu vuzuhsuzluk, tek ve belli olan* sosyalist *düzene varış yollarının çeşitliliğinden doğmaktadır.”*[18]

Üç yıl sonra Haziran 1966’da “TIP Tartışmaları”nı başlatırken, Avcıoğlu bu kez sadece bir sosyalist gibi değil, adeta “asgari programcı” Stalinci bir Marksist gibi konuşmaktadır. Ama teorisyen havası yoktur; tersine bu yazdıklarında artık yeni ve farklı olan her şeyi son yıllarda Mihri Belli’den aldığı açıktır. Yoksa Avcıoğlu artık Stalinci Marksist olmuş falan değildir. Bu yaklaşımının ağırlıklı olarak taktik nedenlere bağlı olduğu, Yön'ün 1967'de kapanmasından sonra yazacakları ve yapacakları ile net bir şekilde ortaya çıkar. [19]

Avcıoğlu 1968 yılında yayınlayacağı *Türkiye'nin Düzeni'nde*, yine 1960'lı yılların başlarındaki konumuna, bir çeşit “üçüncü yolcu”luğa dönüş yapmaktadır. 1969 Ekim'inde yayınlamaya başladığı *Devrim* dergisi ise, artık bu konumda sabitlendiğini gösterir. Onun 12 Mart darbesi sürecinde yayınladığı *Devrim Nedir?* adlı broşürü, bu yaklaşımını en açık bir şekilde ortaya koyduğu metinlerinden birisidir. “TIP Tartışmaları” sırasında yazdıkları ile, yeterince dikkatli olmayan bir gözlemcinin pekâlâ “MDD'ci bir Marksist” zannedebileceği Avcıoğlu, 1971'de artık “kapitalist yapıyı kıracak" bir “ulusal kurtuluş devrimi”nden söz etmektedir.[20] Aynı yerde düşlediği devrimi gerçekleştirecek “Devrim Partisi”nden konuşurken ise şunları söylemektedir: *“Devrimci parti, kendi sağındaki partilere izin vermez. Sağ partiler gibi ulusal kurtuluş devrimini yok etmek değil, fakat daha ileri götürmek isteyen sol partilere ise geniş faaliyet alanı tanıyabilir”*[21]

Avcıoğlu'nu'nu MDD teorisyeni ilan edenlerin şu soruya bir cevap vermelerinde yarar olabilir: Acaba dünyada Avcıoğlu'ndan başka, “kendi solundaki parti”lerden bahseden bir MDD'ci var mıdır? işin ilginci, Avcıoğlu'nu ve o dönemin Türkiye solunu biraz tanıyanlar gayet iyi bilirler ki, onun burada sözünü ettiği “daha soldaki partiler”den kasıt, bizzat

MDD'cilerin kurabileceklerini düşündüğü bir sol partidir. Teorik ve politik evrimine ilişkin bu kısacık özet bile 1960’lar “milliyetçi devrimcilerinin sözcüsü Avcıoğlu'nun, MDD'ciliği yaratan teorik birikimle hiçbir ilgisinin olmadığını gösterir. I 960'ların Türkiye'sinde Mihri Belli (ya da Reşat Fuat) gibi Stalinci birikime vakıf eski TKP'liler dururken ve bunların o yıllarda MDD’ciliği yaratan düşünce ve davranışları hiç kimsenin meçhulü değilken, hâlâ Doğan Avcıoğlu'nu MDD çizgisinin “kuramcısı” olarak görmek, yaşasaydı muhtemelen Avcıoğlu’nun kendisini bile şaşırtacak bir iddia olmalı.

“MDD’yi Besleyen Damar” Olarak Maoculuk

Sol derlemesi yazarları arasında, MDD hareketinin kökenleri konusunda bir diğer ilginç değerlendirmeye de, Yiğit Akın'm yazısında rastlanmakta. Akm'a göre ise, *“Maoizmin Türkiye sol hareketinde Yön-MDD çizgisini ideolojik olarak besleyen en önemli damarlardan biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır”*[M]

Kuşkusuz Türkiyeli MDD’ciler, Maoculuğun temel tezlerini Türkçeye ilk kazandıranlar arasındadırlar. [ö] Akın'm bu iddialı değerlendirmeyi bu olgudan hareketle yaptığı düşünülebilir. Ancak tek başına bir neden olarak yetersizliği bir yana, MDD’cilerin o kitapları yayınlamalarını basit bir Maocu propaganda çalışması olarak görmek mümkün değildir. Bir kez bu kitapların yayınladığı tarihlerde SBKP ve pek çok başka “Moskovacı” parti için Çin Komünist Partisi hâlâ bir “kardeş parti”dir. Çin-Sovyet çatışması henüz bir devletler arası çatışma olmaktan çok uzaktadır. Öte yanda o sıralarda Mao, dünyanın belki de en prestijli komünistidir. Ve nihayet MDD’ciler örneğin Mao’nun *Yeni Demokrasi'de* yazdıklarını, Stalin’in Marksizm yorumunun geri kalmış ülkelere bir uyarlanması olarak görmektedirler.[22] Onlar için Mao, dönemin Sovyet liderlerinin unutmaya başladığını düşündükleri Stalinci Marksizme yeni bir soluk getiren bir önderdir. Ama hepsi bu kadar.

Çin ve Sovyet partileri arasında 1950’lerin sonlarından beri yaşanmakta olan ideolojik çatışma şiddetlendiğinde ise hiçbir Türkiyeli MDD’ci bu çatışmada SBKP’ye karşı ÇKP’yi savunmamıştır.[23] Bir hareketi besleyen ideolojik kaynağın, o hareketin temsilcileri tarafından -üstelik bu kadar

uzun bir süre- savunulmaması mümkün olabilir mi? Daha da önemlisi aynı MDD'ciler, Çekoslovakya'nın 1968 Ağustos'unda işgali sırasında Mao'nun Sovyetleri mahkum eden tutumunu desteklemeyi akıllarına bile getirmemişler, tersine derhal Sovyetlerle dayanışmalarını ilan etmişlerdir. Bir süre sonra ÇKP anti-Sovyet politikasını geliştirme sürecine girdiğinde ise, ondan gittikçe daha az söz eder olmuşlardır. Sonunda 1970 yılında Türkiye'de Maoculuk, MDD içinden çıkan ama eski TKP geleneğinden hiç kimsenin yer almadığı *Proleter Devrimci Aydınlık (PDA)* hareketi olarak kendisini gösterecektir.

Üzerine konuştuğu konu ile ilgili olduğu halde, Yiğit Akın belli ki bu olgularla pek ilgilenmiyor. Oysa bu yazısında Akın'dan, söz konusu "damar"ın Yön-MDD çizgisine nasıl bağlandığına dair bir şeyler söylemesi, örneğin şu sorulara cevaplar getirmesi beklenirdi. Acaba Akın, Avcıoğlu ya da Belli'nin siyasal (ya da kişisel) biyografilerinde -ilk defa kendisinin gördüğü- ideolojik beslenme olguları mı keşfetmiştir? Akın bu ilginç yargısına, Avcıoğlu'nun okuduğu kitaplar listesinden mi, yazılarında tespit ettiği referanslardan mı yoksa Yön editörünün yakınlarının anılarından mı varmıştır? Yine Mao'nun Milli Demokratik Devrim düşüncesinin merkezinde yer alan komünist parti öncülüğü ve ulusal kurtuluşun bir köylü savaşı olduğuna dair tespitin Avcıoğlu'nun MDD for-mülasyonunda nasıl bir yeri olabilir? Avcıoğlu'nun "Maocu MDD teorisi"nde yapmış olabileceği değişiklikler Akın'a göre bir katkı mı yoksa bir revizyon mudur?

Bu sorular daha da artırılabilir: Akın "Maoizm" derken Türkiyeli Stalinci Marksistlerin pek sevdikleri, onun *Yeni Demokrasi* adlı kitabım mı kastetmektedir; yoksa söz konusu olan I 960'lı yıllarda Çin'in Sovyetlere karşı oluşturduğu ideolojik platform mudur? Ya da yurtdışı TKP'nin 1970'li yıllarda savunduğu Milli Demokratik Devrim stratejisi ile, bu partinin azılı Maoizm düşmanlığını nasıl bağdaştırılabilir?

Akm'ın bütün bu sorulara tutarlı cevaplar getirmesi mümkün değil; çünkü bu sorulara yol açan "MDD'yi besleyen bir damar olarak Maoizm" tanımlaması sadece bir kurgudan ibarettir.

MDD TİP Karşısında Nasıl Başarılı Olabildi?

MDD hareketi, İ960’lar solunun evriminde büyük ölçüde olumsuz gelişmelere yol açmış bir harekettir. Bu gelişmelerin Türkiye solunun gelecek on yıllardaki kaderini belirlediği söylenebilir. Bu durumda, TlP'i meclise sokarak Türkiye’de sosyalizmin meşruiyet mücadelesini zafere ulaştırmış TIP yönetiminin, üstelik en prestijli dönemlerinde, bir avuç eski TKP'linin müdahalesi karşısında yaşadıkları politik yenilgi gerçekten açıklanmaya muhtaç bir konu olarak ortaya çıkmakta.

Sol derlemesindeki bir dizi yazıda, bu konuda da doyurucu cevapların yer aldığı söylenemez. Örneğin Murat Belge'nin “Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri” başlıklı otuz sayfalık yazısında, bu konuda bir değerlendirme yapacağı düşünülebilirdi. [24] Ancak nedense Belge bunun yerine, TlP içindeki tartışmaların kronolojik denilebilecek baştan savma bir sergilemesini yapmakla yetinmiş. Buna göre, Doğan Avcıoğlu 1967'de TlP'in eleştirisine girişmiş ve bunun “arkası gelmiştir”. Avcıoğlu'nun “TIP Tartışmalarını başlatan yazısını izleyen gelişmeler ise aynı yazıda Belge tarafından şöyle özetlenir: *“TIP’te toplanan genç potansiyelin Esat Adil'in partisinden esirgenen bir nimete konmasından sürekli endişede olan eski TKP çevreleri bu partiye verdikleri desteği çekmeye başladılar. Bu endişe önce gelmekle birlikte,* sosyalist *polemiklere daha ciddi temeller gerektiği için konu ‘Milli Demokratik Devrim' sloganı çerçevesinde tartışmaya açıldı. Bu TlP'e muhalif olan eski solun zaten daha yakın oldukları Avcıoğlu ile birlikte açtığı kampanyaydı. Muhalefetin sloganı ‘Milli Demokratik Devrim' olunca, TIP'in de ‘Sosyalist Devrim' savunduğu varsayıldı. Oysa böyle bir şey yoktu tabii. TIP’in Malatya Kongresinde bilinen 'MDD'ciler' partiden atıldı. 1967 yılında DISK kuruldu.* (...) *Ama TIP’in çevresini saran olumsuzluklarla mücadele imkânları zayıftı. Büyük darbe dışarıdan geldi. Sovyetler Birliği Dubçek'in farklı bir sosyalizm deneyimine* son *vermek üzere, öteki Varşova Paktı üyeleriyle birlikte Prag'ı işgal etti.”*[25]

Böylelikle Murat Belge, birisi yukarıda alıntılanmış olan iki paragrafla, Türkiye İşçi Partisi'nin deyim yerindeyse “kaderinin belli olduğu” iki-iki buçuk yılını anlatmaktadır. Burada sorun, sadece bu anlatının aşırı özet karakterinden kaynaklanmamakta. Bundan da öte bu söylenenler, TlP’in ve genel olarak İ960’lar solunun tarihine ilişkin önemli yanlışları da içermekte.

Bu noktada önce, 1965 sonrasında Türkiye’de solun TİP'i gündemine alan tartışmalarında ilk adımı Hikmet Kıvılcımlı’nm attığını hatırlatmak gerek. Kıvılcımlı, Yön sayfalarında yapılacak “TIP Tartışmaları”nın başlamasından beş ay kadar önce bir taşra dergisinde bir dizi makale yayınlamaya başlar: “işçi Partisi Nedir? Ne Olmalıdır?”[26] Kıvılcımlı'nın o sıralarda pek yankı bulmayan bu yazısı, o güne kadar TIP konusunda sessiz kalmış olan eski TKP’lilerin artık daha aktif bir tutum almaya başlamak üzere olduklarını gösterir.

Avcıoğlu’nun “TIP Tartışmalarini başlatan yazısı ise, Yön sayfalarında İ966’nın Haziran ayında yayınlanacaktır. Bu tartışmalarda Avcıoğlu’nun TIP üzerine son defa konuştuğu söylenebilir. Bir yıl sonra Yön kapanır ve Avcıoğlu TIP merkezli tartışmalardan çekilirken, Hikmet Kıvılcımlı *Sosyalist*, Mihri

Belli ve arkadaşları ise *Türk Solu* dergileri ile TIP yönetimine karşı muhalefetlerini daha örgütlü ve etkin bir hale getirirler.

Belge'nin değerlendirmesinin ikinci sorunu ise, eski TKP'lilerin TIP yönetimine karşı başlattıkları muhalefetin nedenlerine ve dinamiklerine ilişkin söylediklerinde ortaya çıkmakta. Buna göre *“TlP’te toplanan genç potansiyelin Esat Adil’in partisinden esirgenen bir nimete konmasından”* sürekli endişe duyan eski komünistler, TlP'e muhalefet hareketini . başlatmış ve “sosyalist polemiklere daha ciddi temeller gerektiği için konu ‘Milli Demokratik Devrim’ sloganı çerçevesinde tartışmaya açılmış”tır. Bir başka deyişle, “TlP'te toplanan genç potansiyel”in başarısından çekinen eski TKP'liler, bunu başka araçlarla önleyemeyecekleri için, polemiklerine inandırıcı gerekçeler oluşturmak üzere teorik bir anlaşmazlık konusu yaratmışlar ve bunu sola benimsetmeyi başarmışlardır.

Bir an için, Belge'nin bu analizinin keyfi bir değerlendirme değil, üzerinde etraflıca düşünülmüş bir gözlem olduğunu düşünelim. Ama o taktirde, TlP'in dağılmasında önemli sorumluluğu olan MDD hareketinin, aynı partinin kadroları üzerinde şaşkınlık verici bir hızla etkili olması nasıl açıklanabilir? Eski TKP'lilerin genç potansiyeli tabiri caizse kıskandıkları için başlattıkları hareket, dönemin solcularının -özellikle de gençlerin-ideolojik ve politik ihtiyaçlarına cevap vermiş olmalı ki, MDD hareketi bu

denli hızlı büyüyebilmiştir. Bu ihtiyaçlar nelerdir ve dolayısıyla MDD'nin başarı sırrı nerededir?

Sol derlemesinde TlP konusunda en ayrıntılı yazıyı kaleme almış Mustafa Şener için de bu türden sorular mevcut değildir. Şener, MDD hareketinden sadece, TlP'in özellikle program ve strateji konularındaki görüşlerinden söz edilirken bir karşı görüş olarak ve bir parti içi muhalefet hareketi üzerine yapılmış kısa tasvirî gözlemler çerçevesinde söz etmekle yetinir. TlP'in on yılı üzerine yazılmış bu uzun yazıda, bu partiyi deyim yerindeyse bitiren bir muhalefet hareketinin doğuş nedenleri ve gelişme dinamikleri üzerine hiçbir şey yoktur. MDD hareketinin TlP'ten tasfiyesi, Şener tarafından şöyle tanımlanır: *"TIPyönetimi de MDD'yi artık ideolojik mücadele yürütülecek bir hareket olarak değil, 'parti yıkıcısı' bir grup olarak görüyordu. Sonuçta parti yönetimi aldığı bazı önlemler sayesinde örgüte hâkim olmayı başardı ve 1970 ortalarında MDD'cilerin partiyi ele geçirme umutları iyice söndü. "*[27]

Bu satırlarda TIP'in yaşadığı bu muhalefet hareketinin solun evrimi açısından taşıdığı önemin izi bile yoktur. TIP önderleri MDD'cilere karşı "bazı önlemler" almış ve bu muhaliflerin partiyi ele geçirme umutlan sönmüştür. Oysa TIP, Türkiye'de 1960 sonrasında eski TKP'li kadroların siyasete girmesi, aydın ve gençlik kesimleri arasında sosyalist düşüncelerin yaygınlaşması ve sosyal hareketlerin doğuşu olgularıyla birlikte ele alınırsa anlaşılabilir. O nedenle TlP'in doğuşunu yaratan koşullar ve dinamikler, Türkiye'de -Avrupai anlamda- bir sol partinin oluşumunu anlatır. Partinin 1965 sonrası evrimi ise, TlP'in tarihsel denilebilecek bu potansiyeli yitirme sürecine denk düşmektedir. O yüzden de, TIP yöneticileri MDD'yi dışlayarak partiye sadece şekli olarak "hakim olmuşlar", ama kısa bir süre sonra hakim oldukları mekanizmanın artık partiden çok bir siyasal sekte benzemeye başladığı ortaya çıkacaktır.

Sol derlemesinde MDD hareketinin TIP karşısındaki "başarı"sma bir açıklama getirmeye çalışan nadir yazarlardan birisi Gökhan Atılgan'dır. Atılgan'a göre MDD hareketinin önderi olan *"Mihri Belli, Türkiye* sosyalist *hareketi içindeki altın yıllarını Türk Solu ve Aydınlık* Sosyalist *Dergi'nin yayınlanmaya başladığı 1967yılından 1970 yılına kadar geçen dönemde yaşadı. Bu başarının sım; TIP'in, 1968 yılında yükselen öğrenci hareketleri*

ve büyük anti-emperyalist dalganın gerisinde kalmasına karşılık Belli'nin bu hareket ve dalganın önüne geçmeyi bilmesindeydi."[28]

Ne var ki burada yapılan da yine bir açıklamadan çok bir tasvirdir. Cevabı verilmeyen soruyu düşünerek, şu ek soru gündeme gelebilir: Peki Mihri Belli o hareket ve dalganın önüne geçmeyi nasıl bilebilmiştir. Kişisel yeteneklerinden ötürü mü? Eğer MDD hareketi, TlP liderliğinin iktidarını yıpratan sıradan bir sol-içi muhalefet hareketi olarak görülebilseydi, bu durumda MDD'nin başarısını, Belli'nin yetenekleriyle açıklamak belki anlamlı olabilirdi. Ne var ki Mihri Belli'nin hiç de özel olarak çok yetenekli bir politik militan olmadığı gerçeği bir yana, Türkiye solunun l960'lı yıllardaki evrimini inceleyen her gözlemci, MDD'nin müdahalesinin ardından Türkiye solunun özellikle teorik ve politik alanda önemli değişimler geçirmiş olduğunu görür. Bu durumda bu hareketin başarısını, TlP liderlerinin yeteneksizliği ve Belli'nin yeteneğinden çok, o değişimi dayatan koşullar ve ihtiyaçlar ve MDD hareketinin bunlara getirdiği cevaplar açısından irdelemek çok daha anlamlı olur.

MDD Hareketinin Doğuş ve Gelişme Dinamikleri

MDD'nin yükselişi, Türkiye solunun 1960'lardaki ilk önemli kırılma noktasıdır. Bu hareketin yükselişi, Türkiye solunun teorik referanslarında, strateji anlayışında ve politik kültüründe oldukça önemli değişimlere kapı açacaktır. 1965 seçimleri sonrasında TlP önderliği, partinin politik yönelişleri ve bunların teorik gerekçelendirilmesi konularında güçlükler yaşamaktadır. MDD'nin üstünlüğü, muarızlarının bu zaafları karşısında, yeni dönemin dayattığı teorik ve politik sorulara ve ihtiyaçlara verdiği cevaplar sayesinde gerçekleşir. MDD'nin bu cevaplan mükemmel olmayabilir. Ama tüm yetersizliklerine rağmen bu hareketin sol kadrolar için bir çekim alanı oluşturabilmesi, söz konusu soru ve ihtiyaçların öneminden kaynaklanmaktadır.

TIP yöneticileri için 1965 Ekim'indeki seçim başarısı, sadece Türkiye'de sosyalizmin meşruiyet mücadelesinin başarıya ulaştırılması değil, partinin o güne kadarki teorik, politik ve örgütsel yönelişlerinin de doğrulanması anlamına gelmektedir. Bu önemli aşamanın aşılmasından sonra parti yöneticilerinin tüm davranışları, bu konularda büyük bir özgüvene sahip olduklarını gösterir. Bu sorunlar üzerine kendilerine yöneltilecek eleştirilere

karşı tepkileri ise, tam da bu nedenle son derece şiddetli bir yıkıcılık taşıyacaktır. Oysa önderlerinin özgüveniyle taban tabana zıt bir şekilde TIP, en temel teorik, politik ve örgütsel konularda büyük yetersizliklerle malulدür. Partinin tüm kadrolarını ve dışarıdaki solcuları bir araya getiren meşruiyet mücadelesi, bu yetersizliklerin sorun haline gelmesini sadece bir süreliğine ertelemiştir.

Örneğin parti üyelerinin teorik eğitimi konusu, kısa bir sürede tabanda olumlu yankı bulan eleştiri ve taleplerin konusu olacaktır. Yön sayfalarında 1966 yazı boyunca birkaç ay devam eden TIP Tartışmaları, parti tabanında teorik sorunlara olan ilgi ve merakı artırmış, bununla ilgili talepler için zemin hazırlamıştır. Artık sol kadrolar, 1960'lann ilk yansında yayınlanan sosyalizm ve Marksizme ait birkaç düzine kitabın, TIP önderlerinin konuşma metinlerinin ve birkaç parti propa-gandistinin kısa vurucu yazılanmn ötesinde teorik kaynaklara ihtiyaç duymaktadır.

Diğer yanda TlP'in yöneticileri de üyeleri de, parti programının ifade ettiği tarihsel dönüşüm konusunda net bir fikre sahip değildirler. Pek çoğu için gerçekte Marksist literatürde "demokratik devrim" olarak adlandırılan bir dönüşümü formüle eden program sosyalizmi anlatmaktadır. Eski TKP'lilerin bu konuda ileri sürecekleri birkaç temel argüman, TIP içinde bu konuda ne kadar büyük bir kafa karışıklığının bulunduğunu göstermeye yeter.

Yine TlP'in 1965 sonrasındaki politik yönelişleri, parti yönetiminin -deneyli Marksist kadrolarda görülmesi pek mümkün olmayan- son derece dar bir siyaset anlayışına sahip olduklarım gösterir. 1965 öncesinde yaşanan tedrici başarılar nedeniyle bu eksiklikleri hissedilmemiştir. Ne var ki artık TlP'i, farklı düzeylerdeki mücadelelerin ustaca bütünleştirilmesini zorunlu kılan, kompleks bir siyasal mücadele beklemektedir. Oysa TIP yöneticileri için siyaset, tedrici gelişimin basitliği içinde algılanmaktadır. Buna göre yeni dönemde partinin tüm yapması gereken, l 965'e kadar yaptıklarını daha iyi yaparak 1969 seçimlerine hazırlanmaktır. TIP önderlerine göre, 1969 seçimlerinde "başa güreşilecek", bir sonrakinde ise (1973) iktidara gelinecektir.

En nihayet 1965 sonrasında TİP önderleri, partinin sosyolojik dokusunda herhangi bir olumsuzluk görmemekte, dahası, parti tüzüğünün sendikacıları

kollayan ünlü 53. maddesinin yarattığı gariplikleri, partinin “işçi” karakterini koruyan uygulamalar olarak görebilmektedirler. Yine eski TKP’lilerle ilişkili TlP üyelerinin muhalefet girişimlerinin disiplin tedbirleriyle bastırılması, demokratik bir parti imajıyla hiç bağdaşmamaktadır.

MDD hareketinin TIP kadroları arasında hızla etkili olmasını değerlendirirken, her şeyden önce partinin bu zaaflarının ve MDD hareketinin bunlara getirdiği çözüm önerilerine bakmak gerekir. TlP tarafı bu sorunlara çözüm önerileri getirmek şöyle dursun, bunların konuşulmasını bile yasaklamak eğiliminde iken, MDD’ciler o koşullarda görece zengin ve işlevli sayılabilecek önerilerde bulunurlar. Önceleri isimleri sadece partinin önder kadroları tarafından bilinen bir avuç -ve çoğunluğu siyaset yapma yasaklı- eski TKP’liden ibaret olan bu eğilim, kısa bir süre içinde küçümsenmeyecek sayıda TIP üyesini işte bu.nedenlerle yanına çekebilecektir.

MDD hareketinin “Türkiye’nin önündeki devrimci adım olarak Milli Demokratik Devrim’’i öngörmesi, TİP üyelerine partilerinin programı ile tutarlılık içinde bir devrim stratejisi olarak görünür. Ne var ki “teori” söz konusu olduğunda, eski TKP’lilerin katkısı sadece program ve strateji sorunlarına getirdikleri netlikten ibaret değildir. Eski TKP’lilerin teoriye verdikleri önemin, TİP’in “öğrenme” konusuna büyük bir hevesle yaklaşan genç kadroları için müthiş bir çekiciliği vardır. Oysa aynı dönemde TIP önderleri bu heyecanı karşılamak için bir şeyler yapmak yerine, tersine onu köreltmek için çaba harcarlar. Kimi TIP üyeleri partinin “teorik eğitim”e önem vermesini talep ederken, parti başkam Aybar gençleri adeta okumanın taşıyabileceği risklere karşı uyarmaktadır.

Türkiye’de Marksist yayınların MDD'nin ortaya çıkışından sonra çok daha yoğun bir şekilde yayınlanmaya ve okunmaya başlanması sadece kronolojik bir denk düşme değildir. Bu kitapların önemli bir kısmı MDD’cilere yakın yayınevleri tarafından yayınlanacaktır.[29] Öte yanda 1967 sonrasında

MDD'cilerin yayınladığı *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergilerinin, daha önceki TIP dergileri (Sosyal *Adalet*, Dönüşüm) ile kaba bir karşılaştırılması bile, eski TKP'lilerin TIP kadrolarındaki öğrenme açlığına nasıl güçlü bir karşılık verdiklerini açık bir şekilde ortaya koyar.

Kuşkusuz MDD hareketinin, TlP’in zaaflarına ilişkin olarak bu partinin önderlerine göre daha zengin ve işlevli cevaplar getirmesinin nedeni, eski TKP'lilerin teorik ve entelektüel yönden daha yetkin olmaları değildir. Eski TKP’liler arasında, Hikmet Kıvılcımlı hariç, bu alanda ciddiye alınabilecek bir birikimi olan yoktur; ve zaten Kıvılcımlı da MDD hareketinden daha bağımsız bir konumdadır. MDD önderlerinin tüm gücü, uluslararası komünist hareketin teorik ve pratik mirasına dayanmalarından kaynaklanır. Stalinci Marksizmin prizmasından geçmiş olan bu miras, tüm sorunlarına rağmen, TIP’in program, siyaset, strateji, örgüt vb. konulardaki temel sorunlarına cevap arayan o dönem sol kadroları için son derece anlamlıdır. Türkiye solunun daha sonraki on beş yıllık evrimi dikkate alındığında, MDD olayı l 960’lar solunun Marksizmin Stalinci versiyonu ile tanıştırılması anlamına gelmektedir. [30]

MDD hareketi kısa birsürede TlP'in sadece gençlerini değil, bir dizi yöneticisini bile etkileyecek ve bir-iki yıl içinde bazı TIP önderleri uluslararası komünist harekete açık bir şekilde referansta bulunmaya başlayacaktır. Behice Boran’ın 1970'ten itibaren Moskova merkezli bir komünist yoruma yönelmesinde, MDD'nin Türkiye soluna yaptığı Stalinci Marksizm aşısının büyük etkisi olmuştur.

Görüldüğü gibi ne MDD hareketinin çıkış dinamiği -Belge’nin iddia ettiği gibi- “TİP'te toplanan genç potansiyel”e duyulan kıskançlıktır; ne de bu hareketin başarısı -Atılgan’ın söylediği gibi-Mihri Belli’nin kişisel yetenekleriyle açıklanabilir. Yine 1965 sonrasında TIP için sorun, Belge'nin tanımıyla “TlP’in çevresini saran olumsuzluklar” değil, bizzat TlP'in kendi olumsuzluklarıdır. Kuşkusuz, aldığı Stalinci teorik ve siyasal eğitim nedeniyle MDD bunlara gerçek bir çözüm olamadığı gibi, kimilerini biraz daha ağırlaştırmış da olabilir. Ancak her şeye rağmen eski TKP’lilerin TlP’e müdahaleleri, o anda partinin ve solun zaaflarını giderecek bir şansı ifade etmektedir. Ama tabii bu şansı ne TIP ne de MDD önderliği değerlendirebilecektir.

1963-1965 TKP Belgelerinde Işçi-Demokrasi Hareketi ve TIP, TÜSTAV Yayınlan, İstanbul 2003).

Çekoslovakya’nın İşgali ve Sonrası

Murat Belge, TlP’in çözülmesinin en çarpıcı momentini hatırlatmak üzere, “büyük darbe dışarıdan geldi” demekte ve Çekoslovakya’nın işgalinin TlP’in ve solun bölünmesindeki etkisini açıklanmaya çalışmaktadır. [31] Aynı yaklaşımı Mustafa Şener’in yazısında da görmek mümkün. O da, “1968’de meydana gelen bir dış olay(ın), TIP tarihi açısından önemli bir dönemeç oluşturduğu”nu söyler.[32] Söz konusu dış olay, Çekoslovakya’nın işgalidir.

Peki gerçekten Çekoslovakya'nın işgali, TIP için Belge’nin dediği gibi “büyük darbe” ya da Şener’in deyişiyle, “önemli bir dönemeç” midir? Elbette değildir. Çekoslovakya’nın işgalinin Türkiye solunun evriminde önemli bir yeri yoktur; çünkü sol hareket, daha bu olay yaşanmadan önce önemli bir evreden geçmiş ve bir anlamda kaderi belli olmuştur. TIP içinde 1966-

1967 yıllarında yaşananlar, bu partinin, solun farklı kuşak ve kadrolarının yeniden harmanlanması için bir zemin oluşturamayacağını ortaya koymuş ve TİP-MDD bölünmesi adeta geri dönüşü olmayan bir şekilde gerçekleşmiştir.

Öte yanda Çekoslovakya'nın işgalinin ertesinde TIP önderleri arasında yaşanan bölünmenin biçimi bile, bu bölünmede belirleyici olanın işgal değil, MDD hareketinin TİP'te yarattığı değişim olduğunu gösterir. Şöyle ki, işgalin hemen ardından Sovyetler Birliği’nin kınanması konusunda TIP yöneticileri arasında tam bir fikir birliği mevcuttur.[33] TIP yöneticileri, Yön gelenekli milliyetçi devrimciler gibi “bağımsızlıkçı” bir tutum almışlar ve işgali açık terimlerle protesto etmişlerdir. işgali destekleyense, MDD hareketi, ülke dışındaki TKP çevresi ve Hikmet Kıvılcımlı'dır. 1968 yılında Çekoslovakya’nın işgalinin ardından Türkiye solunda ortaya çıkan bu mevzilenme bile, işgalin Türkiye solu için “büyük bir darbe” ya da “büyük bir dönemeç” olduğu iddialarına kuşkuyla yaklaşılması gerektiğini gösterir.

TIP önderliği içinde bölünme bunu izleyen haftalarda yaşanır. Aybar Sovyetler Birliği'nin dayatmaya çalıştığı sosyalizm anlayışına karşı eleştirisinin dozunu daha da şiddetlendiririrken, o güne kadar kendisiyle -Çekoslovakya işgalinin mahkûm edilmesi de dahil olmak üzere- en temel konularda aynı düşünceleri paylaşmış olan Behice Boran ve Sadun Aren rahatsızlıklarını açıklamaya başlarlar. Bu TIP liderleri, Aybar'ın Sov-yetler

Birliği’ne yöneltti̇ği eleştirilerin dozunu aşırı bulmaktadırlar. Bunu takip eden birkaç ay içinde TIP yöneticileri arasındaki anlaşmazlıklar, derin bir ideolojik ayrılık halini alır.

Ancak her ne kadar Aybar, ideolojik olarak -işgal sonrası iyice şekillenecek olan- Avrupa Komünizmi’ne yakın da olsa, TIP içinde yaşanan bölünmenin Avrupa komünist partilerinde yaşananlarla bir paralelliği yoktur. Çünkü Avrupa komünist partileri bambaşka politik ve ideolojik evrimlerin ürünüdür. Bu partiler, 1920'lerin sonlarından itibaren Stalinizmi ve SBKP önderliğini benimsemişler; İ956’dan beri de, Stali-nizmin farklı düzeylerdeki krizini yaşamaktadırlar. Stalin'in 1953'teki ölümünü, İ956’da Kruşçev'in Stalin’i mahkum ettiği “20. Kongre” sarsıntısı izlemiş ve aynı yıl Macaristan'ın işgali şoku yaşanmıştır. 1968'e gelindiğinde artık bu partilerin çoğunda, Çekoslovakya’nın işgalini “Stalinizmin son günahı” olarak görme eğilimi ağır basmaktadır.

İ960’lı yılların Türkiye soluna gelince, Stalinizmden uzaklaşan değil, tam tersine Marksizm zannettiği Staliniz-mi keşfetmeye çalışan bir sol söz konusudur. O nedenle de Çekoslovakya’nın işgalinin Türkiye solunda, Avrupa komünist partilerinde yaşananlara boyutlarda benzer bir kriz yaratması mümkün değildir. Bu işgal sadece, zaten bir parçalanma sürecine girmiş olan Türkiye solunun yeni bir bölünme yaşamasına “vesile” olmuştur.

Bunu, gerek Boran ve Aren’i Aybar'a karşı çıkmaya zorlayan faktörlerden gerekse Aybar'la yollarını ayırdıktan sonra Boran ve Aren'in politik evrimlerinden çıkarmak mümkündür. Aybar'a ilk tepki, o sırada gençlik ve FKF’den sorumlu, dolayısıyla partinin genç kadrolarıyla yakın ilişkide olan Sadun Aren'den gelmiştir. Aren’in Aybar’a ilk uyarısı, Sovyetler Birliği ve sosyalist sistem hakkında söylediklerinin *“gençler arasında tepki yarattığı"* tarzındadır.[34] Aslında Aren’in kendi tepkisini dile getirmekten çok, gençler arasında doğan bir tepkiye tercüman olduğu düşünülebilir. işgali izleyen günlerde Behice Boran'ın da SBKP’yi şiddetli bir şekilde kınamış olduğu dikkate alınırsa, TIP yöneticileri arasında bu konuda o anda temelli bir ayrılık olmadığı görülebilir. Ama işte partinin gençleri farklı düşünmekte, Sovyetler Birliği ve SBKP’ye yönelik eleştirilerden rahatsız olmaktadırlar.

O sırada partili gençlerin bu konuda neden parti yöneticilerinden daha duyarlı olduklarına gelince, işte burada MDD etkisi üzerine düşünülmelidir.

MDD hareketinin TlP'e yönelik eleştirilerinin ilk etkisi, partinin genç kadroları üzerinde olacaktır. Aylarla ifade edilebilecek kısa bir süre içinde TlP'in genç kadrolarının önemli bir kısmı MDD hareketine yönelmeye başlar. Sosyalist gençlerin yaşadığı bu büyük ideolojik altüstlüğün FKF'nin TlP'e sadık kalan gençlerini etkilememesi mümkün değildir. Bu gençler partiye sadık kalmakta, ama yine de MDD'den etkilenmektedirler. Çünkü yaşanan altüstlük TlP'in en zayıf olduğu ideolojik ve teorik alanda gerçekleşmektedir. Bu koşullarda TlP'e sadık kalan FKF'li gençlerin partide bu yönde bir yeniden inşa görmek istemeleri, bunun yolunu da SBKP ve uluslararası komünist harekete yönelmede görmeleri son derece anlaşılabilir. 5 Bir başka ifadeyle, MDD'nin Türkiye solunu Stalinci Mark-sizmle tanıştırma eylemi, TlP'in gençlerinin bir kısmını kendi yanına çekerken, diğerlerini de SBKP önderliğindeki uluslararası komünist harekete bir başka düzeyde yaklaştırmaktadır.

Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren'in politik biyografileri bu konuda aydınlatıcıdır. Bu üç TIP önderi de 1950'lerin başlarında TKP üyesi ya da sempatizanıdırlar. Çekoslovakya'nın işgaline karşı tutarlı ve kararlı çıkışı, Aybar'ın TKP geleneğinden çok önceleri koptuğunu düşündürmektedir. (Aybar, muhtemelen İ956 yılında toplanan SBKP 20. kongresi ve ' onu izleyen Macaristan'ın işgalinin sonucu olarak bu gelenekten- ayrılmış olabilir.) İ968 sonrasında SBKP geleneğine yönelişleri dikkate alındığında, Boran ve Aren muhtemeldir ki geçmişlerinde Aybar gibi şiddetli bir kopuş yaşamadıkları düşünülebilir. Bilindiği gibi Boran da önce işgali eleştirir, hatta bunu “Stalin devrinde şekillenmiş (...) bir politik sistem”in olumsuzluklarıyla açıklar.[35] Sadece bu cümle bile, onun Sovyet komünizmi ile arasındaki mesafeyi gösterebilir. Ancak Boran kısa bir süre sonra tabanın baskısıyla Aybar'a muhalefet etmeye başlar ve sekiz ay sonra (Mayıs 1969) *Emek* dergisine öncülük ettiğinde ise, artık Stalinci Marksizmi benimseme sürecine girmiştir. Ekim l 970'te *Emek* grubunun adayı olarak TIP genel başkanı olduğunda, TIP'i yeni bir ideolojik temelde inşası söz konusudur. Boran ve arkadaşlarının bu girişimleri, İ2 Mart darbesi ile son bulur. Ama İ975'te “ikinci TlP”i kurduklarında en önemli

hedeflerinden birisi, uluslararası komünist hareket, daha doğrusu SBKP tarafından tanınmak olacaktır. [36]

TlP'in evrimi, MDD hareketinin müdahalesinin karakteri, TIP kadrolarının bu müdahaleye tepkileri, bütün bunlar şunu gösterir: Eğer Çekoslovakya'nın işgali yaşanmasaydı da muhtemelen takip eden aylarda bazı TIP önderleri -MDD etkisini zayıflatmak üzere- Stalinci Marksizme doğru bir yöneliş içine girecekler ve yine muhtemelen Aybar'ın tepkisini çekeceklerdi. O anlamda TIP önderleri arasında İ968'de yaşanan bölünmenin, solun ve TIP'in evriminde bir dönüm noktasına tekabül ettiğini söylemek mümkün değildir. O dönüm noktası, İ966-67 yıllarında TIP-MDD bölünmesi ile yaşanmıştır. Aybar ve Boran-Aren arasındaki İ968 bölünmesi ise, Türkiye solunun örgütsel çözülme sürecinde sadece yeni bir aşamadır. Bunu, İ970-İ971 yıllarında bu kez MDD içindeki bölünmeler izleyecektir.

İşgale Tepkiler ve Kolaycı “MDD Analizleri”ne Yalanlama

Yukarıda bir dizi derleme yazarının, MDD hakkındaki ilginç tanımları aktarılmıştı. Buna göre MDD çizgisinin ipuçları “özellikle Kadro ve Yön hareketlerinde” bulunabiliyordu (Suavi Aydın); veya “MDD'nin asıl ve öncü kuramcısı, Yön başyazarı Avcıoğlu” idi (Gökhan Atılgan); ya da “Maoizm, Türkiye sol hareketinde Yön-MDD çizgisini ideolojik olarak besleyen en önemli damarlardan biri”ydi (Yiğit Akın).

Aslında bu görüşlerin sahipleri, Çekoslovakya'nın işgali üzerine MDD hareketinin aldığı tavrı dikkatli bir şekilde ir-deleselerdi, bu hareketin “Maoist” ya da “Yöncü” kökenleri konusunda hemen kuşkuya düşerlerdi. Çünkü Çekoslovakya olayları, 1968 yılının dünyasında sol siyasal partilerin, hareketlerin, ideolojik akımların, SBKP karşısındaki konumlarını ortaya koyan bir işlev görmüştür.

Çekoslovakya'nın işgali, Mao'nun ÇKP’si tarafından şiddetle kınanmıştır. Bu ise, Maocu yaklaşım açısından beklenmeyen bir tutum değildir. Bu durumda “Maocu damar”a sahip olduğu iddia edilen MDD'nin hiç tereddüt etmeden ve hatta işgali bile beklemeden Sovyetler’in yanında yer almasının bir açıklaması gerekir.[37] ikinci olarak Türkiye’de Yön geleneğinden gelen çevreler Çekoslovakya’nın işgaline -milli bağımsızlığın ihlali olarak-ikirciksiz bir şekilde karşı çıkmışlardır. ilhan Selçuk işgali, *“menfur bir*

tecavüz”, “alçakça bir davranış” ve “Rusya’nın *aşağılık saldırısı”* olarak görmektedir. *“Türk vatan-daşlan önce milli bağımsızlık ilkesinde birleşmelidirler: Ne Fi-lipinler gibi Washington uydusu olmak, ne Doğu Almanya gibi Sovyet uydusu olmak”* diyen Selçuk, bu sözleriyle MDD’cilere değil ama o günlerin Mehmet Ali Aybar’ına çok daha yakın bir konumdadır.[38] Selçuk’un Aybar’la bu yakınlığı ve MDD’cilerle arasındaki uzaklık nasıl açıklanmalıdır?

O güne kadar tıpkı llhan Selçuk gibi “ulusal bağımsızlık” konusunu gündemlerinin başına yerleştirmiş olan MDD’cilerin, başka bir ülkenin ulusal bağımsızlığının açık bir şekilde çiğnenmesi karşısında ona taban tabana zıt bir tutum alışlarının nedenleri üzerine düşünmeden yapılacak her değerlendirme, gerçekliği değil, sadece değerlendirmeyi yapanın kafasındaki kurguyu anlatacaktır. Yön’den gelenler ve Mao’nun ÇKP’si işgal karşısında bu kadar net bir muhalif tutum takınmış iken, “Yön’cü” ya da “Maocu” oldukları iddia edilen MDD’cilerin işgale verdiği kesin desteğin açıklanması büyük bir zihinsel akrobasi gerektirir.

Sol derlemesi yazarlarından Yiğit Akın, bu türden bir akrobasiye cesaret etmiş görünmekte. Ona göre MDD’nin bu tutumuna yol açan şey, bu akımın deyim yerindeyse “Moskovacı”lığı değil, anti-Amerikanlığı ve TIP önderleriyle rekabet kaygısıdır. Akın’a göre, MDD'cilerin *“Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgalini onaylarken dayandığı temel argüman Amerikan emperyalizmi karşıtlığıydı. Yoksa Sovyetler Birliği bu çevrenin sempatizanlan arasında pek sempati görmüyor, yükselen Çin, Vietnam ve Latin Amerika rüzgân karşısındafazlasıyla revizyonist ve bürokratik bulunuyordu.”*[1 0] Ancak bu açıklama kendi içinde bir çelişki taşımaktadır, çünkü yukarıda da hatırlatıldığı üzere, “Maocu damar”ları nedeniyle MDD'cilerin bu konuda ÇKP'den neden hiç etkilenmedikleri sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Daha da önemlisi, MDD'ciler açısından, *“yükselen Çin, Vietnam ve Latin Amerika rüzgân karşısında (Sovyetler Birliği) fazlasıyla revizyonist ve bürokratik bulunuyor”* idiyse, onları işgali protesto etmekten ne alıkoyabilirdi ki? Örneğin birkaç yıl sonra Türkiye'de ve dünyanın dört bir yanında ortaya çıkan Maocu hareket, Amerikan karşıtlığı ile Sovyetler Birliği karşıtlığının (en azından Mao'nun “Üç Dünya Teorisi”nin ortaya çıktığı İ974 yılına kadar) birlikte yürütebileceğini

kanıtlayabilecektir. Aynı beceriyi MDD'ciler neden gösterememişlerdir? Yiğit Akın bu soruyu da cevapsız bırakmak zorunda.

Yine eğer MDD'ciler Sovyet işgalini Amerikan karşıtlığı nedeniyle desteklemişlerse, o zaman bunu o konuya değinen terimlerle açıklamaları gerekmez miydi? Oysa *Türk Solu* işgalden üç hafta önce, Çekoslovakya'daki sorunun, “kapitalizme dönüş” olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir: *“Elbette ki Çekoslovakya’nın emekçi halkının karşısına ‘kapitalizme dönüş’ şianyla çıkılamazdı. Bu şiar, 'sosyalizmde reform’ şekerine bulandı. Ve birçok iç ve dış konjonktürlerin birleşmesi, partide ve devlet mekanizmasında çok etkili duruma gelmiş bulunan bürokrat-tek-nokrat zümreye bu karşı-devrimci rolü oynatabiliyordu.”*[1']

Aslında bütün karmaşa, Akın'ın sadece akıl yürütmesinin değil, buna temel teşkil eden bilgilerinin eksikliğinden (ya da yanlışlığından) kaynaklanmakta. Akın'ın, MDD'cilerin daha işgalden önce yazdıkları -ve üstelik kendisinin de uzun bir alıntı yaptığı- yazılarının ne yayınlandığı tarihe ne de yazının vermeye çalıştığı ideolojik mesaja pek dikkat etmediği belli olmakta. Bu yazı, “Sosyalizm mi Reformizm mi?” başlığını taşır ve Akın'ın iddia ettiği gibi “Aybar'ın (. ..) konuşmasını yaptığı günle neredeyse aynı zamanlarda”[39] değil, işgalden ve dolayısıyla Aybar’ın konuşmasından yaklaşık üç hafta önce yayınlanmıştır. *Türk* Solu makalesi 30 Temmuz İ968 tarihlidir; işgal ise İ8 Ağustos'ta gerçekleşmiş ve Aybar bu tarihten sonra konuşmuştur.

Öte yanda *Türk* Solu'nda yayınlanan makalenin içeriğine gelince, yirminci yüzyılda sol-içi polemiklerden birazcık haberdar olan birisi, o yazının başlığında yer alan sorunun, İ9İ9’dan beri gündemde olan “komünist-sosyal demokrat” ayırımını ifade ettiğini ve son derece güçlü bir ideolojik anlamı olduğunu bilir. Akın ise aynı makaleyi, MDD'cilerin Çekoslovakya meselesini sadece ABD'nin stratejik güç kazanması problematiği açısından gördüklerini kanıtlamak için kullanmaya çalışmakta;

işgalden üç hafta önce Çekoslovakya'daki reformist harekete -tamamen dönemin komünistlerine özgü- ideolojik gerekçelerle karşı çıkan MDD’cilerin, işgalin hemen ardından anti-emperyalizm argümanını yükselttikleri elbette doğrudur. [40] Ancak bunda şaşılacak hiçbir şey yoktur,

çünkü l 968'in Türkiye’sinde, bir ülkenin işgalini “Sosyalizm mi Reformizm mi?” problematiği çerçevesinde savunmak MDD'ciler için sadece zor değil düpedüz imkânsızdır. O nedenle de üç hafta önce ileri sürdükleri ideolojik gerekçelerini, işgalin hemen ardından pek fazla dile getirmeyecekler, bu iş için birkaç haftanın geçmesini bekleyeceklerdir. [41]

Akın, MDD’nin bu konuya ilişkin metinlerinin tarihlerine bile yeterince dikkat etmeden yaptığı yanlış analizi, biraz ileride Gün Zileli'nin anılarına dayanarak doğrulamaya çalışmakta. Akm’a göre Sovyetler Birliği, MDD sempatizanları arasında pek sempati görmemekte, tersine “revizyonist” ve “bürokratik” bulunmaktadır. [B] Bu da onların işgali anti-em-peryalist gerekçelerle desteklediklerini gösterir. Oysa Sov-yetler Birliği ile ilgili olarak “revizyonist”, “bürokratik” vb. kavramların Türkiye solunda yaygın bir şekilde kullanılması için, l 970'in ilk aylarını beklemek gerekir. Ki o tarihte bile, bu terimleri sadece PDA’cı militan ve sempatizanlar kullanacaktır. O nedenle İ968 Ağustos'unda MDD’cilerin, “revizyonist” ve “bürokrat”ların işgalini sadece Amerikan emperyalizmi karşıtlıkları nedeniyle desteklediklerini söylemek kelimenin tam anlamıyla bir anakronizmdir. Ama tabii döneme ait metinleri dikkatlice okumadığı ve MDD ortamında SBKP'ye karşı “revizyonist” ve “bürokratik” suçlamalarının ne zaman kullanıldığı konusunda yeterince bilgilenmediği için, Akın'ın bu anakronizmi kaçınılmazdır.

En nihayet Akın, MDD’cilerin işgali desteklemeleri için bir de “sürreel” gerekçe sunmaktadır. Buna göre “*TIP çevresinin işgali açıkça kınaması, MDD çevresini Prag Bahan karşısında bir konum almaya sevketmişti"r.* [42] Akın eğer kendisinin de alıntı yaptığı, ama Aybar’ın konuşmasıyla aynı günlerde yazıldığını zannettiği “Sosyalizm mi Reformizm mi” başlıklı *Türk Solu* yazısının 30 Temmuz İ968 tarihli olduğuna dikkat etseydi, herhalde bu şaşkınlık verici cümleyi yazmazdı. MDD'ciler, işgalden üç hafta önce (özel konuşmalarında aylarca önce) Çekoslovakya’daki reform hareketine karşı çıkmışlardır. Bir başka ifadeyle,bu konuda tutum almak için işgalin gerçekleşmesini ve TIP liderlerinin onu kınamasını beklemeleri için hiçbir nedenleri yoktur. Onlar, o dönemin tüm “Moskovacı”ları gibi, daha işgal gerçekleşmeden önce Çekoslovak Komünist Partisindeki reformist harekete karşı tutumlarını açıklamayı bir görev olarak görmüşlerdir.

Sonuç olarak Çekoslovakya'nın işgaline karşı Türkiye solunun gösterdiği tepkiler konusu, MDD'nin analizi için son derece önemli veriler sunmakta. Ancak Türkiye'deki MDD hareketini, geri kalmış ülkelerin komünist partilerinden (bir başka ifadeyle başka ülkelerdeki MDD hareketlerinden) ayrı, tamamen Türkiye'ye özgü, Kadro ve Yön gibi kaynakları olan bir hareket olarak görme önyargısı, bu ulaşılması hiç de zor olmayan verilerin görmezden gelinmesine yol açmakta. Yiğit Akın gibi bu verileri tartışmaya girenler ise, önyargılarından kurtulamadıklarından, içine düştükleri çelişkiler karşısında yeni yanlış argümanlara sığınmaktan başka bir yol bulamıyorlar.

"Sosyalist Devrim" Stratejisi: '

"Teorik Özgünlük" mü Yoksa "Teorik Ucube" mi?

Mustafa Şener "Türkiye işçi Partisi" başlıklı yazısının hemen girişinde, İ960'lar TlP'inin yeni ve özgün bir strateji geliştirdiğini şu sözlerle açıklar: *"TIP'in süreç içinde geliştirdiği strateji gerçekten de 'yeni'ydi çünkü Türkiye'de o zamana dek süregelen tek sosyalist'gelenek' olan Komintem ve TKP çizgisinden bir miras devralınmamıştı. Aksine TlP'in sosyalist devrim stratejisi, bu geleneğin 1961-1971 dönemindeki sürdürücüsü olan MDD hareketine karşı ve onunla mücadele içinde oluşturuldu. Bu strateji aynı zamanda özgündü, çünkü Türkiye'de ve diğer 'azgelişmiş' ülkelerde 'işçi sınıfı öncülüğü' ilkesine sahip çıkarak* 'sosyalist devrim'i savunan *bir partiye pek rastlanmıyordu. (...) TlP, Çulhaoğlu'nun deyişiyle, uluslararası sosyalist hareket nez-dinde 'üvey evlat' muamelesi gören bir çizgi izliyordu."*[43]

İ960'lı yıllarda TIP yöneticilerinin program ve strateji konularında kafaları son derece karışıktır. Şener'in bu satırları okunduğunda görülüyor ki, TlP'in bu konudaki görüşlerini değerlendirmeye çalışan araştırmacıların kafası da daha az karışık değil.

Şener, yukarıdaki satırları yazdıktan sonra biraz ileride bu kez, *"bu çizginin TIP'in on yıllık hayatının tümünde etkili olmadığını, üstelik -belki* son *iki yılı (1970-71) hariç- hiçbir zaman TIP'i bir bütün olarak temsil etmediğini de"* ekliyor. [44] Aslında yazarın "son *iki yıl (1970-71)"* değil, sade.ce "son yedi-sekiz ay" demesi gerekirdi. Bu kısa dönem, partinin Ekim İ970'te

toplanan Dördüncü Kongre'si ile açılır ve Haziran İ97İ'de partinin kapatılışı ile sona erer. Daha da önemlisi Dördüncü

Kongre, artık sadece TlP’in değil, bir bütün olarak solun de-kompozisyonunu ortaya koyan bir diğer örnektir. Bu Kongre ile MDD’ciler partiden tamamen uzaklaşacaklardır. Aybar'ı izleyenler ise, yönetime girmeyi reddedeceklerdir. Sözün kısası parti Aren-Boran eğiliminin kontrolüne geçecek ve bir anlamda bir zamanlar kelimenin gerçek anlamında bir siyasi parti olan TIP, solun çok daha büyüdüğü bir ortamda, bir siyasal sekt olmaya doğru hızla ilerleyecektir. Bu koşullarda, bu eğilimin savunduğu stratejinin, on yıllık bir partinin programatik ve stratejik alandaki özgünlüğü olarak görülmesi anlaşılır bir şey olmasa gerek. Oysa TIP ve iktidar stratejisi denildiğinde, bu partinin solun geniş kesimlerini içinde barındırdığı ve ülkenin siyasal gündemini etkilediği dönemdeki (19621967/68) stratejik yönelişleri anlaşılmalıdır.

Şener’in bu karmaşası, TIP yöneticilerinin kafa karışıklığında bir “ilke” ya da bütünlüklü bir “sistem” görme çabasından kaynaklanmakta. Oysa bizzat yöneticileri tarafından “kapitalist olmayan kalkınma yolu” olarak tanımlanan bir programa sahip bir partinin “sosyalist devrim” stratejisine sahip olmasında doktriner bir “ilke” ya da “mantık” aramak, abesle iştigaldir. Muhtemelen Şener gibi araştırmacıların göremedikleri (ya da solun geçmiş önderlerine saygılarından ötürü görmek istemedikleri) şey şudur: Kendilerini Marksist olarak kabul etseler de TIP yöneticileri, program-strateji ilişkisi üzerine Marksist-ler arasında yaşanmış teorik tartışmalardan habersizdirler.

Klasik Marksist anlayışa göre program, partinin gerçekleştireceği toplumsal dönüşümleri, strateji ise buna varmak için tutulacak yol ve ittifaklar problemini ele alır. Uluslararası komünist harekette 1920’lerin sonlarından itibaren hâkim olan anlayışa göre, ileri kapitalist ülkeler için kapitalizmin ilgasını hedefleyen bir program (azami program) ve sosyalist devrim stratejisi vardır. Geri kalmış ülkeler içinse, pre-kapitalist ilişkileri ortadan kaldıran bir program (asgari program) ve demokratik devrim stratejisi öngörülür. Söz konusu demokratik devrim stratejisinde, işçi sınıfı, geniş köylü kitleleri, küçük burjuvazi -ve bazı yorumlara göre- “milli” burjuvazi arasında bir ittifak hedeflenmektedir.

Aslında bu azami-asgari program ayrımı, Stalinizmin daha dogmatik bir biçime soktuğu ikinci Enternasyonal Marksiz-minin hem abc'si, hem de bu şekliyle kitaptan hayata bir türlü geçememiş bir soyut formülasyondur. Ancak Marksizmdeki bu program tartışmalarının ilginç tarihsel kaderinin TIP yöneticilerinin karmaşası ile bir ilgisi olmadığı için, bu konunun ayrıntılarına burada girmeye gerek olmayabilir.

TlP'in 1 960'ların başlarında kabul ettiği ve İ97İ yılında kapatılana kadar değiştirilmeyen programı, esas olarak bu asga-ri-azami program ayrımı çerçevesinde şekillenmiş ve Marksist anlamda "demokratik devrim"i hedefleyen bir programdır. TlP yöneticileri bu programın tanımlanmasında, o dönem uluslararası komünist harekette kullanılan bir terim olan "kapitalist olmayan kalkınma yolu" terimini kullanmaktan çekinmemişlerdir. Söz konusu olan, ülkenin geri kalmışlığının, Türkiye kapitalizminin yeterince gelişmemişliğinin dayattığı sosyal ve ekonomik dönüşümlerin devrim yoluyla gerçekleştirilmesidir. Doğal olarak bunun sosyalist devrim hedefiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Bu şekliyle TIP programının uluslararası komünist hareket açısından herhangi bir özgünlüğü olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı yıllarda Mısır'da, Guatemala'da ya da Endonezya'da örgütlenmeye çalışan bir komünist partisi, muhtemelen TIP programına benzer bir programı ve bunun belirlediği bir ("milli" ya da "ulusal" veya "burjuva") demokratik devrim stratejisini benimseyecektir. TIP yöneticilerinin bu konudaki özgünlükleri, l 968'den itibaren -özellikle partinin Boran-Aren kanadının- bu program temelinde bir "sosyalist devrim"den söz etmeleriyle başlar. Ancak burada söz konusu olan, MDD hareketinin program ve strateji konularında yaptığı teorik saldırılara karşı bir savunma refleksinden başka bir şey değildir.

Program ve strateji arasındaki kopmaz bütünlüğü dikkate alması itibariyle MDD teorik açıdan kendi içinde tutarlıdır. MDD'ya karşı demokratik devrim programı ile sosyalist devrim stratejisini eklektik bir biçimde birleştiren TlP yöneticileri ise, ortaya teorik bir ucube çıkardıklarının farkında değildirler. Partinin stratejisinin "sosyalist devrim" stratejisi olduğunu söylemeye başlayan TIP önderleri, ne parti programının eksikliklerinden söz ederler, ne geçmiş dönemde yaptıkları "kapitalist

olmayan kalkınma yolu” değerlendirmelerine ya da “kuvayi milliye cephesi” çağrılarına değinirler. TIP yöneticileri, yıllardı^rtaya koydukları teorik ve politik değerlendirmelere hiç clokunmadan, yeni ve “özgün” bir devrim stratejisi formüle ettiklerini zannetmektedirler.

Mustafa Şener, TlP'in *Emek* grubunun bu konuda teorik bir tutarlılık sağlamak üzere, Lenin'in Nisan *Tezleri'ne* başvurduğunu söyler; ama bunu yaparken Emek'çilerin bir çelişkiye daha düştüklerini görmez. [45] *Emek* yazarları gerçekten de, MDD'cilerin Lenin'in 1905 tarihli “iki Taktik” kitabını öne sürmelerine karşılık olarak, “sosyalist devrim” stratejilerini savunmak için Lenin’in 1917 Nisan'ında kaleme aldığı *Nisan Tezleri’ne* başvurmuşlardır. Ancak ortada, *Emek* grubu teoris-yenlerinin o zamanlar görmek istemediği, Mustafa Şener’inse bugün göremediği önemli bir çelişki mevcuttur. Nisan *Tezleri,* o güne kadar tüm programatik ve stratejik perspektifini burjuva demokratik devrimin gerçekleştirilmesine göre kurgulamış bulunan Bolşevik partisini sosyalist devrime yöneltmeyi hedefleyen bir programatik metindir. O nedenledir ki Lenin, söz konusu stratejik değişikliğin tporik gerekçelendirmesinin ardından, partinin acil görevleri olarak, parti kongresinin hemen toplanmasını ve “zamanı geçmiş asgari programın değiştirilmesini” önerir.[46] Görüldüğü gibi Lenin, Marksizmin klasik program anlayışım benimseyen bir teorisyen olarak, eski programdan kurtulmayı, hem de hemen birkaç hafta içinde kurtulmayı öngörmektedir. Çünkü bilmektedir ki, partinin eski programla bir sosyalist devrime yönelmesi imkânsızdır.

Emek teorisyenlerinin ise böylesi dertleri yoktur. Bir yanda Nisan Tezleri'nden söz ederler, diğer yanda parti programıyla stratejik yöneliş arasındaki uyumsuzluğu yok saymaya devam ederler. *Emek* grubu, partinin Ekim İ970’te toplanan 4. Kongre'sine giderken bile, TIP'in İ964 programını değiştirmeyi gündemlerinin acil bir maddesi olarak görmez. TIP'in 4. Kongre'sine Lenin'in İ917'de yaptığı gibi yeni bir programla gitmek yerine kongreye, *“parti programının, dünyadaki ve Türkiye’deki gelişmeler, yeni bilimsel bulgular, parti birimlerinin yapacağı araştırmalar ve şimdiye kadarki parti çalışmaları ışığında ele alınarak geliştirilmesi”* görevini hatırlatmakla yetinirler.[47] Görüldüğü gibi programın değiştirilmesini (daha doğrusu “geliştirilmesi”ni) dayatan nedenler arasında her şey vardır, fakat

mevcut programla parti stratejisi ve iktidar hedefi arasındaki çelişkiye değinilmez bile.

"Sosyalist Devrim"ci *Emek* grubunun TlP'in 1964 programına ilişkin bu ısrarı gerçekten hayret vericidir. Ancak bunun teorik kararlılıkla ya da tutarlılıkla bir ilgisi olmadığı açıktır. Büyük bir ihtimalle söz konusu ısrarın nedeni, Boran ve

Aren gibi *Emek* grubu önderlerinin, zamanında bu programı çok açık bir şekilde sahiplenmiş olmaları ve şimdi onu değiştirmek için teorik bir gerekçelendirme yapmak konusunda kendilerini aciz hissetmeleridir. Dördüncü Kongre kararlarında bu parti programı hâlâ, "bilimsel sosyalist ilkelere dayalı değerli bir kılavuz" olarak nitelenmektedir.

TlP'in "sosyalist devrim" stratejisinde ciddi bir teorik içerik bulma çabasında Lenin'in "etki"sini yeterli bulmayan Mustafa Şener, aynı yazıda söz konusu stratejinin bu kez "belli açılardan Troçki'nin 'sürekli devrim' tezine yakın olduğu"nu da ileri sürer.[48] Oysa Şener sadece Troçki'nin sürekli devrim tezinin merkezinde bulunan "geçiş programı" ile TlP'in 1964 programı arasındaki dev farklılıkları göz önüne alsaydı, bu anlamsız benzetme çabasına herhalde girişmezdi.

Sonuç olarak TlP'in "sosyalist devrim" stratejisi, Aybar'dan Boran ve Aren'e, oradan genç *Emek* teorisyenlerine kadar, TIP önderlerinin farklı dönemlerde farklı gerekçeler ve farklı teorik temellerde savunduğu bir stratejidir. MDD'ye karşı savunma refleksi içinde ortaya çıkmış bu sözde stratejiyi, "yeni" ya da "özgün" veya uluslararası komünist hareket içinde "üvey evlat muamelesi görmüş" bir çizgi olarak sunmak, TlP'in de içinde bulunduğu Marksist nebülöz içindeki program tartışmalarından habersizliği ele vermekte.

1

Gökay, *a.g.m.*, s. 346.

2

a.g.y.

3

a.g.y

4

“Yön - Devrim Hareketi”, s. 597-646.

5

Bkz.: Yiğit Akın, “Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri” (s. 86104); Suavi Aydın, “Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik" (s. 543577); Gökhan Atılgan, “Mihri Belli" (s. 528-570) ve “Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık" (s. 661-704).

6

Mustafa Şener, “Türkiye lşçi Partisi", s. 356-417.

7

Partinin 1964 yılında toplanan i. kongresi sırasında bu madde şiddetle eleştirilmiş ve hatta sonunda bir dizi parti üyesinin istifasına neden olmuştur. (Bkz.; Sargın, *a.g.e.*, s. 216-220.) Birkaç yıl sonra da Hikmet Kıvılcımlı, yayınladığı bir broşürde TİP tüzüğünün bu maddesini aynntılı bir şekilde eleştirecektir. *(Uyarmalı İçin Uyanmalı Uyanmalı için Uyarmalı*, Tarihsel Maddecilik Yayınlan, ikinci Baskı, lstanbul, Aralık 1970, s. 53-64).

8

Mustafa Şener, *a.g.m.*, s. 360.

9

1968 yılında tüm partide 72 sendikacı üye vardır. (Bkz.: Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa - Türkiye işçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınlan, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s. 415.)

10

Behice Boran; *Türkiye ve* Sosyalizm Sorunlan'ndan aktaran: A. Hamdi Dinler, *TIP Talihinden Kesitler,* Gelenek yayılanlan, İstanbul, 1990, s. 39.

11

Dogu Perinçek, 'Türkiye İşçi Partisi Üyelerinin Sınıf Yapısı", *Aydınlık Sosyalist Dergi,* sayı 3, ocak 1969, s. 2i0.

12

Derlemede yer alan yazısında Aylin Özman da aynı maddeyi "demokratik örgütlenme"yi hedefleyen bir tüzük maddesi olarak yorumlamakta. (s. 396)

13

Akın, *a.g.m.,* s. 100

14

Bkz.: Arnold C. Brackman, *Indonesian* Communism - *A History,* N.Y., 1963; jeanne S. Mintz, *Mohammed, Marx and Marhaen -The Roots of Indonesian Soci*-alism, Pall Mali Press, London 1965; Leslie Palmier, Communists *in Indonesia,* Anchor Pres, New York, 1973; M. S. Agwani, Communism *in the Arab East,* Asia Publishing House, 1969; Tareq Y. Ismael ve Rifa'at El-Sa'id, *The Commu*-nist Movement in Egypt, *1920-1980,* Syracuse University Press, 1990; Selma Botman, *The Rise of Egyptian* Communism *1939-1970,* Syracuse University Pres, 1988: Hanna Batalu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Move*-ments *of Iraq,* Princeton, 1978; Rene Gallisot, "Liberation nationale et com-munisme dans le monde arabe", Michel Dreyfus, *Le siecle des communismes,* Points, Paris, 2004 içinde s. 381-401.

15

Bu konuda bkz.: Aydınoğlu, *a.g.e.,* s. 161-167.

16

Yön, 31 Ocak 1962, sayı 7.

17

Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", *Yön*, Sayı: 69, 10 Nisan 1963, s. 8-9.

18

a.g.y.

19

Bu konuda bkz.: Aydınoğlu, *a.g.e.*, s. 111-115.

20

Doğan Avcıoğlu, *Devrim Nedir?*, Bilgi Yayınları, Nisan 1971, İkinci Baskı, Ankara, s. 10.

21

Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 23.

22

Mihri Belli, Reşat Fuat Baraner'in Yeni *Demokrasi'yi* okuduktan sonra kendisine, "bunların hepsinin Lenin'in *"İki Taktik"* başlıklı metninde bulunabileceğini" söylediğini bir kişisel konuşmada bu çalışmanın yazarına aktarmıştır.

23

İlginç bir şekilde bu tarihlerde Türkiye solunda, ÇKP'yi SBKP ile çatışmasında dolaylı bir şekilde desteklediği düşünülebilecek tek yazıyı, ne

Yön ne de MDD ile bir ilgisi olan Hikmet Kıvılcımlı yazmıştır. (Bkz.: “Kızıl Bekçiler”, *Sosyalist,* 7 Şubat 1967, Sayı: 2).

24

Murat Belge, “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, s. 19-48.

25

Belge, “Türkiye'de...", s. 34.

26

Çaltı, 31 Ocak 1966, Sayı: 146. Kıvılcımlı’nın bu yazı dizisi, derginin 18 Nisan 1966 tarihli 158. sayısına kadar devam eder. (Bkz.: M. Süha Ünsal, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi,* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 1996 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezi.) Kıvılcımlı aynı yıl bu yazılarını, *Uyarmak için Uyanmalı Uyanmak için Uyarmalı* başlıklı bir broşür olarak yayınlayacaktır. (Tarihsel Maddecilik Yayınlan, İstanbul, 1966).

27

Şener, *a.g.m.,* s. 365.

28

Atılgan, “Mihri Belli”, s. 553.

29

siyle- komünist harekette teorinin merkezi rolünü iyi bilen militanlardır. O nedenle de söz konusu teorik birikimi Türkçeye aktarma işini, TlP'e müdahalelerinin ayrılmaz bir parçası görmeleri son derece doğaldır. Yine eklemek gerekir ki MDD'cilerin yayınladıkları pek çok kitap, hiç de hemen kavgaya tercüme edilebilecek kategoriden değildir. Tersine o sıralarda en “eylemci" olarak nitelendirilebilecek bir dizi kitap - örneğin Regis Debray, *Devrimde Devrim* (Toplum Yayınevi, 1967), Alberto Bayo, *Gerilla Nedir ?*

(Ant Yayınlan, İ968), Che Guevara, *Gerilla* Günlüğü (Ant, İ968); Che Guevara, *Savaş Anılan* (Ant Yayınları, İ968); Carlos Marighella, *Şehir Gerillasının El Kitabı* (Ant Yayınları, 1969); Victor Serge, *Militana Notlar* (Ant Yayınları, İ97İ)- MDD'ye değil, TlP'e yakın olan yayınevlerinden yayınlanmıştır.

30

TKP'nin yurtdışında bulunan kadrolarının daha İ966 öncesinde bile, TIP'e program ve ittifaklar konusunda yaptıkları eleştiriler, MDD teorisinin MDD'cilerin kişisel temelli rekabetlerini saklamak için uydurdukları bir kılıf olmadığını açık bir şekilde gösterir. (Bu konuda bkz.: Erden Akbulut (der.),

31

Belge, "Türkiye'de Sosyalizm...", s. 34.

32

Şener, *a.g.m.*, s. 362.

33

Aybar'ın işgalin hemen ardından söyledikleri ile ilgili olarak bkz.: Nihat Sargın, *TIP Tarihi*, cilt II, s. 661. Boran'ın işgalden birkaç gün sonra Milliyet gazetesinde yayınlanan yazısı için bkz.: Nihat Sargın, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 663666.

34

Aybar, TİP Tarihi, cilt. 3, s. 141.

35

Sargın, *a.g.e.*, Cilt 2, s. 663-666.

36

Boran, bu yedi yıllık ideolojik evriminin sembolik bir ifadesi olarak İ977 yılında, Çekoslovakya’m işgali üzerine Ağustos 1968'de yaptığı değerlendirmenin yanlış olduğunu belirtecek ve işgali doğru bir eylem olarak tanımlayacaktır. (Bkz.: Uğur Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, Tekin Yayınevi, Tarihsiz, s. 64.)

37

30 Temmuz 1968, s. l; bu yazının başlığı “Sosyalizm mi Reformizm mi?”dir; ancak bir daktilo hatası sonucu “... Reform mu?" olarak yayınlanmıştır).

38

llhan Selçuk’un bu değerlendirmeleri, *Cumhuriyet* gazetesinin 22 ve 23 Ağustos 1968 tarihli sayılarındaki yazılarında yer almıştır.

39

Akın, *a.g.m.*, s. 94

40

“Vietnam halkı, Latin Amerika halkları, Arap halkları gibi mücadelenin ön safında bulunan Üçüncü Dünya uluslarının Çekoslovakya olayları karşısındaki tutumlan ve hele Türkiye'de 6. Filo'nun fedailiğini edenlerin, ‘cihat'çılann birdenbire ‘sosyalizmde reform'dan yana çıkışları nasıl yorumlanacaktır?” “Çekoslovakya: Cevaplandmlması Gereken Sorular", *Türk Solu*, Sayı: 41, 27 ağustos 1968, s. 3.

41

İ4- Bu amaçla *Türk Solu* sayfalarında önce Hikmet Kıvılcımlı’mn yazı dizisi yayınlanır : “Çek Meselesi mi Dünya Meselesi mi?", *Türk Solu,* Sayı: 42, 3 Eylül 1968, s. 8; “Dünyanın Silah Sesi", *Türk Solu*, Sayı: 43, 10 Eylül 1968, s. 8; “Almanya'nın Silah Sesi 1", *Türk Solu*, Sayı: 44, 17 Eylül 1968; “Almanya’nın Silah Sesi II”, Sayı: 45, 24 Eylül 1968, s. 8; “Çekoslovakya'nın Silahı", *Türk Solu,* Sayı: 46, l Ekim 1968, s. 8; hemen

ardından da Fidel Castro'nun değerlendirmesi: "Fidel Castro Konuşuyor", *Türk Solu*, Sayı: 46, l Ekim 1968, s.

4-5. Bu yazıların temel argümanı, Çekoslovakya'daki reform hareketinin, bu ülkeyi sosyalist kamptan koparacak bir hareket olduğu ve dolayısıyla her ne pahasına olursa olsun önlenmesi gerektiğidir.

42

a.g.y.

43

Şener, *a.g.m.*, s. 356.

44

a.g.y.

45

Şener, *a.g.m.*, 12 no'lu dipnot, s. 416.

46

V. t. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi,* Sol Yayınları, Ankara, Ekim 2006, s. 12.

47

Sargın, Cilt 2, s. 1375.

48

Şener, *a.g.m.*, 12 no'lu dipnot, s. 416.

FKF’den Dev-Genç’e (1968-1970)

Sol derlemesinde Türkiye solunun 1968 sonrasındaki deneylerine ilişkin bir dizi yazıda, “resmi tarih”lere temel oluşturan anektodik değerlendirmeler, söylentiler ya da düpedüz hafıza kusurları önemli bir yer tutuyor. [1] O nedenle bu yazıların değerlendirmesine geçmeden önce, solun ve gençlik hareketinin iyi bilindiği zannedilen, ama o derecede az ve yanlış bilinen iki örgütlenmesi (FKF ve Dev-Genç) hakkında bilgi vermekte yarar olabilir.

Dev-Genç, bu adla sadece on sekiz ay (Ekim İ969-Nisan İ971) var olmuş bir gençlik örgütlenmesi. Kökeni, İ965 yılının sonlarında TlP'in bir tür üniversite gençliği örgütlenmesi olarak kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu'na (FKF) dayanır. MDD hareketinin TIP yönetimine muhalefeti, parti içinde olduğu gibi FKF içinde de kendisini hissettirir ve bir süre

sonra MDD’ci gençler, FKF’ye bağlı fakülte örgütlenmeleri olan Fikir Kulüpleri’nde etkili olmaya başlar. Bunun yarattığı iç mücadeleler sürecinde, Mart İ968’den FKF’nin Dev-Genç’e dönüşeceği Ekim İ969 kongresine kadar örgüt yönetimi, İ8 ayda üç kez TIP ve MDD kanatlan arasında el değiştirecektir.

FKF’nin Mart İ968’de yapılan kongresinde MDD’cilerin ağırlıkta olduğu bir yönetim iş başına gelir ve Doğu Perin-çek genel başkan olur. Yaklaşık üç buçuk ay sonra, Temmuz İ968’de toplanan bir olağanüstü kongre ile Perinçek yönetimi devrilir ve Zülküf Şahin başkanlığında TIP genel merkezine yakın bir kadro iş başına geçer. Altı ay sonra, l969’un ilk günlerinde toplanan olağan kongrede ise, bir kez daha MDD’cilerin hâkim olduğu bir yönetim seçilecek ve Yusuf Küpeli başkan olacaktır.

FKF’nin Ekim İ969 tarihli kongresi ise, örgütün isminin Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) olarak değiştirildiği ve MDD'cilerin örgütte tam hâkimiyetlerini gerçekleştirdikleri bir kongre olur. FKF’nin MDD’ci olmayan tüm önde gelen üyeleri örgütten atılır; ve artık tam anlamıyla MDD’ci bir gençlik örgütlenmesine dönüşen TDGF, bir süre sonra Dev-Genç olarak anılmaya başlanır.

FKF’nin Dev-Genç’e dönüştüğü bu süreçte, bizzat MDD içinde de ayrılık eğilimleri ortaya çıkmıştır. MDD’ciler Dev-Genç’in Ekim 1969 kongresinde birlikte hareket etmişlerdir; ama takip eden aylarda ayrışma hızlanır ve Dev-Genç yönetiminde ilk kopuşma gerçekleşir. Perinçek grubu, Ocak İ970’te yayınlamaya başlayacağı *Proleter Devrimci Aydınlık* ile MDD hareketinden bağımsızlığını ilan eder. Dev-Genç’in Genel Yönetim Kurulu ise, merkez yürütme kurulundaki dört Pe-rinçek yanlısını görevden alarak yürütme kurulunu yeniler. Yeni kurul, Perinçek yanlıları dışındaki MDD’ci bloğu temsil etmektedir.

Dev-Genç’in Ekim l 970’te toplanan ve Ertuğrul Kürkçü'nün başkanlığa seçildiği son kongresi ise, örgütün THKP-C hareketinin kontrolüne girmesini simgeler. Yeni yürütme kurulunun ezici çoğunluğu, Dev-Genç’in Nisan İ97İ' de kapatılmasının ardından THKP-C üyesi olarak anılacaklardır.

Dev-Genç’.in, İ97İ Nisan’ına kadar gelişen evrim sürecine bakıldığında, sık sık dikkatlerden kaçan ya da kaçırılan iki noktayı göze batırmakta yarar var. Birincisi Dev-Genç’ten konuşurken, Yusuf Küpeli başkanlığında adı hâlâ FKF de olsa, aslında Ocak İ969 ile Nisan İ97İ arasındaki yirmi sekiz ayda faaliyet gösteren tek bir örgütten bahsetmek daha doğru olur. Çünkü Ocak İ969’dan itibaren FKF, gerek ideolojik çizgisi gerekse eylem ve örgütlenme biçimi olarak tipik bir “MDD’ci” (ya‘ da “Dev-Genç”) örgütlenmesidir. ikinci dikkat çekilmesi gereken nokta ise, MDD hareketinin bölünme sürecinde, Ekim İ969'dan itibaren Dev-Genç’in içinden -İ970'ler solunu büyük ölçüde etkileyecek- üç farklı örgütün çıktığıdır. Bunlar, Hüseyin Inan-Deniz Gezmiş çevresinin THKO’su, Pe-rinçek önderliğindeki TllKP ve Mahir Çayan önderliğindeki THKP-C’dir. Bu konuda kesin verilerin yokluğuna rağmen, bu üç örgütlenmede yer alan Dev-Genç kökenli militan sayısının birbirine yakın olduğu söylenebilir.[2] Bir başka ifadeyle söylenecek olursa, toplam 2500 ya da 3000 militanı olan Dev-Genç, İ970-7İ sürecinde her biri birkaç yüz kişilik üç örgütlenme doğurmuştur.

TİP/FKF İçindeki Tartışmalar ve “Silahlı Mücadele”

Olgulara ilişkin bu hatırlatmaların ardından, Kerem Ünüvar'ın Sol derlemesinde yer alan “Fikir Kulüpleri Federasyonu (İ965-İ969)” başlıklı yazısına gelinebilir. Ünüvar bu yazısına, hem FKF'nin hem de sol kadroların evrimi konusunda yaptığı pek ufak olmayan bir yanlışla

başlamakta. Yazar, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun Dev-Genç'e dönüşüm dinamiği hakkında şunları söylemekte: *“Ancak ne zaman* sosyalist *hareket içerisinde silahlı bir mücadeleyi, zinde kuvvetlerin desteğinde ‘hakiki’ devrimi yapmak ihtiyacı bir talep olarak yükselmeye başladığında, bu talebin sahiplerinin yanında fazlaca çocuksu, legaliteye takılmış, parti çizgisinden aynlmayan, dolayısıyla 'hakikiliği’ sakıt bir örgüt olarak adeta suçlanmış, bir zamanlar kendi üyesi olanlar tarafından dağılmanın eşiğine getirilirken, bu sefer Dev-Genç’e dönüşerek, 1980’e kadar yükselen bir* rüşt *ispatı döneminin asli taşıyıcılanndan olmuştur”*[3]

Metindeki ifade sorunu nedeniyle, önce bu yazılanlardan ne anlaşılabileceğini belirtmekte yarar olabilir. Anlaşılabildiği kadarıyla sosyalist hareket içinde silahlı mücadele çabalarının ortaya çıkması (ki bu silahlı mücadele, zinde kuvvetlerin desteğinde ‘hakiki’ bir devrim gerçekleştirmeyi hedeflemektedir), FKF’yi sol kadroların gözünden düşürmüştür. Çünkü yükselen bu radikal niyet ve çabaların yanında FKF, “fazlaca çocuksu, legaliteye takılmış...” vs. kalmıştır. .

Bu değerlendirmede sorunlu olan, FKF’nin (ya da onun çalışma tarzının) sol içinde “fazlaca çocuksu, legaliteye takılmış...” kalmasıyla, Türkiye sosyalist hareketinde silahlı mücadele konusunun ortaya çıkışı arasında kurulan bağlantıdır. Gerçekleri zorlamadan böyle bir bağlantının kurulması olanaksızdır.

Daha açıklayıcı olmak için olguları kronolojik olarak sıralamaya çalışalım: FKF, 16 Aralık 1965’te kurulmuş ve iki yılı aşkın bir süre TIP önderlerine yakın kadrolar tarafından yönetilmiştir. Mart 1968 kongresinde Doğu Perinçek'in başkan olmasının ardından, örgütte MDD’cilerin ağırlığı hissedilmeye başlanır. 1968 Temmuz'unda TlP’e yakın kadrolar Perinçek'i görevden alır. l 969'un ilk günlerinde yine bir MDD'ci olan Yusuf Küpeli başkan olur. Bu tarihten on ay sonra Ekim 1969'da ise, FKF Dev-Genç'e dönüşecektir.

Görüldüğü gibi, FKF'nin evriminde, dolayısıyla FKF kadrolarının çalışma tarzının MDD'ci gençlerce “fazlaca çocuksu, legaliteye takılmış, vs.” görülmesinde belirleyici olgu, bir mücadele tarzının (yani silahlı mücadelenin) ortaya çıkışı değil, daha militan (ama henüz silahlı olmayan) bir mücadeleyi öngören bir ideolojik akım olarak MDD'nin ortaya çıkışıdır.

Eski TKP üyelerinin başını çektiği bu akımın bir kısım FKF kadroları üzerindeki etkisidir ki, eski FKF'yi ve çalışma tarzını gözden düşürür.

Herkes kabul eder ki MDD'cilik mutlaka silahlı mücadele anlamına gelmez ya da onu otomatik olarak içeren bir ideolojik çizgi değildir. Ayrıca FKF içinde, TlP'li ve MDD'ci kadrolar arasında silahlı mücadele konusunda herhangi bir tartışma yaşanmamıştır. FKF'nin TlP'li ve MDD'ci gençleri barındırdığı 1969 Ekim'ine kadar, örgüt içinde bu kanatlar arasındaki tartışma, sosyal hareketlere nasıl müdahale edileceği üzerinedir. Tartışma, TlP'in seçim temelli faaliyetlerine doğrudan hizmet etmeyen eylemleri örgütleyip örgütlememek konusunda yaşanmıştır. MDD'ci gençlerin TİP yönetimine ve onların önderliğini kabul eden FKF'lilere yönelttiği "pasifizm" suçlaması, FKF'liler silahlı mücadeleyi reddettiği için değil, sadece gelişkin bir demokraside pekâlâ birer "sivil itaatsizlik" eylemi olarak kabul edilebilecek hareketliliklere katılmayı reddettikleri içindir. Üniversite boykot ve işgalleri, bir yürüyüşün ardından PAN-AM'ın camlarının kırılması, TUSLOG'un taşlanması veya Amerikan 6. Filo askerlerini biraz kaba kuvvetle taciz edilmesi vs., bütün bunlar, üzerlerine en çok tartışma yapılmış (ya da tartışılmadan fiiliyatta anlaşmazlık çıkmış) eylem konularıdır. Silahın bu türden eylemlerde henüz hiçbir yeri yoktur; 1971 yılına kadar da olmayacaktır.

Ama daha genel bir yaklaşımla "pasifizm" suçlaması, TIP'in siyasal çalışmayı sadece parlamento temelli faaliyetle sınırlamasıyla bağlantılıdır. Bu anlamda eski TKP'lilerin öğrencileri olan genç MDD'ciler, parlamenter mücadelenin devrimci siyasetin sadece bir parçası olabileceğini, bunun yanı sıra farklı sosyal hareketleri yaratmanın ve ortaya çıkanlara katılmanın devrimci bir görev oluğunu düşünüyorlardı. Hatırlatmak gerekir ki, MDD'ci gençlerin, üniversite eylemlerinden anti-Amerikan gösterilere, oradan kırsal bölgelerdeki sosyal hareketliliklere katılma konusunda gösterdikleri enerji, sadece devrimci dinamizmlerinin ürünü değil, eski TKP'lilerden aldıkları siyasal eğitimin de bir sonucudur.

Görüldüğü gibi TlP'li ve MDD'ci gençler arasında, sosyal hareketlerin işlevi ve anlamı üzerine ortaya çıkan anlaşmazlık -eğer söz konusu olan komünist çalışma ise- kelimenin gerçek anlamında bir siyasal çalışma yapıp yapmama tartışmasıdır. O nedenle de MDD'ci gençlerin "pasifizm"

eleştirisi, basit bir hakaret olmaktan öte, güçlü bir eleştiri anlamına gelebilmiştir. Ama bir örgüt olarak FKF'nin prestiji, bu eleştirilerle değil, MDD'ci gençlerin yoğun bir şekilde sosyal hareketlere katılmaları ve bunları yönlendirmeleri ile azalmaya başlar.

Sonuç olarak silahlı mücadele konusunun Türkiye soluna girişinin, FKF (ya da TIP) içindeki tartışmalarla veya FKF'nin (veya onun çalışma tarzının) "fazlaca çocuksu, legaliteye takılmış, vs." görülmesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Türkiye solunda silahlı mücadele konusu, MDD ile TlP arasında değil, MDD'cilerin kendi arasında ve 1969 sonrasında tartışılacaktır. Ayrıca bu tartışma, MDD'nin evrimini belirlemiş de değildir; tersine MDD'nin krizden kurtulamayan evrimi, bu tartışmayı belirlemiş, daha doğrusu ortaya çıkarmıştır. Ilk dönemlerde genç MDD'ci' kadroların büyük çoğunluğu için silahlı mücadele, siyasal yönelişlerini belirlemekten uzak, adeta "bastırılmış" bir romantik eğilimden ibarettir. Ne var ki MDD'nin genel olarak örgütlenme, özel olarak TlP'le ilgili olarak içine girdiği açmaz, Dev-Genç'in önde gelen kadrolarının hatırı sayılır bir kesimini, silahlı mücadeleyi ciddi bir siyasal alternatif olarak düşünmeye itecektir.

Dev-Genç içinden bir eğilimin (geleceğin THKO kurucularının) silahlı mücadeleyi pratik olarak gündemlerine almaları 1969 yılma tekabül eder. Bu yaklaşım bir yıl sonra Dev-Genç'in önder kadroları arasında iyice yaygınlık kazanacaktır. Ancak tartıştığımız konu itibariyle bu tarihte (l970'te) artık sadece TlP önderlerine yakın bir FKF değil, MDD'ci bir FKF bile yoktur ortalıkta.

Bütün bunlar dikkate alındığında Ünüvar'ın yukarıdaki paragrafında, FKF ortamında yaşanan TlP-MDD çatışması ile birkaç yıl sonrasının MDD-içi çatışmaların muhtevasını birbirine karıştırdığı görülmektedir.

Muhayyel *"1965-1969* Yön-TİP Tartışması"

Ünüvar'ın FKF üzerine yazısındaki bir diğer olgusal yanlış, "FKF yönetimleri" vesilesiyle söz ettiği Yön-TİP tartışmasına ilişkin değerlendirmesinde ortaya çıkar. Yazara göre, *"Çalışanlar Partisi kurulması yönünde emek harcayan Yön çevresi bunda başarılı olamayınca TİP içindeki tartışmalara el atar (1966)."*[3] Çalışanlar Partisi, Yöncüler arasında sadece l 962'nin ilk birkaç ayında tartışılmış ve bir daha gündeme

gelmemiş bir projedir. O nedenle de konunun kapanmasından dört yıl sonra, 1966 Haziran'ında Yön sayfalarında başlayacak olan "TIP tartışmaları"nın bu projenin başarısızlığıyla bağlantılandırılmasında anlaşılır gibi değildir.5

Ayrıca 1963 yılındaki tartışmalardan farklı olarak 1966 "TIP Tartışmaları", her ne kadar Yön sayfalarında sürdürülmüş olsa da, esas dinamiğini Yöncülerin değil, eski TKP'lerin oluşturduğu tartışmalardır. Bu tarihte Yön artık siyaset sahnesinden çekilmek üzeredir ve 1966 sonbaharından sonra Yön ile TIP arasında herhangi bir tartışma yaşanmayacaktır. Bunun nedeni, sadece Yön'ün 1967 Haziran'ında yayınına son vermesi de değildir. Esas neden, 1967 sonrasında Yöncülerin, kendi sollarındaki güçleri kazanmaya merkezi önem vermeyecek bir yönelişe girmeleridir.

Doğan Avcıoğlu, tüm Yön yıllan boyunca (1961-1967), kendi solu ile tartışmaya, polemiğe ve ilişkiye büyük önem vermiştir. Bu ilgi, 1967 sonrasında iyice azalacak, bir süre sonra neredeyse yok olacaktır. Sosyalist hareketin göreceli olgunlaşması ve Stalinci Marksizmin ideolojik egemenliği altına girişinin, bu gelişmede bir faktör olduğu düşünülebilir. Özellikle Ekim 1969'da yayınlanmaya başlayan *Devrim* dergisi, bu açıdan Yön'den tamamen farklıdır. *Devrim* dergisi, Avcıoğlu gibi "devrimci milliyetçiler"in, sosyalistlerle tartışmaya önem vermediklerini açık bir şekilde ortaya koyar.

Bütün bunlar Ünüvar'ı pek ilgilendirmiyor gibi. O büyük bir rahatlıkla, en fazla on yıllık tarihi olan hareketlerden söz ederken, dört-beş yıllık esnemeleri normal kabul ediyor gibi. Örneğin yazara göre *"1965-1969 (1967ye kadar Yön ve 1967'den itibaren Devrim ve Türk* Solu) *döneminde Yön ve TIP arasında gelişen tartışma da bu iki grup arasındaki ayırımı, onları (Yön* içindeki CHP kökenli aydınlarla sosyalistleri - e.a.) *bir arada tutacak şekilde beslemiştir."*[b]

Karmaşık ifadesinin yarattığı zorluğa rağmen, anlaşılabil-diği kadarıyla Ünüvar, 1965 ile 1969 arasındaki dört yılda, üç dergi (Yön, *Türk Solu* ve *Devrim)* aracılığıyla, Yön ile TIP arasında gelişen bir tartışmadan söz etmektedir. Oysa Yön ile TIP arasında 1966 Haziran'ında başlayan tartışmalar, aynı yılın sonbaharında tamamlanmış ve bir daha bu iki akım arasında bir tartışma yaşanmamıştır. 1967 Kasım'ında yayına başlayan *Türk Solu* ise, artık *Yön* ile TIP arasındaki tartışmayı değil, eski TKP'liler (yani

Stalinci Marksist MDD'ciler) ile TIP arasındaki tartışmayı ifade etmektedir. Kuşkusuz kimi Yöncülerin -özellikle ilk sayılarda- *Türk* Solu'nda yazıları yayınlanmıştır. Ancak bunlar -MDD'cilerin iddiası ile- *Türk Solu'nu* bir “cephe dergisi” olarak inşa etme niyetlerinin bir ifadesidir. Ama kısa bir süre sonra dergi tamamen “MDD’cilerin dergisi” haline gelecek ve TIP yönetiminin *Türk Solu* sayfalarında eleştirisi, tamamen eski TKP'liler tarafından üstlenilecektir. *Yön* ve Yöncü-lük demek olan Doğan Avcıoğlu’na gelince, onun *Türk* Solu’na hiçbir katkısı olmamıştır.

Ünüvar'ın, Yön ile TIP arasında 1967' sonrasında yaşanmış bir muhayyel tartışmaya Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* dergisini katması ise, konuyu iyice gerçeküstü bir hale getirmekte. İ969'un son aylarında yayın hayatına başlamış bir derginin İ965-İ969 arasında yaşandığı söylenen bir tartışmaya katılması nasıl mümkün olabilir, anlaşılması gerçekten zor. Ayrıca yukarıda da hatırlatıldığı üzere, Ekim İ969'da yayınlanmaya başlayan *Devrim* dergisinin kendi solu ile herhangi bir tartışma ya da polemik yapmaya niyetli olmadığı daha ilk sayılarında kendisini hissettirir. Bütün bunların hepsinden daha önemlisi ise, *Devrim’in* yayın hayatına atıldığı sırada artık TlP’in de eski TIP olmayışıdır. l 969 sonbaharında MDD hareketi partiden bağımsızlaşmaya başlamış, TIP yöneticileri Aybar ve Boran kanadı olarak çoktan bölünmüş, İ969 Mayıs’ında Boran-Aren kanadının *Emek* dergisi yayın $_p$ hayatına atılmış ve aynı yılın sonlarında da Behice Boran kanadı TlP'e hâkim olmuştur. Yön-cüler (yani *Devrim* dergisi) bu tarihte TlP’in bu üç farklı bileşeninden hangisi ile tartışacaklardır? Sözün kısası, İ965-İ969 arasındaki dört yılda “gelişen” bir Yön-TIP tartışmasından söz etmek gerçekten büyük bir hayal gücü gerektirmekte.

Ünüvar bunun hemen ardından da bu kez, “Yön *ile TIP arasındaki farz edilen işbirliği, TIP’in 1966’daki Malatya Kongresi ve 1969’daki genel seçim süreciyle bir ayrışmaya dönüştü”* demekte.[4] Böylelikle' TlP’in ve Yön’ün bu süreçteki evrimlerini ve bu arada MDD’yi de yok sayan değerlendirmede bir adım daha atılmaktadır. İ969 genel seçimlerinin bu süreçte bir faktör olarak hatırlatılması ise, solun bu dönemine ilişkin olgu ve sorunların iyice birbirine karıştırıldığını gösterir. Yukarıda özetlenerek verilen kronolojinin de gösterdiği gibi, Malatya Kongresi (Ekim İ966) ve İ969 genel seçimleri (Ekim İ969) arasındaki süreci, *Yön* ile TIP arasındaki ayrışma ile bağlan-tılandırmak olanaksızdır. Arada *Yön* ortadan kalkmış,

MDD hareketi doğmuş, TIP yönetimi bölünmüş ve kendi solu ile ilişkisi açısından Yön'den çok farklı bir yayın olarak *Devıim* dergisi doğmuştur. Bu bağlamda, İ969 genel seçimlerinin TIP ile *Devrim* dergisi arasındaki bir ayrışmada özel bir yerinin ve anlamının olması nasıl düşünülebilir? Konuyla biraz

yakından ilgilenen tüm gözlemcilerin de kabul edeceği gibi bu genel seçimlerin sonuçları, Türkiye solunda sadece TlP'in Aybar ve Boran kanatlarını ilgilendirmiş ve onlar arasındaki mücadelenin evriminde bir rol oynamıştır. Bilindiği gibi bu seçimlerden sonra Aybar TİP genel başkanlığından istifa edecek ve Boran kanadının partiye egemen olma süreci başlayacaktır. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* çevresi için ise bu seçimler zaten "cici demokrasi"nin bir oyunundan başka bir şey değildir. MDD'cilere gelince, TIP ile ne yapmak gerektiğini bilmedikleri için, seçimler ve sonuçları onlar için de fazla bir anlam ifade etmez. Sonuç olarak İ969 seçimlerini, Türkiye solunun temel bileşenleri arasındaki ayrışmanın bir diğer aşaması (ya da faktörü) olarak görmek hayal gücünü zorlayan bir başka yaklaşım olarak dikkat çekmekte.

Kerem Ünüvar, FKF değerlendirmesini, bir dizi başka hayal ürünü gelişme ve olgular sergilemesiyle bitiriyor. Yazara göre İ969 yılında *"FKF, ya geldiği noktada gerçek bir siyasal aktöre dönüşüp partileşecekti ya da dağılacaktı. Dev-Genç bu durumda alttan alta örülmeye başlamış devrimci bir partinin nüvelerine haizdi. Bu parti Dev-Genç'in 1970 kongresinde varlığını ilan edecek güce kavuşacaktı.* "11

Bu söylenenler, FKF'nin, Dev-Genç'in ve onun içinden çıkan örgütlenmelerin tarihini bilmeyen, ama öte yanda, sol geçmişin "kahramanları" hakkında güzel şeyler duymak isteyenler için, gizemli ve o ölçüde de etkileyici bir cümleyi ifade edebilir. Ama gizemi ya da etkisi bir yana, bunların gerçeklikle hiçbir ilgisi yok. Çünkü FKF'den Dev-Genç'e dönüşen gençlik örgütü, hiçbir zaman partileşmemiştir. Tersine onun içinden, hiçbiri kelimenin gerçek anlamında parti olmayan bir dizi yasadışı sol örgütlenme çıkmıştır. O anlamda İ969 Ekim'i ile İ970 Ekim'i arasında Dev-Genç'in içinde "alttan alta örülmeye başlayan bir devrimci parti" değil, olsa olsa "alttan alta örülmeye başlayan bir dizi devrimci siyasal sekt" var olabilir ve olmuştur da.

Sol hareketin literatürüne yabancı olmayan birisi için, Ünüvar'ın bu yazdıklarının, THKP-Cnin -aslında birçok versiyonu olan- "resmi tarih"lerinin birisinden esinlendiği açıktır. Ama bu aşamada sadece, yukarıda aktarılan cümlenin, solun yakın geçmişi hakkında oldukça yaygın olan abartma ve yanlışları tekrar ettiğini hatırlatmakla yetinelim. Çünkü Ünü-var bu değerlendirmesini, *Sol* derlemesinde yer alan bir diğer yazısında daha da geliştirecektir ("Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (İ970-İ97İ)"). Yukarıdaki cümlenin ne demek istediği, orada söylenenlerle birlikte ele alındığında çok daha iyi anlaşılır.

Dev-Genç (TDGF / 1970-1971)

Kerem Ünüvar'ın "Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (İ970-İ97İ)" başlıklı yazısı, başlıkta geçen tarihler dikkate alındığında, bu örgütün dekompozisyon sürecini, bir başka ifadeyle içinden bir dizi yasadışı örgütlenmenin çıkışını anlatmakta. Bir anlamda konu, İ969'un yaz aylan ile, İ97İ Mart ayı arasındaki bir buçuk yılda, Dev-Genç kadrolarının yaşadığı politik ve ideolojik evrimin ve bunun örgütsel ifadesinin ortaya konulması olmalıdır.

Daha ayrıntılı bir eleştirisine geçmeden önce, bu yazının en temel problemi üzerine bir hatırlatma yapmakta yarar var. Ünüvar'ın bu yazısına, THKP-C adlı örgütün tarihi ile ilgili, herhangi bir yerde yayınlanmamış ama dillerde dolanan bir "resmi" ya da "partizan" tarih söylemi egemendir. Yazıya büyük ölçüde bu resmi tarihten aktarılmış yanlış bilgiler temel oluşturmakta. Bugün Ünüvar'ınkine benzer değerlendirmeleri, THKP-C adlı hareketin devamcısı olduğunu iddia eden herhangi bir örgütün web sayfasında bulmak ya da bu gelenekten bazı eski militanlarla yapılan kişisel sohbette duymak mümkündür. Ancak aynı şeyleri, akademik ölçülere uymaya çalışan yazıların yer aldığı bir derlemede görmek oldukça şaşırtıcı.

Yazarın değerlendirmesinde sorun en çarpıcı biçimde, THKP-C adlı örgütün kuruluş süreci ve onun Dev-Genç'le ilişkisi konusunda ortaya çıkmakta. Yazısının daha ilk paragrafında Ünüvar, Dev-Genç'in Ekim İ969'da yaşadığı dönüşümün anlamını şöyle formüle etmekte: *"Bir süredir başlamış bulunan silahlı mücadelenin kentlerde mi kırlardan kentlere doğru mu olacağı noktasındaki tartışmalar her biri kendi yoluna ayrılan hareketler için de cevaplanmış oluyor, THKO'nun varlığına karşı bir yandan parti gibi*

yapılanırken, diğer yanda savaşçı cephe taktiklerini de geliştiren THKP-C, adı konmamış bir çıkış yapıyordu." [1]

Bu noktada okuyucuya tekrar hatırlatmakta yarar var. Bu cümlede, İ969 Ekim ayında toplanan Dev-Genç kongresinin, devrimci hareket için nasıl bir momenti ifade ettiği tasvir ediliyor. Buna göre, İ969 sonbaharında, "silahlı mücadelenin kentlerde mi kırlardan kentlere doğru mu olacağı" konusundaki tartışmalar sona ermiştir. Bu süreçte THKP-C, THKO'ya alternatif olarak "parti" gibi yapılanmakta ayrıca "cephe" taktiklerini geliştirmektedir. Ve en nihayet de, Dev-Genç'in bu tarihte toplanan kongresi, THKP-C'nin adı konmamış bir çıkışını ifade eder.

THKP-C ve Dev-Genç'e ilişkin bu değerlendirmenin tuhaflığını göstermek için önce bir hatırlatma yapmakta yarar var. İ969 sonbaharında, daha sonra THKO'yu oluşturacak eğilimin çekirdek kadrosu, gerçekten de kır gerillası için örgütlenmeye yönelmiştir. Ancak bu işe ne zaman başlayacakları konusunda net bir düşünceleri olmadığı için, daha sonra THKO içinde yer alacak pek çok militan, henüz hâlâ Dev-Genç'in içindedir ve bunların çoğu, o sıralarda, gelecekte THKO'lu olacaklarını bile bilmemektedir. O anlamda İ969 Ekim'inde silahlı mücadelenin kırlardan şehirlere yöneleceği konusunda net bir karara varmış olan, belki on-on beş belki yirmi-yirmi beş kişilik bir militan grubudur. Ki onlar bile bunu ilan etmemişlerdir. Bu açıdan bakıldığında ortada ne *"bir süredir başlamış bulunan silahlı mücadelenin kentlerde mi kırlardan kentlere doğru mu olacağı noktasındaki tartışmalar*" vardır ne bunların *"her biri kendi yoluna ayrılan hareketler"* tarafından cevaplandırılması. Belli ki bütün bunlar sadece yazarın muhayyelesinde oluşmuş düşünceler.

Tekrar ısrarla belirtmek gerek ki Dev-Genç ortamında bu konuda İ969 Ekim öncesinde bir tartışma olmamıştır. Sadece MDD içinden küçük bir grup, kır gerillasına karar vermiştir. Ama bunu yaparken, bu konuyu Dev-Genç'in ortamında tartışmamışlardır. Ünüvar'ın söylediklerinde ise, hem bir tartışma hem onun çözümlenmesi ve hem de her biri kendi yoluna ayrılan hareketler vardır'Elbette bütün bu olmayan şeyleri Ünüvar'ın uydurduğu iddia edilemez. Mutlaka bir yerlerden öğrenmiş, duymuş olmalıdır. Ama öğrendikleri ve duydukları doğru değildir.

İ969 Ekim’inde MDD ve Dev-Genç içinde belirmeye başlayan ikinci eğilim ise Perinçek eğilimidir. Bu çevre, kendisini hâlâ Dev-Genç'in önemli bileşenlerinden birisi olarak görmektedir ve muhtemeldir ki bu grubun hiçbir militanı, bu tarihten sadece birkaç ay sonra hem MDD hem de Dev-Genç içinde yaşanacak bir bölünmenin baş aktörü olacaklarını düşünmemektedirler.

THKP-C militanlarınınbu tarihteki konumuna gelince, onların konumu daha da belirsizdir; ve Ünüvar'ın çizdiği muhayyel tabloya hiçbir uygunluk göstermez. Geleceğin THKP-Clileri, bu tarihte kendilerini sadece Dev-Gençli değil, aynı zamanda MDD’ci olarak da kabul etmektedirler; ve on beş ay sonra şehir gerillası mı kır gerillası mı yoksa bir “Leninist” partinin üyesi mi olacakları konusunda henüz hiçbir fikirleri yoktur.

Görüldüğü gibi İ969 Ekim’inde -daha sonra THKO’yu oluşturacak 20-25 militan dışında- Dev-Genç kadroları arasında farklı örgütsel ve ideolojik yönelişler hiç de Ünüvar’ın iddia ettiği boyutlarda ortaya çıkmış değildir. Bunu sadece ■ Dev-Genç’in o kongrede seçilen yönetim kadrolarına bakarak bile tespit etmek mümkündür. Bu kongrede seçilen kurullarda, daha sonra THKO ve THKP-Cli olarak ortaya çıkacak militanlar son derece sınırlıdır. Üç kişilik merkez denetim kurulunda bir THKO’lu (YusufAslan) vardır. Merkez Yürütme Kurulü’nda, daha sonra THKP-Cnin kurucusu olan irfan Uçar bulunur. İstanbul Bölge Yürütme kurulunda ise bir diğer THKO'lu (Cihan Alptekin) vardır. Hepsi bu kadar. Görüldüğü gibi, bu kongrede seçilen 2İ kişilik merkez kadrodan sadece üç kişisi, bir yıl sonra iki silahlı mücadele örgütünün üyesi olarak görülecektir. Ünüvar’ın ifadesiyle, “alttan alta örülmeye başlanmış bir devrimci partinin nüvelerine haiz olan Dev-Genç”in, merkez yönetimine bu eğilimden sadece bir, Perinçek eğiliminden ise dört kişiyi seçmesi nasıl açıklanabilir? Perinçek eğiliminin bu kongre sonundaki seçimlerdeki başarısı o kadar büyüktür ki, Dev-Genç’in merkez yönetimini kontrol etmeyi “kıl payı” kaçıracaklardır. Oysa bir yıl sonra aynı örgütün merkez yönetimine seçilen dokuz Dev-Gençlinin sekizi THKP-C eğilimindedir. Sadece bu farklılık bile, THKP-Cnin hangi süreçte ve ne zaman oluştuğunu açık bir şekilde ortaya koyar.

Öte yanda, Ünüvar’ın daha sonra' THKP-Cyi oluşturacak çevre ile ilgili olarak *“parti gibi yapılanırken, diğeryanda savaşçı cephe taktiklerini de*

geliştiren THKP-C" ifadesindeki tuhaflık da ayrıca dikkat çekmekte. Bu söylenenler, olgusal yanlışlık-

lan ifade etmesinin ötesinde, artık devrimci örgütlerin propaganda metinleri için bile gülünç kabul edilecek bir abartma ya da çarpıtmayı ifade etmekte. Konuya birazcık serinkanlı yaklaşabilen her gözlemci, THKP-C'nin 1970 yılının muhtemelen yaz (belki de sonbahar) aylarında, ezici çoğunluğu üniversite öğrencisi olan bir dizi Dev-Genç militanı tarafından kurulmuş küçük bir gizli örgütlenme olduğunu bilir.[5] Bu anlamda bu örgütün, kelimenin ne Marksist ne de sosyolojik anlamında bir parti ya da cephe ile herhangi bir alakası yoktur. Üstelik ilk kuruluşu sırasında bu örgütlenme için, muhtemelen ne par-ti-cephe ayırımı ne de daha sonra yaşanacak yoğunlukta bir şehir gerilla perspektifi söz konusudur. Büyük bir ihtimalle örgütlenmeyi oluşturanlar, o günlerin deyimiyle daha sonra bir “proletarya partisi”ne dönüşecek bir “çelik çekirdek” kurduklarını düşünmektedirler. Örgütün adında yer alan “parti” ya da “cephe” sözcükleri, tıpkı Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kurduğu “ordu”nun ifade ettiği türden bir gerçekliği anlatır. THKO'nun eylemlerinde ne kadar “ordu taktiği” var ise, THKP-C için de o kadar “cephe taktikleri” söz konusudur.

Aslında parti-cephe ayırımı, THKO ile rekabet telaşı içinde girişilen silahlı eylemlerle, Dev-Genç kadrolarında egemen olan Komintern gelenekli örgütlenme anlayışını eklektik bir tarzda bütünleştirme gayretini ifade eder. Bunun bir sonucu olarak, toplamı belki de yüz-yüz elli militanı aşmayacak bir devrimci çevrenin bir kısmı “parti üyesi” yapılırken, diğerleri “cephe üyesi” edilmiştir. Kısacası politik açıdan bu derece naif ya da çocukça örgütsel yönelişleri, aradan kırk yıl geçtikten sonra “parti yapılanması” ya da “cephe taktiklerinin geliştirilmesi” tarzında sunmak ciddiyet sınırlarını zorlar görünmekte.

Dev-Genç’e Yeni Bir Kuruluş Tarihi: “1970 Başları”

Ünüvar'ın biraz daha ileride, Dev-Genç'in, *“1970 başlarında TIP ya da Mihri Belli önderliğinde kurulacak yeni bir proletaryanın öncü partisi fikrine karşı, öğrenci kitlesinin devrimci kalkışmasını gerçekleştirmek üzere yarattığı ilk siyasal* örgüt” olduğunu hatırlatması da bir diğer maddi yanlışı ifade etmekte.[3] Yazar *“1970 başlarında”* diyor; ancak bu sırada bir

“kuruluş” gerçekleştirecek herhangi bir kongre söz konusu değildir. Yazar belli ki burada Ocak 1970'te Dev-Genç merkez yönetiminde yapılan sınırlı değişiklikle Perinçek yanlısı dört üyenin dışlanmasına işaret etmekte. Bu durumda Ünüvar'a göre Ekim l 969'daki “adı konmamış çıkış”, üç ay sonra (1970 başlarında) bir başka “örgüt yaratma” ile tamamlanıyor. Oysa daha önce de hatırlatıldığı gibi, 1969 Ekim'de yapılan Dev-Genç kongresi, dokuz üyesinden dördü Perinçek yanlısı olan bir yürütme kurulunu seçmişti. İ970 Ocak ayında yaşanan ise, Perinçek grubunun Dev-Genç'ten değil Dev-Genç yönetiminden dışlanmasıdır. Ancak bu gelişmeye rağmen, bu tarihten sonra Dev-Genç hâlâ, Perinçek yanlıları da dahil olmak üzere tüm MDD'ci eğilimlerin örgütü konumundadır.

Öte yanda Ocak l 970'te Perinçek yanlılarının yönetimden ayrılmasını, Dev-Genç'in birden *“öğrenci kitlesinin devrimci kalkışmasını gerçekleştirmek üzere yarattığı ilk siyasal örgüt”e* dönüşmesi olarak tanımlamak da anlaşılır gibi değildir. Çünkü bu örgüt bu tarihten önce ne yapmış ve söylemişse, bu tarihten sonra da benzer şeyleri yapmış ve söylemiştir. ismi ve tüzüğü esas alınırsa, Dev-Genç Ekim I969'da kurulmuştur. MDD'ci bir devrimci gençlik örgütü olarak düşünülürse, kuruluş tarihi olarak Ocak l 969’u almak gerekir. Yok bu örgütü THKP-Cyi oluşturacak “devrimci nüve”nin kontrol etmesinden söz ediliyorsa, o zaman da Ekim I970 tarihi esas alınmalıdır. Görüldüğü üzere, farklı açılardan kabul edilebilecek “kuruluş”ların hiçbirinde “I970 başları” (ya da “Ocak I970”) yoktur. Bir “kuruluş” olarak bu ilginç tarih, bu anlamda sadece Ünüvar’ın -bize her nedense tam kronolojisini bir türlü vermediği- spesifik bir Dev-Genç tarihinde mevcut gözüküyor.

Aslında Onüvar'ın konuyu biraz bilen herkese ilk bakışta manasız gelecek bu çabalarının temelinde, THKP-C ile Dev-Genç arasında -diğer eğilimleri dışlayan- bir devamlılık yakalama çabası yatmakta. Kuşkusuz. baştan beri hatırlatıldığı üzere, Türkiye'de I970-I97I yıllarında ortaya çıkan bir dizi yasadışı sol örgütlenmenin -ve bu arada THKP-Cnin de- Dev-Genç'le bağlantısı vardır. Daha doğrusu bunların hepsi Dev-Genç'ten türemiştir. Bu kimsenin inkâr edemeyeceği bir gerçekliktir. Ama galiba bu kadarcık bağlantı her nedense yazara yetmiyor. Belli ki Dev-Genç'ten Perinçek'in TiiKP'sinin ya da Deniz Gezmiş'in THKO’sunun ve bu arada başka bir dizi devrimci siyasal sekt'in de çıkmış olabileceği herhalde Ünüvar’ın hoşuna

gitmiyor. THKP-Cyi Dev-Genç'in dekompozisyon ürünlerinden birisi olarak görmek herhalde kendisini rahatsız ediyor. O yüzden de Dev-Genç'i adeta adı henüz konmamış bir THKP-Cnin ürünü olarak sunmak isteyen bir tuhaf kurgu peşinde koşuyor.

Ünüvar, Dev-Genç'in bu kısa ama son derece önemli bir dönemi ifade eden bir buçuk yılına ilişkin yazısının sonlarında, yine bir siyasal propaganda broşürüne layık bir üslupla şunları söylemekte: *"THKP-C, 1 Mayıs'ta İsrail Başkonsolosunu kaçırarak varlığını ve gücünü bir bildiri ile kamuoyuna duyurdu."*[4] THKP-Cnin bu eylemle "varlığını" kamuoyuna duyurduğu elbette gerçektir. Ne var ki yazarın "gücünü duyurma" ile ne demek istediğini anlamak gerçekten zor. İsrail başkonsolosunun kaçırılma eylemi, dönemin şehir gerilla eylemlerinin herhalde en şiddetlisidir. Ama politik sonuçları itibariyle hiç de "hayırlı" bir eylem olduğu söylenemez. Ayrıca bu eylem, gerilla hareketinin gücünü değil, tersine müthiş güçsüzlüğünü ortaya koymuş, bir-iki hafta içinde ortada ne örgüt ne gerilla ne de eylem kalmıştır. O nedenle bu eylemle ilgili olarak Ünüvar'ın "gücünü duyurma" ifadesi olsa olsa o sırada THKP-C militanlarına sempati (ya da gıpta) ile bakan bir avuç militan ve sempatizanın haleti ruhiyesini veya sonradan bu eylemin politik sonuçlarından habersiz THKP-C hayranlarının eylemle ilgili duygularını anlatabilir. Benzer bir ifadeyi onca yıl sonra bir tarihçinin yazdıklarında okumak şaşkınlık verici. Ama öte yandan şöyle de söylenebilir: olguları ve kronolojiyi bu kadar büyük bir rahatlıkla altüst edebilen bir tarihçi, bırakalım da biraz propaganda broşürü diliyle konuşsun.

Türkiye'de 1968

A. Bağış Erten'in *Sol* derlemesinde bu başlık altındaki yazısının iki temel problemi bulunmakta. Bunlardan birincisi, yazarın mutlaka Fransa -ya da eğer varsa bir "Dünya"- 68'i prizmasından okunacak bir "Türkiye 68"i yazma hevesinden kaynaklanmakta; ikincisi ise, Erten'in yazısını, Türkiye sol hareketinin İ960'lı yıllarda yaşadığı evrimin keyfi bir dönemselleştirilmesi üzerine oturtması.

Birinci sorun, bugüne kadar Türkiye’de yaşanan “ İ968 olayları” üzerine yazmaya kalkan hemen her yazarın başına geldi ve gelmeye devam etmekte. Bu yazıların temel zaafını, Fransa 68’inin kimi unsurlarını mutlaka Türkiye 68'inde de yakalama kaygısı ve bunun sonucu ortaya çıkan abartma ve yanlış değerlendirmeler oluşturur. Aslında Erten’den önce derleme sayfalarında bu yaklaşımı -üstelik daha da abartılı bir biçimde- Yiğit Akın’ın yazısında görüyoruz.'Bu yazının “68 Etkisi”

bölümünde Akın, İ968 gençlerinin, “politikayı günlük hayata geri getirebilme”nin ön şartı olarak, evdeki (anne-baba) ve ülkedeki (yaşlı siyasetçiler) iktidarlardan kurtulma diye bir sorunları olduğunu iddia ediyor ve Avrupa ve Türkiye siyaset sahnesinden bir “ihtiyarlar listesi” çıkarıyor: Konrad Adena-ur (doğumu İ876), Charles De Gaulle (d. İ890), Francisco Franco (d. İ892), Harold Macmillan (d. İ894), Maurice Tho-rez (d. İ900), Waldeck Rochet (d. İ905), Palmiro Togliatti (d. İ894), Luici Longo (d. İ900), İsmet İnönü (d. İ884), Mehmet Ali Aybar (d. İ908) ve Behice Boran (d. İ9İ0).[6]

İlk bakışta göze pek hoş gelebilecek bu sıralamanın hem dikkatsiz bir tarzda hazırlandığı ve hem de Türkiye 68’i ile ilgili hiçbir şey anlatmadığı ortadadır. Bir kez Avrupalı siyasetçiler listesinde yer alan Batı Almanya başbakanı Konrad Adenauer (İ876-İ967), Fransız Komünist Partisi lideri Maurice Thorez (İ900-İ964) ve İtalyan Komünist Partisi genel sekreteri Palmiro Togliatti (İ894-İ964), İ968 olayları patlak verdiğinde hayatta değillerdir. Öte yanda Luigi Longo ise, İtalyan Komünist Partisi önderliği içinde 1968 hareketliliklerine karşı olumlu yaklaşan bir komünisttir ve böylesi bir “kuşaklar anlaşmazlığı” listesinde belki de hiç düşünülmeyecek bir isim olduğu söylenebilir.

Ancak Akın'ın bu sıralamasında esas sorun, Türkiye'den verdiği “yaşlı” politikacılarda. Listenin başında yer alan Ismet Inönü, elbette o sırada, sadece Türkiye'nin değil belki de dünyanın en yaşlı politikacılarından birisidir. Ne var ki aynı Inö-nü o günlerde kendisinden kırk yaş küçük olan dönemin başbakanı Süleyman Demirel’e taban tabana zıt bir tutum alarak,

İ968 boykot ve işgallerini desteklemiştir. Listede adı geçen Aybar ve Boran için de aynı şey söylenebilir. Örneğin Fransız

Komünist Partisinin “yaşlı” önderlerinden farklı olarak Aybar ve Boran, üniversitelerdeki işgal ve boykotlara son derece olumlu yaklaşmışlardır.[7]

Akın'ın Aybar ve Boran'ı bu “yaşlılar listesi”ne alarak, onları Türkiye solunun yaşlı iktidar temsilcileri olarak göstermek istediği ve TİP'in genç kuşağının bunlara karşı isyanını anlatmak istediği düşünülebilir. Ne var ki burada da bir problem vardır. TİP'li gençlerin Aybar ve Boran gibi “yaşlı” önderlere karşı çıktığı doğrudur. Ancak gençler bu sırada, hiç de çok daha genç olmayan Mihri Belli (d. İ9İ5), Hikmet Kıvılcımlı (d. İ902) ve Reşat Fuat Baraner (d. İ900) gibi eski komünistleri ciddiye almaya başlamaktadırlar. O sırada genç üniversitelilerin pek çoğu için bu eski TKP'liler de, -en azından l 968'i izleyen birkaç yıl süreyle- yaşlılar iktidarını değil düpedüz geleceği temsil etmektedirler.

Sonuçta i 968’in “yaşlı liderler” dünyasına Türkiye'den koyduğu isimlerin, Akın'ın anlatmaya çalıştığı olguyla hiçbir ilgisi yoktur. Yapılan sadece, Türkiye İ968'ini, Fransa'da yaşandığı türden bir kuşaklar arası çatışma olarak sunmak için gerçeklerin zorlanmasından ibarettir.

Fransa 68'inde görülen temel karakteristikleri, Türkiye'de yaşananlarda yakalamak isteğinin A. Bağış Erten’de o kadar güçlü olmadığı söylenebilir. Ancak bu yazının neredeyse üçte birini aşkın bir bölümünde “dünya 68”i hakkında o kadar çok şey söyleniyor ki, okuyucu adeta ikisi arasında bir bağlantı kurmaya zorlanıyor. Belli ki Erten de Türkiye 68'inin hikâyesini anlatmaya, “dünya 68”i ile başlamak kuralına uymuş ama sözü de haddinden fazla uzatmış.

Solun Tarihine Keyfi Dönemselleştirmeler

1968 yılı, her şeyden önce Türkiye’de üniversite gençliğinin sosyal hareketinin doğuşunu anlatır. O yüzden Türkiye 68'i üzerine bir bilanço çıkarılmak isteniyorsa, mutlaka yapılması gereken iki şey var. Birinci olarak, bu yılda patlak vermiş gençlik hareketlerinin, bir sosyolojik olgu olarak gençliğin düşüncesinde, yaşlı kuşaklarla ilişkisinde, kültürel davranışlarında ve politik davranışlarında yaptığı etkiyi ortaya çıkarmak

gerekir. Ancak başlığı “Türkiye'de 68” olmasına rağmen, Erten’in yazısında bu sorunlar yeterince yer almıyor. İ968 bilançosu anlamında yapılması gereken bir diğer şey ise, bu hareketin Türkiye solunun evrimindeki yerinin belirlenmesi, bir başka deyişle solun politik kültüründe yaptığı değişimlerin ve yeni bir solcu kuşağın ortaya çıkışının yorumlanması olmalı. Erten arada bu konulara da girer gibi oluyor; ne var ki yazısının tamamı okunduğunda görülüyor ki aslında tüm yaptığı, “Türkiye’de İ968” üzerine “sesli düşünmeleri”ni, hiçbir sentez gayretine girmeden ve dahası solun olgularının kronolojisini karma karışık ederek okuyucuya aktarmaktan ibaret.

Erten her şeyden önce, dönemin üniversite gençliğini değil, onun siyasal militan olmaya aday küçük bir kesimini konu edinmiş durumda. Ne var ki yazıda siyasal militanlık olgusuna bu denli ağır bir vurgu yapılırken, yazarın o militanların bir parçası oldukları (ya da olacakları) sol hakkında hiçbir şey söylemeyişi, söylediklerinin çoğunu anlamsız kılıyor. Bu genç militanların politik ve ideolojik evrimi ise, klişeler ve hiçbir temel parametresi olmayan dönemselleştirmeler aracılığıyla yapılmakta: *“1965-1968 arası gecekondu yapımlarından, Anadolu gezilerine, orman mitinglerine, montaj sanayi protestolarına kadar birçok faaliyet alanını gündemine alan hareket, toplumsal etkinlik alanını genişlettikçe dar anlamda siyasete sıkışmaya başlamıştır.”*[4]

Burada eğer söz konusu olan genç solcu militanlarsa, onların İ968 öncesi eylemliliklerinin bu tarz sembolize edilmesindeki zorlama açıktır. İ968 öncesi solda, yukarıda sözü edilen türde eylemler, kuralı değil, istisnayı anlatır; o anlamda da genç solcu kuşağı tanımlamaz. Erten'in sözünü ettiği tarihlerde gecekondu yapımı, Anadolu gezileri, orman mitingleri vs., bunlara katılan muhtemelen birkaç düzine militandan ibarettir. Ayrıca İ968 öncesindeki genç militanların çalışmalarının, onların yaşlı kuşaklara göre daha farklı deneyler edinmelerini sağlayan bir içerik taşımadığı da unutulmamalı. Siyasal çalışma denildiğinde, TIP'in gençleri de yaşlıları da üç aşağı beş yukarı aynı işleri yapmaktadırlar. Gençlerin yaşlılardan daha farklı bir eylem tipolojisine yönelmeleri ve bunun sonucu yeni bir siyasal kuşak olarak ortaya çıkması için İ968 ve sonrasındaki hareketlilikleri beklemek gerekir. Gerçeklik bu iken, topu topu otuz-kırk militanın yaşadığı *“1965-1968 arası gecekondu yapımlarından, Anadolu gezilerine, orman*

mitinglerine, montaj sanayi protestolarına kadar birçok faaliyet alanını gündemine alan hareket"in, "toplumsal etkinlik alanını" nasıl genişletebildiğini anlamak mümkün değildir.

Erten'in sözünü ettiği tarzda "toplumsal etkinlik alanım genişletecek" eylemler, İ968 ve sonrasının işidir: Üniversitelerin işgali, boykotlar düzenlenmesi, anti-emperyalist gösterilere girişilmesi, gerektiğinde polisle çatışmalar, silahlı sağcı militanlara karşı özsavunma, köylü mitingleri örgütlemek, işçi hareketleriyle dayanışma göstermek, bütün bunlar, İ968 ve sonrasında özel olarak *genç* solcu militanı anlatan eylemlerdir. Bu gerçeklik dikkate alındığında ise, bu kez Erten'in, genç kadroların *"toplumsal etkinlik alanını genişlettikçe dar anlamda siyasete sıkışmaya başladığı*"ndan söz etmesinin ne anlama geldiğini anlamak iyice güçleşiyor. Bu sözlerde, TİP'li ve FKF'li gençlerin İ968 öncesi ve sonrasındaki politik evrimlerine dair hiçbir şey yoktur. Aynca yazarın, "toplumsal etkinlik alanını genişlettikçe dar anlamda siyasete sıkışmanın başlaması" gibi garip bir sürecin dinamiklerini açıklama zahmetine girmemesi de çok ilginç gözüküyor.

Erten aynı yazıda, oluşturduğu bu tuhaf eylem tipolojisi-ni daha da derinleştirir, daha doğrusu iyice anlaşılmaz hale sokar: *"1965'te gecekondu sorununu tartışan, 1966'da köy ça-lışmalan yapan, 1967'de SSK müdürlerini eleştiren gençler, 1969'dan itibaren bu alanlardan çekilmeye başlamış ve odağını büyük harfle yazılan emperyalizme döndürmüştür. Artık devrim stratejilerinin devreye girmesiyle birlikte hedef billurlaşmış, reçete belirginleşmiştir. "*[5]

Bu yazılanlardan anlaşıldığı kadanyla üniversiteli solcu militanlar, İ965'ten beri sürdürdükleri eylem türlerini İ969'dan itibaren bir kenara bırakacaklar ve anti-emperyalist eylemlerde yoğunlaşacaklardır. Ancak görüldüğü kadanyla Erten, İ965-İ966-İ967 yıllanndaki eylem türlerinde hayli "zorlama" yapmakta. Erten gençlerin İ965 yılında gecekondu sorununu tartıştıklanm nerede okumuş ve kimlerden duymuştur? İ966'da hangi köy çalışmalan yapılmıştır? Bunlara kaç gencin katıldığı ve bu eylemlerin nasıl bir süreklilik arz ettiği konusunda bir fikri var mıdır?

Kuşkusuz, devrimci gençlerin İ965 sonrası eylemlerinin bir dökümü hiç kimsenin elinde yok. Ama gerek mevcut kaynaklar gerekse hafızanın

yardımı ile, bu türde eylemlerin İ968 sonrasının ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Zaten

5- [a]g.y.

“eylemci” MDD'ciliğin FKF içinde güçlenmesi ile bu eylem türleri arasında açık bir paralellik de mevcuttur. Oysa Erten, İ968'den itibaren ortaya çıkmış ve İ2 Mart İ97i'e kadar devam etmiş olan eylem türlerini, her nedense 1965-67 arasına yerleştirmekte, bunun ardından da, gençlerin bu alanlardan İ969'dan itibaren çekilmeye başladığı gibi aklın alamayacağı şeyler söylemekte.

Tekrar hatırlatmakta yarar olabilir: Erten'in sözünü ettiği gecekondu yapımı, köy çalışmaları vs. gibi eylemler, İ966-67 yıllarında, muhtemelen sadece birkaç düzine TlP'li ya da FKF'li gencin deneyiyle sınırlıdır. İ968 yılından itibaren ise aynı türden eylemler bu kez yüzlerce militan genci içine çekmiş ve dahası bu hareketlilikler süreklilik kazanmıştır. Bu durumda devrimci gençlerin, *“1969’dan itibaren bu alanlardan çekilmeye başlamaları"* ve *“odağını büyük harfle yazılan emperyalizme döndürmeleri”* de yazarın kafasından uydurduğu bir süreci anlatır. Tam tersine bu türden eylemlerin yoğunlaştığı ve bunların gittikçe artan sayıda gencin ortak deneyleri haline geldiği bir dönemde devrimci gençlerin o alanlardan “çekildiği” nasıl iddia edilebilir?

Erten'in yazısında, sol tarihin kronolojisini altüst eden değerlendirmeler bununla da sınırlı değil. İ968'e giden süreçte genç devrimcilerin evrimi üzerine söylenenlerde de aynı karmaşa ile karşı karşıyayız: *“1964’ten sonra bir iki sene içinde tartışmalar şiddetlenmeye, saflaşmalar açığa çıkmaya başlar. TIP’in tavn, devrim fikrinin polarize olması, statükoya tutunan yapıların muhalefeti taşıyamaması, gençlik örgütlenmelerinin şeklinin değişmesiyle modernliğin taşıyıcısı olan üniversite gençliğinin profesyonel devrimciliğe uzanan ivmeli hareketi, çok kısa bir zaman diliminde gerçekleşir”*[6]

En azından birkaç yıla denk düşen bu gerçeklikle ilgisiz sözde kronolojik bilgiler, anlamı fazla etkilemeyen masum “daktilo hataları” olarak kabul edilebilir mi? Örneğin “1964’ten sonra bir iki yıl içinde” (yani İ966’ya kadar) şiddetlenen hangi tartışmalardır? Bu tartışmalarda hangi saflaşmalar

ortaya çıkmıştır? Bilindiği kadarıyla bu yıllarda sol içinde bir tartışma ve saflaşma yaşanmamıştır. Kastedilen 1966 Haziran'ında Yön dergisinde başlatılan "TIP Tartışmaları" mıdır? O taktirde, 1964 yılı ne anlamda bir kerteriz noktası olarak alınmaktadır? TIP'in seçim yılı olan- 1965'te partinin ve solun bir tartışma yaşayabilmesi mümkün müdür? Sol içi saflaşmalar (ve özellikle de genç militanların yer aldığı saflaşmalar) söz konusu olduğunda bunlar 1965-66'da mı yoksa 1968-69'da mı açığa çıkmıştır? Yazarın 1964 ile 1968 arasındaki gelişmelerden söz ettiği yerde "profesyonel devrimcilik"in nasıl bir yeri olabilir? 1964-1968 arasında kendisini "profesyonel devrimci" olarak gören devrimci gençler var mıdır? Bunlar kaç kişidir? Ayrıca profesyonel devrimciliğin "çok kısa bir zamanda gerçekleşmesi" nasıl bir olumsuzluktur? Profesyonel devrimciliğe varış için uzun bir süre mi gereklidir? Politikaya giren gençlerin hızla tam zamanlı politik aktivistlere dönüşmesi, bazen tipik bir süreç değil midir? Yine "statükoya tutunan yapılar" yerine, "muhalefeti taşıyacak yapılar" söz konusu olsa idi, bu genç militanlar, profesyonel devrimciliğe yönelmeyecekler miydi? Örneğin Türkiye'de 1960'ların sonlarında solun bütününü kucaklayan kitlesel bir sol parti oluşabilseydi, onun profesyonel devrimcileri üç aşağı beş yukarı, parçalanmış solun profesyonel devrimci militanları olmayacak mıydı?

Bir değerlendirme bu kadar çok (haklı ve anlamlı) soruyu kaldırıyorsa, orada hiçbir şey söylenmiyor demektir. Erten'in yukarıdaki paragrafı hakkında söylenebilecek olan son şey sadece bu olabilir.

1968'e "Yakıştırılan" Tarihsellikler

Yazısının sonlarında Erten, 1968 ile, daha sonraki siyasal gelişmeler ve altüstlükler arasında bir bağlantı kurmaya girişir. Buna göre, *"1971'deki 12 Mart askeri müdahalesini ve 12 Mart rejimi esnasında yapılan düzenlemeleri Türkiye 1968'ine karşı bir reaksiyon, bir 'karşı devrim' olarak nitelemek_de mümkün görülebilir"*[7] Görüldüğü gibi burada bu kez yepyeni bir 12 Mart analizi ile karşı karşıyayız. Bugüne kadar 12 Mart darbesinin niyet ve amaçları çok farklı şekillerde sunula geldi ve bu konuda hâlâ bir anlaşmaya varıldığı söylenemez. Kimileri solun ve işçi hareketinin ezilmesini, kimileri afyon sorunu temelinde ABD tarafından Demirel'in tasfiyesini, kimileri CHP içindeki "Ortanın Solu" hareketinin

durdurulmasını, kimileri de ordudan gelecek bir “devrimci milliyetçi” hareketin nötralize edilmesini 12 Mart darbesinin temel hedefi olarak formüle ettiler. Şimdi bunlara bir de, “1968’e karşı reaksiyon” analizi eklenmiş oluyor. Ancak Erten bu ilginç darbe nedeninin neyi anlattığı konusunda okuyucuya hiçbir şey söylemiyor. Ardında hemen, “1960'ların ikinci yarısına girildikten sonra” aşırı sağcı militanların üniversiteli devrimcilere karşı örgütlenmesi konusuna geçiyor. Oysa bu olgu 1969’dan itibaren yaşanmaya başlamıştır.

Erten yazısının son paragrafında, anlam verilmesi gerçekten zor bir dizi karmaşık belirlemeden sonra, ilginç bir değerlendirme yapmakta. Buna göre, *“özellikle 1969’dan itibaren, hareketin öncü kadrolarının* “suni *denge” tahlilinden hareketle marjinalize olması geniş öğrenci kesimiyle bağların kopmasına neden olmuş, ‘sıradan’ öğrenciyi dışlayan bir süreç yaratmıştır”*[K]

Burada önce, değerlendirmenin totolojik karakteri dikkat çekiyor *(“öncü kadroların... marjinalize olmas*ı"nın, “geniş *öğrenci kesimiyle bağlarının kopmasına neden olması”* ve *“‘sıradan’ öğrenciyi dışlayan bir süreç yaratması”!).* Dolayısıyla bu sözde neden-sonuç ilişkisiyle hiçbir şey söylenemediği açık. Ama bunun yanı sıra, ortada şöylesine olgusal bir yanlışlık da bulunmakta. Erten’in sözünü ettiği, “sıradan öğrenciyi dışlayan süreç” “İ969’dan itibaren" değil, olsa olsa, Dev-Genç'in öncü kadrolarının artık tüm zamanlarını gerilla hareketi hazırlıklarına verdikleri 1970’in son ve 7 i'in ilk ayları için söz konusu olabilir. Ki o dönemde bile üniversite öğrencilerinin geniş kesimlerinin katıldığı hareketlilikler hâlâ devam etmektedir. Sadece gençlik hareketinin daha deneyli kadroları başka eylemlerin hazırlıklarına yönelmiştir; ama geniş öğrenci kitlesini harekete geçirebilecek genç devrimci kadrolar hâlâ işlerinin başındadır.

Ancak tabii şu da doğru ki, i 970'in son, İ97i'in ilk aylarında geniş öğrenci kesimleri, oluşturulan “silahlı mücadele örgütleri” için çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Ama bunun da nedeni o kitleden tecrit olunduğu için değil, tersine o kitlenin -gizli örgüte militan ve sempatizan sağlayan bir kaynak anlamında-iyice “kazanıldığı"na inanıldığı içindir. Bu durumda, İ97İ Nisan’ına kadar diyelim altı-yedi ay söz konusu olan bir durumu ifade

edebilecek olguların, “i969'dan itibaren...” diyerek birkaç yıla yaymanın nasıl bir açıklaması olabilir?

Ayrıca bu değerlendirme, Dev-Genç’in İ969 ve İ970 yıllarında üniversite öğrenci gençliği ve genel olarak gençlik kesimleri içinde güçlenmeye devam etmesi olgusu ile de açık bir şekilde çelişir. Yine Erten’in bu sözde gelişmeye neden olarak verdiği “suni denge” tahlili de keyfi bir şekilde bu sözde analize yerleştirilmiş gözükmekte. Şu nedenle ki, bu tahlilin kullanılması için İ969 biraz fazla erken bir tarihtir. Dakik bir şekilde ifade edilecek olursa, bu tahlil Mahir Çayan tarafından, İ97l'in birinci yarısında ünlü *Kesintiz* Devrim’de (II ve IlI’te) kullanılacaktır. Görüldüğü gibi Erten, Türkiye solunun öncü genç kadrolarının öğrenci kitlelerinden kopuşlarının hem tarihi l)em de bunun nedenleri konusunda gerçeklikle ilgisi olmayan şeyler söylemekte.

Erten yazısını mantık dışı bir başka değerlendirme ile bağlamakta: *“Velhasıl cüretkâr bir ifadeyle söylersek, aslında 1968 Türkiyesi, 12 Mart darbesiyle değil, 1969’daki seçimin yarattığı hayal kırıklığının ardından hareketin marjinalize olmasıyla sonuçlanmıştır”*[8] Türkiye'de solun ve kitle hareketinin marji-nalize olmasıyla 1969 seçim sonuçları arasında bir bağlantı kurmak gerçekten büyük bir “cüretkâr”lık. Ama bu cüret, onu doğru yapmıyor. Bu yaklaşıma göre Türkiye’de İ968 sonrası yükseliş (ki bu yükseliş 68 Haziran boykot ve işgalleriyle başlar), Ekim İ969 seçimlerinin yarattığı hayal kırıklığı ile düşüşe geçmiştir. Peki gerçekten Erten'in elinde, kitle hareketlerinin İ969 sonrasındaki “düşüşü”ne ilişkin veri var mıdır ya da olabilir mi? Örneğin Ekim İ969 seçimlerinin yarattığı “hayal kırıklığı”nı, eski Dev-Gençlilerin anılarında mı okumuştur? Yoksa İ969-I971 arasında Dev-Genç'in üye ve sempatizan sayısının evrimini mi incelemiştir? Ya da elinde, aynı dönemdeki grev, fabrika işgali ve işçi gösterilerine ilişkin bugüne kadar hiçbir araştırmacının ulaşamadığı veriler mi vardır? Veya Erten bu yıllarda sol dergi ve kitap satışlarındaki düşmeye ilişkin bilgilere mi sahiptir?

Yazar bu konuda okuyucusuna hiçbir bilgi vermiyor. Ama zaten verme olanağı da yok, çünkü söz konusu olan solun ve kitle hareketinin evrimi ise, İ969 seçimlerinin bu evrimde herhangi bir rolü yoktur. Tersine, sol ve kitle hareketinde İ968 yazından başlayıp İ97İ’in Mart ayına kadar sürecek olan

istikrarlı bir yükseliş vardır. Örneğin kuruluş kongresi İ969 seçimlerinden birkaç gün önce toplanan Dev-Genç'e bağlı örgütlenmelerin üye ve sempatizan sayısı, örgüt 26 Nisan İ97i'de kapatılana kadar sürekli olarak yükselir. Diğer yanda, resmi istatistiklere göre, İ968'den itibaren işçi hareketinde de istikrarlı bir büyüme gözlenmektedir. İ968'de beş bin dolaylarında olan grevci sayısı, l 969'da yirmi bine, l970'te yirmi bir bine çıkacak, İ97İ'in ilk iki ayında ise on bine yaklaşacaktır. [10] Aynı dönemde resmi istatistiklere girmeyen ve özellikle İstanbul ve çevresindeki yasadışı grev ve fabrika işgallerine katılan işçi sayıları da bu açıdan ilginçtir. İ968'de 29 bin, İ969'da İ7 bin ve İ970'te ise 60 bin işçi bu “yasadışı” eylemlere katılmıştır. (Bu son sayıya İ5-İ6 Haziran I 970 gösterilerine katılmak üzere işyerlerini terk eden yüzbinlerce işçi dahil değildir.) [11] Aynı yıllarda sol dergi ve kitap satışlarında da bir artış olmadığını söylemek için hiçbir neden yoktur.

Bu durumda devrimci hareketin *“1969’daki seçimin yarattığı hayal kırklığının ardından (...) marjinalize olması”* ne anlama gelebilir?

Burada Erten'in, İ968 sonrasında solun parçalanmasından söz ettiği düşünülebilir. Gerçekten de l 960'ların son yılları, Türkiye solu için bir parçalanma dönemini ifade eder. Ne var ki bu bölünmenin şiddetlenmesi için İ969 seçim sonuçlarının öğrenilmesi gerekmemiştir. TİP-Eski TKP'liler bölünmesi

İ966'da, TlP-MDD bölünmesi İ967-İ968'de, TlP önderliğinin kendi içindeki Aybar-Boran/Aren kanatları bölünmesi ise l 968'in son aylarında yaşanır. Bu durumda, İ969 genel seçimlerinin yarattığı hayal kırıklığının solun bölünmesinde bir etkisi olacağını düşünmek mümkün olabilir mi? Diğer taraftan Erten'in bu cümle ile, İ970 yılında MDD-içinde yaşanan bölünmeleri anlatmak istediği de söylenemez; çünkü MDD'cilerin TlP'in seçim yenilgisi ile demoralize olabileceklerini iddia etmek mümkün değildir. Onlar tersine, bu seçim sonuçlarında TlP'in yenilgisini gördükleri için sevinmiş bile olabilirler. Bu durumda yazarın İ969 seçimlerinin “solda yarattığı hayal kırıklığı” ile neyi anlatmak istediği konusunda bir fikri olmadığı da açığa çıkmakta.

Görüldüğü “Türkiye'de 68”in son “cüretkâr” paragrafı, olsa olsa okuyucuyu aptal yerine koymaya kalkıştığı için “cüretkâr” olarak nitelendirilebilir. Ama aslında Erten’in yazısının bütününün bir “cüret”i ifade ettiği de söylenebilir. Biraz kısaltılarak günlük gazetelerin “light” pazar eklerinde yayınlanabilecek bir yazıyı *Modern Türkiye’de Siyasi* Düşünce'nin *Sol* cildine önermenin başka bir tanımlaması olabilir mi?

Türkiye Solunda Maoculuk

M.Görkem Doğan ve Kerem Ünüvar’m “Üçüncü Dünyacılık, Maoculuk, Aydınlıkçılık" başlıklı yazıları, Çin Komünist Partisi ve Maoculuğun uluslararası komünist hareketin bir unsuru olarak yükselişini sergilemeye çalışan uzun bir girişle başlıyor.[9] Ardından “Türkiye ve Maocu Grup" başlığı altında, Türkiye Maoculuğunun çıkışı ele alınıyor. Daha sonra da, artık tam olarak Maoculuğun değilse de Perinçek eğiliminin bugünlere kadar evrimi üzerine genel bir değerlendirme yapılıyor.[10]

Doğan ve Ünüvar’ın “Üçüncü Dünyacılık. ...” başlıklı yazılarının en sorunlu yanı, Türkiye’de Maocu hareketin doğuşu üzerine söylediklerinde kendisini göstermekte. Yazarlar, İ969 yılında özel olarak *Aydınlık Sosyalist Dergi,* genel olarak MDD hareketi içindeki ayrışmaları değerlendirirken ne bu sürecin gerçek hikâyesini veriyor ne de Türkiye’de Maocu hareketi ortaya çıkaran koşul ve dinamiklerin anlaşılmasını sağlıyorlar.

Sorunun daha iyi anlaşılması için önce bir tespitte yarar var. Türkiye'de Maocu hareketi yaratmış olan *PDA (Proleter Devrimci Aydınlık)* çevresi, 1969 yılında MDD’nin dekompozisyon süreci içinde ortaya çıkmış bir harekettir. Aynı çevreden çıkan THKO ve THKP-C hareketlerinden farklı olarak *PDA,* daha önce kristalize olmuş bir harekettir. Ancak bu ortaya çıkma sürecinde Maoculuk ya da Maocu düşünceler söz konusu değildir. Tersine *PDA* çevresi, Mihri Belli’nin formüle ettiği Milli Demokratik Devrim tezine en orijinal ve en “sağ" yorumu getirerek ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı ilk dönemde entelektüel olarak da militan olarak da Dev-Genç ortamında hatırı sayılır bir gücü olan bu akımın görüşleri, Dev-Genç ortamına egemen olan radikalizmle büyük bir çelişki arz etmiş ve hareket hızla tecrit olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. İşte Maoculuk, bu

hareketin ortaya çıkmasından sonra kendisini Dev-Genç radikalizmine uyarlama ihtiyacı sonucu benimsenir.

Doğan ve Ünüvar ise, Türkiye'de Maocu hareketin ortaya çıkışı üzerine konuşurken, dönemin olgularını keyfi bir şekilde yan yana getirmiş ve bazı durumlarda bunlara farklı içerikler yakıştırmışlar. Yazarlara göre, *"Aydınlık Sosyalist Dergi, 1970 yılında Mihri Belli ile girilen bir tartışmanın ardından ikiye bölünmüş'tür;* ve yine *"Mihri Belli'ye isnat edilen tavır, kendisinin 'Türkiye sosyalizminin Pekin'in tahlilleri veya tarifleri ile kurulamayacağı'na dair sözleriyle başlamıştır.*[3] Bu belirlemelerde birinci yanlış, *Aydınlık Sosyalist Dergi'nin* bölünmesine ilişkindir. Evet *Aydınlık Sosyalist Dergi* 1969 Aralık ayında bölünmüştür. Ama bu bölünmenin, Mihri Belli ile girilen bir tar-

tışma ile ilgisi yoktur; Maoizmle ise hiç ilgisi yoktur. O sırada yaşanan tartışma -ki buna "tartışma" denebilirse- özel olarak Mihri Belli ile yürütülmemiştir.

Bu "tartışma" ya da *PDA* hareketini oluşturacak olan Perinçek eğiliminin ortaya çıkışı şöyle özetlenebilir: Perinçek eğilimini ortaya çıkaran dinamik, MDD hareketinin örgütlenme konusundaki belirsizliğine gösterilen tepkidir. Bu gelişme, MDD hareketinin sonunda dağılma ile sonuçlanacak bir kriz dönemine girildiğini gösterir. Ama bu eğilim, Haziran 1969'da ilk önemli tepkisini, Mihri Belli'ye değil, Dev-Genç ortamında güç kazanmaya başladığını iddia ettiği "küçük burjuva bireyciliği"ne yöneltttiği eleştirilerle ortaya koyar. Perinçek eğilimi bu sırada Mihri Belli ile tartışmak şöyle dursun, Dev-Genç'in -deyim yerindeyse "dağa çıkmayı" planlayan- radikal gençlerini tecrit etmeye kalkışırken, Mihri Belli'yi kazanmaya çalışmaktadır. Ancak bir süre sonra Belli'nin bu militanlara karşı tutum almayı reddetmesinden sonradır ki, Perinçek eğilimi ona karşı kesin muhalif bir pozisyon içine girecektir.

Ayrıca zaten Mihri Belli'nin, Doğan ve Ünüvar'ın sözünü ettikleri *"Türkiye sosyalizminin Pekin'in tahlilleri veya tarifleri ile ^ kurulamayacağına ilişkin sözleri*"nin, Perinçek'çilerin kendisi ile giriştikleri tartışmayı başlatmasına da imkân bulunmamaktadır. Çünkü *Aydınlık Sosyalist Dergi* 1969 sonlarında bölündüğüne göre, bu durumda Belli'nin bu sözleri,

Perinçek eğilimi ile anlaşmazlığın iyice hissedilmeye başlandığı Ekim 1969 öncesinde sarf etmesi gerekir. Oysa ki Belli'nin bu sözleri, 14 şubat 1970'te lTÜ'de verdiği "devrimci hareketin sorunları" başlıklı konferansından alınmadır. Yani bu sözler, PDA bölünmesinden sonra, bu eğilimin artık kesin Maocu pozisyonunu açıklamaya başlamasının ardından söylenmiştir.[4]

Muhtemeldir ki Doğan ve Ünüvar'a, Türkiye'de Maocu hareketin ilk ortaya çıkışına ÇKP ile ilgili bir motif eklemek mutlaka gerekli gözükmüş ve Mihri Belli'nin bu sözleriyle, *PDA* bölünme süreci tasvir edilmeye çalışılmış. Oysa l 970'in Ocak ayında gerçekleşen *Aydınlık Sosyalist Dergi / Proleter Devrimci Aydınlık* bölünmesinde özel olarak Çin-Sovyet çatışmasına ya da ÇKP veya Maoculuğa ilişkin bir unsur aramak sadece olayları zorlamak olur. Bir ideolojik sınır çizme anlamında Maoculuk konusu, Perinçek ekibinin Mihri Belli önderliğindeki MDD hareketinden kopmasından önce değil, kopuşun gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkar. Bir başka ifadeyle Maoculuk, Perinçek eğiliminin oluşmasında da, MDD ile kopuş-masında da temel motif değildir; hatta motif bile değildir.

Gerçeklik bu olunca Doğan ve Ünüvar'ın, bir grup Aydınlık yazı kurulu üyesi hakkında yaptıkları, *"eğer sosyalizmin kurulması söz konusu ise Pekin'in önerilerinden niçin yararla-nılamayacağı sorusu onları epeyce öfkelendirmişti"* türünden tasvirlerinin bu çatışma sürecini anlamak açısından hiçbir şey anlatmadığı açıktır.

Yazarlar, Mihri Belli ile yaşanmayan bu tartışmanın sözünü ettikten sonra, aslında bu tarihten bir süre önce ortaya çıkan . bir başka tartışmanın böylelikle "kendi mecrasına taşınmış" olduğunu söylemekteler.[11] Bu da doğru değildir. Çünkü o ilk tartışma, Aydınlık dergisinin Ekim İ969 sayısında yayınlanan Şahin Alpay'ın, Doğan Avcıoğlu'nun aynı adlı kitabını ele aldığı "Türkiye'nin Düzeni" başlıklı yazısını izler. Bu yazı ve açtığı tartışmanın "daha sonra kendi mecrasına taşınacak" bir tartışma olması mümkün değildir. Çünkü Alpay'ın o yazıda ileri sürdüğü tezlerin Maoculukla hiçbir ilgisi yoktur; tersine Alpay Mihri

Belli'nin klasik MDD tezini biraz derinleştirmektedir. Belli'de bazen belirginsizleşebilen "işçi sınıfının demokratik devrimde öncü olmayabileceği'.' anlayışı, Alpay'da netleştirilmektedir.

Perinçek Eğiliminin Doğuş Süreci

Doğan ve Ünüvar'ın, yanlışları üzerine bu hatırlatmalardan sonra, *PDA* hareketinin doğuş süreci ve dinamikleri konusunda kısa bir değerlendirme yapmakta yarar var. *PDA* hareketi -bu hareketin önderlerinden birinin ifadesine göre- İ969 yılının Mayıs ayının sonlarına doğru belirmeye başlamıştır.[12] Ancak bunu bir örgütlenmeden çok, MDD hareketi içinde bir eğilimin oluşması olarak ele almak çok daha doğru olabilir. Çünkü I 969'un baharında Perinçek ve yakınındaki birkaç Aydınlık yazı kurulu üyesinin, MDD hareketi ile ilgili temel rahatsızlıkları ve arayış eğilimleri, henüz onları bir örgütlenmeye itecek kadar güçlü değildir.

İ969 baharında *Türk Solu* İ,5 yıldır, *Aydınlık Sosyalist Dergi* ise altı ayı aşkın bir süredir yayınlanmaktadır. Gençlik örgütü FKF, birkaç ay önce MDD'cilerin kesin kontrolü altına girmiştir. TIP içinde ise MDD'ci muhalefet gittikçe güç kazanmaktadır. Bütün bunlar, MDD gibi yeni doğmuş bir akım için oldukça önemli kazanımlardır. Ne var ki hareket, bu kazanımlarla nereye gideceğini bilmez bir konumdadır. "TlP'i bir devrimci parti yapmak" ya da "gerçek bir devrimci parti kurmak", tüm MDD'cilerin söylediği ama hiçbirinin atılacak somut adımlar anlamında inanmadığı sözlerdir. Daha sonraki gelişmeler bu belirsizlikten duyulan rahatsızlığın Perinçek ve çevresi ile sınırlı kalmayacağını, Mihri Belli'nin dar çevresi dışında tüm

MDD'ci kadrolar arasında yaygınlaşacağını da gösterir. O sırada bir yıl önce FKF'nin "ilk MDD'ci" başkanlığım yapmış, *Aydınlık Sosyalist Dergi'nin* kuruluşunda önemli rol oynamış olan ve MDD hareketi içinde oldukça etkin bir konumda bulunan Perinçek'in bu koşullarda ilk harekete geçen kişi olmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Perinçek çevresi rahatsızlıklarını ilk kez, Haziran İ969'da *Aydınlık Sosyalist* Dergi'de yayınlanan "Gençlik Hareketi ve Bazı Eğilimler" başlıklı bir imzasız yazıda ortaya koyarlar.[13] Bu yazıda sosyalist gençler arasında (ki bu zımni olarak "Dev-Genç'liler arasında" demektir) "bilimsel sosyalizmin çizgisi dışına yer yer düşen" eğilimlerin etkinlik kazanmasından söz edilir. *Aydınlık'ın* bu yazısına göre *"bugün Türkiye'deki sosyalist gençlerde zaman zaman küçük burjuva bireyciliği, popülizm, pasifizm ve terörizm gibi*

*eğilimler ve doğru devrimci çizgiden kaymalar. görülebilmektedir”**
Aydınlık dergisi bu değerlendirmelerle, o sıralarda silahlı mücadeleye yönelme niyetlerini hissettirmeye başlayan ve büyük çoğunluğu daha sonra THKO’yu oluşturacak gençleri hedef almaktadır. Perinçek ve çevresinin bu yazılar aracılığıyla, özellikle Mihri Belli’yi bu konuda tutum almaya zorlamak istedikleri düşünülebilir.

Benzer bir eleştiri, iki ay sonra, Ağustos I969’da, muhtemelen Perinçek eğiliminden bir yazı kurulu üyesinin kaleme aldığı bir *Türk Solu* başyazısında şu sözlerle dile getirilir : *“Halktan kopuk kalan bir devrimci grubun halka rağmen halk için bir politika izlemesi olanağı yoktur. Halk için politikanın emrettiği yolda yürümek, ancak bilinçli ve örgütlü halk yığınlarının* en *aktif desteğiyle ve o halkçı politikayı bu yığınların kendilerinin gerçekleştirmeleriyle mümkündür”*[14]

Bundan birkaç hafta sonra yine *Türk* Soîu’nda Perinçek eğiliminden Şahin Alpay da şunları yazacaktır: *“Ülkemizin sınıfsal yapısı, küçük burjuva sosyalizmi için, küçük burjuva devrimciliği için, hiç değilse bugün, son derece verimli bir vasat teşkil etmektedir. Küçük burjuva devrimciliğinin türlü biçimleri küçük burjuva sapmalan ve bocalamalan adeta yerden fışkırırcasına devrimci hareketimizde mevcuttur.”* [1 0].

Görüldüğü gibi, 1969 yazında MDD içinde Perinçek eğiliminin kristalize olmasına yol açan gelişme ve tartışmalarda Maoculuğun izi bile yoktur. Kuşkusuz bu aşamada henüz Perinçek eğilimi açık bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Ancak yukarıda sözü edilen düşünceler, MDD hareketinin belli başlı yayın organlarının *(Türk Solu, Aydınlık* Sosyalist *Dergi* ve Işçi-Köylü) yazı kurullarında büyük taraftar bulmaktadır. Bu sırada Mihri Belli'nin konumuna gelince, o henüz Perincek eğiliminin hedef aldığı bir muarız değildir. Çünkü Belli bir anlamda hareketin teori ve propaganda çalışmasını yürüten kadrolarıyla Dev-Genç “uçkun” eylem kadroları arasında adeta bir denge siyaseti gütmektedir. Öte yanda Belli, Perinçek ve arkadaşlarından gelen bu “uyarılar”ı ne benimser ne de net bir şekilde karşı çıkar. Bu denge pozisyonunun bir ifadesi olarak, Şahin Alpay'ın devrimci harekette *“küçük burjuva sapmalan ve bocalamalan"* üzerine konuştuğu *Türk Solu’nun* aynı sayısında muhtemelen Belli ya da bir yakını tarafından kaleme alınmış

başyazı, *“Saflarda Birliği Gözümüzün Bebeği Gibi Koruyalım!"* başlığını taşımaktadır. [15]

Aydınlık yazı kurulunun Ekim 1969 tarihinde yayınladığı “Proleter Devrimci Safları Çelikleştirelim” başlıklı bildirisi ise, Perinçek eğiliminin MDD hareketi içinde artık iyice ağır basmaya başladığı izlenimini verir. [n] Çünkü bu yazı ile, yaklaşık dört aydır sürdürülen ideolojik saldırıda kararlı olunduğu gösterilmektedir. Ayrıca belki bundan da önemlisi, aynı sayıda yayınlanan Şahin Alpay'ın “Türkiye'nin Düzeni Üzerine” başlıklı yazısı ile, Perinçek eğiliminin kendisine ideolojik/teorik bir temel oluşturmaya giriştiği de hissedilir. Bu yazı, Perinçek eğilimi ile MDD hareketinin geri kalan kısmı arasındaki ayrılığı çok daha şiddetlendirecek, dolayısıyla Perinçek eğilimini bir ideolojik akım olarak belirginleştirecektir. Ayrıca Alpay'ın yazısı şunu da gösterir: Perinçek eğiliminin belirginleşme sürecinde bu eğilimin sözcülerinde, birkaç ay sonrası Maoculu-ğun teorik ve siyasal radikalizminin izi bile bulunmaz.

Alpay bu yazısında, *“Türkiye’de proletarya, bugün devrime öncülük edecek objektif ve sübjektif şartlara tam olarak sahip değildir. Proleter devrimcilerinin bugünkü başlıca görevi, proletaryayı bu şartlara kavuşturmak için mücadeledir. Proleter devrimci çizginin esası budur”* diyerek, o dönemin Türkiye’sinde işçi sınıfının devrime öncülük potansiyelini -MDD'nin İ967 Kasım’ında ortaya çıkışından beri ilk kez-açık bir şekilde tartışmaya açmaktadır.[13] Alpay, işçi sınıfının o dönemin Türkiye'sinde nesnel koşullar itibariyle de devrime öncülük edecek bir konumda olmadığını belirtirken, bir anlamda MDD'cilerin fetişleştirdikleri “Milli Demokratik Devrim” teorisini yorumlamaya çalışmaktadır. Alpay'a göre o günün Türkiye'sinde devrimci mücadelede küçük burjuvazinin devrimci kanadının öncülüğü inkâr edilemeyecek bir gerçekliği ifade etmektedir ve *“bu şartlar altında, Avcıoğlu’nun, ‘ülkemizin bugünkü gelişme aşamasında, milliyetçi devrimciler bir kez daha ön planda rol oynamaya aday gözükmektedir’ sözü hiç olmazsa bir süre için yanlış değildir.”*[16]

Bu yaklaşım, bir bakıma *PDA* hareketinin doğuşunu belirleyecek yeni bir ideolojik yöneliş gibi görülebilir. Ne var ki özellikle işçi sınıfının öncülüğü sorunu dikkate alındığında bu söylenenlerin, Mihri Belli’nin Milli

Demokratik Devrim üzerine ilk formülasyonlarıyla, örneğin *Türk Solu'nun* I9 Kasım İ968 tarihli 53. sayısına ek olarak verilen *Milli Demokratik Devrim* adlı broşürüyle ya da yine Belli'nin İ963 ve İ966 yıllarında bu konuda Yön dergisinde yazdıklarıyla son derece uyumlu olduğu da unutulmamalı.^ Öte yanda İ969 sonbaharında bu MDD yorumu, artık bu alanda daha radikal yorumlara ihtiyaç duyan pek çok Dev-Genç'li için çekici değildir. Bir başka ifadeyle, MDD'ci gençlerin bir kısmı daha radikal (ve sol) bir yorum peşinde iken ve Mihri Belli'yi bu türden yorumlara adeta zorlarken, Şahin Alpay bu yazısıyla Mihri Belli'nin özgün yorumlarına sadık bir konumdadır.

Perinçek eğilimi bu ideolojik netlik arayışları içinde iken, diğer MDD'ci unsurlar arasında da ideolojik bir bütünlük söz konusu değildir; ama buna rağmen bir aradadırlar. *Aydınlık Sosyalist Dergi* I *Proleter Devrimci Aydınlık* bölünmesi yaşandığında, bir yanda Perinçek eğilimi, diğer yanda ise tüm diğer MDD'ciler vardır.[16] MDD'nin Perinçek eğilimi dışındaki tüm kanatları, Aralık 1970 tarihli *Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık* Mektup'un yayınlanmasına kadar, hem Mihri Belli'nin hem Mahir Çayan'ın görüşlerini onaylayacaktır. *PDA* hareketinin kendi dışındaki MDD bloğunu uzun bir süre "ilkesiz Birlik Cephesi" olarak nitelemesi bundan kaynaklanır.[17]

Görüldüğü gibi Doğan ve Ünüvar'm yazılarında göstermek istediklerinin tersine Maoculuğun, Perinçek eğiliminin ortaya çıkış süreci içinde ideolojik faktör anlamında hiçbir yeri yoktur. Bu açıdan yazarların söz konusu süreci Belli'nin ÇKP ve *Peking Review* üzerine sözleriyle anlatmaya başlamaları, gerçekdışı bir hikâye aksesuarından başka bir şey değildir. Diğer yanda Şahin Alpay'ın Ekim I969 tarihli yazısı ise, yazarların iddia ettiği gibi daha sonra "kendi mecrasına taşınacak" bir tartışmayı değil, tersine bambaşka bir mecraya ("Maoculuk mecrasına") taşınacak bir tartışmayı ifade eder.

Türkiye Maoculuğunun Doğuş Dinamikleri

Perinçek grubunun Maoculuğa dönüşü, esas olarak Ocak I 970'te *Proleter Devrimci Aydınlık'ın* yayınlanması ile başlar. Böylelikle Türkiye solunda - TKP dışında ilk kez- bir eğilim, kendisini bir sosyalist ülke iktidar partisinin çizgisinde görmektedir. Mayıs l 969'dan beri özellikle *Aydınlık Sosyalist Der-*

gi ve Dev-Genç ortamında yaşanan tartışmalar dikkate alındığında bu gelişme, Perinçek eğilimi için keskin bir ideolojik viraj anlamına gelir. Önce Dev-Genç saflarındaki radikalizme dikkat çeken, ardından “işçi sınıfının devrimde öncülük etme” konusunda öznel ve nesnel koşullara sahip olmadığını, orta vadeli gelişmelerin Avcıoğlu tipi bir radikalizme bırakılması gerektiğini savunan bu çevre, birden halk savaşçılığına soyunmaktadır.

Perinçek eğiliminin bu dönüşünün nedenleri üzerine düşünüldüğünde ilk akla gelebilecek olan, bu eğilimin son birkaç aydır savunduğu görüşlerin Dev-Genç ortamında gördüğü şiddetli tepkidir. Devrimci gençlik hareketi içindeki “maceracılığa” yönelttikleri eleştiriler ve “milliyetçi devrimciler"in öncülüğü konusunda söyledikleri üzerine yapılan tartışmalar, o ana kadar Dev-Genç içinde' büyük bir gelişme potansiyeli olan bu eğilimi aynı ortamda hızla tecrit olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Hatırlatmak gerekebilir ki o sıralarda Dev-Genç, Türkiye solunun en etkin kadrolarını barındırmaktadır ve o kadroları kazanmadan solda etkin bir şekilde var olmak mümkün değildir.

Doğuş döneminde Perinçek eğilimi, sadece Aydınlık yazı kurulunda değil, Dev-Genç ortamında da oldukça güçlü bir potansiyele sahiptir. Dev-Genç'in Ekim İ969 kongresinde seçilen dokuz merkez yürütme kurulu üyesinin dördünün bu eğilimden oluşu bunu gösterir. O anlamda bizzat bu eğilimin kendi kadrolarının bile, Dev-Genç radikalizminin etkisi altında olduğu söylenebilir. Bu durumda, gerek gençlik hareketi içindeki “maceracılığa” yönelik eleştirilerin gerekse MDD teorisine getirilen “yumuşak" yorumların kabul gör-meyişi, bu eğilimin önder kadrolarına bir ideolojik viraj gerekliliğini hatırlatmış olmalıdır. Bu koşullarda yine Stalinci Marksist. temelde bir yöneliş olarak Maoculuğun, dönemin

radikal atmosferiyle uyumlu bir çizgi olarak tercih edildiği söylenebilir.

Perinçek hareketinin bundan sonraki birkaç yılım, bu yönelişin ivme verdiği bir radikalizm belirleyecektir. Bir başka ifadeyle, Aydınlıkçılığm ve genel olarak Türkiye’deki Maocu hareketin 1970 yılından itibaren yaşadıkları

evrim -Doğan ve Ünüvar’m anlaşılması neredeyse imkânsız bir karmaşıklıkla sundukları- “Galiefci özgücülük”le açıklanacak bir olgu değildir. [18] Bu evrimi açıklayabilmek için, bu dönemde Türkiye'de politik radikalizmi besleyen sosyo-politik gerçekliğe olduğu kadar, söz konusu Maocu hareketlerin Pekin'e sadık kalma (ya da başka dış merkez arama) kaygılarına da bakmak gerekir.

Bu açıdan bakıldığında, 1969 sonbaharında tüm devrimci umutlarını Avcıoğlu'nun “milliyetçi-devrimciler”ine bağladığını ortaya koyan bu eğilimin kısa bir süre sonra Türkiye'nin “bağımsızlık ve demokrasiye ancak proletarya önderliğinde kavuşabileceği”ni iddia etmeye başlamasının nedenleri çok şaşırtıcı değildir.[w] Bu hareketin 1971 yılında Türkiye ihtilalci işçi ve Köylü Partisini (TllKP) oluşturduktan sonra giriştikleri silahlı mücadele hazırlıkları da, söz konusu politik radikalliğin bir diğer göstergesidir. Aynı şey, TllKP kadrolarının İ2 Mart döneminin sıkıyönetim mahkemelerinde yaptıkları politik savunmalarda görülebilir. Bu savunmalarda özellikle “milli kurtuluş savaşı” ve “Kemalist devrim” üzerine söylenenler, TKP'nin geçmişte Komintern'in “Üçüncü Dönem" politikalarının etkisi altında oluşturduğu anti-Kemalist söyleme çok yakındır. Bu hareketin, Kemalizm eleştirisi konusunda radikal solun diğer pek çok unsurunu geride bıraktığı bile söylenebilir. Örneğin TllKP militanlarının savunmaları ile, Mahir Çayan’ın İ97İ sonbaharında yaptığı savunmanın bu açıdan bir karşılaştırılması, Çayan'ın Aydınlıkçılar tarafından rahatlıkla bir “Kemalizm kuyrukçusu”olarak suçlanabilmesini haklı gösterecek sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Aydınlık hareketinin I 970’lerin başlarında solun radikal unsurları arasında yer aldığım gösteren bir diğer olay da, İ974 yazında Kıbrıs'a yapılan askeri harekata karşı takındığı tutumdur. Bu olayda, askeri harekatın semi-faşist Nikos Sam-son darbesini izlemesi, solun pek çok kesimini ikircikli bir konumda bırakmıştır. Oysa Aydınlıkçı hareket için sorun son derece nettir. Türk ordusu, Kıbrıs’ta ABD çıkarlarını gözeten ve Kıbrıs halklarına karşı bir tutum içindedir ve o nedenle bu müdahaleye karşı çıkılmalıdır. Bunun bir ifadesi olarak o dönemde Aydınlık hareketine bağlı bir gençlik örgütü, Türk ordusunun adaya müdahalesini açık bir şekilde protesto eden nadir seslerden birisini yükseltmiş ve örgütün birçok yöneticisi, bu bildiri nedeniyle ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Kısacası bu dönemde

Aydınlıkçıların siyasal alanda ve teorik konulardaki radikal konumlarının, İ970 yılında yaşadıkları basit (ve ikiyüzlü) bir söylem değişikliğinin ifadesi olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Aydınlık hareketinin İ970-İ975 yıllarındaki politik ve

teorik bilançosu, bu hareketin dünyanın pek çok ülkesinde rastlanabilecek türden tipik bir Maocu hareket olarak ortaya çıktığını gösterir. Ne var ki bu gerçekliğe rağmen, Doğan ve Ünüvar'ın, Aydınlık hareketinin doğuş süreci ile ilgili olarak konuşurken, *"bu süreç diğer Maocu hareketlerden farklı bir çizginin, PDA'nın ve PDA'cılığın kristalize olmasını sağladı"* derken neyi kastettiklerini ilk bakışta anlamak mümkün değildir.[20] Ancak bu sözlerden, yazarların Maoculuğu Perinçek eğilimine yakıştıramadıkları ve onda mutlaka olumsuz bir farklılık görme eğiliminde oldukları sonucu çıkarılabilir.

Oysa *PDA* hareketi eğiliminin 1970'in başlarından İ980'e kadarki evrimini, "diğer Maocu hareketlerden farklı bir çizgi" olarak tanımlamak mümkün değildir. Bu on yıl boyunca bu eğilim, tersine tipik bir Maocu hareket olarak varlığını sürdürür.

1

Kerem Ûnüvar, "Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)", s. 821-829; Kerem Ûnüvar, "Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1971), s. 830-833; "A. Bağış Erten, "Türkiye'de 68", s. 834-446.

2

Bu satırların yazarının hafızasına dayanan bu gözlem, 12 Mart döneminde bu örgütlere yönelik olarak açılan davalarda yargılanan, sıkıyönetim makam-lannca aranan ve öldürülen militanların sayısına bakılarak doğrulanabilir.

3

Ünüvar, "Fikir Kulüpleri...", s. 825.

4

a.g.y.

5

Turan Feyizoğlu'nun Mahir Çayan biyografisi için görüşme yaptığı iki eski THKP-C kurucusu, örgütün kuruluş tarihi ile ilgili olarak "yaklaşık" denilecek bilgiler vermektedirler. Münir Ramazan Aktolga, "ODTÜ" ve "SBF grupları"nın, Mart l970'ten itibaren bütünleşmeye başladığını söylemektedir (Turan *Feyizoğlu, Mahir,* Gökkuşağı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, Haziran 1996, s. 255); Yusuf Küpeli'nin söylediklerinden ise, kuruluş tarihi olarak en erken 1970 yazı çıkmaktadır (s. 266). Örgütün bu adla kuruluşu ise muhtemelen THKP-C iddianamesinde belirtildiği gibi Aralık I970'tir.

Erten, a.g.m., s. 845

6

Akın, *a.g.m.,* s. 88.

7

Bkz. Sargın, *TIP'li Yıllaı*:.., Cilt 2, s. 639-644.

varmakla yükümlüyüz. Bu işi Peking Review yazı kuruluna bırakamayız. Böyle 'ilke birliği' bize yaramaz." Aydınlık Sosyalist Dergi, Mart 1[9]70, Sayı 17, s. 403.

8

a.g.y.

M. Şehmus Güzel, *Türkiye'de İşçi Hareketleri (1908-1984),* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 208.

9

M. Görkem Doğan - Kerem Ünüvar, “Üçüncü Dünyacılık Maoculuk Aydınlıkçılık", s. 705-723.

10

Bu bölümde Doğan ve Ünüvar’m yazılarının sadece Türkiye Maoculuğu ile ilgili kısmı üzerinde durulacaktır. Perinçek eğiliminin 1980’lerin sonlarında başlayan Maoculuk-sonrası evrimi, artık Türkiye solunun değil genel olarak Türkiye siyasetinin bir konusu olarak bu çalışmanın dışında kalmaktadır.

“...Türkiye toplumunun gerçeklerini de en iyi biz Türkiyeliler biliriz. Biz o bilimi toplumumuzun gerçeklerine uygulayıp doğru sentezlere, orijinal sentezlere

11

Doğan - Ûnüvar, *a.g.m.*, s. 720.

12

Bkz.: Turan Feyizoğlu, *Ibo (İbrahim Kaypakkaya),* Ozan Yayıncılık Altın-çağ Yayıncılık, Nisan 2000, s. 156.

13

“GençlikHateketi ve Bazı Eğilimler”, *Aydınlık,* Haziran 1969, Sayı: 8, s. 91-92.

14

“Halka Rağmen Halk İçin mi? Halkın Oyu ile Halka Karşı mı?", *Türk*

15

Türk Solu, 16 Eylül 1969, Sayı: 96, s. 3.

Bu sırada sekiz kişilik Aydınlık Sosyalist Dergi yazı kurulunda Vahap Er-doğdu ve Seyhan Erdoğdu dışındaki altı üye birkaç ay sonra *PDA* eğilimini

oluşturacak olan Perinçek eğilimindendir.

16

Şahin Alpay, *a.g.m.,* s. 465.

Bu konuda sadece Hikmet Kıvılcımlı’nın farklı bir konumda olduğu söylenebilir. Kıvılcımlı, söz konusu bölünmeyi anlamlı bulmaz ve Haziran 1970’e kadar bir dizi yazısının *Proleter Devrimci Aydınlıh'ta* yayınlanmasına izin verir.

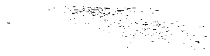
Yazarların bu Galievcilik açıklamasında (s. 722-724) Suavi Aydın’ın “Sosyalizm ve Milliyetçilik: Galiyefizmden Kemalizme - Türkiye'de ‘Üçüncü Yol' Arayışları" başlıklı makalesinden yararlandıkları anlaşılmakta. (Bkz.: Modem *Türkiye’de Siyasi Düşünce,* Cilt: 4, *Milliyetçilik,* s. 438-482.) Bu makalesinde Suavi Aydın MDD'yi -üstelik onu bir “üçüncü dünya solu"olarak görmesine rağmen- özellikle Endonezya, Irak, Iran, Mısır, Suriye, Sudan gibi “üçüncü dünya" ülkeleri komünist partilerinin Demokratik Devrim anlayışlarını yeterince incelemeden, adeta sadece Türkiye komünistlerine özgü bir olgu olarak sunmaktadır. Ancak bu temel yanlışına rağmen Aydın'ın bu makalesinde ne demek istediğini anlamak mümkündür. Oysa Doğan ve Ünüvar'ın yazılarında bu konuya ilişkin olarak yazdıkları gerçekten anlaşılmazdır. (Suavi Aydın bu konudaki görüşlerinin dolaylı bir eleştirisi için bkz.: Aydınoğlu, *a.g.e.,* “MDD'cilik Türkiye'ye Özgü mü?" (s. 150-156) ve “Başka Ülkelerin ‘MDD' Hareketleri" (s. 161-167) başlıklı bölümler.

“Üç Dünya Teorisi” ve Aydınlık Hareketi

1970’lerin ikinci yarısında Aydınlık hareketi, Türkiye solunun geniş kesimleri tarafından “kabul edilemez” olarak ' algılanan bir politik söyleme yönelir. Kendi çizgisini kabul etmeyen her eğilimi “Sovyet emperyalizminin uşağı” olarak gören, Türkiye'nin Sovyetlere karşı ABD ile ittifakım adeta kollayan bu yaklaşım, bu hareketin sol içinde tecrit edilmesinin yolunu açacaktır. Ancak 1975 yılının sonlarında Aydınlık sayfalarında gündeme getirilen bu söylem, Aydınlıkçıların orijinal buluşu değildir. Bu söylemle, Mao tarafından ilk kez Şubat İ974'te formüle edilen, ancak yorumlanması takip eden aylarda gerçekleştirilen Üç Dünya Teorisi'nin Türkiye şartlarına uyarlanmasına girişilmektedir. Bu gelişme, Aydınlıkçıların ÇKP çizgisini tutarlı bir şekilde izleme kararlılıklarının bir diğer kanıtıdır. Söz konusu olan, hareketin son birkaç yıldır yaptığı analizlerle çelişkili bir tutum değişikliğidir; o nedenle de bu yeni pozisyonlarım açıkladıkları ilk yazılarında, Sovyetler Birliği’pin dünya ve bölgedeki emperyalist rolünü küçümsediğini düşündükleri geçmiş tutumlarının bir özeleştirisini yapmayı ihmal etmezler.[1] Artık buradan İ980 darbesine kadar geçen süreç ise, bu hareketin hem Üç Dünya Teorisine ve hem de -Dörtlü Çete’ye karşı aldığı tutumun da gösterdiği üzere- resmi ÇKP çizgisine kararlı bir şekilde sadık kaldığını gösterecektir.

İ980 sonrasında ise, ÇKP “Üç Dünya Teorisi" tezinden vazgeçtiği ve Çin-Sovyet çatışması stratejik önemini kaybettiği oranda bu eğilimin, Türkiye solunun aforoz edilmiş hareketi konumundan çıkmaya başladığı görülür.[2]

Perinçek eğiliminin İ990’lardan bugüne gelen macerası ise, Türkiye solunun gelişme dinamikleri dışında mütalaa edilmelidir.

1971-1972 Silahlı Mücadelesi

Türkiye topraklarında son yirmi beş yıldır kelimenin gerçek anlamında bir silahlı mücadele yaşanmakta. Bu olay sadece Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki toplumsal yaşamı ve ülkenin politik yaşamını etkilemekle kalmadı; bir süre sonra bölgesel, uluslararası sorunlarla

bağlantılı olarak da kendisini hissettirmeye başladı. Bu silahlı mücadele hareketine muhtemelen on binlerce insan doğrudan katıldı; otuz bin dolaylarında insan hayatını kaybetti, on binlerce insan tutuklandı, baskılar gördü, yüzbinlerce -belki milyonlarca- insan evlerinden, topraklarından edildi.

Öte yanda bu hareket, Türkiye Kürtlerinin siyasetle ilişkisinde radikal bir değişiklik yarattı. Kürt toplumu içinden, Türkiye'nin siyasal gündemini etkileyen bir parti ve sosyal hareket çıktı. Bölgenin yerel idaresi geleneksel yapısını kırmaya başladı. En nihayet bu sürecin, kadınların Kürt toplumundaki ikincil yerlerinin güçlü bir şekilde sorgulanmasını getirdiği de unutulmamalı.

Bu özet şunu gösteriyor: Türkiye'de silahlı siyasal mücadelenin ne olduğu, nasıl yaşandığı ve ne gibi sonuçlar yarattığı üzerine konuşmak için devasa ölçüde veri bulunmakta. Ne var ki aynı ülkede, bundan neredeyse 40 yıl öncesinde yaklaşık yüz ya da yüz elli militanın katıldığı bir "öncü savaş" ya da "silahlı mücadele" deneyi, gerçek içeriği ile hâlâ tartışılamıyor.

Bu durumun şaşırtıcılığına işaret etmek üzere, daha uzaklardan bir örnek de verilebilir. Günümüz dünyasında ve özellikle de Latin Amerika'da sol ya da akademik ortam, bu kıtada yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşanmış silahlı mücadele deneyleri üzerine hâlâ düşünüyor ve tartışıyor. Ama özellikle İ989 sonrasında artık bu konu, destanlar ya da onların değişik bir versiyonu olan "resmi tarih"ler aracılığıyla ele alınmıyor. [3] Kıta insanlarının kolektif hafızasında en derin izler bırakmış ve mitos derekesine çıkarılmış kahramanların deneyleri bile, artık serinkanlı yaklaşımların konusu. Örneğin Che Guevara'nın Bolivya'da Ekim İ967'ye kadar sürdürdüğü İİ aylık gerilla hareketi, artık sadece "başarısız" bir deney olarak anılır ve hiçbir ciddi gözlemci, bu eylemin Latin Amerika'daki siyasal mücadeleler içindeki ayrıcalıklı yerinden söz etmez. Çünkü bu girişimin muazzam bir öngörüsüzlüğe denk düştüğü ve hiçbir hatırı sayılır tarihsel sonucunun olmadığı çoktan açığa çıkmıştır. Kuşkusuz Guevara Latin Amerika solu için hâlâ bir ikon'dur; ama bu özelliği, onun Bolivya'daki İİ aylık gerilla denemesine özel bir önem verilmesini gerektirmez. Guevara'nm pratiği söz konusu olduğunda, ikonlardan bağımsız bir inceleme alanı vardır. Bu sayede onun niçin Bolivya'yı seçtiği, Bolivya Komünist Partisi ile

anlaşmazlığının yenilgisindeki rolünün ne olduğu, son günlerinde Günlüğü'nde işaret ettiği gibi La Paz'daki örgütle ilişki kurabilse ve başka bir bölgeye geçebilseydi, gerilla harekatının farklı bir geleceği olur muydu gibi sorular, artık bugün büyük tartışmaların konusu değildir. Zaten bu soruların cevapları -önyargısız bir şekilde okunma koşulu ile- ünlü *Bolivya* Günlüğü'nde yer almaktadır. Hatta bu iş için günlüğün tümünü okumadan, sadece "ayın özeti" bölümlerine bakmak bile yeterli olabilir.

Aslında Türkiye'de 1971-72 yıllarında yaşanmış silahlı mücadele deneyleri için de bu tarz "serinkanlı" denilebilecek değerlendirme aşamasına çoktan girilmiş olunmalıydı. Unutmamak gerek ki, Guevara'nm Bolivya deneyi ile, Gezmiş ve Çayan'la sembolleşen Türkiye'deki silahlı mücadele deneyi arasında sadece birkaç yıl vardır. Daha da önemlisi, Latin Amerika'yı neredeyse yirmi yıl boyunca adeta kasıp kavurmuş olan gerilla mücadeleleri, Türkiye için sadece bir-iki yıllık bir olgudur. O nedenle de bu deneyler artık her türlü duygusallık ve politik istismardan uzak bir tarzda incelenecek tarihsel olaylar olarak görülmeliydi. Eğer bu yapılabilseydi, 1971-72 silahlı mücadele deneyinin duyguları harekete geçiren, mitik imgelemleri belirleyen yanlarının çoktandır anılara, edebiyat ürünlerine, sinema ya da televizyona bırakılmış olması gerekirdi. Şimdi ise ne yazık ki bu konuda sol (ya da bazen akademik) çalışmalar ile anılar, filmler ve televizyon dizileri, hala aynı değer ve ölçütleri paylaşmakta. Sonuç olarak görünen o ki, 1971-72 silahlı mücadelesinin solun hafızasında bıraktığı duygusal (politik olmayan) izlerin ağırlığı kısa vadede silinecek gibi gözükmemekte.

Niçin Silahlı Mücadele? : Nedenler, Yönlendirici Etkenler

Doğal olarak *Sol* derlemesinde bu soruna değinen yazılarda aynı izleri görmemek mümkün değil. Örneğin Yiğit Akın, Türkiye'de gerilla mücadelesi anlayışının ortaya çıkışını, bir diğer mit ile bağlantılandırmakta ve onu *"68'in yerleşik siyaset biçimlerini tersyüz eden rüzgârının bir ürünü olarak*" görmekte. [2] Akın'ın bu değerlendirmesinin, (daha önce eleştirisi yapılan) "siyasal kuşaklararası çatışma" yaklaşımıyla ilgili olduğu açık. Elbette bu da anlaşılabilir bir şey. Eğer Türkiye 1968'ine onda olmayan bir niteliği yakıştırırsanız, doğal olarak o tarihten üç yıl sonrasına tekabül eden silahlı mücadeleyi pekâlâ onun bir tür ürünü olarak görebilirsiniz.

Türkiye’de bir dizi devrimci gencin 197! yılında silahlı mücadele romantizmine kapılmalarını I 968'in etkileriyle açıklamak, o günlerin Türkiyeli genç devrimci kuşağının yaşlı sol kuşakla ilişkisini, Italyan ya da Fransız gençlerinin yaşlı komünist ve sosyalist kuşaklarla ilişkilerine benzetmek olur ki, burada bir zorlama olduğu açıktır. 1968’de yirmi yaşında olan bir Fransız ya da Italyan gencinin, kendisi daha dünyaya gelmeden önce uygulanmaya başlanmış siyasetleri sorgulayabileceği pekâlâ düşünülebilir. Ne var ki aynı tarihte benzer bir duyguyu yirmi yaşında bir Türkiyeli solcunun hissetmesi mümkün değildir. Çünkü o, daha üç yıl önce TIP’in zaferini heyecanla karşılamış, yine -birkaç ay değilse de- en fazla iki yıl önce MDD’nin yükselişinden umutlanmıştır; ve kendisini o siyaset biçimlerinin aktörü olarak da görmektedir.

Diğer yanda, İ960'lı yılların ikinci yarısında Türkiye solunda yerleşik siyaset biçimlerinin ters yüz olması olayından değil, solun siyaset anlayışındaki değişimden söz etmek mümkün olabilir. Sol bu alanda gerçekten köklü bir değişim yaşamıştır. Ama bunun 1968 ile hiçbir alakası yoktur. Daha da önemlisi, değişimin öncüsü gençler değil, yaşlı TKP’lilerdir. l 960’ların ikinci yarısında uluslararası komünist hareketin teorik birikimi, siyaset anlayışı ve kültürünü Türkiye soluna sokan onlar-dır. Onlardan etkilenen genç kadrolar ise bu yeni anlayış ve kültürü, Dev-Genç ile pratiğe uygularken yaşlı öğretmenleriyle hâlâ birliktedirler. Sözün kısası, o aktarılan mirasın -tersyüz olması için değilse de- biraz değişmesi için biraz daha fazla zaman geçmesi ve İ974 sonrasına varılması gerekir.

Sonuç olarak Akm'm genç kuşağın silahlı mücadelesini “1968 rüzgârı” vb. ile açıklamaya çalışan yaklaşımın ne yazık ki hiçbir açıklayıcılığı yok. Akın’ın bu sözleri olsa olsa, sol tarihin bu romantik kesiti üzerindeki mistifikasyonu daha da ağırlaştırmak anlamına gelebilir.

Derleme sayfalarında, Türkiye solunda silahlı mücadele deneyi için bir başka ilginç değerlendirme de Murat Belge’den gelmekte. Belge burada, İ5-İ6 Haziran işçi gösterilerini, devrimci gençler üzerindeki “şaşırtıcı etkisi” ile öne çıkartır. Ona göre “‘işçi *sınıfı olmayan ülkede devrimciler ara tabakalann* öncü *rolü oynamasına razı olmalıdır’ sözüyle yetişmiş gençlik, işçi sınıfı olan bir ülkede bulunduğuna sevindi. Ama bundan dolayı devrimci enerjisini artık işçi sınıfına yöneltmeyi düşünmedi; siyasi bilinç*

edinmiş bir işçi sınıfının verdiği güvenle kentleri onlara bırakıp devrimi başlatmak üzere ovalara, dağlara yöneldi.”

15-16 Haziran gibi yüz binleri kucaklayan dev işçi gösterileri ile, devrimci gençlerin bundan çok değil birkaç ay sonra silahlı mücadeleye kalkışmaları arasındaki çarpıcı çelişki, bugüne kadar pek çok gözlemciyi düşündürmüştür. Bunlar arasında, söz konusu işçi hareketlerinin devrimci gençlere umut değil umutsuzluk verdiği, onları bir anlamda farklı mücadele yöntemlerine yönelttiğini iddia edenler de vardır.[4] Belge'nin değerlendirmesinde ise tam tersi bir yaklaşım var. O silahlı mücadeleye yönelen gençlerin bu gösterilerden son derece “iyimser” sonuçlar çıkardıklarını ve artık kentlerdeki mücadeleyi işçilere bırakabileceklerini düşünmeye başladıklarını iddia ediyor.

15-16 Haziran'ın genç devrimcilerde işçi hareketine ilişkin bir umutsuzluk yarattığı iddiaları ne kadar uydurma ise, bu türden iyimser sonuç çıkaran gözlemler de o derece gerçek dışıdır.

Belge'nin sözünü ettiği devrimci gençlerin 15-16 Haziran ertesindeki haleti ruhiyeleri konusunda ilk söylenmesi gereken şu olmalı: Silahlı mücadeleye yönelen gençler siyasal anlamda birer romantiktiler; burası tartışma götürmez. Ama başka yer ve durumlarda yaptıkları ve söyledikleri dikkate alındığında rahatlıkla görülebilir ki bu gençler, 15-16 Haziran'ın ardından Belge'nin tasvir ettiği şekilde düşünecek kadar aptal olamazlardı. Bu dev işçi gösterileri onlara, işçi mücadelelerinin sınırlarını ya da şehirlerin artık işçilere bırakılabileceğini değil, olsa olsa ülkenin sanayi merkezlerinde yapmaları (ya da yapılması) gereken politik çalışmaların dev boyutlarını göstermişti. Genç devrimciler ise, bu çapta görevlere talip olamayacakları için, yapabileceklerini yapmaya yöneldiler. Solun yaşadığı kriz, onun yol açtığı sol “fetret devri”nin karmaşası ve nihayet gençlik faktörü, onlara zaten çok fazla seçenek de bırakmıyordu.

Öte yanda her dikkatli gözlemci kabul eder ki, 15-16 Haziran olaylan kaçınılmaz da değildi. Bu işçi hareketi, İ960-1980 Türkiye'sinde “yegâne” olarak kalacak bir “patlama” idi. Eğer Türkiye’de o sıralarda sendikalarla ilişkide bir parça daha uyanık ve dikkatli bir başbakan olsaydı, sadece DlSK’i değil, onun tüm sendika bürokrasisini de cepheden tehdit eden o provokatif yasa değişikliğine gitmeyebilir ve Türkiye İ5-İ6 Haziran

günlerini yaşamayabilirdi. Peki o durumda devrimci gençler silahlı mücadeleye yönelmeyecekler miydi? Dev-Genç içinden silahlı mücadeleye en ısrarlı bir şekilde yönelmiş olan grubun daha İ969 başlarından beri bunun hazırlıklarını yaptığı olgusu bile, bu işçi hareketinin konuyla herhangi bir ilgisi olmadığını gösterebilir.

Aslında Belge'nin yukarıdaki tasvirini (“işçi *sınıfı olan bir ülkede bulunduğuna sevinmek"*, “siyasi *bilinç edinmiş bir işçi sınıfının verdiği güvenle kentleri onlara bırakmak", “devrimi başlatmak üzere ovalara, dağlara yönelmek...”* vs.), bu dönemi konu alan bir çizgi romanda (veya bir parodide) görseydik herhalde şaşırmazdık. Çünkü Belge'nin bu söylediklerinin gerçekle hiçbir ilgisi yok; ama öte yanda bu sözler basit, çarpıcı ve -güçlendirmeyi hedeflediği imgelem dikkate alındığında- son derece anlaşılırlar. Ne var ki bu cümlelere bir çizgi romanda değil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* sayfalann-da rastlanıldığında şaşkınlık duymamak mümkün değil. Bu türden belirlemelerin yıllarca kitapçı, on yıllarca kütüphane raflarında kalacak bir kitapta yer alması, Türkiye solunun entelektüel birikimi açısından hüzün verici bir gösterge olmalı.

Ertuğrul Kürkçü’nün *Sol* derlemesinde yer alan “Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi” başlıklı yazısı ise, silahlı mücadele örgütlerine -gerçekte sahip olmadıkları-bir tarihsel misyon yükleyen bir içerik taşımakta. Kürkçü’ye göre “Türkiye solunda sosyalizm için- silahlı mücadele” düşüncesinin ortaya çıkışının temel koşullan şuralarda aranmalıdır:

“Soğuk Savaş'ın dinamikleri, ABD destekli sağcı, faşist parami-liter güçler ve bunlara karşı koyma iradesi", “sosyalist politik mücadelenin parlamenter yoldan başarıya ulaştırılamayacağına dair kabullerin yaygınlaşması” ve “uluslararası komünist harekette dünya devrimi açısından azgelişmiş-yarıgelişmiş ülkelerdeki mücadeleye yaklaşımdan doğan tartışmalar.”[5] Ne var ki bu koşulların MDD’nin gençleri üzerinde hangi bağlamda bu kadar çok etkili olduğu ve onları silahlı mücadeleye ittiği konusu Kürkçü’nün değerlendirmeleri içinde yok. Oysa o bağlam anlaşılmadan bu koşullarla silahlı mücadele deneyi arasında bir bağlantı kurmak, silahlı mücadeleyi nesnel koşulların yarattığı bir kaçınılmazlık olarak tanımlar. Bu ise, onda “keramet” bulanlar için güzel bir hikâye

olabilir; ama birkaç yüz militanın yaşadığı bu deneyin gerçek anlamını ortaya koymaz.

İ97İ-İ972 silahlı mücadelesi, l 960'lann ikinci yansında "mücadele biçimleri"ni yukarıdaki koşullar içinde tartışan solun, bu tartışmanın belli bir evresinde yaşamaya başladığı bir süreç değildir. O nedenle de silahlı mücadele olayı bu tartışmaların tasviri ya da incelenmesiyle değil, solun 1960'ların son yıllarındaki özgün evrimi incelenerek anlaşılabilir. Aşağıda bunun bir denemesi yapılmaya çalışılacak.

1960'lar Solunun Dekompozisyonu ve Silahlı Mücadele

İ97I-İ972 silahlı mücadele deneyine kalkışan üç hareket de MDD kaynaklıdır. Sadece bu gerçeklik bile bizlere, bu yönelişin MDD hareketinin parçalanma süreciyle bağlantılı olduğunu hatırlatır.

Bu deneyin iki temel örgütlenmesinden biri olan THKO, mücadele ve örgüt biçiminin belirlenmesi açısından nispeten daha tutarlı bir konumdadır. THKO hareketine öncülük eden kadrolar bu yönelişe, MDD'nin kriz belirtilerinin ortaya çıkmasından hemen sonra karar verirler. Söz konusu kriz, MDD hareketinin belli bir gelişme düzeyine varmasının ardından TIP içinde ne yapacağını bilemezliği ile kendisini göstermiştir. THKO'yu oluşturacak olan kadrolar, hiçbir şekilde bu kriz sürecinde etkili olma ya da ona yön verme çabası içine girmezler. Onların gözünde, TlP'in ardından MDD de "devrimci örgüt" (dolayısıyla "devrimci mücadele") sorununu çözememiştir. Bu durumda mümkün olan en erken bir tarihte (muhtemelen İ970 baharında) "kır gerillası"nı başlatmak, onlar için temel hedef olur. Bu amaçla İ969 ortalarından itibaren Filistin örgütleriyle ilişkiye geçilir. Eylemlere ise İ970 sonlarında başlanır. Filistin örgütlerinde silahlı eğitim alan bir grubun İ969 sonlarında yakalanmasının yol açtığı ufak bir gecikme söz konusudur.

Ancak eklemek gerek ki THKO kadrolarının silahlı mücadeleye yönelme konusundaki bu tutarlılığı, bu hareketi mümkün olduğunca erken başlatma kararlılığından ibarettir. Yoksa son derece ilkel bir örgütlenme ile silahlı mücadeleye giriştikten sonra, neyi nasıl yapacakları konusunda tereddüde düşeceklerdir.

THKO’lular işe birkaç çarpıcı “şehir gerillası” eylemi ile başlarlar. O zamanki deyimle “silahlı propaganda” işlevi görmesi beklenen bu eylemlerin, örgütün adını duyurmak, kadrolara moral vermek ve kamuoyunda ilgi ve sempati toplamak açısından son derece başarılı olduğu söylenebilir. Ne var ki THKO militanlarının esas hayalini gördükleri kır gerillasının böyle bir şansı olmayacaktır. Bunun nedeni sadece ilk gerilla birliğinin güvenlik güçleri tarafından yok edilmesi değildir.

O birlik yoluna devam edebilseydi ya da yeni gerilla birlikleri seferber edilseydi bile durum herhalde değişmeyecekti.

THKO’nun kır gerillasının başarısızlığa mahkumiyeti, stratejik amaçları ile ilgilidir. Kır gerillasının amacı, şehir gerilla eylemleri için öngörülen propaganda işlevinin sınırlarını aşmaktaydı. Esinlenilen Küba, Çin veya Vietnam deneylerinde olduğu gibi gerilla mücadelesi, köylü kitlelerini iktidar savaşma yönlendirmenin bir aracı olacaktı. Ne var ki mücadelenin toplumsal temeli olarak görülen Türkiye köylüsü, örneğin toprağa aç ve feodal ağalarına düşman Çin köylüsüne hiç mi hiç benzememektedir. Yine bu köylülüğü -Vietnam'da olduğu gibi- yabancı işgalcilere karşı bir harekete geçirmek de olanaksızdır; çünkü her şeyden önce Türkiye'de yabancı işgal yoktur. Bu gerçeklikler dikkate alındığında, THKO'luların hayalini kurdukları mücadelenin toplumsal öznesine söyleyecek fazla sözleri olmadığı açığa çıkar.

Öte yanda aynı THKO'lular, “köylüler adına” mücadele veren “devrimci romantikler” olarak da yeterince tutarlı değildirler. O sıralarda tüm Dev-Genç kuşağı için olduğu gibi, onlar için de askerlik hizmeti yapan Türk askeri, geçici olarak üniforma giymiş emekçidir. Bu bakış açısı onların gerillalığı-nı anlamsız hale getirecektir. Bunun bir ifadesi olarak THKO militanları, askerlerle daha ilk karşılaşmalarında gerilla gibi davranamazlar ve adeta öldürülmeyi seçerler.

THKP-C'ye gelince, onların silahlı mücadeleye yönelme süreci çok daha dolambaçlı bir yol izler. Bu farklılık, daha MDD krizinin başladığı anlarda ortaya çıkar. THKO'yu yaratacak olan militanlar kendilerini MDD krizinden uzaklaştırarak bağımsız örgütlenmeye yönelirken, THKP-C'yi oluşturacak kadrolar tam tersine bu krize yön verme çabası içine girerler. Bağımsız bir örgütlenmeye, bir süre sonra krizin artık çözülmez hale geldiğini fark

ettiklerinde yöneleceklerdir. Ama tabii bu bağımsız örgütlenme ilk olarak tasarlandığında, muhtemelen kafalarda sadece banka soygunları yapan, fidye eylemleri düzenleyen ve İsrail Başkonsolosunun kaçıran I97I baharının THKP-C'si yoktur. Bu çarpıcı şehir gerillası eylemlerinin örgütün tüm gelişimini belirlemesinde, büyük bir ihtimalle THKO ile "yarışma" haleti ruhiyesi etkili olmuştur.

Gerçekten de THKO kadrolarının 29 Aralık 1970'te, Ankara ABD büyükelçiliği önündeki polislere saldırı ile başlayan banka soygunları, fidye alma girişimleri ve Amerikan askerlerinin kaçırılması gibi eylemler dizisi, sadece sol militan kadrolar arasında değil, kamuoyunda da büyük bir ilgi ve sempati yaratmıştır. Bu koşullarda THKP-C kadrolarının tüm enerjilerini benzer eylemlere yoğunlaştırmaya karar verdikleri düşünülebilir. Ne var ki THKO eylemlerinin yarattığı sempati havasını, THKP-C'nin varlığını ilan ettiği eylemden sonra görmek olanaksızdır. Bu farklılığın temelinde her şeyden önce, söz konusu eylemlerin içinde yer aldığı siyasal koşulların başkalığı yatar. THKO eylemleri, siyasal kriz ve adeta bir hükümet boşluğu koşullarına tekabül etmiştir. THKP-C'nin kendisini ilan ettiği eylem ise, ordunun siyasal iktidarı tam anlamıyla kontrol ettiği bir süreçte gerçekleşir. Bu koşullarda küçük bir militan örgütün, İsrail başkonsolosunun kaçırılma ve öldürülme eylemi ile çevresine koruyucu bir sempati duvarı oluşturması elbette mümkün olmaz. O anlamda eylemleri şiddetlendikçe, THKP-C de sonuna daha büyük bir hızla yaklaşır.

Görüldüğü gibi Dev-Genç kuşağının silahlı mücadeleye yönelişini anlamak için Kürkçü'nün sözünü ettiği "Soğuk Savaş'ın dinamikleri"nden, " sağcı, faşist paramiliter güçlere karşı koyma iradesi"nden, "parlamenter yolun çıkmazlarından ya da "azgelişmiş ülkelerdeki mücadele biçimi tartışmalarından çok daha başka olgu ve süreçler söz konusudur. Tabiri caizse bu konuda her işin başı, MDD'nin krizidir. Bu krizle Dev-Genç-

liler, TlP'in ardından kendileri için ikinci büyük "okul" olan MDD hareketinin iflasını yaşamaktadırlar. Ortaya çıkışıyla yarattığı umut ve heyecana rağmen MDD'nin, TİP'i devrimci anlamda dönüştüremeyeceği anlaşılmıştır. Beri yanda ülkede sosyal muhalefet güçlenmekte ve siyasal kriz ağırlaşmaktadır. Bu koşullarda silahlı mücadele, mevcut örgütsel araçlarla (TİP, Dev-Genç, MDD yayın organları vb.) sosyal muhalefete artık

layıkıyla yol gösteremeyeceklerini sezen devrimci gençler için, gittikçe ağırlaşan siyasal görevlerden kestirme yoldan kurtulmanın bir aracı olmuştur.

Saf Belagatın Çıkmazı

Kürkçü aynı yazıda, I97I-72 silahlı mücadelesinin yıllardır tekrarlanan bir diğer "keramet"ini de tekrarlamayı unutmamış. Buna göre bu yıllarda silahlı mücadeleye girişen "üç *hareketin* (THKO, THKP-C ve TlKKO - e.a.) *ortak yanı, mücadeleye başladıkları andan itibaren iktidar meselesini karşılarına koymuş olmalarıydı. Bunu mücadelenin hiçbir anında gözden saklamadılar. Savunan değil, saldıran hareketlerdi."*[6]

Silahlı mücadele örgütlerinin Türkiye soluna bir iktidar perspektifi getirdiklerini iddia eden bu satırların okuyucusu, eğer örneğin Rus işçi hareketi üzerine bir şeyler biliyorsa oradan alınabilecek kavramlarla, söz konusu silahlı mücadele örgütlerinin Türkiye'de I960'lı yıllarda siyasi mücadeleyi (ve dolayısıyla siyasi iktidarı) reddeden ve her şeyi ekonomik mücadeleye indirgeyen bir "ekonomist" eğilimle uzun bir ideolojik kavga yürüttüklerini zannedebilir. Oysa silahlı hareketlere kalkışan gençlerin ilk siyasal eğitimlerini aldıkları TIP, daha kurulduğu günden itibaren siyasi iktidarı hedefleyen bir örgütlenmedir. Ama Kürkçü'ye göre demek ki Türkiye'de sosyalist hareketi siyasetin öznesi yapmış bulunan bu parti, iktidar perspektifine sahip değildir; öte yanda dönemin başbakanı Demirel'in *"Ne ordusu imiş? Kimi kurtanyorlarmış?"* lafının muhatabı romantik gençler ise sola iktidar konusunu öğreten öncüler oluyor.

I97I-72 silahlı mücadele deneyi hakkındaki bu parlak sözler, solun bu "kahramanlar" döneminin değerlendirilmesinde artık iyice yerleşmiş bulunan belagat geleneğinin bir başka örneği. Ama Kürkçü burada da durmayarak, silahlı mücadele hareketlerinin "politik seçimlerinin ve hedeflerinin baştan sona yanlış olduğu"nu iddia edenlere şu cevabı veriyor: *"onla-n özgün kılan, biricik kılan, vazgeçilmezyapan şey de bu 'yanlış' denen seçimleri idi".*[7] Bunları okuyan bir okuyucu sormak istiyor. "Kazara bu gençler birazcık akıllıca davransalardı, politik seçimlerinde ve hedeflerinde daha az yanlış yapsalardı, özgün ve biricik olma şansını kaybedecekler miydi?" Kaybedeceklerse niye? Biricik olmanın, tarihte iz

bırakmanın tek yolu, o momentte yanlış işler yapmak mıydı? Yok eğer daha akıllıca işler biricik olma şansını kaybettirmeyecekse, o taktirde Kürkçü, politik seçimin doğruluğu ve yanlışlığı ile özgünlük ve biricik olma arasında nasıl bir bağlantı kuruyor?

Tekrar tekrar hatırlatmakta yarar var: l 97 l-72'nin silahlı mücadelesinden söz edilirken belagat ihtiyacı, adeta bir refleks olarak ortaya çıkıyor. Çünkü ortada hem yanlış işler, hem olumsuz sonuçlar, hem büyük kahramanlıklar ve hem de bu çerçevede oluşturulmuş egemen resmi tarihlerin baskısı bulunmakta. O yüzden ne yapıp yapıp, söz konusu yanlışlığın ve olumsuz sonuçların görmezden gelinmesi gerek. Bu durumda ancak güzel süslü sözler, akla değil duygulara hitap eden bir söylem mevcut çelişkilerin aşılmasını sağlayabilir. Evet, bu belagatın nedenleri meçhul değil. Ama artık bu yaklaşımın bıkkınlık verdiğini de belirtmek gerek. Bu deneyin üzerinden neredeyse kırk yıl geçti. Bizlerse, 1971-72 silahlı mücadelesi söz konusu olduğunda bu "eski muharip gazi" söyleminden hâlâ kurtulamadık.

Bölüm 3 1974'ten 12 Eylüle Türkiye Solu

Sol derlemesinde solun 1974-1980 dönemine ilişkin yazıların, diğer dönemleri konu alan yazılara kıyasla çok daha sınırlı olduğu söylenebilir. Derlemede bu yılların siyasal örgüt/hareketlerini ele alan sadece üç yazı bulunmakta. Devrimci Yol, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu üzerine yazılmış bu üç yazı da, söz konusu hareketlerin önder ya da militanları tarafından kaleme alınmış.

Aydın Çubukçu'nun "TDKP-Halkın Kurtuluşu: Gerilladan Partiye" başlıklı yazısı, adeta "parti okulu" için hazırlanmış bir metin.[5] Bunun sonucu olarak bu kısa yazıda, dönemin bu büyük hareketinin teorik, programatik ve siyasal yönelişlerine, örgütlenme ilke ve deneylerine, üye profili vb.'ye ilişkin olarak okuyucuyu ilgilendirebilecek neredeyse hiçbir şey yok. Seyfi Öngider'in "Kurtuluş: 'Öncü Savaşı'ndan Sosyalist Demokrasiye" başlıklı yazısı da, Çubukçu'nun yazısındaki eksikliklerle malul.[6] Öngider'in bu kısa yazısının sanki tek bir amacı var: Artık tarihsel görevini tamamladığını iddia ettiği bu hareketin başkaları tarafından "hayırlı" anılmasını sağlamak.

Bu yazıların işlevsizliği nedeniyle bu bölümde sadece Devrimci Yol ve TKP konuları tartışma konusu edilecek. Belirtmek gerekir ki her ne kadar bir önderi tarafından kaleme alınmış da olsa "Devrimci Yol" yazısı (özellikle de bu yazının son sekiz-on sayfalık bölümü), bu hareketi anlamaya yardımcı olabilecek konuları gündeme getirmekte. 1974 sonrası TKP'ye gelince, anlaşılması zor bir nedenle *Sol* derlemesinde bu deneye olağanüstü az bir yer ayrılmış. Özel olarak bu dönemin TKP'sini ele alan herhangi bir yazı yok. Ama yine de birkaç değişik yazıda partinin bu dönemine ilişkin olarak söylenenler, TKP geleneğinin 1974 sonrasının tartışılmasına olanak vermekte.

Bu noktada solun bu dönemi ile ilgili olan ve ilerleyen sayfalarda Devrimci Yol ya da TKP vesilesiyle tartışılmasına olanak bulunmayan bir konuya değinmekte yarar var. Bilindiği üzere, 1960'ların başlarında solun farklı kanallardan yaşadığı "yeniden doğuş"un da etkisi ile, Kemalizm adeta sol düşüncenin bir bileşeni olarak algılanmış ve milliyetçi (ve "milli ufuk"lu) yaklaşımlar, solun ideolojik kaynaklarında küçümsenemeyecek bir yer tutmuştur. 1960'ların ikinci yarısında Stalinci Marksizmin sola girişi ise, bu "doğuş hastalığı"na teorik bir çerçeve sağlar ve onu daha da sağlamlaştırır.

Ne var ki köklerinin bu sağlamlığına rağmen Kemalizm ve milliyetçiliğe, 1974 sonrasının solu çok daha mesafeli yaklaşacaktır. Bu özgün durumu yok saymak ve bu konuların sol tarafından algılanmasının söz konusu yirmi yılık dönemde üç aşağı beş yukarı aynı olduğunu, solun bu konuda herhangi bir evrim yaşamadığını iddia etmek güçtür. 12 Mart dönemi bu konuda ciddi bir kopuşmanın yaşandığı bir süreci ifade eder.

Solun ve onun geniş kesimlerinin müttefik olarak gördüğü Kemalist akımın bu dönemdeki yenilgisi, 1974 sonrasında Türkiye solunu uluslararası sosyalist hareketlere daha büyük bir heyecanla yöneltir. Üstelik bu yöneliş, sadece ideolojik değil, aynı zamanda maddi örgütsel bağlar arama çabasını da ifade eder. Bu koşullarda Kemalizm, solun önemli bir kesimi için sosyalizmin bir bileşeni olmaktan çıkar ve milliyetçi referanslarda önemli bir gerileme yaşanır.

Mesut Yeğen, derlemede yer alan “Türkiye Solu ve Kürt Sorunu” başlıklı yazısında bunu şöyle formüle etmekte: “12 *Mart ile birlikte devrimci solun büyük gövdesi bürokrasi ve Kemalizmle köprüleri attıP* Bu değerlendirme doğru fakat eksiktir. Şöyle ki, 1974 sonrasında sadece “devrimci solun büyük gövdesi" değil -o dönemin kavramlarıyla- “reformist sol” olarak nitelendirilebilecek TKP, TSİP, TİP gibi örgütlenmeler de benzer bir dönüşüm yaşamıştır. Gözlerini Moskova’ya diken bu çevrelerin 1974 sonrasında bürokrasi ve Kemalizmle hâlâ köprüleri muhafaza ettiklerini düşünmek mümkün değildir. O anlamda, söz konusu kopuşmanın, solun geniş kesimlerini kapsadığı söylenebilir. O nedenle de 1974 sonrası Türkiye solunu, bu konuda 1960’ların bir devamı olarak nitelemek basit bir yanlışlık olarak kabul edilmemeli.

Yeğen’in tersine bir diğer derleme yazarı (Bülent Somay) ise, her iki dönemi bu açıdan bir blok olarak gösterirken, ilginç bir yorumda bulunmakta: [u]*196Üların ve 70lerin sol hareketlerinin (yurtdışındafaaliyet gösteren TKP hariç) ‘komünist' kelimesini kullanmaktan kaçınmaları ve her fırsatta Kemalizme ve ‘Gençliğe Hitabe'ye referans vererek meşruiyet aramaları, Soğuk Savaş'ın vahşi anti-komünist atmosferine karşı bir kendini savunma refleksi olarak yorumlanagelmiştir.* ”[4] Eğer burada bir

yazım hatası söz konusu değilse, bu durumda Somay'a şunları sormak gerekebilir: Acaba Somay, 1974 sonrasında -üstelik her fırsatta!- "Kemalizme ve 'Gençliğe Hitabe'ye referans vererek meşruiyet aramış" tek bir sol akım ya da örgütlenme gösterebilir mi? Ayrıca 1960'lar için sözü edilebilecek bu "meşruiyet arama" tarzı solun bütünü için söz konusu mudur ve bu alanda 1968 sonrasında herhangi bir evrim yaşanmamış mıdır? Öte yanda 1970'lerin başlarından itibaren "PDA"!*PDA"*, THKO ve "dok-torcu" kökenli pek çok sol grubun, yasadışı örgüt kurduklarında, "komünist" sözcüğünü örgüt adı olarak kullanmayı ihmal etmediklerini de Somay'a hatırlatmakta yarar var: TKP-ML (1972), TKP-Kıvıkım (1973), TKP-Bolşevik (1975), TDKP-İnşa Örgütü (1978),TKEP (Nisan 1980) TİKP (Nisan 1980). Görüldüğü gibi "komünist" sözcüğünün solcular tarafından kullanılması konusunda 1960'larla 70'lerin toptan değerlendirilmesi bu konularda yeterince açıklayıcı olamıyor.

1

1974 Sonrasında TKP: Mülteci Grubundan Gerçek Partiye

"Atılım" Hareketinin Tarihsel Arkaplanı

TKP, son örgütlenme teşebbüsünü İ950'lerin hemen başlarında Şefik Hüsnü'nün önderliği altında yaşar. Ancak bu girişim İ95İ tutuklamalarıyla büyük bir darbe yer ve örgüt olarak fiilen ortadan kalkar. TKP önder kadrolarının hemen tamamı l 950'li yıllan hapis ya da sürgünde geçireceklerdir. Bu olumsuz sürecin bir diğer önemli gelişmesi ise sorgulama ve yargılama sırasında parti kadroları arasında güvensizlik duygularının ortaya çıkışı ve bunların sonucu yaşanan bölünmedir. Bu bölünmenin aktörleri, l 960'lı yıllarda MDD ve yurtdışı TKP hareketinin başını çekerler.

1960'ların başlarında oluşturulan TKP Dış Büro'su, bir bakıma partinin 1950-51'den beri yaşadığı ilk sınırlı yeniden örgütlenme girişimidir. ilk

yıllarında Büro, partiye ait bir propaganda örgütlenmesidir. Çalışmalarının merkezinde “Bizim Radyo”nun yayınlanvardır. Ancak birkaç yıl içinde aynı Büro, “TKP Merkez Komitesi” imzasıyla bildiriler yayınlamaya başlar. Parti son kongresini 1932 yılında yapmış ve İ95I tutuklamalarının ardından fiilen dağılmıştır. Komünist hareketin örgütsel gelenekleri açısından, dağılmış bir komünist partisinin eski üyelerinin yeniden bir merkez örgütlenmesi kurmak için yapması gerekenler bellidir. Eğer bir kongre ya da konferans toplama koşullan yoksa, bu durumda yapılması gereken, eski Merkez Komite üyelerinin yeni bir kongre ya da konferans toplanana kadar örgütlenme faaliyetini yönlendirecek bir merkez organı oluşturmalarıdır. TKP'nin İ930'ların ikinci yarısında dağılmasının ardından, gerek İ940’larda gerekse I950’lerin başlarındaki yeniden örgütlenme çalışmalarında yapılan bu-dur. Ne var ki İ960'h yıllarda Zeki Baştımar ve lsmail Bilen’in önderliğinde TKP Yurdışı Bürosu adı altında bir araya gelen TKP'liler bu konuda farklı bir yöneliş içine girerler. Önceleri tüm çalışmalarını partinin bir yurtdışı örgütlenmesi olarak sunan bu mülteci komünistler, bir süre sonra bir “TKP Merkez Komitesi” oluştururlar; ancak bu işi, o sırada ulaşabilecekleri tüm. parti üyelerine danışmadan yaparlar. [7]

Bu açıdan bakıldığında, TKP’nin l 960’lı yıllarda yurtdışında gerçekleştirdiği yeniden örgütlenmenin, en azından biçimsel olarak komünist örgüt kültürüyle bağdaşmadığı söylenebilir. Ancak bu yeniden örgütlenmeyi gerçekleştiren mülteci komünistlerin o sıralarda Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde yaşadıkları düşünüldüğünde, bu girişimlerinin bu ülke komünist parti ve devletlerinin ilgili makamları tarafından onay gördüğü ya da bu işin bizzat onların öneri ya da direktifiyle yapıldığı da düşünülebilir. O sıralarda dağılmış partinin Türkiye'de yaşayan kimi üyeleri, bu yeniden örgütlenmenin arkasında Sovyetlerin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Buna göre bu girişimle, ÇKP ile ideolojik mücadele içinde bulunan SBKP, uluslararası komünist partiler konferanslarında kendisine bir destek oyu daha kazanma çabası içindedir.

TKP'nin l 960’lardaki bu yeniden örgütlenmesi, Türkiye içinde gerçek bir komünist örgütlenme faaliyetine girişilmesi anlamına gelmez. Yurtdışı bürosu bir süre sonra kendisini TKP olarak ilan eder, ama Türkiye'ye yönelik çabalan, tipik bir yurtdışı bürosu faaliyetinden ibaret gibidir. TKP, o

sırada Türkiye'de hızla gelişmekte olan TlP'in desteklenmesine karar verir ve TIP kapatılana kadar da bu tutumunu tutarlı bir şekilde sürdürür.

Derleme yazarlarından Burak Gürel ve Fulya Özkan, “İsmail Bilen” başlıklı yazılarında bu desteğin nedenini, *“SBKP'nin düzeni pek sarsılmayan ama siyasette* işçi *sınıfının da temsil edildiği bir Türkiye istemesi*” olarak formüle ederler. [8] Oysa bu desteğin, SBKP politikalarından çok daha önemli birkaç farklı düzeyde nedeni vardır.

ilk olarak TlP'in l 960’lı yıllarda sadece yurtdışındaki TKP’liler tarafından değil, içerideki TKP’liler tarafından da desteklendiğini unutmamak gerekir. Bir anlamda TKP Dış Bürosu TlP’e destek verirken, Türkiye’deki tüm solculannki-ne benzer bir tutum içindedir. Bunun için mutlaka bir “SBKP direktifi”ne ihtiyaç duyabileceklerini düşünmek pek mantıklı görünmemekte.

İkincisi, o yıllar TKP'sinin, Türkiye içinde TIP ile rekabet edebilecek bir örgütlenmeye yönelebileceğini düşünmek de gerçekleri zorlama anlamına gelir. TlP’in İ962’nin ilk aylarından itibaren kaydettiği gelişme o kadar hızlı ve çarpıcıdır ki, ülke dışındaki bir komünist mülteci grubunun bu yasal partiye alternatif (ve üstelik yasadışı) bir örgütlenmeyi gündemine almayı düşünmesi olanaksızdır.

Dahası yurtdışındaki komünistlerin l 960’lı yıllarda ülke içinde bir örgütlenmeye girişmelerini olanaksız kılan başka bir pratik sorun daha vardır. TKP’nin tüm tarihsel önderleri (Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı) o sırada hayattadırlar ve Türkiye’de bir TKP örgütlenmesini onlardan bağımsız sürdürmek çok zordur. Yeni bir TKP’yi yeni komünist sempatizanlara, bu eski komünistlere rağmen kabul ettirmenin ne politik ne tüzüksel hiçbir açıklaması yoktur. Bu koşullarda yurtdışı TKP kadrolarının TİP’i desteklemesi adeta kaçınılmazdır.

“Atılım” Hareketi: “Sovyetler Birliği’ne Rağmen” mi ?

İ2 Mart İ97İ darbesinden sonra Türkiye solunun durumu, ülke dışındaki TKP’nin artık Türkiye’de örgütlenme konusunu gündemine almasına olanak verecek gelişmeleri içerir. Solun l 960’lar sonunda içine girdiği kriz, darbenin ardından sadece bir dağınıklığı değil, aynı zamanda şiddetli bir

örgütsel ve siyasal yenilgiyi de ifade eder. TKP'nin başından beri ihtiyatlı bir şekilde desteklediği TIP, Haziran İ97l'de kapatılmıştır. Bu sıralarda ülke dışına çıkan bir dizi genç TlP'li ise, TKP ile temas kurma çabalan içindedir. Bu gelişmeler, TKP'nin Türkiye'ye yönelişini harekete geçiren birer faktör olarak değerlendirilebilir. TKP'nin eski militanlarından İsmail Bilen'in, Zeki Baştımar'ı tasfiye ederek başlattığı "Atılım" hareketinin,

on yılı aşkın bir süredir bir mülteci propaganda grubu olmaktan çıkamamış olan partiyi Türkiye'de yeniden örgütlemek konusunda önemli bir adım olduğu açıktır.

Burak Gürel ve Fulya Özkan'a göre, SBKP "Atılım" hareketini istemeyerek kabul etmiştir.[3] Ancak yazarlar, bu oldukça iddialı değerlendirmelerine ilişkin hiçbir ciddi kanıt sunmazlar. Oysa bu değerlendirme, SBKP'nin komünist partiler üzerindeki kontrolü konusunda son derece farklı şeyler söylemektedir. Gerçekten de İ973 yılında yurtdışındaki bir avuç TKP'linin, SBKP'ye rağmen Türkiye'de yeniden örgütlenmeye girişmeleri mümkün olabilir mi?

İ973 yılında TKP, kelimenin gerçek anlamında bir parti bile değildir. Gerçekte söz konusu olan, kimileri onyıllardır sosyalist ülkelerde yaşayan mültecilerin oluşturduğu küçük bir gruptur.-Bu küçük grubun I973 yılında, SBKP'ye rağmen yeni bir siyasal ve örgütsel yöneliş içine girebileceğini iddia etmek, resmi komünist hareketin örgütsel kültürü konusunda bilinen her şeyi alt üst etmek anlamına gelir. Kuşkusuz bu dev komünist nebülözde merkezin (SBKP'nin) sıkı kontrolüne rağmen pek çok ulusal parti zaman zaman farklı politik yönelişler içine girebilmişlerdir. Ancak bunun için iki temel koşul gerekir. Bu koşullardan birincisi, söz konusu partilerin, ülkelerinin siyasal yaşamında önemli bir ağırlığının olması; ikincisi ise eğer merkezle (yani Moskova ile) kesin bir kopuş-ma istenmiyorsa, bu farklı politik yönelişin nispeten uzun süreçte ve Moskova'ya belli tavizler verilerek gerçekleştirilmesidir.

Örneğin İ930'lu yıllarda bile, Nazilerin iktidarı ele geçirişinin ardından bazı Avrupa Komünist partilerinde Komintern'in "Üçüncü Dönem" politikalarına karşı çıkış oldukça yavaş bir

sürecin ürünü olarak gerçekleşmiştir.[1] Aynı dönemde Mao öncülüğündeki Çin Komünist Partisi de, Komintang'la ilişkiler konusunda Komintem'in tavsiyelerine uymamıştır. Ne var ki ÇKP o sıralarda Komintem'in en büyük partilerinden birisi-dir.5 Yine İ968 yılında Italyan Komünist Partisi de Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgaline en kesin biçimde karşı çıkarken, kapitalist dünyadaki en büyük komünist partisi konumundadır; ayrıca bu parti o sıralarda uluslararası komünist harekette "çok merkezlilik" yaklaşımını on yılı aşkın bir süredir geliştirmektedir.

Bu örnekler dikkate alındığında İ973 yılında SBKP'nin, TKP önderlerinin "Türkiye'de örgütlenme" girişimlerini neden "istemeyerek kabul ettiğini" anlamak zorlaşmakta. SBKP yöneticilerinin gözünde o günün TKP'si, hemen tüm çalışmaları -muhtemelen- küçük rütbeli bir Sovyet (Doğu Alman, Bulgar vb.) memuru (ya da memurları) tarafından kontrol altında tutulan bir göçmen grubundan başka bir şey değildir. Türkiye'de hiçbir varlığı olmayan bu örgütlenmenin böylesine önemli bir kararı SBKP'ye rağmen alabileceğini ya da SBKP yöneticilerinin bu göçmen komünistlere söz geçiremeyişlerini açıklamak iyice zorlaşmakta.

Bu konuda önemli olan soru şu olmalı: SBKP, 1973 yılında niçin TKP'nin Türkiye'de örgütlenmesini istememekte ve niçin bu sözde partinin bir küçük propaganda grubu olarak kalmasını tercih etmektedir? Gürel ve Özkan'ın bu soruya getirdikleri bir cevap yok. Bu konuda bütün söyledikleri, biri Atılım hareketinin başlangıcında diğeri sonrasında yer almış iki eski TKP'linin on yıllar sonra yaptığı değerlendirmeler. Gürel ve Özkan Atılım hareketine genç bir TKP'li olarak katılmış bulunan Merih Akseymen Kudsal'dan şu satırları aktarmışlar: *"Kaynayan, devrimci durum yaşayan Türkiye'de devrimci tutum aldıkça efsaneleşebilecek deneyimli bir liderle, belki de Türkiye'yi değiştirebilecek bir TKP istenmiyordu. SBKP, yeter, durun diyordu. "*[9]

Yakın dönemin Türkiye tarihini ve TKP önderliğini birazcık bilen -ve bu konuda yazıyorsa bilmek zorunda olan- bir araştırmacının, SBKP-TKP ilişkileri konusunda kanıt olarak bu abartılı sözleri aktarması gerçekten anlaşılması zor bir durum. Gürel ve Özkan, 1978-1979 Türkiye'sinin "Devrimci durum" yaşadığına ya da İsmail Bilen'in "devrimci tutum aldıkça efsaneleşebilecek deneyimli bir lider" olduğuna gerçekten

inanıyorlar mı? inanıyorlarsa, onların araştırmacı kimliklerinden kuşku duyulması gerekir; yok eğer inanmıyorlarsa, bu sözler hiç yorumsuz bir şekilde yazılarında ne arıyor?

Yine Gürel ve Özkan, ismail Bilen’in Sovyetler politikasına duyduğu muazzam güven nedeniyle, *“SBKP’nin istemeyerek kabul ettiği' 1973 Atılımı’nın doğal sınırları(nın) kolaylıkla fark edilebilir”* olduğunu da söylüyorlar.[10] İsmail Bilen Atılım hareketinin mimarlarından birisidir; Atılım hareketinin doğal sınırları ise, İsmail Bilen’in Sovyet politikasına bağlılığı tarafından belirlenmiştir. Peki bu durumda SBKP yöneticileri, kendilerine sadakatle bağlı bir İsmail Bilen’in öncülük ettiği Atılım hareketini niçin istemeyerek kabul ediyorlar? Burak ve

Gürel, ardı ardına alıntılarla bezedikleri bu sözde analizleriyle, “TKP’nin Atılımı”na ilişkin her şeyi karmakarışık ettiklerinin herhalde farkında değiller.

Yazarlar biraz daha ileride, bu karmaşayı daha da artıracak bir diğer referans verecekler. Bu kez kaynak yine eski -ama biraz daha yetkili- bir TKP’lidir. 1970'li yıllarda partinin Merkez Komite üyeliğini yapmış olan Haluk Yurtsever'e göre Sovyetler Birliği'nin *“Türkiye’den istediği, öyle kalkışma, devrim deneyecek bir parti falan değildir Dünya komünist hareketinin Türkiye temsilciliğinin var olması, batışı savunan, Sovyetler Birliği ile dostluğu savunan bir varlığın orada kendisini ortaya koymasıdır istenen. ”*[8]

Sovyetler Birliği'nin o yıllarda TKP'den bekledikleri elbette bunlar olabilir. Ancak iki nedenden ötürü buradan, SBKP'nin “Atılım” hareketini istemeyerek kabul ettiği sonucu çıkarılamaz. Birinci olarak o tarihte Sovyet yöneticileri, TKP'nin yeniden örgütlenmesini mutlaka Türkiye'de devrim yapacak bir partinin doğuşu olarak görmek zorunda değillerdi. Aynı dönemde uluslararası komünist harekette “devrim” perspektifini tamamen bir kenara atmış nice komünist partisi vardı ve TKP de pekâlâ onlardan birisi olabilirdi. Sovyetler Birliği, Kıbrıs’tan Yunanistan'a, Suriye'den Irak’a, oradan Lübnan'a kadar pek çok ülkede komünist partilerin örgütlenmesini istemiş ve bunların gelişmesine yardımcı olmuştur. Sovyet-lerin devrim korkusunu onların başka ülkelerde komünist partilerin

inşasından korkmaları olarak görmek, Sovyet politikasından haberdar olmamak anlamına gelebilir. Sovyetler Birliği'nin ABD'nin Vietnam yenilgisinden sonra kendisini çok daha özgüvende hissettiği, Ortadoğu ülkelerine ve Afrika kıtasına asker gönderdiği, Akdeniz'de askeri gücünü yoğunlaştırdığı, Doğu Avrupa'ya daha gelişmiş atom silahlarını yerleştirmeyi planladığı bir dönemin başlangıcında, Türkiye siyasetinde kendisine "dost" bir parti olmasını niçin istemeyeceğini anlamak gerçekten imkânsızdır.

Denilebilir ki I 970'li yıllarda Sovyetler'in bu konuda Türkiye'den .kaynaklanan özel nedenleri vardır. Soruna bu açıdan bakıldığında ise, 1973 yılına kadar olan tarihsel gelişmeler dikkate alındığında Türkiye'nin bir "devrim ülkesi" olmadığı açıktır. O nedenle Sovyetler Birliği'nin, son on yılda iki başarılı iki de başarısız askeri darbe yaşamış bu istikrarsız ülkede kontrolü altında bir komünist partisinin varlığını istemesi son derece makuldür. Diğer taraftan İ973 yılının sonlarından itibaren Türkiye'de yeniden örgütlenmeyi başlatacak olan TKP kadrolarının politik sicillerinde, ne "ihtilalcilik" ne de "Sovyetlerden bağımsızlık" vardır. TKP'nin yaşlı önderleri on yıllardır sosyalist ülkelerde yaşayan ve Sovyetler'in tam güvenini kazanmış mülteci komünistlerdir. Örneğin hareketin merkezinde bulunan ve o sırada 7İ yaşında olan İsmail Bilen son kırk yılını Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde geçirmiştir. SBKP'nin, Stalin döneminin temizlik hareketlerinin kurbanı olmamış, ardından Kruşçev'li yılların atmosferine ayak uydurabilmiş ve sonra Brejnev döneminde de konumunu muhafaza etmiş olan İsmail Bilen'den kuşkulanacağım düşünmek mümkün değildir.

Bu durumda SBKP yöneticilerinin, "Atılım" hareketini Türkiye'de "kalkışma ve devrim deneyecek bir parti"nin inşası olarak görmeleri için, İ2 Mart döneminde Bilen'in yanına gelmiş genç TlP'lilerden kuşkulanması gerekir ki, bu da mantıklı görünmemekte. Çünkü bu genç militanlar silahlı mücadeleden vazgeçip ya da dağdan inip TKP'ye yönelmiş değildirler. Hemen hepsi Aren-Boran kanadının yetiştirdiği ve İ960'lar sonunda Türkiyeli genç solcuların yaşadığı her türlü ideolojik ve siyasal "aşırılık"tan uzak durmuş genç TlP'lilerdir. TlP ise, kapatıldığı ana kadar seçimle iktidara geleceğini ilan etmiş bir partidir. Bu gerçekler dikkate alındığında SBKP yetkililerinin, TlP'ten gelen genç üyelerin TKP'yi ihtilalci bir örgüte

dönüştürmesinden korkmaları için çok fazla neden yoktur. Kuşkusuz bu gençler arasından bazılarının sonraki yıllarda “ihtilalci” olarak görülmeye başlandığı söylenebilir. Ne var ki 1973 yılının son aylarında öyle olmadıkları (ya da öyle bilinmedikleri) kesindir. Sonuç olarak SBKP’nin “Atılım” hareketinde bir ihtilalci potansiyel görmesi için hiçbir neden yoktur.

SBKP'nin “Atılım” hareketine karşı tutumu şöyle özetlenebilir: SBKP, her yerde kendi çizgisine sadık reformist komünist partilerin güçlenmesini istediği gibi, TKP’nin de güçlenmesini isteyebilir. TKP’nin l 960’lı yıllarda desteklediği TlP, bu on yılın sonlarında solun tek örgütü konumunu yitirmiş, 12 Mart darbesi ile de ortadan kalkmıştır. Türkiye’de artık çok parçalı bir sol mevcuttur. Bu koşullarda SBKP, kontrolündeki komünist göçmen grubunun Türkiye’de örgütlenmesine izin vermiş ya da bu gelişmeye karşı hayırhah bir tutum takınmıştır.

Eski Militanların Gözlemleri Tartışmasız “Tarihsel Belge” Olabilir mi?

Gürel ve Özkan’ın, SBKP’nin “Atılım” hareketini istemeyerek kabul ettiği yolundaki analizlerine temel aldıklar kaynaklara (Merih Akseymen Kudsal, Haluk Yurtsever) neden ihtiyatla yaklaşmadıkları gerçekten şaşırtıcı. Oysa her iki kaynak da anılarda, otobiyografilerde ya da “resmi tarih” yazımlarında sık rastlanan bir anakronizmi sergilemekteler.

Anakronizm, SBKP ve diğer sosyalist ülkelerin konuyla ilgili yetkililerinin, 1978 yılında bazı genç TKP yöneticilerinden rahatsız olmaları olgusunun, dört-beş yıl öncesine çekilmesinde kendisini gösterir. Gerçekten de TKP’nin TIP kökenli genç yöneticilerinden Nihat Akseymen’in l 970’lerin sonlarında “Türkiye’de [d]evrimci durum”u tespit eden yazılarının, SBKP’nin konuyla ilgili sorumlularını harekete geçirdiği düşünülebilir. Pek çok kaynak, Akseymen’in başında bulunduğu, merkezi Londra’da bulunan “işçinin Sesi” grubunun 1978 yılında TKP’den tasfiye edilmesinde, SBKP ve Demokratik Alman Birleşik işçi Partisi’nin etkili olduğunu kabul etmektedir.[11] Kuşkusuz o dönemde Türkiye’de bir “devrimci durum” falan yoktur. Ayrıca Akseymen ekibi, TKP içinde küçük bir azınlıktır. Parti önderliğinin ve üyelerinin ezici çoğunluğu SBKP’ye sadıktır. Ancak tabii ki Sovyet yetkililerinin, kimi TKP’lilerin böylesi bir söyleme girişmelerinden

rahatsız olmaları için nedenleri vardır. Bir kez 1978 yılına gelindiğinde Türkiye, siyasal açıdan güçlü bir radikalizm toprağı olduğunu göstermiştir. Tüm reformist yaklaşımına rağmen büyük ve etkin bir örgütlenme olarak TKP, bu radikal etkiye açık bir mevzi konumundadır. Bu radikal havadan etkilenen bir TKP'nin ise, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerinde bir rahatsızlık unsuru olacağı açıktır.

Bir başka ifadeyle l 978'de ortaya çıkan Nihat Akseymen gibi radikaller, 1973-74 "Atılım" hareketinin bir yan ürünü olarak değerlendirilebilir. Ama bu gecikmiş yan üründe hareketin başlangıç dönemindeki dinamiğini görmek, sadece anakronizmle açıklanabilir. O yıllan birer TKP militanı olarak yaşamış olan Akseymen ve Yurtsever'in yaptıkları da budur. Yurtsever, 1978'de yaşanan ve SBKP'yi ve Alman partisini rahatsız eden radikalliği 1973-74'te taşımaktadır. Söz konusu

olan, politik militanların geçmişi değerlendirirken sık sık düştükleri tipik yanlışlardan biridir. Ne var ki esas vahim olan, bağımsız birer araştırmacı konumundaki Gürel ve Özkan'ın bu analizleri hiçbir eleştiriye tabi tutmadan hemen sahiplenmeleridir.

Bu yaklaşımla Gürel ve Özkan, dar politik amaçlı ya da düpedüz kişisel kaygılarla yapılmış her değerlendirmeye geçmişi açıklayan "tarihsel belge" muamelesi yapabilirler. Oysa bir bütün olarak o dönem TKP'sinin -tabiri caizse- "büyük resmine" hâkim olmadan, bu türden politik militan analizlerinde "tarihsel belge" niteliği yakalamak nadiren olabilecek bir şeydir. Gürel ve Özkan ise, kuşkuyla yaklaşılması gereken değerlendirmeleri yazılarında temel argüman olarak kullanmaktan nedense hiç çekinmemişler.

1974 Sonrasında TKP

Bu bölümün girişinde de hatırlatıldığı üzere, derlemede, TKP'nin tüm tarihinde birçok açıdan "yegane" sayılabilecek olan bu dönemi inceleyen bağımsız bir yazı yoktur. Oysa 1974 sonrasının TKP'si, küçük bir mülteci propaganda grubunun önce dev bir siyasal harekete, ardından ülke çapında faaliyet gösteren bir siyasal örgüte dönüşümünü ifade eder. Ayrıca Türkiye solunun tarihi açısından 1974-1980 yıllarının TKP'si, işçi ve sendika hareketi içindeki örgütlenme ve etkisi ile, sadece kendi tarihinde değil, 1960

sonrası sol hareketler içinde de çok farklı bir konumdadır; o nedenle de özel olarak incelenmeye layıktır.

Solun yakın tarihinin bu son derece önemli olgusu, derlemede, TKP hakkındaki bir yazıya eklenmiş bir bölüm olarak ele alınmış. Söz konusu yazı, başlığından ve uzunluğundan da anlaşılacağı üzere ("TKP'nin Sosyalizmi - 1920-1990") bu partinin yetmiş yıllık evrimini ayrıntılı bir biçimde ele alma iddiasını taşımakta.[12] Ne var ki Y. Doğan Çetinkaya ve M. Görkem Doğan'ın birlikte kaleme aldıkları bu yazıda İ974 sonrasının TKP'sine ayrılan yer, toplamın yaklaşık yüzde yirmisidir. Sadece bu oran bile, bu dönemin parti tarihindeki müstesna yerinin yazarlar tarafından farkına varılamadığının bir kanıtı olarak görülebilir. Yazının sonlarına adeta sonradan "iliştirilmiş" gibi görünen bu bölüm, İ974 sonrasının bu önemli örgütlenmesi hakkında aceleyle yapılmış kısa bir değerlendirmeyi içermekte. Bu ilginçliğin bir ifadesi olarak, Çetinkaya ve Doğan'ın yazılarında yer alan toplam 60 dipnotun 57'si 1920-1974 dönemine, kalan üçü ise partinin 1974 sonrasındaki evrimine ilişkindir.

Yazının girişinde yazarlar 1974-İ980 dönemi TKP'sinin bu kadar az referanslı ve bu denli özet bir şekilde incelenmesinin gerekçesini şöyle açıklamaktalar: *"1973 yılından 1980 darbesine kadar geçen dönem tanıkları hâlâ hayatta olan ve tarihsel arka planıyla kendinden önceki TKP anlatısından biraz daha farklı kaygılarla kaleme alınmış, ilk dönemlere dair sağlanan detaylı anlatımdan sakınılmıştır."*[13]

Buna göre yazarlar, 1973-1980 arasındaki TKP'nin tanıkları hâlâ hayatta olduğu için, bu bölümü farklı kaygılarla ele almış ve "detaylı anlatımdan sakınmış"lar. Ama bu farklı "kaygılarını söylemedikleri için, yapılan tahminde tam bir sonuca ulaşmak mümkün değil. Niçin farklı kaygıları ve niçin detaylı anlatımı gerekli görmemişler, hâlâ bilemiyoruz.

Biraz daha ileride 1980-1990 arasındaki TKP'nin anlatılması ile ilgili söyledikleri ise, zaten karmaşık olan açıklamayı tam bir bilmeceye çevirmekte: *"5. Kongre (1983) sonrası ise esas olarak partinin yok oluşuna doğru giden bir sürecin anlatısıdır"*[14] Okuyucu, yazarların "farklı kaygılar"ını, 1973 sonrası dönemin tarihsel yakınlığı ve aktörlerin hayatta olmasıyla bağlan-tılandırmıştı. Ancak 1980 sonrasına ilişkin söylenenler,

doğal olarak böyle bu yorumu anlamsız kılıyor. Sonuçta da yazarların 1973 sonrası TKP ile ilgili olarak neden kısa ve referanssız yazdıklarım anlamak artık tamamen imkânsızlaşıyor.

Yazarların gerek bu anlaşılmaz “açıklamalar”ı gerekse bu bölümü aşırı özet ve referanssız yazmaları, sadece yazının diğer bölümleri ile büyük bir dengesizliği ifade etmekle kalmıyor, aynı zamanda okuyucunun yazılanların gerçekliği konusunda kuşkuya düşmesine de yol açıyor. Örneğin Çetinkaya ve Doğan'm, TKP'nin 1973 sonrası evrimine ilişkin olarak yaptıkları şu önemli gözlemde hangi kaynaklara dayandıklarını bilemiyoruz: *“Parti, öğrenci hareketi ve TIP’te siyaset yapmış kadroların partiye gelmesiyle yeniden hayatiyet kazandı. (.■) Türkiye'yi ve Türkiye’deki sol siyaseti daha yakından tanıyan genç kadroların partiye gelmesi 1973 atılımının temelini oluşturdu.”*[15]

Yine biraz daha ileride, TKP'nin DlSK'te 1975'ten itibaren etkisinin artması üzerine söylenenlerde de benzer bir özensizlik söz konusu. Yazarlar TKP’nin bu son derece önemli ve o ölçüde az bilinen olayını konuşurken hiçbir kaynak göstermemekle kalmıyorlar, aynı zamanda konunun tarihselliğinden de habersiz oldukları izlenimini veriyorlar. TKP'nin DlSK'teki etkisinin artması konusunda tüm söyledikleri tek bir cümleden ibarettir; bu cümlenin birinci kısmında “Ulusal Demokratik Cephe” ve “TKP’ye Özgürlük” sloganlarına sahip çıkılmasından, ikincisinde ise, diğer sol eğilimlere verilen disiplin cezalarından söz edilmektedir.[16] Oysa TKP'nin DlSK çalışması, sadece bu partinin solun en güçlü örgütlerinden biri olmasına değil, aynı zamanda onun işçi hareketi içindeki en güçlü sol örgüt olmasına da büyük katkıda bulunmuştur. Üstelik bu konu, tarihsel önemine ve üzerinde o derece çok konuşulmasına rağmen, nadiren analiz konusu edilmiştir.15 O nedenle deÇetinkaya ve Doğan’ın, partinin DlSK çalışmasındaki bu şaşırtıcı başarısının temelinde hangi dinamiklerin olduğunu anlamak yerine, bu olayı sloganlar ve disiplin cezalarıyla hikâye etmeleri gerçekten şaşkınlık verici.

Yazının sonlarına doğru, “Konya Konferansı”, “1978 Ple-numu”, 1977 sonrasında parti üye sayısının ve etkinliğinin hızla artması, Akseymen bölünmesi, “Doğu Alman KP’si ile yakın ilişkileri olan grup”un sağcı karakteri, partiye sonradan gelen kadroların yarattığı “doku uyuşmazlığı”,

Aydın Meriç'in yurtdışına çıkması sonucu "Partizan grubu"nun öne çıkışı vb. gibi olgu ve olaylar birbiri ardına hiçbir kaynak gösterilmeden anlatılmış durumda. [17] Bunları okuyan ve yazarlar hakkında bilgisi olmayan her okuyucu, onları rahatlıkla dönemin siyasal aktörleri zannedebilir.

Çetinkaya ve Doğan'ın, TKP'nin 1974 sonrasına ilişkin olarak nadiren kaynak gösterdikleri yerlerde ise, bu türden çalışmalarda bu bağlamda kesinlikle yeri olmaması gereken bir kaynakla karşı karşıya kalınıyor. Örneğin TKP'nin "1970'li yıllarla birlikte ümitlendiği" vurgulanırken, kanıt olarak Ahmet Saydam'ın Yeniçağ'da 1973 sonlarında yazdığı bir yazıdan bir bölüm aktarılmakta/[7] Ahmet Saydam burada, CHP'nin en çok oy alan parti olarak öne çıktığı 14 Ekim 1973 seçimlerinde "gün ışığına çıkan devrimci, ilerici, demokratik ve anti-emperyalist birikimin sağlanmasında (TKP'nin) tarihsel bir rol oynadığı"ndan söz etmektedir. Partiye bağlı "Bizim Radyo" yayınlarında son on beş yıldır yüzlerce, belki binlerce benzeri bulunabilecek bu Göbelsvari değerlendirme ile, TKP'nin l970'li yıllarda "ümitlenmesi" arasında nasıl bir bağlantı kurulabilmiş, anlaşılması gerçekten zor. Saydam bu yazıda, TKP Dış Büro propagandacılarının yıllardır söylediği abartılı propaganda klişelerinden birkaçını tekrarlamaktan başka bir şey yapmamakta.

Aslında Çetinkaya ve Doğan, yazılarına "Atılım" ve sonrasına ilişkin bölümü adeta teyelleyerek, 1920-1973 TKP'sini anlatan yazılarını değersizleştirmişler. Anlatım ve referanslar açısından tutarlı bir bütünlüğü olan ilk bölüm, tek bir yazı olarak pekâlâ anlamlı olabilirdi. Ama belli ki yazarlar aceleyle kaleme aldıkları bu son bölümü ekleyerek, TKP tarihinin bu en önemli dönemine hiç değinmemenin ifade edebileceği "eksiklik"ten kurtulmak istemişler. Ne var ki sonuçta tüm yaptıkları, parti tarihinin bu en az bilinen dönemine ilişkin mevcut karmaşayı biraz daha artırmak olmuş.

1970'ler TKP'si ve "Kaçırılan Devrimci Durum"

TKP'nin 1974 sonrasında tarihinde ilk kez Türkiye siyasetinde bir yeri ve rolü olan bir örgütlenme olarak öne çıkışı, bu partinin Sovyetler'le ilişkisi konusunu bir başka düzeyde gündeme getirebilir. Derlemede yer alan TKP üzerine yazısında Bülent Gökay, uzun yaşamı boyunca bu partinin Sovyetler tarafından bir "diplomatik koz" ya da "piyon" olarak

kullanıldığını iddia etmişti. [18] Bu açıdan acaba TKP'nin 1974 sonrasındaki yükselişi nasıl değerlendirilebilir? Bir başka ifadeyle bu yükseliş, Sovyetler Birliği'ne bu örgütü -Gökay'm iddia ettiği türden-bir “diplomatik koz” (ya da “piyon") olarak kullanma şansım vermiş midir ve Sovyetler bu şansı kullanmış mıdır? Ya da ne kadar kullanmıştır?

Gökay bu soruya olumlu bir cevap vermekte. Buna göre, Sovyet yönetiminin TKP üzerindeki kontrolü, *“TKP,* 1973 *atı-lımından sonra, yani tarihinde ilk defa olarak bir kitle tabanı bulduğu zamanda dahi devam et(miş) ve bir anlamda partinin ülkede yükselen devrimci duruma daha etkin bir şekilde karşılık vermesini engelleyen en temel unsur olmuş*” tur.[19]

Yazar burada “yükselen devrimci durum”la, Lenin'in ünlü *“yukarıdakilerin eskisi gibi yönetemedikleri ve aşağıdakilerin de eskisi gibi yönetilmek istemedikleri durum"* olarak tanımladığı özel bir momenti (ya da bu momente varan süreci) kastetmiş olmalı. Ancak TKP'nin bu duruma uygun bir karşılık verme konusundan önce, 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'de böylesi bir devrimci durumun ya da ona doğru giden bir sürecin olup olmadığı konusu tartışmaya değer bulunmalıdır. 1974 sonrasının Türkiye'sinde “yükselen devrimci durum", dönemin sol örgütlerinin propagandistleri tarafından bir tür “slogan” olarak sık sık gündeme getirilmiştir. Ancak söz konusu propagandistlerin bu “devrimci durum” olgusunu -sınıflar mücadelesinin eriştiği düzey ve siyasal ve sosyal krizin ulaştığı boyut gibi- klasik kriterler açısından ele almadıkları biliniyor. Bu konuda konuşurken Gökay'ın yaptığı kelime ekonomisi dikkate alındığında, onun da aynı sloganı tekrar ettiği, dolayısıyla söylediklerinin dönemin Türkiye'sinin gerçekliğiyle hiçbir ilgisinin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Öte yanda bunları söyleyen yazar, dönemin sol ve TKP gerçekliğinden de habersiz görünüyor. Bu konuda önce solun o dö-

nemdeki aşın bölünmüşlüğünün siyasal anlamını hatırlatmakta yarar var. TKP'nin, “devrimci duruma daha etkin bir karşılık verme” şansını SBKP piyonluğu yüzünden kaybettiğini söyleyen yazar, solun kırk küsur parçaya bölündüğü bir ülkede, -her ne kadar en büyük üç sol örgütlenmeden biri bile olsa- TKP'nin hangi momentlerde hangi yanlış politikalarla “devrimci duruma etkin karşılık verme” şansını kaçırdığını söylemiyor. Yine sol-içi ilişkiler açısından en sekter politikalarla özdeşleşmiş bir parti olarak

görülen TKP’nin devrimci hareketi asgari ölçülerde olsun birleştirme potansiyelinin olup olmadığım da tartışmıyor. En nihayet TKP'nin Sovyetler Birliği yüzünden tarihi bir şans kaçırdığını iddia eden yazar, bu partinin 1974 sonrasında büyük ölçüde o sözünü ettiği “Sovyetler Birliği piyonluğu” sayesinde yükseldiğinden de habersiz görünüyor.

Kısacası Gökay, TKP'nin “Sovyetler piyonluğu” hakkında verdiği tek somut örnekte bile okuyucularına TKP gerçekliği üzerine bir şeyler söyleyemiyor.

Sol derlemesinde TKP’nin Sovyetler Birliği yüzünden kaçırdığı sözde “tarihsel fırsatlar” konusunda Gürel ve Özkan da oldukça iddialı konuşmaktalar. Yazarlar, partinin 1970’lerin ikinci yarısında CHP'ye yönelik politikası üzerine konuşurken, yine “militanlar”dan ödünç aldıkları bir değerlendirmeyi aktarmaktalar: *“(TKP),* 1973 *ve* 1977 *yıllarında yapılan genel seçimlerde CHP’yi destekledi. ‘Politik iktidar fırsatının nesnel olarak sosyalizmin ve* solun önüne *geldiği' 1970’lerin ikinci yarısında TKP’nin 'berrak ve ikircimsiz bir emekçi iktidarı hedefine’ sahip olmaması nedeniyle bufırsat kaçırıldı. ”*[18]

Ancak Gürel ve Özkan, 1970’lerin ikinci yarısında “politik iktidar fırsatının nesnel olarak sosyalizmin ve solun önüne geldiği” iddiasını kanıtlamak için hiçbir çaba sarf etmiyorlar. Bu demektir ki, söz konusu “fırsat”, onlar için tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık bir gerçekliktir. Oysa solun ve sosyal hareketin 1970’lerin ikinci yansında güçlenmesi ve Türkiye tarihinde ilk kez solun damgasını taşıyan bir kitlesel muhalefetin ortaya çıkması, mutlaka bu muhalefetin o yıllarda “iktidar fırsatını nesnel olarak" yakalama durumunda olmasını gerektirmez. Solun ve sosyal hareketlerin Türkiye tarihindeki en yüksek etkinlik düzeyine ulaşması, niçin “politik iktidar fırsatının nesnel olarak sosyalizmin ve solun önüne gelmesi” demek olsun ki? Aynı şey, işçi ve diğer çalışan kesimlerin hareketlilikleri için de söylenebilir. Onlar da Türkiye tarihindeki en yüksek düzeyi temsil edebilir; ama bu durum otomatik olarak o yılların Türkiye'sinde devrimci bir iktidarın nesnel koşullarının olgunlaşması demek değildir.

1970'lerde işçi ve emekçilerin geniş kesimleri tüm umutlarım bir CHP iktidarına bağlamıştır; ve CHP'den duyulan umutsuzluğun radikal sol potansiyele yaramayacağı ise 1978'in sonlarından itibaren açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu demektir ki sözü edilen “tarihsel fırsat”, solun bütünü

için bile mevcut değildir. Bu durumda solun sadece bir unsuru olan TKP'nin SBKP kökenli stratejik yanlışları dolayısıyla iktidarı kaçırdığım söylemek, artık bir propaganda metni için bile komik kaçmakta.

Devrimci Yol

Sol derlemesinde Devrimci Yol üzerine iki yazı yer almakta. Bunlardan birincisi, bir akademisyenin (Necmi Erdoğan) yaklaşık on yıl kadar önce *Toplum* ve Bilim'de yayınlanmış "1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar" başlıklı çalışması; diğeri ise, Devrimci Yol hareketinin önde gelen figürlerinden biri olarak tanımlanabilecek eski bir militanın (Melih Pekdemir) "Devrimci Yol" başlıklı yazısı.[19]

Bubaşlık altında ele alınacak olan Pekdemir'in yazısına geçmeden önce, Erdoğan'ın metni üzerine kısa bir değerlendirme yapmakta yarar var. Erdoğan'ın yazısı, Ecevit CHP'si ve Devrimci Yol örnekleri temelinde "popülizm" kavramı üzerine bir deneme olarak anlamlı olabilir. Ama bu yazıyı, Devrimci Yol'u 1970'ler solunun bir unsuru olarak anlamaya ve anlatmaya gayret eden bir çalışma olarak kabul etmek olanaksız. Bu anlamda söz konusu denemenin, dokuz yıl sonra bu derlemede

yeniden yayınlanması, sadece editör açısından değil yazar açısından da talihsiz bir seçim olarak görülmeli.

Melih Pekdemir'in yazısı ise, Devrimci Yol üzerine özgün ve eleştirel bir çalışma olma iddiasını (ya da dileğini) dile getiren sözlerle başlıyor. Yazar okuyucuya, Devrimci Yol'un "resmi görüş"ünün ötesinde, "gayri resmi tasvir ve tahlili için" çaba sarf edeceğini haber veriyor. Doğal olarak okuyucu da bu sözlere inanmak istiyor. Söz konusu olan, on yıllarca önce sahneden çekilmiş bir siyasal hareket olduğu için, bunun pekâlâ mümkün olabileceğini düşünüyor. Aradan otuz yıla yakın bir süre geçtikten sonra Devrimci Yol'un eski bir önderi, bizlere o hareketi "resmi tarih"lerin üslup

ve yordamı dışına çıkarak niye anlatmasın ki? Ama metin okunduğunda görülüyor ki, Pekdemir yazının sadece son sekiz sayfasında “gayri resmi tasvir ve tahlil” için çaba sarf etmiş, yaklaşık yirmi beş sayfalık bölümü ise, resmi görüşün sergilenmesine ayırmış. Bundan daha da vahimi ise, o sekiz sayfalık bölümde de yazarın, “gayri resmi tasvir ve tahlil” konusunda vaat ettiklerini veremeyişidir.

Devrimci Yol’u Nasıl Anlamak ve Anlatmak Gerekir?

Pekdemir’in “Devrimci Yol” yazısı, son derece iddialı bir gözlemle başlıyor : *“Devrimci Yolcular, kimi özgün teorik görüşlerine rağmen, asıl olarak eylem halindeki görüşleriyle kendilerini yeniden üretebilmişler, bu ifade tarzı ile önce kendilerini ve sonra çevrelerini ve sonra ülkeyi ve gezegeni değiştirme amacıyla, sisteme bir meydan okuma iddiasını taşımışlardır Teori mi pratik mi ikileminden ziyade, (son bölümde ele alınacak olan) Devrimci Yol’a* özgü *bir ‘pra.xis’ (bilinçli eylem ile ifade edilen bir 'siyaset yapma tarzı'), bu varoluş halindeki* en *ayırt edici özellik olmuştur. Kendisini, dönemindeki diğer sol siyasi çevrelerden farklı kılan bu özellik, kitleselleşmesinin en önemli dinamiklerinden birini üretmiştir."*[20]

l970'ler Türkiye solunun örgüt ve hareketlerinin, deyim yerindeyse “Turhallı bir halli” olduğunu düşünen (ve böyle düşünmek için haklı nedenleri olan) bir okuyucu, doğal olarak bu değerlendirmenin ardından, olgusal kanıtlar ve bunların temelinde oluşturulmuş bir muhakeme bekliyor. Ancak bu konuda ne kanıt ne de muhakeme bulacaktır. Bu iddialı değerlendirmenin gerekçelendirilmesini bekleyen okuyucu, Devrimci Yol'un ülke ve dünya tahlilleri, devrim ve sosyalizm anlayışı vb. konulardaki görüşlerine ayrılmış onlarca sayfa ile karşılaşacaktır.

Oysa Devrimci Yol, döneminin başka pek çok sol hareketi gibi, entelektüel birikimi ile siyasal gücü ve etkinliği arasında büyük dengesizlik bulunan bir siyasal hareket olarak öne çıkar. Hatta muazzam yaygınlığı dikkate alındığında Devrimci Yol, teorik konulara verdiği sınırlı yerle diğerleri arasında özel olarak farklılık gösterir. Örneğin bu hareket, dönemin belli başlı sol örgüt ve hareketleri için neredeyse “olmazsa olmaz” kabul edilen ‘“teorik dergi” yayınına hiçbir zaman teşebbüs etmemiştir. Öte yandan o yıllarda büyüklü küçüklü pek çok hareketin -özellikle de küçüklerin- polemiğe haddinden fazla düşkün olduğu ve muhtemelen pek çoğunun

Devrimci Yol'dan daha fazla polemik metin ürettikleri düşünülürse, Pekdemir'in, Devrimci Yol'un “sıkı polemikçi” olduğu ya da “ideolojik mücadeleye çok önem verdiği” yolundaki sözlerinin fazla bir şey ifade etmeyeceği ortaya çıkar.[21] Aslında belki de bu konuda esas açıklanması gereken, “teori”ye -aşırı “dogmatik” biçimlerde de olsa- bu kadar büyük önem verilen bir sol ortamda, Devrimci Yol gibi dev bir hareketin nasıl olup da bu kadar sınırlı “teori” ile militan ve sempatizan kitlesinin teorik/entelektüel ihtiyaçlarını karşılctyabildiğidir.

Pekdemir’in sormadığı ve doğal olarak cevaplamayı düşünmediği bu soruya cevap olarak şunlar söylenebilir. Devrimci Yol, üniversite ve taşra gençliğinin siyasallaşmasının bir ifadesidir. Bu hareketin sadece genel kitlesi değil merkez kadroları da ağırlıklı olarak öğrenci gençlerden oluşur. Birkaç istisna dışında önder kadrolarının hemen hepsi devrimci harekete l 97 l sonrasında katılmışlar, bir başka ifadeyle solun 12 Mart öncesi deneylerini yaşamamışlardır. Bu koşullarda Mahir Çayan'ın son derece eklektik ama 1970'ler sol radikalizmine denk düşen teorik mirası, bu hareketin teorik dünyasını hem doldurmuş hem de sınırlamıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında, Pekdemir’in yazısında Devrimci Yol’un “temel tezleri”ne ayırdığı yer abartılıdır. Yazar bu “naftalin kokulu” görüşlerin ayrıntılı sergilenmesi ile Devrimci Yol’u anlattığını zannetmekle gerçekten yanılmaktadır.

Kuşkusuz, tarih sahnesinden çekilişinden otuz yıl sonra bu hareketin temel teorik, politik görüşlerinin bir sergilemesi gerekli olabilir. Ancak Pekdemir’in yaptığı gibi bu iş, bir “Devrimci Yol’dan Seçmeler” kitabından ya da daha da kolayı bir intemet sayfasından bazı bölümleri aktarılması şeklinde yapılırsa, bunun hiçbir anlamı olamaz. Oysa yazarın okuyucuya, Devrimci Yol dergilerinde söylenenlerin o günlerdeki anlamını, bütün bunların solun teorik evrimine katkısını ya da siyasal/pratik işlevini vb. açıklaması gerekirdi. Yine Devrimci Yol’un teorik ve politik görüşlerine ilişkin olarak yapılması gereken bir diğer önemli şey de, devrimci jargondan asla taviz vermeden son derece kuru bir üslupla ifade edilen bu görüşlerin, nasıl olup da o denli popülerleşebildiği ve on binlerce militan ve sempatizan tarafından ilgiyle okunduğunu tartışmak olabilirdik Devrimci Yol’un -yazar kadrosunu olduğu kadar okuyucularını da tanıyan- bir

önderinden gelecek bu doğrultuda bir deneme, solun pedagoji sorunları üzerine öncü bir çalışma olarak görülebilirdi.

Asılında bütün bunlardan da önemli olarak Devrimci Yol denildiğinde asıl ihtiyacı duyulan şey, bu hareketin örgüt yapısı ve örgütsel kültürü, üyeleri üzerinde egemen olan siyasal kültür, hareketin önder kadrosunun entelektüel profili, sosyolojik açıdan üye ve sempatizanlar türünden analizlerdir. lşte Pekdemir yazısının "Bugünün Diliyle Devrimci Yol" başlığını taşıyan yaklaşık sekiz sayfalık son bölümünde -pek çoğuna sadece değinerek de olsa- nihayet Devrimci Yol üzerine anlamlı şeyler söyleyebilecek bir düzleme varıyor. Pekdemir'in bu bölümde değindiği konuların gerek Devrimci Yol'un gerekse l 970'ler solunun anlaşılması açısından hayatiyeti dikkate alındığında, yazarın bundan önceki yirmi yedi sayfası adeta lüzumsuz bir "giriş" olarak algılanıyor.

Ancak bu değerlendirmelere geçmeden önce, 1970'ler solunun içinde yaşadığı iddia edilen "iç savaş atmosferi" üzerine yazılanlar konusunda birkaç şey söylemek gerekiyor.

4- Kuşkusuz bu sadece Devrimci Yol'un değil, kitlesinin büyüklüğüne bakılmaksızın 1970'ler solunun hemen tüm unsurlarının propaganda çalışmalarında kendisini gösteren bir karakteristiktir. Solun, toplumun farklı kültür ve eğitim düzeyinden insanların tümüne hitabındaki bu başarısını -sol propaganda metinlerindeki skolastik dilin şiddeti dikkate alındığında- onun pedagoji, üslup ve dil vb. konularındaki yetenekleri ile açıklamak olanaksız gözükmekte.

Hangi "İç Savaş"?

Pekdemir'in yazısına egemen olan "atmosfer" tasvmne, 1974 sonrası Türkiye solunu anlatan pek çok başka yazıda da rastlanabilir. Buna göre, 1975-1980 arasındaki Türkiye bir iç savaş yaşamıştır. O nedenle sol örgütleri, hareketleri, bunların kadrolarını, çalışma tarzlarını, mücadele biçimlerini, politik ya da örgütlenme kültürlerini hep bu olguyu göz önünde bulundurarak yargılamak gerekir. 5

Bugüne kadar, Türkiye'de 1970'li yıllarda yaşandığı iddia edilen bu iç savaşı genel bir tanım ve buna denk düşen somut olguların sergilenmesi

tarzında ortaya koyan olmamıştır. Bunun yerine genel olarak faşist saldırılar, ölümler, yaralanmalar, mahallelerde, okullarda, işyerlerinde estirilen terör havası vb. nitelemeleriyle, yaklaşık beş yıl süreyle ülkede bir iç savaş atmosferinin var olduğu hissettirilmeye çalışılmıştır. Oysa bu sözde iç savaş atmosferi arkaplanı, açıklayıcı olmak ne kelime, tersine dönemin solunun sağlıklı bir şekilde yargılanmasını önleyen bir sis perdesi işlevi görmektedir.

Belli ki Pekdemir de bu geleneğe uymuş ve yazısının hemen her önemli noktasında okuyucusuna bu savaşın varlığını hatırlatmış bulunuyor. O da okuyucusuna, “bakın bu iç savaş olgusunu unutursanız, Devrimci Yol’u anlayamazsınız” demek istiyor. Ya da bir başka deyişle ona göre, 1970'lerin Dev-Yol’u, bir iç savaş örgütlenmesidir.

5- Aslında 5o! derlemesinde bu döneme değinen bazı yazılarda, 1974 sonrası Türkiye’sinin tasvirinde iki temel abartma yapıldığı söylenebilir. Bunlardan birincisi “iç savaş", ikincisi ise aynı dönemde Türkiye’nin yaşadığı “devrimci durum"dur. (Bkz.: Gökay, *a.g.m.*, s. 347.) Ancak ilginç bir şekilde, gerçekliğe denk düştüğü taktirde pekâlâ birlikte kullanılabilecek bu iki terim, farklı siyasal eğilimlerin o dönem Türkiye'sinin analizine ilişkin birer “alameti farikası” gibidir. Devrimci durumdan söz edenler iç savaşın, iç savaştan söz edenler ise devrimci durumun pek sözünü etmezler.

Peki bir iç savaşın olmadığı bir yerde onun örgütü nasıl oluşabilir? Yoksa daha bir ülkedeki siyasal mücadelenin içeriğinin tanımlanmasını bile layıkıyla yapamayan bir gözlemci ile mi karşı karşıyayız? Bu sorulara cevap vermeden önce, Pekdemir'in söz konusu iç savaş tanım ve tasvirlerinden birkaçını hatırlatmakta yarar var:

“Devrimci Yol, bir iç savaş tespitinde de bulunmaktaydı.(...) İç savaş kavramı en geniş biçimiyle, ulusun bir kısmının bir tarafa bir kısmının diğer tarafa ordular şeklinde dizilip birbiriyle vuruştuğu bir durum olarak anlaşıldığında, elbette böyle bir şey söz *konusu değildi. Ama günde ortalama 3-5 (7-8 ayda 500’den fazla) kişinin öldüğü bir ülkede iç savaştan söz etmemek için, Devrimci Yol’a göre ‘insanın yaşanan gerçeklere sıkı sıkıya gözlerini kapaması’ gerekiyordu."* (s. 757-758) “12 *Eylül öncesinde Türkiye, Fatsa ve Maraş olarak ikiye ayrılmıştı: Bir yanda Tüm Türkiye’yi*

Fatsa yapmak isteyenler; diğer yanda tüm Türkiye'yi Maraş yapmak isteyenler vardı" (s. 767).

1975-1980 arasında Türkiye'de yaşanmış siyasal şiddetin boyutları hakkında yapılan abartılı iddialar yüzünden Türkiye'nin bu döneminin, artık toplumun geniş bir kesimi tarafından gerçekle alakasız bir şekilde algılanmakta olduğu söylenebilir. O kadar ki, bütün bu söylenenlerin bombardımanı altında o yıllan yaşayanların hafızalarında bir dönüşüm yaşanmakta ve bu insanlar, bir zamanlar şahidi, hatta aktörü oldukları olaylan bile farklı hatırlamaya başlamaktalar.

O nedenle sorun üzerinde sağlıklı düşünmek isteyenleri biraz gerçekçiliğe çağıracak birkaç belirleme yapmakta yarar var. Her şeyden önce iç savaşın, Pekdemir'in sözünü ettiği "bölünmüş bir toplumun birbiriyle vuruşması". tarzındaki o kaba tanımının ötesinde bir tanımlanması imkânsız değildir. lç savaşı, merkezi iktidarın ülke ölçüsünde kontrolünü yitirme sürecine girdiği, bununla eş zamanlı olarak farklı iktidar odaklarının ortaya çıktığı ve toplumun geniş kesimlerinin politik şiddetin öznesi ve nesnesi olduğu bir olgu olarak tanımlamak mümkündür.

Bu karakteristikler açısından bakıldığında, devrim sonrası Rusyası ya da 1930'lar ispanyası gibi çok eski örneklere gitmeden, örneğin 1970'lerden itibaren Lübnan, El Salvador ya da Kolombiya gibi ülkelerde yaşanan politik şiddeti bir iç savaş olgusu olarak görmek pekâlâ mümkün olabilir. Ne var ki 1975-1980 arasındaki Türkiye'ye baktığımızda, yukanda belirtilen bu üç karakteristiğin hiçbirinin mevcut olmadığı görülür.

Birinci olarak bu yıllarda Türkiye'de merkezi iktidarın kontrolünü yitirme süreci içinde olduğunu hiç kimse iddia edemez. Her şeyden önce ordu ve bürokraside yıkıcı nitelikte politik kutuplaşmaları tespit etmek mümkün değildir. Poliste yaşanan Pol-Der olayı oldukça sınırlı kalmış ve daha da önemlisi, 1978 CHP hükümeti sayesinde bu alanda yaşanabilecek krizin önüne geçilmiştir. Sonuç olarak bu süreçte devlet iktidarında bir çözülüşe işaret eden gelişmeler tek kelimeyle yoktur.

Aynı dönemde ülkede farklı iktidar odaklarının ortaya çıkması da söz konusu değildir. O yılların siyasal yaşamı hakkında asgari bilgi sahibi olan ve bu konuda serinkanlı değerlendirme yapabilen her gözlemci bu konuda

benzer şeyler söyleyecektir. Elbette 1970'ler Türkiyesi siyasetinde bir “sağ-sol” bölünmesi mevcuttur. Ne var ki tüm unsurları ile politik şiddetin içinde bulunan iki tarafın (MHP ve radikal veya “komünist” ya da “devrimci” solun) alternatif iktidar odakları oluşturduğunu sadece hayal gücü biraz fazla gelişmiş gözlemciler ileri sürebilir.

Üçüncü karakteristiğe, toplumun geniş kesimlerinin politik şiddetin hem öznesi hem de nesnesi olmasına gelince, bu konuda tek başına “yıllık ölü-yaralı sayısı" gibi göstergeler açıklayıcı değildir. Bu konuda esas önemli olan, politik şiddet nedeniyle toplumun geniş kesimlerinin olağan yaşamlarında gerçekleşen değişimlerin boyutu ve bunun sürekliliğidir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye gibi yaklaşık 40 milyonluk bir ülkede Pekdemir’in hesabıyla politik nedenle gerçekleşen günlük 3 ila 5 ölümün, geniş kitleleri bir iç savaş psikolojisine sokacağını düşünmek olanaksızdır. Yine bu politik şiddetin toplumun geniş kesimlerinde olağan yaşamları değiştirdiği de söylenemez. Çünkü bu dönemde olağan yaşamları değiştirecek türden kitlesel tutuklamalar, sürgün dalgalan, köy boşaltmalar, sokak çatışmaları ya da sık sık tekrarlanan sokağa çıkma yasaklan yaşanmamıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında, “1970'lerde yaşanan iç savaş" tespitlerinin, o dönemde devrimci militanların zaman zaman yaşadıkları “savaş" haleti ruhiyesini, bütün toplumun psikolojisi olarak görme yanlışından ibaret olduğu söylenebilir.

Örneğin Pekdemir okuyucusuna, 1970’ler Türkiye toplu-munun *“12 Eylül öncesinde (...) biryanda tüm Türkiye'yi Fatsa yapmak isteyenler; diğer yanda tüm Türkiye'yi Maraş yapmak isteyenler"* şeklinde bölündüğünü söylerken yaptığı tam da budur. Bu sözlerin sadece bir belagat denemesi olarak anlamı olabilir. Aslında bundan otuz yıl önce Pekdemir'in kendisinin bile Türkiye’de böylesine kapsamlı bir bölünme olduğunu düşünmesi mümkün değildi. Sadece cephe’lerden birinin bir özelliği bile onu böyle düşünmekten alıkoyardı. Çünkü en geniş anlamıyla düşünüldüğünde sol’da oy oranı yüzde 40’lara ulaşmış bir CHP vardı ve bu parti, “Türkiye'yi Fatsa yapmak isteyenler"lerle arasındaki mesafeyi açmak • için elinden geleni yapıyordu. Öte yanda CHP’nin solunda yer alanlara bakıldığında ise, bunların da hepsinin kendi “Fatsa"lan vardı; ve yine hepsi için, devletten ve faşistlerden “kurtarılmış" bölgeler, kendi dışlarındaki soldan da “kurtarılmış”tı. Sonuç olarak Pekdemir'in yukarıdaki değerlendirmesi,

kurgusal bir iç savaş deseni içine oturtulmuş bir Dev-Yol analizi için belki gereklidir. Ama bu haliyle 1970’ler Türkiye'sini anlatmıyor

Pekdemir, yazısına serpiştirdiği, *“İç savaş ortamının kargaşası”* (s. 768); *“özellikle bir iç savaş ortamında”* (s. 769); *“iç savaş derinleştikçe”* (s. 770), *“1978 sonrasında derinleşen iç savaş ortamında”* (s. 772), “soluksuz *sürüp giden bir iç* savaş *ortamında soluklanmak için durmak da pratik olarak hiç mümkün değildi”* (s. 773), *“iç savaş atmosferinde yaşanıyor oluşu”* (s. 774), *“gündelik hayat ise, zaten savaşın kendisiydi” (s. 774)* gibi vurgulamalarla okuyucuya, sadece gerçekdışı bir l 970'ler Türkiyesi değil, aynı zamanda gerçekdışı bir Devrimci Yol da sunmuş oluyor. [22]

Bu ve benzeri değerlendirmeler olsa olsa, örneğin “i970’le-rin kurbanları” için düzenlenmiş bir anma toplantısında söylendiğinde anlayışla karşılanabilir. Aynı şeylerin *Modern Türkiye’de* Siyasi *Düşünce* dizisinde ne aradığını sormak, her dikkatli okuyucunun hakkı olmalı.

1

Bu konuda bkz.: *Aydınlık,* Sayı: 55, Ekim 1975, s. 4.

2

Perinçek'in iletişim Yayınlarının 1988 yılında yayınladığı Sosyalizm *ve Toplumsal Mücadeleler Ansihlopedisi'nin* 7. cildinde katkıcı yazar olarak yer alması bu gelişmenin bir göstergesidir. (Bkz.: *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler....,* Cilt: 7, s. 2İ86-2İ87). Oysa 12 Eylül öncesinde sol ortam için böyle bir şey düşünülemez bile. Tabii aynı durum, İ990'ların ikinci yarısında (belki daha önce) yine “düşünülemez" olacaktır.

3

Bu alanda en kapsamlı çalışmalardan biri olarak bkz.: jorge G. Casta-neda, *Utopia Unarmed - The Latin American Left After the Cold War,* Vintage Books, NY, 1993.

4

Örnegin Kürkçü’ye göre *"15-16 Haziran işçi başkaldırısına öngelen ve onıı izleyen bir yıl pek çok kesim için ortak bir kırılma momenti doğurdu. işçi mücadelesinin olağan* gelişme *kanallarından yürümesinin artık mümkün olmadığı fikri giderek yaygınlaştı.”* (“Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi", *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce,* Cilt: 8, *Sol,* s. 494-509.)

5

Aydın Çubukçu, “TDKP-Halkın Kurtuluşu : Gerilladan Partiye", s. 724736.

6

Seyfi Öngider, “Kurtuluş: ‘Öncü Savaşı’ndan Sosyalist Demokrasiye”, s. 952-960.

7

İ- Bkz.: “TKP Merkez Komitesi Bildirisi - 25.İİ.İ964", *1963-1965* TKP *Belgelerinde İşçi ve Demokrasi Hareketi ve* TIP, Erden Akbulut (der.), TÜSTAV Yayınlan, lstanbul, 2003, s. İ52-İ55.

8

Burak Gürel - Fulya Özkan, “lsmail Bilen (Laz lsmail)”, 2 no’lu dipnot, s. 307. Gürel ve Özkan bu değerlendirmeyi 1970’li yıllarda TKP üyeliği yapmış Merih Akseymen Kudsal’dan aldıklarını belirtiyorlar. (Bu konuda bkz.: Nihat Akseymen (R. Yürükoğlu), *Innak Gibi Mektuplar 1974-1976,* TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 44).

9

Gürel - Özkan, *a.g.m.,* s. 302-303.

10

Gürel - Özkan, *a.g.m.,* s. 302.

11

Bu konuda bkz.: Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*, İmge Yayınları 2005, s. 151-153; Nihat Akseymen (R. Yürükoğlu), *Innak Gibi Mektuplar 1974-1976*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 45-46.

12

Y. Doğan Çetinkaya - M. Görkem Doğan, "TKP'nin Sosyalizmi (19201990)", Sol, s. 275-338.

13

Çetinkaya - Doğan, *a.g.m.*, s. 275.

14

a.g.y.

15

Çetinkaya - Doğan, *a.g.m.*, s. 328.

16

Çetinkaya - Doğan, *a.g.m.*, s. 331.

17

Çetinkaya - Doğan, *a.g.m.*, s. 331-332.

18

Gürel - Özkan, *a.g.m.*, s. 305. Yazarlar bu alıntıyı şu kitaptan almış bulunmaktalar: Mustafa Salihoğlu, Y. Bagirov, Deniz Özgür, Hülya Kortun, *Yol-daşlarm Ateşle imtihanı - 1920'den Günümüze TKP*, Ürün Yayınları, İstanbul, 2004, s. 33.

19

Necmi Erdoğan, “1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”, s. 262-274; Melih Pekdemir, “Devrimci Yol", s. 743-789.

20

Pekdemir, a.g.m, s. 744.

21

Pekdemir, *a.g.m., s.* 748.

22

12 Eylül öncesi iç savaş olgusu, *Sol* derlemesinde sadece Pekdemir'in yazısında geçen bir belirleme değil. Ertuğrul Kürkçü de yazısında, *“1974-1980 arasında (...) yakın çevresiyle birlikte en az 50 bin insanın silahlı mücadelede mo-bilize edildiği*”nden söz etmekte.(s. 508) Burada Kürkçü, silahın siyasal mücadelede son derece sınırlı bir yer tutması durumu ile, silahlı siyasal mücadele arasında bir ayınm yapmayarak konu üzerinde kafa karışıklığı yaratmakta. Sol siyasetle ilgilenen ve bu ayınmı bilen herkes, Kürkçü’nün bu oldukça abartılı “silahlı mücadele için mobilize edilmiş 50 bin kişi" ifadesini okuyunca, doğal olarak “50 bin kişilik askeri bir güç" hayal edecektir. Oysa 1980 öncesi Türkiye'de öz savunma anlamında silahlı eylem ve onunla ilgili örgütsel faaliyet, solcu militanların son derece küçük bir azınlığının işiydi; ve bu iş -kendisini örgütün “silahşör”ü zanneden marjinal tipler hariç tutulursa- o azınlık kesim için bile siyasal çalışmaya verilen zamanın çok küçük bir kısmını kapsıyordu. O anlamda Kürkçü'nün “50.000" sayısı “silahlı mücadelede mobilize edilen" kişileri değil (ki bu zaten kesinlikle mümkün değildir), olsa olsa, bir solcu militan olarak kendisini -her türlü paranoyadan ve abartmadan uzak bir şekilde- silahlı saldırı tehlikesi içinde hisseden kişi sayısını ifade edebilir.

Devrimci Yol Ne idi ?

“Bugünün Diliyle Devrimci Yol" başlıklı bölümde Pekdemir, Devrimci Yol'da bir “alt-kültür"ün oluştuğu, bunun “bir nevi aşiret kültürü"ne benzetilebileceğini ve bu özelliğin dönemin tüm sel örgütlenme ve çevreleri için geçerli olduğunu hatırlatıyor. Bu ilginç değerlendirmeyi somutlamak içinse şunları ekliyor: *“O dönemde yaşayanlar, hiç tanımasalar bile C:karşılaştıkları bir başka solcunun oturuşundan, kalkışından ve siyasi konular dışında konuşurken dahi kullandığı kelimelerden, yaptığı esprilerden, dinlediği müzikten hangi 'siyasi örgüt’e ait olduğunu kolayca kestirebilirdi.”*

Pekdemir'in burada yaptığı abartma son derece şaşırtıcı. Yukarıda söylenen ortak davranış biçimlerinden sadece bir tanesi -ve tabii oldukça sınırlı ölçülerde- gerçeklik payı taşıyabilir. O da, esas olarak hareketin yayın organları (dergi, kitap, broşür vb.) tarafından ortak kılınan bazı “kelimeler"le ilgili olanıdır. Ondan daha ötede, Pekdemir’in sözünü ettiği tarzda her örgütlenmeye ilişkin “oturup kalkmaya", “esprilere", “müziğe" kadar pek çok şeyi kapsayabilecek her bir örgüte ait bir “alt-kültür"den söz etmek, konuyu gerçekten karikatü-rize etmek anlamına gelir. ilginç bir şekilde Pekdemir de hiç beklenmeyen bir şekilde bu noktada biraz daha ileri gidiyor ve 12 Eylül'den sonra hâlâ varlığını sürdüren Devrimci Yol’cu tipolojisine örnek olarak aklına sadece, “Dev Yol’cu gibi müteahhitlik yapma" örneği geliyor.

Bunları söylerken Pekdemir’in aklında muhtemelen, tarihleri onyıllarla ifade edilebilecek kitlesel komünist partilerinde oluşan alt kültür elemanları olmalı. Ne var ki -dönemin tüm sol örgütlerinde olduğu gibi- Devrimci Yol örneğinde de söz

konusu olan, sadece birkaç yıllık bir siyasal harekettir. Bu kadar genç bir hareket hangi medium'larla ve ne kadar sürede bu türden bir alt kültürü yaratabilirdi? Biraz düşünülürse ne o medium’ların ne de yeterli sürenin var olmadığı rahatlıkla fark edilebilir. Kısacası, onlarca yıllık tarihleri olan komünist partilerinde görülebilecek bir “alt-kültür" olgusunu özel olarak 1975 sonrası Türkiye solunun birkaç yıllık bir örgütlenmesine taşımak oldukça yanıltıcı. Eğer Devrimci Yol, diyelim on beş yıl siyasal mücadele

deneyine sahip ve içinde artık farklı devrimci kuşakların oluşmakta olduğu, en yaşlı kuşağın gençlerin siyasal eğitiminde belirleyici bir rolü olduğu köklü bir örgütlenme olsa idi, o zaman ona özgü alt-kültür özelliklerinden söz edilebilirdi. Ne var ki tartıştığımız, 1975 yılında Ankara'da kurulan küçük bir devrimci gençlik örgütlenmesinin iki yıl içinde on binlerce militan ve sempatizanı kapsayan bir siyasal harekete dönüşmesidir.

Aslında 1980 öncesinde sol ya da devrimci örgütlerde Pekdemir'in sözünü ettiği türden bu hareketlerin her biri için farklı bir "alt-kültür"den çok, olsa olsa, bütün sol hareketlerin belli kesimlerinde ortak olan bazı "alt-kültür" özelliklerinden söz edilebilir: Örneğin öğrenme yordamı, öğrendiklerini aktarma, tartışma, dövüşme, boş zamanı değerlendirme, kadın-erkek ilişkileri, ebeveynlerle ilişki vb. alanlarda yakalanabilecek ortaklıklar gibi (ki bunlara, belki "oturma ya da kalkma" değil ama belli müzik zevkleri de dahil edilebilir). Bir başka ifadeyle -biraz terimsel zorlama da olsa- bu türden "alt-kül-tür" özelliklerini, sol örgüt ve hareketlerin kendi "alameti farikaları" olarak değil, tersine tüm solun belli kesimlerinin kültürel karakteristikleri olarak görmek gerekir. O anlamda bu "alt-kültürel" karakteristiklerin, örgüt ya da hareketi birleştiren değil, tersine bölen bir içerik taşıdığı söylenebilir. Çünkü bunlar, sınıfsal köken, eğitim düzeyi, yaşanan toplumsal mekân ve çevre vb. ile bağlantılıdır; o nedenle de sadece belirli bir örgütün değil, hemen tüm örgütlerin belirli militan ve sempatizan kesimlerinde görülmesi son deı:ece doğaldır.

O anlamda o yıllarda "alt-kültür" özellikleri açısından birbirlerine hiç de benzemeyen Dev-Yolcuların tahmin edilenden çok daha fazla olduğu söylenebilir. ODTÜ öğrencisi bir Devrimci Yolcu militan ile, 18 yaşında işsiz Alibeyköy'lü Devrimci Yolcu arasında bir alt-kültür ortaklığı aramaya kalkışmak, bu konularda yararlanılması gereken tüm sosyolojik normları yok saymak anlamına gelir.

O yüzden 1970'li yıllarda -ideolojik söylemi bir kenara bırakıldığı taktirde- pekâlâ aynı hareketten oldukları düşünülebilecek Dev-Yolcu, TKP'li ya da Kurtuluşçu militanlarla karşılaşmak hiç de zor değildi. ITÜ'de (ya da ODTÜ'de) okuyan bir Kurtuluşçu ile aynı okuldan bir TKP'li öğrenci arasında "devrimci tip" anlamında büyük farklılıklar olduğunu söylemek güçtür. Aynı şekilde Devrimci Yol'un büyük şehir varoşlarındaki militanları

ile Halkın Kurtuluşu'nun aynı yörelerden militanları arasında bu açıdan büyük benzerlikler mevcuttu.

Dönemin farklı örgüt ve hareketlerden militan ve sempatizanlarının ortak “alt-kültürel” özellikleri konusunda son olarak bir diğer olgudan da söz edilmeli. Burada söz konusu olan, öznesi hepsi için farklı, ama tümü aynı kültürel kodlara göre şekillenmiş bir “aidiyet duygusu”dur. Her durumda politik bilinç ya da siyasal tecrübe ile bağlantılı olması gerekmeyen bu duygunun oluşması için yıllar değil, bazen aylar ya da sadece haftalar bile yeterli olabilir. Dönemin devrimci örgüt ya da hareketlerine katılmak, üzerine hiç söz edilmese ya da ortada bunu anlatan yazılı bir belge olmasa da, üyenin gruba karşı gönüllü bir bağlılık taahhüdü içine girmesi anlamına gelir. Bundan sonra o grubu temsil eden devrimci örgüt, hareket ya da çevre, militanın hayatının merkezinde yer almak durumundadır. Devrimci örgütlere yönelik bu aidiyet duygusunun -aşiret kültürüne değilse de- bazı açılardan fanatik kulüp taraftarlığına benzediği de unutulmamalı. Her ikisinde de aynı heyecan, aynı rekabet duygusu, aynı irrasyonel yüceleştirme ve aynı üstünlük duygusu kendisini gösterir. Bu karakteristiklerin, şu ya da bu örgüt militanlarının değil, 1970'ler solcusunun (ya da devrimcisinin) ortak özellikleri olduğu unutulmamalı.

Devrimci Yol’da Demokrasi Kültürü

Pekdemir Devrimci Yol'un örgütsel ve ideolojik birliğini nasıl sağladığı üzerine konuşurken Devrimci Yol önderlerinin, 12 Mart dönemindeki bölünmeyi, THKP-C yenilgisinin çok önemli bir nedeni olarak gördüklerini söylemekte. Bu tespit, Devrimci Yolcular üzerinde -Pekdemir'i n ifadesiyle- “psiko-politik” etki yapmış, bu da “biz bölünmeyelim saplantısına dönüşmüş"tür.[8] Pekdemir bunun ardından üstü örtülü biçimde, bu haleti ruhiyenin “iç tartışmaların kısırlığı" ya da “istihdam politikası” (Türkçesi: “tepedeki şefler tarafından atama" geleneği) gibi sorunlara yansıdığını itiraf etmekte.

Pekdemir burada, Devrimci Yol'daki özgür tartışma eksikliğini, yukarıdan aşağıya örgütlenmesindeki anti-demokratik karakteri, şeflerin değişmezliğini “bölünmeme kaygısı” ile açıklayarak, gerçek “olumsuz” nedenleri gizlemeye çalışıyor gibi görünmekte. Ancak bu gizlemede pek başarılı olamadığı gibi, olgulara ilişkin yanlış şeyler de söylüyor. Örneğin

yazara göre, *“başka örgütlenmelerde sık sık yaşanan bölünmeler, Devrimci Yol saflarında sadece bir kere meydana gelmiş"tir.*

Oysa “sık sık bölünme"ler, 1974 sonrası sol hareketlerin tümünde gerçekleşen bir olay değildir. Bir bakıma şu gözlemin, örgüt sosyolojisinin bir kuralı olduğu bile söylenebilir: Bir örgütlenme ne kadar büyükse, bölünme sıklığı o kadar azalır. Bunun nedeni çok karmaşık değildir. Örgüt ya da hareket büyüdükçe, onun temsil ettiği kazanımlar ve çıkarlar da büyür. Bu koşullarda bölünmeyi kışkırtmak, söz konusu kazanım ve çıkarlara belli bir darbe vuracağı için büyük siyasal sorumluluklar almayı gerektirir; bu da hareket önderlerini bu alanda ihtiyata sevk eder. Küçük örgütlenmelerde ise tam tersi bir durum vardır. Mevcut örgüt, ciddi kazanım ve çıkarları temsil etmez. Bu durumda kişisel faktörlerin ön plana çıkma, hatta bazen belirleyici olma şansı doğar. Ayrıca bu küçük örgütlenmeler için bölünme mutlaka büyük gerileme anlamına gelmez.

Bunu 197 4 sonrası Türkiye solunda gözlemek olanaklıdır. Bu dönemde Türkiye Komünist Partisi, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş -ve tabii ki Devrimci Yol- gibi örgüt ve hareketlerin, hiç de öyle Pekdemir’in iddia ettiği gibi “sık sık bölünme” yaşamadıkları kolaylıkla gözlenebilir. Hatta aynı dönemde TIP, TlKP gibi, örgüt önderlerinin üye ve sempatizanların gözünde bir çeşit “tarihsel otorite”yi temsil ettiği örgütlerin de benzer bir konumda oldukları söylenebilir.

Örneğin TKP sadece 1979 ortalarında -o da bölünme değil- çok önemli olmayan bir kopma yaşamıştır. Halkın Kurtuluşu, bu dönemdeki en büyük bölünmesini 1977 yılında yaşayacaktır. Kurtuluş ise, 12 Eylül 1980’e kadar bölünme yaşamayan nadir örgütlenmelerden birisidir. Devrimci Yol’a gelince, büyük örgütlenmeler arasında bu açıdan sicili hiç de parlak değildir. Bu hareketten 1976 yılında Kurtuluş, 1977’de ise Dev-Sol kopacaktır. Görüldüğü gibi Devrimci Yol’un diğer örgütlere göre daha az bölünme yaşadığı tamamen bir kurgudan ibarettir.

Pekdemir, Devrimci Yol’un “faşist işgallerden kurtarılan” bölgelerde oluşturduğu demokratik yönetimler konusunda da ilginç değerlendirmeler yapmakta: *“Mahalleleri faşist işgallerden kurtaran Devrimci Yolcular, burada 'örgüt hâkimiyeti’ kurmak yerine, direniş komitelerini iktidar organlannın nüveleri olarak örgütlemişti. Fatsa ise zaten biliniyor:’"**

Bu haddinden fazla kısa ve güzel hikaye, acaba o günlerin gerçekliğine ne kadar denk düşüyor? l 970'ler Türkiyesinde bir sol hareket, bir mahallede, okulda, işyerinde faşistlerin hâkimiyetini kıracak ve ondan sonra burada, farklı siyasal örgüt ve hareketlerin özgürce faaliyet gösterecekleri demokratik bir atmosfer yaratacak. Pekdemir, Devrimci Yolcu olsun, Kurtu-luşçu olsun, Halkın Kurtuluşçusu ya da iGD'li (TKP'li) olsun, l 970'ler solcularının benzer durumlardaki yönelişlerini, başka sol örgütlerle rekabetin değil, demokrasi kaygılarının belirlediğine gerçekten inanılmasını mı bekliyor? Kendisinin buna ne kadar inandığı ayn sorun; ama bu konuda ikna edici olmak için fazla bir çabaya gerek duymadığı da açık. Okuyucuya sadece, tek cümlelik bir manzara çizmekle yetiniyor; ve ardından "Fatsa zaten biliniyor" diye ekleyerek, bu görüşlerden kuşkulanması durumunda okuyucunun "cahil" yerine konulabileceği uyarısında bulunuyor.

Oysa birikimi ne olursa olsun Pekdemir'in bu yazısının hiçbir muhtemel okuyucusu, "direniş komiteleri" üzerine olsun "Fatsa" üzerine olsun, son otuz yıl içinde hâlâ ajitasyon ve propagandadan uzak, gerçek kaygısı ile yazılmış herhangi bir eleştirel metin okumadı. [1] Bu yokluğun nedenini Fatsa'da mı yoksa Türkiye solcularının yazma özürlerinde mi aramak gerekir? Bu eksiklikler ortada iken, demokrasi kültürsüzlüğü apaçık bir l 970'ler solunun parçası olan Devrimci Yol'un demokratik iktidar organları deneyi üzerine yazılan bu tumturaklı cümleler, artık "resmi tarih"in ötesinde, sadece basit propagandaya denk düşmekte.

Pekdemir'e göre *"bu siyaset yapma tarzı", "Devrimci Yol'un kitleselleşmesindeki en büyük dinamik'tir.* [2] Cümle güzel, ancak iki önemli sorunu var. Birincisi, eğer bu Devrimci Yol'a özgü siyaset tarzı, onun kitleselleşmesindeki en büyük dinamik ise, dönemin TKP, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş gibi diğer büyük örgütlenmelerinin kitleselleşmesinde ya başka dinamikler aramak gerekecek ya da onların da Devrimci Yol gibi olumlu bir "siyaset yapma tarzı"na sahip olduklarını düşünmemiz gerekecek. Diyelim ki, Devrimci Yol dışındaki "anti-demokratik sol"un kitleselleşme için Devrimci Yol'unkinden bambaşka dinamikler söz konusu ve şu anda konumuz onlar değil. Ne var ki Pekdemir Devrimci Yol'un demokrasi anlayışına ilişkin abartısını, "direniş komiteleri"nin oluşturulmasına sinmiş demokratlığı açıklarken de görebiliyoruz. Yazara göre Devrimci Yol, *"kurgusu itibariyle geleneksel sol ve komünist*

örgütlerden epey farklı olarak (...) hiç olmazsa başlangıç aşamasında ‘bürokrasi şeytanı’ ile arasına mesafe koymayı becerebilmişti.”[3]

Pekdemir burada adeta “bürokrasi şeytanı” sözcüklerinin çağrıştırdığı olumsuz izlenimler aracılığıyla bir “analiz” yapma çabasında. Bu analizin temelinde ise, “bürokrasinin yokluğu”ndan otomatik olarak demokrasi çıkacağı varsayımı yatmakta. Oysa kimi gerilla birliklerinde, suç örgütlerinde ya da mahalle çetelerinde de bürokrasinin izi yoktur; ama bunlarda demokrasi olduğunu -hele bu sayede demokrasi olduğunu- iddia etmek mümkün değildir? Yine dünyada, “geleneksel sol ve komünist örgütlerden epey farklı” nice sol ya da milliyetçi örgütlenme vardır ki, hiçbirisi kolay kolay demokrasi havarisi olarak görülemez.

Yazarın bütün bunları pek düşünmediği, “bürokrasi yokluğu”ndan ne anladığı konusunda verdiği örneklerden de çıkıyor. Örneğin “Dev-Genç'in bir genel merkez binası” yoktur; ve “bunun yerine SBF’nin bahçesi kullanılmaktadır”. Oysa bu özellik, Halkın Kurtuluşu ya da Kurtuluş gibi dergilerin gösterişsiz bürolarında ya da muhtemelen hiçbir “bürokrat”ın girmeye tenezzül etmeyeceği IGD lokallerinde de pekâlâ tespit edilebilir. Görüldüğü gibi bütün bu söylenenlerden, diğerlerinden farklı olarak Devrimci Yol’u “kitlelerin bağrında” geliştiren koşulların neler olduğunu anlamak hâlâ mümkün olamıyor.

Aslında “bürokrasi” sözcüğünün çağrıştırdıklarında adeta sihirli bir güç gören Pekdemir’in dikkatten kaçırdığı önemli bir nokta var. O da, bir toplumsal örgütlenme biçimi, kültürü ve bir zümre olarak bürokrasinin bir anda ortaya çıkan bir olgu olmadığı. Bürokrasinin doğması için önce bir yapı gerekir; sonra bu yapının maddi ve manevi çıkarları sağlayacak bir zenginlik ve iktidarı temsil etmesi gerekir; bunun ardından da, bu zenginlik ve iktidara el koyacak bir zümrenin oluşması için bir sürecin yaşanması gerekir. Bu sürecin yaşandığı örgütlenmeler de zaten bilinmektedir: Sendikalar, partiler, yerel yönetimler, büyük ve köklü dernekler vb.

1970’ler Türkiye soluna bakıldığında ise, örneğin TKP’nin -sendikalarla ve ülke dışındaki merkezle ilişkili dar kadrosu dışında- geniş üye ve sempatizan kadrolarının bürokratik bir örgütlenme geleneği içinde olduğunu iddia etmek imkânsızdır. ODTÜ’de Dev-Genç içinde örgütlenen Devrimci Yol’cularla, ITÜ’de lGD’yi oluşturan genç TKP’liler arasında

bürokratik örgütlenme geleneğine uzaklık açısından herhangi bir fark olması mümkün- değildir. Kuşkusuz süreç devam etseydi ve IGD, diyelim on yıllık bir TKP gençlik örgütü olarak varlığını sürdürseydi, belki çok farklı bir örgütlenme kültürü olan bir *IGD* ile karşılaşabilirdik. Ama zaten o zaman da muhtemelen karşısında kendisine benzer bir Dev-Genç olacaktı.[4]

Yine köylü gençliğin siyasete yönelen kesimleri için önemli bir çekim merkezi olmuş Halkın Kurtuluşu ya da TKP-M[nin kırsal bölgelerde oluşturduğu örgütlenmelerde de bürokrasinin varlığından söz etmek imkânsızdır. Onlarda da tıpkı şehirli Devrimci Yolcuların "direniş komiteleri"nde olana benzer bir şekilde yetki ve karan "yerel halka verme" çabası vardır. Peki bu deneylerde demokrasinin yeri ne ölçüde direniş kornitele-rindekinden farklıdır?

Aslında 1970'lerin ikinci yansında solun üniversitelerde, varoşlarda, köylerde oluşturduğu yapılanmalarda demokrasi belki de sadece, sıradan insanların siyasete girmelerine yardımcı olunması anlamında mevcuttu. insanı "yurttaş" yapan, onu siyasetin öznesi yapan bu çaba elbette ki son derece güçlü bir demokratik potansiyeli ifade etmekteyd i. Ama buradan çıkıp, konu siyasal rakiplerle ve daha da önemlisi rakip sol hareketlerle ilişkiye, onların propaganda ve örgütlenme özgürlüğüne gelindiğinde, demokrasinin de sınırlarına varılmaktaydı. Bu konuda Devrimci Yol'Ia TKP, Kurtuluş ile Halkın Kurtuluşu ya da küçüklü büyüklü diğer sol örgüt ve çevreler arasında temelli bir farklılık mevcut değildi. Gerçeklik bu iken, Devrimci Yol örgütlenmesinde özel olarak var olan bir demokrasi kültürü üzerine Pekdemir'in söyledikleri, sadece propaganda ihtiyacı ya da hafıza noksanlığı ile açıklanabilir.

Devrimci Yol: Siyasal Örgüt, Siyasal Hareket, Siyasal Sekt?

Devrimci Yol hareketinin genel sosyoloji, siyaset bilimi ve marksizm açısından nasıl bir örgütlenmeye tekabül ettiği konusu, Pekdemir'in yazısının son iki sayfasında son derece ürkek bir dille formüle edilen bir dizi dağınık betimleme olarak yer almakta. Yazarın bu konuda basbayağı ‘‘otosansürlü" denilebilecek bir dille konuştuğu söylenebilir. Aslında yazı içinde "Nasıl Bir Parti/Örgüt" başlığı altında nispeten uzun bir bölüm mevcuttur.[14] Ancak bu bölümde yazılanlardan Devrimci Yol'un nasıl bir

örgüt olduğunu anlamak mümkün değildir. Burada söylenenler, Devrimci Yol'un ne olduğu ile değil, tersine önderlerinin o sıralarda kendilerini ve hareketi nasıl gördükleri ya da görmek istedikleriyle ilgilidir ki, sorun bu şekliyle hem fazla önemli değil hem de konumuz dışında bulunmakta. O nedenle Devrimci Yol örgütlenmesini, o son iki sayfada söylenenlerden yola çıkarak tartışmak durumundayız.

Söz konusu olan, muhtemelen yüzlerce "profesyonel"i, binlerce -kendisini üye zanneden- militanı, on binlerce sempatizanı/taraftarı bulunan bir siyasal hareket olduğuna göre, bu yapılanmanın nasıl bir örgütlenme şemasına tekabül ettiği -en azından otuz yıl sonra- üzerinde konuşulmaya değer bir konu olmalı. Devrimci Yol'a egemen olan bu örgütlenme kültürünün

1980 sonrası sola hangi olumluluklar ya da olumsuzluklar aktardığının cevabı herhalde ancak buralarda bulunabilir.

Pekdemir'in yazısının son iki sayfasında yaptığı değinmeler ise, neredeyse sadece Devrimci Yol'un Türkiye solu içinde örgütlenme kültürü ve siyasal kültür açısından yeganeliğini vurgulamaktan ibaret. Kuşkusuz Devrimci Yol pekâlâ bu alanda özgün yanlan bulunan bir hareket olabilir. Ne var ki söz konusu otosansürlü konuşma tarzı ile bunları vurgulamak mümkün olmuyor; o nedenle de okuyucu için bu özgünlükler üzerine yazılanların bir kez daha "deşifre edilmesi" görevi ortaya çıkıyor.

Pekdemir'in formülasyonuyla *"Devrimci Yol örgütlenmesinin en gelişkin düzeyine ulaştığı, yani bir nevi 'çelik çekirdek' örgütlenmeye yaklaşıldığı noktada dahi, ilişkiler zinciri dış halkalara doğru genişledikçe, kimin kadro, kimin kitle olduğunun belirsizleştiği mevcut tablo hâlâ bozulmamıştı. Devrimci Yol hiçbir zaman 'üye' kaydeden bir örgüt olmamıştı. "* '5

Burada ünlü Orwelian eşitlikten söz edildiğini hissetmemek mümkün değil. Bir diğer ifadeyle, Devrimci Yol üyelerinden "bazıları diğerlerine göre biraz daha eşittir." Pekdemir'e göre, "kimin kadro kimin kitle olduğunun belirsizleştiği" bir büyük tablo vardır. Sözü edilen tabloda birkaç düzine ya da birkaç yüz kişi değil, on binler yer alır. Ama işte bu on binler içinde bazıları "kitle" değildir; ve büyük kitle içinde muhtemelen çok sayıda kişi, öyle olmadıkları halde kendilerini "kadro" zannetmektedir. Gerçek "kadro"ya (ya da "çelik çekirdek"e) gelince, bu önderliğin nasıl

şekillendiği, bu merkezin çalışma ilkeleri (yenilenme / "kooptasyon" / denetlenme vs.), "orta" düzeyde başka kadroların örgütlenme mekanizmasına "tayin" usulleri, bunların uygulanması sırasında "yukarıda" ve "aşağıda" karşılaşılan güçlükler vb. bütün bunlar konusunda hiçbir fikrimiz yok ve Pekdemir de yeri geldiği halde bizleri bu konuda aydınlatmıyor. Belli ki bunlar otuz yıl sonra bile bilinmesine gerek olmayan hakikatler.

Oysa Devrimci Yol yapılanmasının bu "en gelişkin düze-yi"nin, geniş militan/sempatizan kitlesi ile ilişkisini belirleyen -yazılı olmayan (belki de yazılı)- ilkeler, kurallar, kodlar, yordamlar, uygulamalar vs., bu hareketin anlaşılmasını sağlayacak son derece önemli olgular. Her şey bir yana, en azından solun diğer örgütlenmelerinden farklı olduğu iddia edilen kitleselleşmesinin anahtarı olan o "siyaset tarzı", ancak bu türlü veriler dikkate alınarak anlaşılabilir ve yargılanabilir.

Ne yazık ki Pekdemir'in yazısında bu türden açıklıklara yer yok. Yazar onun yerine, "Devrimci Yol çevresinin 'doğal önder' olarak gördüğü kişilerden oluşan 'merkezi örgütlenmesi"nden, "sosyologların 'doğal iktidar' dediği bir yapılanma"dan, "kuralları (tüzüğü, kongresi vb.) olmayan insan ilişkilerinin 'doğal otoritesi"'nden söz etmeyi yeğliyor.[16] Hangi sosyologların militan ve sempatizan sayısı on binlerle ifade edilen devrimci hareketlerin "doğal iktidar"lı yapılanmalarını analiz ettiği bilinmiyor. Ayrıca Pekdemir'in bu yazdıklarından, insan ilişkilerinin "doğal otoritesi"nin bu kadar geniş bir toplulukta ortaya çıkardığı özgünlüklerin nasıl bir şey olabileceği de anlaşılamıyor. Bunların bir bilanço anlamında hangi olumluluk ve olumsuzluklar taşıdığı da öğrenilemiyor. Sonuçta görülüyor ki, tıpkı bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da Devrimci Yol'un mitlerin, efsanelerin ya da dedikoduların konusu olarak kalması isteniyor.

Aslında Devrimci Yol, Pekdemir'in bu karma karışık yorumları bir kenara bırakıldığı taktirde belki de daha iyi anlaşılabilir. Gerçekten de 1970'ler solunun bir parçası olarak düşünüldüğünde bu hareketin, solun diğer unsurlarından farklı olarak örgütsel biçimler ve kültür açısından dikkat çeken bir özgünlük taşımadığı görülebilir. iddia edilen "özgünlükler",

sadece dönemin önde gelen diğer siyasal hareketlerinde değil, TKP gibi partilerde bile gözlenebilir/[7]

Örgütsel ilişkiler ve örgütsel kültür açısından Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu ve Kurtuluş gibi büyük siyasi hareketlerde ilk dikkat çeken özellik, bu yapılanmalarda bir örgütsel hukukun (tüzüğün) olmayışıdır. Bir başka ifadeyle tüm yaşamı boyunca Devrimci Yol hareketi, üyelerini katıldıkları kolektif çabanın "eşit özneleri" haline getirecek en temel koşuldan, ortak bir örgütsel hukuktan yoksun olmuştur. Devrimci Yol'un kitlesi fiilen, "kendi kendini atamış" bir "otorite" tarafından hiçbir yazılı sorumluluk ve hesap verme kuralı olmadan yönetilir. Örgütsel demokrasinin "seçim", "yöneticilerden hesap sorma", "seçenlere hesap verme", "kongre", vb. gibi en basit unsurları, Devrimci Yol gerçekliğinde yoktur.

Ama söz konusu olan dev bir siyasal hareket olduğu için, bu koşullarda ortak çalışmayı, otoritarizmle kendiliğindenci-liğin ilginç çekişmesi belirler. Hareketin kitlesi (taban), ken-diliğindenciliği geliştirirken, merkez (önderlik) otoritarizmi dayatır. Kendiliğindencilik ve bu anlamda tabandaki militanların özgür iradelerinin değer kazanması, yeni örgütlenme alanlarının keşfedilmesi, eylem biçimlerinin tespiti, yeni militanların kazanılması, onların siyasal eğitimi gibi konularda sık sık inisiyatif ve dinamizm anlamına gelir. Ne var ki yönetim organlarının seçilmeyişi, bunların denetim ve hesap verme mekanizmalarının olmayışı ise, sorumsuz şefler yönetimine

ve onların örgütsel olanakları yanlış değerlendirmelerinden kaynaklanan verimsizlik ve kaynak israfına yol açar.

Öte yanda "yukan"nın kontrol edemediği yerlerde kendisini gösteren kendiliğindencilik, "aşağıdan demokrasi" ya da "doğrudan demokrasi" eğilimlerini beslemez. Çünkü taban, "yukan"nın her türlü müdahale ve manipülasyonuna açıktır. Bir başka deyişle Pekdemir'in sözünü ettiği "iç demokrasi yokluğu"nun nedeni "iç savaş koşullan" değil, bizatihi bu demokrasiyi üretemeyen örgütlenme kültürüdür.[5]

Bu koşullarda hareket içinde özgür iradelerin kendiliğinden buluşması ve kolektif eyleme dönüşmesi örgütlenmeye siyasi hareket özelliği

kazandırırken, yazılı kural yokluğu onu, iç işleyiş kodlarını şeflerin belirlediği siyasal sektlere benzetir. 1974 sonrasının Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş vb. siyasal hareketlerinin, kelimenin gerçek anlamında modern örgütten çok, siyasal hareketle siyasal sektin ilginç bir bileşimini ifade ettikleri söylenebilir.[6]

“Birey” mi? Siyaset Yapan İnsan mı?

Pekdemir’in Devrimci Yol hareketi içinde “birey”in yeri, birey bilinci ve kolektif bilinç, “devrimci ahlâk” vb. üzerine konuştuğu bölüm, yazısının belki de en önemli bölümü. Çünkü bu konu, 1970'ler sol hareketinin yıllardır en sorumsuzca eleştirilen (hatta bazen alay edilen) yanlarından birine ilişkin.

Bilindiği gibi bugüne kadar 1970’ler solunun kadın-erkek ilişkilerindeki olumsuzlukları, “feodal” kültürel alışkanlıkları, bireyi yok eden tutuculuğu vb. üzerine çok söz söylendi. O kadar ki, röportajlarda, kişisel sohbetlerde, köşe yazılarında paragraf aralarında, örneğin dönemin devrimcilerinin Politzer'in *Felsefenin Temel llkeleri’ni* okumaları bile alay konusu edildi. Bu sözde eleştiri ya da değerlendirmelerde, bir anlama çabasının zerresinin bile olmadığını da eklemek gerek.

Bu sorun üzerinde konuşmaya başladığında Pekdemir’den bu konuda net bir tutum takınması (daha doğrusu açık bir savunma yapması) beklenirdi. Ne var ki onun bu bölümde yazdıkları, o sözde eleştirilere karşı kendisini savunmasız hissettiğini ele veriyor. Örneğin yazıda, “üniversiteli öğrenci kültürü” ile “gecekondulu halk kültürü” arasındaki ilişki ve çelişki üzerinde söylenenler, yukarıda dile getirilen eksikliğin en çarpıcı bir şekilde hissedildiği yerlerden birisi. Yazara göre *“...hareket kitleselleştikçe, ‘gecekondulardan gelenler’ kendi kültürlerini de getirdiler ve bu noktada üniversiteli öğrenci kültürü ile gecekondulu halk kültürü bazen karşı karşıya gelmeye bazen iç içe geçmeye başladı. Açıkçası, çatışması ve iç içeliğiyleyeniden kurgulanan bir kültürel ortamda, kaçınılmaz şekilde bilinç düzeyinde gerilemeler de yaşandı.* "[20]

Yazar, oldukça karmaşık bir sorunu net ve anlaşılır terimlerle açıklamaya başlıyor, ama fazla ilerlemeden sözlerini konuyla ilgisiz belirlemelerle

bitiriyor. Bu söylenenlerden anla-şılabildiği kadarıyla Devrimci Yol içinde, söz konusu kültürel “çatışma, ve iç içelik” sonucunda bazı olumsuzluklar (ya da yazarın ifadesiyle “bilinç gerilemesi”) ortaya çıkmıştır. Pekdemir bundan sonrasını ise, o dönemin kavramları ve proble-matikleri açısından bizlere anlatıyor : *“Toplumun özgürleşmesi için, bireyin kendi özgürlüğünü örgütü uğruna feda etmesi zorunlu sayılıyordu. Çünkü 'iç demokrasi’ mevcut iç savaş koşullarında imkân dahilinde değildi. Söz konusu olan bir 'gizli örgüt’ idi. Üstelik 'savaşçı’ bir örgüt idi",* vs. vs.[21]

Oysa üniversiteli kültürün gecekondulu halk kültürü ile iç içeliğinin yarattığı sorunların nedeni, iç savaş koşulları değildi. Bir kitle hareketi olarak Devrimci Yol hareketinin ömrünün üç-dört yıl olduğu düşünülürse, söz konusu iç içeliğin yarattığı çatışma doğaldı ve Pekdemir'in sözünü ettiği bir “bilinç gerilemesi”nden söz etmek için de son derece kısa bir süre idi. Öte yanda bu kültürel çatışmada esas sözü edilmesi gerekenin -ne anlama geldiği belli olmayan “bilinç gerilemeleri” değil- tersine “bilinç ilerlemeleri” olduğu söylenebilir. Şöyle ki, modern şehir yaşamının çocukları, yakın zamana kadar köy dünyası içinde yaşayan insanlarla yan yana geldiklerinde, -çok da önemli olmayan birkaç detay dışında- devrimci öğrenciler köylülere değil, köylüler onlara benzemeye çalışmışlardır. Söz konusu olan basitçe bir taklit olayı değildir. “Onlara benzemek”, tıpkı onlar gibi siyaset yapmaya çalışmak, gerçek birer yurttaş olma yolunda dev adımlar atmaktır. O güne kadar devlete, onun görevlilerine, öğretmenlerine, üstlerine, patronlarına -ve kadınlar söz konusu olduğunda erkeklerine- itaati bir yaşam felsefesi olarak benimsemiş olan bu gecekondu insanları, bütün bunların sorgulanabileceğini o “şehirli” devrimciler sayesinde öğreneceklerdir. Sadece devlete değil, sık sık yaşandığı gibi, babaya, akrabaya isyanı, onlar sayesinde öğreneceklerdir. Bu isyanı daha güçlü kılmak için “kitap okumayı” onlar sayesinde öğreneceklerdir. Kadın-er-kek eşitliğine cüret etmeyi onlar sayesinde öğreneceklerdir. Bütün bunlar, üç-beş yıl gibi inanılmaz ölçüde kısa bir sürede gerçekleşen devasa bir kültür devrimidir.

Bu elbette yarım kalmış bir altüstlüktür; ama buna rağmen büyük bir toplumsal-kültürel dönüşüm ve tarihsel bir ilerleme anlamına gelir. Türkiye solu, bu dönüşümün aktörü ve yapıcısıdır. Dolayısıyla da diğer pek çok sol hareket ve örgüt gibi Devrimci Yol'un da bu tarihsel olayda küçümsenmez

bir payı vardır. İlginç bir şekilde o hareketin bir sorumlusu, otuz yıl sonra yazdığı bir değerlendirme yazısında, bu üste çıkan olumlulukları değil, onyıllardır abartıldıkça abartılan olumsuzluklara değinme ve onlara gerçekçi olmayan açıklamalar getirme ihtiyacını hissetmektedir.

Ama öte yanda Pekdemir'in bu yaklaşımı anlaşılmaz da değildir. Söze başlarken tersini vaat etse de, yazar da aslında bir tür “resmi tarih” sunmaktadır. Devrimci Yol'un siyasal kültür anlamında “geriliği”ne ilişkin abartılmış eleştirilere teslim oluşu ise, bu yeni versiyonun kabulü için ödenmiş bir bedel olarak görülebilir.

Bir “İşçi Sınıfı Hareketi” Olarak Devrimci Yol

Kuşkusuz bu son derece yanıltıcı bir başlık. Çünkü sosyolojiden ve Devrimci Yol gerçekliğinden birazcık haberdar olan biri için bu hareket, l 970’lerde şehir ve taşra gençliğinin siyasallaşmasını ifade eder. Bir başka ifadeyle Devrimci Yol denildiğinde, orta sınıfın üniversite öğrencisi çocuklarından, aynı dönemin genç *pleblerine* (işçi, köylü, işsiz, yarı-işsizleri-ne) uzanan devasa bir kitle akla gelmelidir.

Pekdemir bu inkâr edilmez sosyolojik gerçekliği, bir örgütlenme stratejisinin sonucu olarak gösterme çabası içinde. Burada da yine, Devrimci Yol'un -kimilerince “eksiklik” ya da “zaaf' olarak görülebilecek-bir özelliğinde daha bir tür “keramet” aranmaktadır. Yazara göre Devrimci Yol zaten işçi sınıfının *‘“ideolojik öncülüğü’nü savunan bir teorik arkaplana sahiptir ve o yüzden de* işçi *sınıfı kesimleriyle fiziki bağ kurma bakımından ‘gayretkeşlik’ göstermemiş, siyasi çevre olarak ilişkisini kendi doğal seyri içinde önce mahallelerde sonra işyerlerinde geliştirmeyi tercih etmiştir. ”*[7]

Bir siyasal örgüt, hareket, çevre vb.’nin, farklı toplumsal katmanlarla ilişkilerini belirleyen faktörler çok boyutludur. Bu olgu, kadrolarının teorik ve siyasal perspektiflerinden, siyasal deney ve eğitimlerine, oradan siyaset yapma kültürlerine, sınıfsal konumlarından söz konusu toplumsal katmanlara maddi yakınlık ya da uzaklıklarına ve kimi konjonktürel olayların oynayabileceği rollere kadar bir dizi faktör tarafından belirlenir. O anlamda, daha ilk günlerinden itibaren Devrimci Yol'a önderlik eden grubun içinde yer almış bir militan olarak Pekdemir'den, bu faktörlerin öne

çıkanlarını ele alan bir değerlendirme beklenirdi. O ise bunları, “işçi sınıfının ideolojik öncülüğü” perspektifi ve Devrimci Yol önderlerinin lüzumsuz “gayretkeşlik”lerden uzak durma yeteneğiyle açıklamakla yetinmiş.

Devrimci Yol'un sosyal temelleri konusundaki bu kestirme değerlendirmesinin ardından Pekdemir bu kez artık “karika-türal” olarak da nitelenebilecek bir başka gözlemde bunuyor. Buna göre Devrimci Yol, “işçi *sınıfı kesimleriyle fiziki bağ kurma bakımından 'gayretkeşlik' göstermemiş (...) haliyle bile üç beş yıl zarfında* işçi *sınıfı içinde en yaygın siyaset olma özelliğini kazanabilmiş”* tir. [8] Burada ilk akla gelen, yazarın söz konusu

“yaygınlık” sözcüğünün belirsizliğine sığınmış olduğu. Biraz daha ileride aynı konuda yazdıklarını okuyunca, bu sözcüğün bilinçli olarak seçildiği fark ediliyor. Pekdemir’e göre *“Devrimci Yolcular militan sendikacılık anlayışını temsil eder hale gelmişlerdi (...) yapılamayan DISKgenel kurulu öncesinde, genel merkez yönetimi seçimlerinde Dev Yolculann listesinin ciddi bir seçenek olduğu ortaya çıkmıştı."*[9]

Bu sözler, Türkiye işçi hareketinin 12 Eylül 1980 öncesinde son derece önemli bir ideolojik, siyasal ve sendikal dönüşüm süreci içinde bulunduğunu ve Devrimci Yol’un da bu dönüşümün merkezinde bulunduğunu iddia etmektedir. Oysa konuyla ilgili tüm gözlemcilerin de kabul edeceği üzere o sırada böylesi bir dönüşüm söz konusu değildir. Zaten olmadığı da, Pekdemir'in yaklaşık kırk sayfalık yazısında bu kadar önemli bir dönüşüm üzerine sadece iki-üç cümle etmesinden belli olmaktadır.

Oysa Devrimci Yol gibi dev bir siyasal hareketin sosyal tabanını analiz etmek için dikkate alınacak parametreler o kadar belirsiz ve karmaşık olmasa gerek. Bunun için, bu hareketin militan/sempatizan kitlesinin sosyolojik bileşimini, yayın organlarının ağırlık verdiği konu ve alanları, ajitasyon ve propaganda malzemesini, örneğin yayınladığı kitap, broşür ya da bildirilerin içeriklerini temel alan gözlemler gerekir. Kuşkusuz özellikle militan/sempatizanların sosyal kökenlerine ilişkin veri yokluğu önemli bir sorundur ve bizzat bu sorun, bu alanda yapılan abartmaları kolaylaştırmaktadır. Ne var ki bu

hareketin hemen her türden yayınlarına ulaşılabilir ve sadece bu yayınlar üzerinde çalışıldığında bile, Devrimci Yol’un işçi sınıfı içinde “en yaygın” örgütlenme olduğu iddiasının ciddiyet sınırlarını zorladığı açık bir şekilde ortaya çıkabilir. [25]

Pekdemir’in bu konuda esas söylemesi gereken şu olmalıydı: 1979-1980 yıllarında Devrimci Yol’un dev kitleselleşmesi, bu hareketi işçi hareketinin sendikal mevzileriııe kadar getirmiştir. Ama Devrimci Yol varoşlardan sendika ve işçi hareketine ulaştığında, burası boş bir vaha da değildir. O alanda çoktan beri başka sol hareketler bulunmaktadır. Aslında sadece TKP’nin varlığı bile, Devrimci Yol'un bu alanda en “yaygın örgütlenme” olduğu nitelenmesinin yanlışlığını ortaya koyar.

Devrimci Yol’un özel tarihi açısından bakıldığında, bu hareketin işçilerle ilişkisinde 12 Eylül öncesi bir-iki yıl yeni bir süreci ifade edebilir. Devasa ölçülerde kitleselleşen Devrimci Yol’un bazı kesimleri artık işçi hareketinin de bir parçası olmaktadır. Ancak söz konusu olan henüz bir oluşum sürecidir ve bu süreç 12 Eylül tarafından kesintiye uğratılacaktır. Sürecin 12 Eylül’süz devamı ise sadece bir spekülasyon konusudur ve bu tartışmanın konusu dışındadır.

Sonsöz

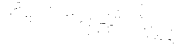
Devrimci Yol yazısının sonuna varıldığında, yazarın ilk satırlarda dile getirdiği “gayri resmi tahlil ve tasvir” çabasının başarıya ulaşamadığı iyice açığa çıkmakta. Pekdemir’in yazısı, solla ve solun tarihiyle ilgilenenleri, sol üzerine “gayri resmi tahlil ve tasvirler”i engelleyen sorunlar üzerine düşünmeye sevk etmeli.

Pekdemir yazısında “sonsöz” olarak şunları söylemiş: *“Bu yazının kaleme alındığı koşullarda, sol harekette güçlü kitlesel bir örgütlenme bulunsaydı, kuşkusuz Devrimci Yol’un Türkiye* solu *tarihinde daha mütevazı bir yeri olacaktı."*[26]

Pekdemir burada saf spekülasyon alanında. Ama yine de üzerine birkaç şey söylenebilir: Eğer şu an onun dediği gibi bir solumuz olsaydı, bu durum Devrimci Yol’un (ve tabii diğerlerinin de) tarih içindeki yerlerinin her türlü mistifikas-yondan uzak bir şekilde anlaşılmasını olanaklı kılacaktı.

Kısacası, diğer sol hareketler gibi Devrimci Yol'u da, tüm “azameti ve inhitatı” (“ululuğu ve ölülüğü”) ile görebilecektik. Ama öte yanda şu da söylenebilir : Bugün sol harekette güçlü bir kitlesel örgütlenmenin olmayışı, Devrimci Yol ve diğer sol örgütlenmelerin tarih içindeki yerlerinin biraz fazlasıyla mütevazı olmasıyla bağlantılı olamaz mı?

Bölüm *4* Siyasi Biyografi Denemeleri

Sol derlemesinde bir dizi kısa siyasi biyografi denemesi yer almakta. Bu yazılarda Mustafa Suphi’den Şefik Hüsnü’ye, Mihri Belli’den Mahir Çayan’a kadar Türkiye solunda düşünce ve davranışlarıyla iz bırakmış on altı kişi ile ilgili olarak temel biyografik bilgilerin ötesinde, bu kişilerin sol harekete düşünsel katkıları, siyasal mirasları, başarı ve başarısızlıkları ortaya konulmaya çalışılmış. Aşağıdaki bölümde bunlardan bazıları eleştiri konusu edilmekte ve dolaylı olarak da bu yazılar çerçevesinde solun beş şahsiyeti hakkında birer değerlendirme denemesi yapılmakta. Derlemede yer alan onaltı biyografi denemesine karşılık burada sadece Hikmet Kıvılcımlı, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Doğu Perinçek ve Mahir Çayan konu ediliyor. Bu sınırlamanın, bu kişilerin solun tarihi içindeki özgün yerleri ile herhangi bir ilgisi yoktur. Sınırlama sadece, *Sol* derlemesinde bu kişiler hakkında yapılmış değerlendirmelerin çok problemli görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Hikmet Kıvılcımlı

Kıvılcımlı Üzerine Yazmanın Zorlukları

Hikmet Kıvılcımlı üzerine yazmak, birkaç nedenle büyük zorluklar taşımakta. Her şeyden önce Kıvılcımlı’nın, Türkiye solunun en üretken militanlarından birisi, hatta belki de en üretkeni olduğu söylenebilir. Öte yanda Kıvılcımlı, kelimenin gerçek anlamında “teorisyen” olarak nitelendirilebilecek nadir Türk Marksistlerinden de birisidir. Entelektüel birikimi, düşünsel üretiminin çapı, kendine özgü bir kavramlar haznesinin, bir terminolojinin varlığı, bütün bunlar Kıvılcımlı’yı bir teori adamı olarak öne çıkartır. Aynı Kıvılcımlı, yanın yüzyıl boyunca Türkiye solunun bir militanı olarak yaşamıştır. Bu çapta bir teorik ve pratik birikimi yargılamak

ise, her şeyden önce o birikimden asgari ölçülerde haberdar olmayı gerektirir.

Kıvılcımlı üzerine yazma konusundaki ikinci zorluk ise, onun sol içinde son derece tartışmalı bir şahsiyet olmasından kaynaklanır. Bir anlamda Kıvılcımlı, Türkiye'de komünist ve

sol hareketin hemen daima kenarında kalmış bir militan olarak dikkat çeker. l 920'lerin başlarında TKP üyesi olur ve ardından partinin l 925'teki ikinci kongresinde Merkez Komitesi üyeliğine seçilir. Ama Kıvılcımlı, bu tarihten sonra iki nedenden ötürü parti merkez kadroları içinde yer almayacaktır. Birinci neden, uzun hapislik yıllandır. Kıvılcımlı, TKP'nin 1925 kongresi ile, partinin dağılmasıyla sonuçlanan 1951 tutuklamaları arasında geçen yirmi altı yılın on dokuzunu cezaevinde geçirir. Bu fiili uzaklığın yanı sıra, onun partinin önder kadrolarından teorik ve siyasal nedenlerle de ayrı düştüğü söylenebilir. Kıvılcımlı'nın 1930'lann başlarından itibaren kaleme aldığı teorik ve siyasal metinler, Lenincі bir Marksizm yorumuna sadık kalmaya çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle Kıvılcımlı, Stalinizmin 1920'lerin ikinci yansından itibaren gerçekleştirdiği teorik revizyonizmi diğer TKP önderleri kadar hızlı bir biçimde izlememiştir. O nedenle TKP merkezi, özellikle de Stalinci Komintem'in sadık militanlarından biri olan partinin tarihsel önderi Şefik Hüsnü tarafından dışlanması anlaşılabilir bir şeydir.

TKP'den dışlanmış bir militan olması itibariyle Kıvılcımlı, TKP kaynaklı hemen tüm eğilimlerin açık ya da kapalı eleştirilerine maruz kalır. l 960'lann ikinci yansında Türkiye soluna yaptığı müdahaleler ise, onu yeni kuşaklarla tanıştıracak, böylelikle daha sonraki yıllarda parçalanmış solun pek çok kesiminin eleştiri ve tartışma konusu olacaktır. Farklı "Kıvılcımlı değerlendirmeleri"ni artıran bu olgu, Kıvılcımlı üzerine serinkanlı bir çalışma yapmak isteyenler için yeni güçlükler demektir.

Sol derlemesinde yer alan yazısı okuduğunda görülüyor ki, Arif Ulaş Bilgiç bütün bu zorlukları dikkate almamış ve sonuçta da ortaya son derece yetersiz bir metin çıkarmış. ı Bilgiç bu yazısına, Kıvılcımlı hakkında bundan on yıl kadar önce hazırlanmış bir yüksek lisans çalışmasını temel almış görünmekte.[10] Bu durumda da, o çalışmanın birçok eksik ve yanlışım tekrarlamak zorunda kalmış. Ama önemli zaaflarına rağmen söz konusu

yüksek lisans çalışması, Kıvılcımlı hakkında bilinmeyen pek çok olguyu gün ışığına çıkaran bir çaba olarak görülebilir. Bilgiç'in yazısı ise, o eksik gedik çalışmanın adeta bir karikatürü.

Bilgiç'in bu metninin eleştirisine, Hikmet Kıvılcımlı'nın yaklaşık yanın yüzyıllık teorik ve pratik evrimi konusunda bir değerlendirmeyle girmekte yarar var. Yazarın Kıvılcımlı hakkındaki eleştiri noktalarım keyfi bir şekilde seçmiş olması ve kimi eleştirilerindeki şaşırtıcı cüret bu tarz bir girişi gerekli kılmakta.

1920'lerden 1960'a Kadar Kıvılcımlı

Kıvılcımlı özgün sayılabilecek teorik görüşlerini 1920'lerin sonlarından itibaren Diyarbakır ve Elazığ cezaevinde oluşturmaya başlar. Bu olgu dikkate alındığında, onun TKP'deki en etkin döneminin, tutuklu bulunduğu 1920'lerin sonlarından, kendisine onüç yıllık yeni bir mahkûmiyetin yolunu açacak olan 1937 tutuklamalarına kadar sürdüğü söylenebilir.

Kıvılcımlı 1930'lann başlarında cezaevinde bir dizi kitaptan oluşan *Yol* adlı bir çalışmayı kaleme alır. Bu çalışma, kendi dönemindeki TKP literatürü içinde entelektüel bir zirveyi temsil eder. Parti tarihi, program, strateji-taktik ve örgütlenme sorunlarım, tartışıldığı *Yol,* Komünist Enternasyonal'in Stali-nizm öncesi teorik birikiminin belirlediği bir metin olarak görülebilir. Aslında Kıvılcımlının TKP Merkez Komitesi'ne tartışılması için gönderdiği bu metnin parti tarafından ciddiye alınmaması bile, tek başına o dönemin TKP'sini anlayabilmek için yeterli olabilir.[11]

Kıvılcımlı, hapisten çıktıktan sonra 1935 yılında "Marksizm Bibliyoteği" adlı bir yayınevi kurar ve bir dizi çeviri ve büyük çoğunluğu kendi kaleminden çıkan telif eserler yayınlar. Daha sonra aynı çalışmayı, "Emekçi Kütüphanesi" adı altında sürdürür. 1937'deki tutuklanmasının ardından, Kıvılcımlı için yine uzun bir teorik yaratıcılık dönemi başlayacaktır. Bu konudaki bilgilerin azlığı nedeniyle, bu uzun dönemde görüşlerindeki evrimi dakik bir şekilde ortaya koymak mümkün değil. Ama yine de bazı ipuçları yakalanabilir. Örneğin ikinci Dünya Savaşın sırasında kaleme aldığı Devrim *Nedir?* başlıklı çalışması, Komintern'in teorik geleneği çerçevesi içinde ele alınabilecek bir metindir.[12] Öte yanda daha sonra *Tarih Tezi*

olarak ortaya çıkacak çalışması da, Kıvılcımlı'nın bu uzun tutukluluk döneminin ürünüdür.

Kıvılcımlı, 1937'de girdiği cezaevinden 1950 yılında çıkar. Bir yıl sonra ise " 1951 tutuklamaları" yaşanır ve TKP ortadan kalkar. Bu tarihten itibaren Kıvılcımlı artık kelimenin gerçek anlamında bir "eski TKP'li" olarak kalacaktır. .

Kıvılcımlı, 1954 yılında bir grup işçi ile birlikte Vatan Partisi adlı bir siyasi partinin örgütlenmesine girişir. Bu parti birçok açıdan dikkat çekici bir girişimdir. Bir kere bu girişimde Hikmet Kıvılcımlı'nın yanında TKP kadrolarından neredeyse hiç kimse yoktur. O anlamda bunu, artık TKP'den ayrı düşmüş bir Kıvılcımlı'mn girişimi olarak nitelemek mümkün olabilir.

ikinci konu, Kıvılcımlı'nın teorik perspektifindeki dönüşümle ilgilidir. Parti programında "kalkınma" sorununun aldığı merkezi yer, onun Yol'da sergilediği programatik perspektiften ayrıldığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle 1950'lerin Kıvılcımlısı, 1950 öncesinin tersine, Stalinci "aşamalı devrim" anlayışını kesin bir şekilde benimsemiş bir Marksisttir. Bu değişim, onun bundan sonraki politik yönelişini büyük ölçüde belirler. Vatan Partisi'nin üçüncü dikkat çekici yanı ise, bu girişimin, onun -baskı koşullarında komünist siyaset yapma yolu olarak- Yol'da formüle etmeye çalıştığı "legalite-yi istismar" taktiğini uygulama deneyi olmasıdır. Bu nokta, Kıvılcımlı'nın bu deney sırasında kullandığı dil ve terimlerin, komünist kültür açısından son derece yadırgatıcı olması açısından önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, Kıvılcımlı'nın teorik evrimi hakkında ilginç ipuçları ortaya koymasına rağmen bir siyasal deney olarak Vatan Partisi önemsiz bir olgudur. Hiçbir ciddi gelişme göstermeyen bu parti, 1957 yılında resmi makamlar tarafından kapatılır. Bunun ardından Kıvılcımlı ve arkadaşları yaklaşık iki yıl tutuklu kalacaklardır.

1960'lı Yıllarda Kıvılcımlı

Bu on yılın açılışında Kıvılcımlı, 27 Mayıs ile adeta "şok" olmuş bir eski komünist olarak dikkat çeker. Bir grup genç subay, on yıllık DP iktidarını bir gecede devirmiştir. Bir bakıma olan biten, son yıllarda Arap dünyasında

(Mısır ve Irak'ta) yaşanan gelişmelerin bir diğer örneği gibidir. Bu olayın, Kıvılcımlı'ya büyük umutlar verdiği muhakkaktır. Kıvılcımlı son kırk yıldır komünist olarak yaşamış ve bunun yirmi küsur yılını hapiste geçirmiştir. Ama bu uzun tarihsel dönemde

Türkiye'de, ona (ve diğer komünistlere) umut verecek hiçbir siyasal ve sosyal altüstlük yaşanmamıştır. Bu koşullarda 27 Mayıs darbesi, onun tarafından adeta muhtemel bir tarihsel dönüşümün ilk adımı olarak algılanır. Darbeden hemen sonra ihtilalci subaylara yolladığı iki mektupta, onlan Vatan Partisi programının öngördüğü demokratik devrimi gerçekleştirecek adımlar atmaya çağınr.

Böylelikle l 960'lara girildiğinde Kıvılcımlı, son on yılda yaşadığı "aşamalı devrimci"lik dönüşümüne -o dönemlerde Endonezya'dan Ortadoğu ülkelerine kadar pek çok ülkenin komünistlerinde güç kazanmakta olan- "devrimci potansiyeli olan ordu" anlayışını da eklemektedir. Bu açıdan bakıldığında, diğer eski TKP'lilerle program ve strateji konularında uyum içinde gözükmektedir. Bunun bir ifadesi olarak bu on yılda, MDD'yi yaratacak olan eski TKP'lilerle zaman zaman aynı mevzilerde yer alacaktır.

Ama ' öte yanda aynı Kıvılcımlı'nın, bu dönemdeki en önemli girişimlerinde yalnız olduğu da dikkat çeker. Örneğin Yön'ün ilk yıllarında eski TKP'lilere (Mihri Belli ya da Reşat Fuat'a), bu hareketi eleştirme önerisi götürdüğünde olumlu bir karşılık bulmaz.[13] 1965 sonrasında TlP'e yönelişi ise yine onlardan bağımsız gibidir. TlP'in parlamentoya girişinden birkaç ay sonra (1966'nın başlarında), *Çaltı* adlı bir taşra dergisinde TlP'e önerilerini formüle eder. Ardından Ekim 1966'da bu partiye üye olma girişiminde bulunur. Daha sonra 1967 başlarından itibaren yedi ay süreyle neredeyse her şeyini kendisinin yazdığı Sosyalist gazetesini yayınlar. Bütün bu girişimlerinde eski TKP'lilerden bağımsızdır.

1967 sonlarından itibaren Kıvılcımlı, MDD'nin yayın organı olan *Türk Solu* ve *Aydınlık'ta* bir yazardır. Ama belli ortak noktalar taşımasına rağmen bu yazılar, MDD hareketinin teorik ihtiyaçları dikkate alınarak kaleme alınmış değildir. Bir başka ifadeyle Kıvılcımlı hiçbir zaman MDD hareketi içinde yer almayacaktır. Bu konumu, sadece bazı teorik sorunları biraz daha farklı formüle etmesinden ya da parti tarihindeki sorunlar nedeniyle kendisine "mesafeli" yaklaşılmasından kaynaklanmaz. Örgütsel sorunların ötesinde

bu durum, ikinci Dünya Savaşı sonrasındaki tüm teorik evrimine rağmen, Kıvılcımlı’nın düşünce ve davranışının bir türlü tipik Stalinist bir çerçeveye girmeyişi (ya da giremeyişi) ile ilgili olabilir. Teoriye verdiği önem, Stalinci geleneğin tersine teoriyi politikanın basit bir aracı olarak görmeyişi, eleştirel ve bağımsız düşünme yeteneği, kendine güveni, bütün bunlar onu, eski TKP’lilere en çok yaklaştığı 1960-1971 döneminde bile onlardan farklı teorik değerlendirmelere ve pratik girişimlere yöneltebilmiştir.

Bir başka ifadeyle “aşamacı devrim”cilik, “devrimci ordu” perspektifi, Kemalizmi yeniden ve olumlu değerlendirme girişimleri, Kıvılcımlı’da her şeyi değiştirmeyecektir. Dikkatli bir şekilde gözlendiğinde, onun 27 Mayıs 1960’tan 197l’de ölümüne kadar, 1920’li, 30'lu ve 40’lı yıllarda yazdığı ve yeni konumu itibariyle “aykırı”, “çelişkili” görülebilecek pek çok şeyi savunmaya devam ettiği görülür. Bunlar kimi zaman egemen Stalinci yaklaşıma yapılan düzeltmeler, kimi zaman eklektik yorumlar, kimi zaman da orijinal değerlendirmeler olarak kendisini gösterir. Kıvılcımlı’yı MDD’ci kadrolardan farklı kılan bu özelliği, pek çok aceleci Kıvılcımlı eleştirmeninin gözünden kaçmıştır. O nedenle bu konu üzerinde durmakta yarar var.

“Eski” ve “Yeni” Kıvılcımlı Çelişkisi

27 Mayıs sonrasında Milli Birlik Komitesi üyelerini adeta Türkiye'de demokratik devrimi yapmaya gönderilmiş “evliyalar" olarak tanımlayan Kıvılcımlı,[14] çok değil bir buçuk yıl sonra Yön dergisinin devrim ve sosyalizm perspektifini klasik Marksist bakış açısından ilk eleştirenlerden birisidir,[15] 1962 yılının başlarında yayınladığı “Sosyalizmimiz mi Devletçiliğimiz mi?" başlıklı bu yazısında, Yön’ün işçi sınıfı dışında bir sosyalizm hayalini eleştirirken “yukarıdan devrim" özlemlerinin çıkmazından söz eder:

“Siz hiç gördünüz mü bizde halktan gelmiş; Yani devletten gelmemiş tek bir 'hüniyet', 'kanun' veya 'demokrasi’? Tek bir 'reform' ya da 'inkılap' veya 'ihtilal’? Ne geldiyse başımıza devletçiliğimizden geldi. O yüzden 'Hürriyet, Kanun, Devrim' sözde, Devletçiliğimiz işde kaldı. Bugün susta duran 'sosyalistlerimiz’e bakılacak olursa, sosyalizm de devletçiliğimizden gelecek. Artık öyle bir 'sosyalizm'i mutlaka Batı'da ararsak: Salazar veya

Franko diktatörlüklerinden başka yerde bulamayacağımızı bilmek için evliya olmaya gerek yoktur. Oysa bizim kiyasetli Sala-zanmız,'Her dem taze, her zaman ZlNDE' devletçimiz ortadadır. O patent İsmet Paşactğtmtzm tekelindedir."11 Kıvılcımlı bunları söyledikten sonra makalesini şu sözlerle bitirir: *"işçi sınıfımız karıncalar gibi kaynaşıp teşkilatlanıyor Demek* öncü, *'münevver ve mütefekkir insan' değil işçidir. İşçi saflarında, işçi emrinde iktisadi, siyasi pratik* teşkilat *işine katılmayan her aydın, vatan ve millet sevgisinde samimiyetsiz veya korkaktır."* [16]

Kıvılcımlı aynı dönemde "Yön'ün Yön'ü" başlıklı yazısında Yön dergisinin çıkış bildirisini eleştirir. Yazıldığı sırada ya-yınlanamayan bu eleştiriye göre *Yön* bildirisi, "*otuz ytl önceki* Kadro *kapıkulJanmn hemen bütün kuruntulannı kendisine* taban *etmiştir."*[w]

1965 sonrasında TlP'i merkeze alan bir çaba içine girdiğinde de Kıvılcımlı, tipik bir Ortodoks Marksist konumundadır. Bu sırada yayınladığı bir dizi makale ve bir broşür, Marksist (daha doğrusu Leninist) örgüt anlayışının TlP'e uyarlanma çabasını ortaya koyar.[n] Bu makalelerde yer alan öneriler -kendi ifadesiyle- TlP'i "gerçek bir işçi partisi"ne dönüştürmeyi hedeflemektedir. Kıvılcımlı, partininsosyolojik temeline ilişkin dikkate alınması gereken ilkeleri ortaya koyarken, partide "organ dışı üye" olmamasını savunurken, partinin milletvekillerinin maaşlarına el koymasını ve onlara "orta hayat endeksi"ne denk düşen bir ücret ödemesini savunurken, yine partinin "asgari geçim endeksi"ne uygun bir maaşla çalıştıracağı "işçi köylü gönüllüleri" aracılığıyla militan bir örgütlenme ve propaganda ağını oluşturmasını önerirken, aslında komünist partilerinin klasik örgütlenme ilkelerine dayanmaktadır. Kuşkusuz bunları yaparken bir çeşit "Ezop dili" ile konuştuğunu da eklemek gerek. Örneğin "profesyonel devrimci" (ya da "parti görevlisi") yerine "işçi-köylü gönüllüsü" demekte ya da örgütlenme konusunda Bolşevik-Menşevik ayırımına neden olan tüzük maddesini, ona hiçbir referansta bulunmadan "organ dışı üye ölü safradır" diye formüle etmektedir.

Kıvılcımlı bu süreçte, sol ortamda hiçbir yankı uyandırmayacak olan teorik tezlerini de yayınlar. [17] Ancak sadece teorik tezleri değil, TlP'e önerileri ve 1967 yılında yayınladığı *Sosyalist* gazetesi de eski ve yeni sosyalist kuşaklarda herhangi bir yankı bulmaz. Kıvılcımlı yeni kuşaklar tarafından

ancak l 968’den itibaren *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergisi sayfalarında okunacaktır.

Onun teorik ve politik tutum alışlarında 1954’ten itibaren görülen çelişkiler, 1960’ların ikinci yansında da hissedilir. 1970’in yaz aylarında yayınladığı “Üçleme” *(Oportünizm Nedir?, Halk Savaşının Planlan* ve *Devrim Zorlaması-Demokra-tik Zortlama)* esas olarak bir MDD eleştirisidir. [18] Kıvılcımlı bu üçlemede özellikle 1917 öncesindeki Lenin'e ve aynı dönemin Bolşevik partisine referansta bulunur. Mihri Belli’nin MDD'sine karşı, Lenin’in 1917 öncesi Demokratik Devrim anlayışını savunmaktadır. Belli’yi, işçi sınıfı partisi konusunda hiçbir adım atmadan strateji-taktik, ittifaklar vb. üzerine konuşmakla suçlar. Bir işçi partisine dönüştürülebileceğini umduğu TlP'in yıkılışında, bu partinin liderleri kadar MDD hareketinin de sorumlu olduğunu iddia eder.

Öte yanda 1970 yazından itibaren Kıvılcımlı, l940’ların sonlarına kadar çalışmalarına egemen olan devrimci dili ve “Leninist” referansları yeniden gündeme getirmiş gibidir. Bu sadece o sırada yazdıklarında kendisini gösteren bir olgu değildir. Kıvılcımlı, geçmişte yazdığı metinlerin bir kısmını da gün ışığına çıkartmaya başlamaktadır. Örneğin Bolşevik partisi tipinde bir örgütlenmenin, Sovyet tipi bir ayaklanmadaki rolünü ortaya koyduğu *Devrim Nedir?'in* çoğaltılmış nüshaları bu sıralarda elden ele dolaşmaya başlar. Yine 1970 Aralık ayında yayına başlayan Sosyalist gazetesi, Yol'un birinci kitabından bölümler yayınlamaktadır. [*M*]

Bir başka deyişle Türkiye solunda oldukça etkili olduğu son bir yılda Hikmet Kıvılcımlı, kırk yıl önceki teorik değerlendirmelerini yeni kuşaklara aktarmaya girişmiştir. Bu son döneminde Kıvılcımlı'nın l 950’lerden beri kullandığı “Ezop dili”ni bir kenara attığı ve Marksist referansları açık bir şekilde kullandığı da görülür. Bu kısa sürede yazdığı kitap, broşür ve makalelerinden pek çoğundaki dil, üslup ve referansları, 1970 öncesinde yazdıklarından oldukça farklıdır. Özellikle “Marksist ustalar”a artık çok daha sık değinmektedir. Muhtemelen bunun bir nedeni, sol mücadele sayesinde bu alandaki yasakların geriletilmesi ve çok değil üç-beş yıl önce ağır cezalara çarptırılan sözlerin artık rahatlıkla söylenebilir olmasıdır.

Kıvılcımlı’nın bu son döneminde dil, üslup ve referanslar konusunda yaşadığı dönüşümün bir diğer nedeni olarak da şunlar söylenebilir. Türkiye'nin yoksul sosyal hareket geleneği nedeniyle Kıvılcımlı -1968 sonrasındaki birkaç yıl dışında- hayatının herhangi bir döneminde bir sosyal harekete şahitlik etmiş bir Marksist değildir. Zaten 1960 öncesinde komünist olarak yaşadığı kırk yılda, son derece kısıtlı sürelerde yasal siyasal çalışma imkânı bulmuştur. Bunlardan birincisinde (1935-193 7) yayınladığı broşürlerle, emekçi kitlelere değil daha çok sol ortama seslenmektedir. İkinci yasal çalışma döneminde (1954-1957) ise, Vatan Partisi deneyi ile -muhtemelen hayatında ilk kez olarak- eğitimsiz emekçi kitlelere hitap etmeyi deneyecektir. Bu dönemde yazdıklarında, bu kesim tarafından daha iyi anlaşılabilmek için büyük gayret sarf ettiği ve yazı ve konuşmalarında popüler kültürden, Islam kültüründen motiflere büyük yer verdiği görülür.^ I960’lı yıllarda da bu üslubu kullanmayı sürdürecektir. Bu yıllarda kullandığı dil, TlP’in genç kadroları arasında hiçbir yankı uyandırmamasında muhtemelen etkili olmuştur. Belli ki o sıralarda Kıvılcımlı, bu yaklaşımının önemli bir pedagojik değer ifade ettiğini düşünmektedir. Ne var ki aynı Kıvılcımlı, I968’den itibaren genç militanların işçi ve köylü kitleleriyle -kendisinin hiçbir zaman yaşamadığı boyutlarda- yoğun ilişkiler içine girdiğine şahit olmaya başlar. Bu gençler, Kıvılcımlı’nın tüm hayatı boyunca gerçekleştiremediği bu işi, dil ve üslup sorunları üzerine hiç kafa yormadan ya da popüler kültür veya Islam kültürü motiflerini hiç kullanmadan başarmaktadırlar. Bu olgu belki de ona yıllardan beri özel önem verdiği söz konusu pedagojik çabanın o kadar da anlamlı olmadığını hatırlatmış ve onu -deyim yerindeyse- gençler gibi konuşmaya sevk etmiş olabilir. Öte yanda bunların yanı sıra Kıvılcımlı’nın bu dönemde “Marksist ustalar"a verilen referansların, genç kuşaklarla diyalogda büyük bir işlev gördüğünü fark ettiği de muhakkaktır.

Kıvılcımlı’nın yaşamının son bir yılında yazdığı kimi şeyler, bir anlamda sadece MDD’ciliğin değil, özellikle son on yıldaki kendi değerlendirmelerinin de eleştirisi gibidir. MDD hareketini partisiz strateji önermek ve işçi sınıfını unutmakla suçlayan Kıvılcımlı, on yıl önce 27 Mayıs ihtilalcilerine Vatan Partisi programını sunarken, arkasında işçi sınıfı ya da partisi değil, o anda kendisiyle beraber bulunan iki-üç arkadaşı vardır. Mihri Belli’ye “‘milli’ demek ‘burjuva’ demektir, kelime oyunu yapma” diyen Kıvılcımlı, son on beş yılda Kemalizm ve “Kurtuluş savaşı” söz

konusu olduğunda aynı kelime oyununu kendisi de yapmıştır. [19] Mihri Belli'nin Kemalist devrimi abartmasını eleştirirken, “padişah gitti paşa geldi” demekte, ama öte yanda kendisinin “Birinci Kuvayimilliyeciliğimiz” abartmalarını da yok saymaktadır.[20] Yine *“Uyarmak Için...”in* 1970 yılındaki ikinci basılışında TIP programında geçen “Türk işçi sınıfı” ibaresinde “şovenizm kokusu" arar; oysa benzer durumlarda “Türk” sözcüğünü son on beş yılda kendisinin defalarca kullandığını nedense hatırlamaz.[21]

Kıvılcımh'nın yaşamının bu yaklaşık son bir yıllık dönemde yazdıklarının, l 954'ten beri yazmış oldukları ile taşıdığı farklılıklar/çelişkiler nasıl açıklanabilir? Bu sorunun cevabı, solun ve işçi hareketinin gelişme hızında ve 1960'lar sonunda vardığı düzeyde aranmalıdır. 1 950'lerden itibaren Kıvılcımlı, Marksizme ilginin neredeyse tamamen ortadan kalktığı, sosyal hareket dinamizminin eski bir komüniste hiçbir umut vermediği bir ortamda ve ortama konuşmaktadır. Kuşkusuz 27 Mayıs sonrasında çok şey değişmiştir; ancak Kıvılcımlı'nın aynı dili ve üslubu kullanmaya devam ettiği görülür. Ne var ki solun ve işçi hareketinin 1 960'lann sonlarındaki atılımı, muhtemelen Kıvılcımlı'yı şaşırtacak düzeylerdedir. Kıvılcımlı hayatında ilk (ve tabii ki son defa), genç aydın kadroların Marksizme muazzam bir hevesle yöneldiğini görmektedir. Ve yine hayatında ilk ve son defa, 15-16 Haziran işçi hareketleri gibi bir büyük patlamaya şahit olmuştur. Bu olay ona, gençliğinde muhtemelen hayalini gördüğü “İstanbul Sovyeti”nin kuruluşunun o yıllarda pekâlâ mümkün olabileceğini düşündürtmüş olabilir. Kıvılcımh'yı ölümünden kısa bir süre önce pek çok konuda adeta Yol'un yazarı gibi konuşturan, bu hızla ortaya çıkmış sosyal ve siyasal gerçeklik olmalıdır. Bir başka deyişle Kıvılcımlı yaşamının son yılında, son on beş yirmi yılın Kıvılcımlı'smdan farklı konuşmaktadır; ama öte yanda bu “değişik” görüşler, üslup ve kavramlar da aslında yine ona aittir.

Ancak Kıvılcımlı'nın yaşamının son aylarında yazdıklarında kendisini hissettiren bu değişimin sınırlarını da hatırlatmak gerekir. Bu sırada neredeyse tüm polemiklerinde yeni kuşaklara Marx, Lenin ve Bolşevik deneyleri aracılığıyla seslenen Kıvılcımlı'nrn, öte yanda ordudan gelecek bir “ilerici” darbeden büyük beklentileri vardır. Kuşkusuz Kıvılcımlı'nın esas yanlışı, bu konudaki tahmin ve beklentileriyle ilgili değildir. Esas sorun, bu

konuda yaptığı teorileştirmelerde kendisini gösterir. Bu tutumu, I970'in bahar ve yaz aylarında yayınladığı iki kitapta açık bir şekilde gözlenebilir.[22] Buralarda “devrimci subaylar”ın bağımsız bir siyasal aktör olarak devrimci süreçteki yerini belirlemeye çalışmaktadır. *Halk Savaşının Planlan'nda* halk cephesini şöyle tanımlar:

“A - İlerici Halk Cephesi: Özgüç: Modem İşçi Sınıfı -Proletarya Aydınları: Büyük şehir merkezlerinde, büyük yedek güçlerden tecrit edilmektedir.

B- Yedek Güçler: Antika Küçük Burjuvazi - Modem Orta Tabakalar"[23]

Kıvılcımlı'ya göre, *“Vurucu güç: gerici iktidarı sırası gelince bir gecede vurup düşürebiliyor. Ondan sonrası, öne geçen*

Özgüç'ün *niteliğine kalıyor. Bu nitelik karşı devrimci ise, vurucu gücün devrimciliği amortize edilerek güme gider, nitelik devrimci ise Sosyal Devrim yörüngesine oturabilir. Demokratik Devrim Özgücü olan* İşçi Sınıfı *yanına konulan* Proletarya Aydınları *deyimi, o devrimci vurucu güç’ün daha özel karşılığı olur. Vurucu güç: Proletaryanın kendi yapısı içine giren öncü örgüt değildir."*[24]

Ancak Kıvılcımlı'nın burada teorize etmeye de çalıştığı gibi, onun için ordunun devrimciliği konusu, devrimci partinin üzerinde çalışması ya da örgütlemesi gereken değil, kritik anda müdahale etmesi gereken bir alandır. O nedenle de zaten Kıvılcımlı, 27 Mayıs darbesinin dalgası duruldıktan sonra Yön’cülerle polemik yapabilmiş ve TIP konusunu merkeze alan bir çalışma içine girebilmiştir. Bu açıdan Kıvılcımlı'nın ordunun devrimci potansiyelini değerlendirme mantığının MDD’cilerinkinden farklı olduğu açıktır. Çünkü MDD'ciler için söz konusu olan, sadece kritik momentte müdahale değil, bir tarihsel dönemin devrimci öncülüğünün orduya bırakılmasıdır.

Kıvılcımlı 26 Nisan 197l'den itibaren sıkıyönetim makamları tarafından aranmaya başlar. Bu tarihten sonraki beş aylık süreç, onun siyasal davranışlarındaki çelişkilerin başka ilginç örneklerini de verecektir. Ölmeden on gün önce kaleme aldığı siyasal içerikli son iki metinden birisi, SBKP genel sekreteri Leonid Brejnev’e mektubudur.[25] Kıvılcımlı bu

mektubu, “TKP’den atıldığı” gerekçesiyle Doğu Almanya’ya sokulmaması üzerine yazmıştır. “Yoldaş” diyerek başlayan ve Brejnev'den “sosyalist adalet” talep eden bu metin, tipik bir eski Komin-tern militanının elinden çıkmış gibidir. Kuşkusuz ileri derecede kanserle boğuşan Kıvılcımlı'nın bir an önce tedavi koşullarına sahip olma amacıyla böyle bir teşebbüste bulunduğu da düşünülebilir. Ne var ki aynı Kıvılcımlı Türkiye’den ayrıldıktan sonra gittiği birçok ülkede (Kıbrıs, Suriye, Batı Almanya, Fransa ve Yugoslavya) kalmayı aklına bile getirmemiştir. Bu zorlu seyahati sırasında tüm amacı, Doğu Berlin’de (muhtemelen Moskova'da) ve Tiran’da kalabilmektir.[26]

Bu süreçte Sovyet Bloğu ülkeleri tarafından reddedilen, ardından Tiran’dan da ret cevabı alan Kıvılcımlı, Ekim başlarında Türkiye’ye dönmeye karar verir. Kıvılcımlı’nın İstanbul Sıkı Yönetim mahkemesine yazdığı mektuplar ise son altı aylık yurtdışı macerasını bambaşka bir dille tanımlar. Kıvılcımlı bu mektuplarda, ağır hastalığını tedavi ettirmek için yurtdışına çıktığını ve dönmek üzere olduğunu bildirirken, Türk ordusunun siyasetteki özgün rolü konusunda birkaç şey eklemeyi de ihmal etmeyecektir.[27]

Hikmet Kıvılcımlı 11 Ekim 1971 günü Belgrat’ta öldüğünde, Türkiye solunda “doktorcu” (ya da “kıvılcımlıcı”) diye anılacak akım (ya da akımlar) henüz ortaya çıkma süreci içindedir.

Arif Ulaş Bilgiç’in “Kıvılcımlı”sı

Yazısında kronolojik bir yol izlemeye çalışmış olan Bilgiç, bunun sonucu olarak Kıvılcımlı’nın ilk büyük kapsamlı çalışması olan *Yol* üzerine bir değerlendirmede bulunmayı ihmal etmemiş. Ancak Bilgiç’in *Yol* ile ilgili olarak söylediklerinde birkaç önemli eksiklik göze çarpmakta. Ona göre *“Yol (Kıvılcımlı’nın) tamamen kendi inisiyatifi ile yazdığı bir metin değildir; (parti) merkez komitesi kararı ile hareket etmektedir."2*[5] Bilgiç’in bu söyledikleri, çalışmanın yazılış amacı hakkında yanlış bir izlenim vermekte. Kıvılcımlı yıllar sonra bu çalışmasını “o zaman içinde bulunduğu Santral Komite’ye bir tartışma platformu olur umuduyla verdiği”ni söylerken, bu konuda her hangi bir örgüt kararını yerine getirdiğinden söz etmez.[28] Aynca. Yol'un birinci kitabı olan Genel Düşünceler’in Sunuş bölümü, “bu notları niye kaleme alıyorum” sözleriyle başlar ve bunun

ardından tüm söyledikleri, bu konuda kendi inisiyatifinin söz konusu olduğunu gösterir.[29] Bu arada Kıvılcımlı, bir “son Merkez Komitesi karan”ndan da söz etmektedir. Ama muhtemelen burada söz konusu olan bir tür tartışma kararıdır ve herhalde parti yönetiminden hiç kimse, parti üyelerinin *Yol* gibi toplam bin sayfayı aşacak metinler kaleme alacağını düşünmemektedir. Zaten büyük bir ihtimalle bu nedenle, Kıvılcımlı'nın bu kapsamlı çalışması parti yönetiminden hiçbir karşılık bulmaz.

Bilgiç'in Yol’un ideolojikiçeriği hakkında söyledikleri ise, bir Kıvılcımlı değerlendirmesinde olmaması gereken bir kelime ekonomisini ifade ediyor. Bilgiç’e göre Kıvılcımlı’nın Merkez Komite karan ile hareket ediyor olması, “Yol’un *TKP’nin resmi görüşleıini yansıttığı anlamına gelmemektedir. Kıvılcımlı bu çalışmasında kendi yargılarına yer verse de, Komintern’in genel görüşlerinin dışına çıkmamıştır.”IB* Bütün bunlardan anlaşıldığı kadarıyla Kıvılcımlı Merkez Komitesi karar ile hareket etmektedir; ama Merkez Komite görüşlerini yansıtmamaktadır; kendi görüşleri de vardır; ama Yol'da esas olan Komintem görüşleridir. Buradan çıkan sonuç da, Merkez Komite’nin Komintem görüşleri dışında olduğudur. Görüldüğü gibi Bilgiç’in bu cümlesi, ne *Yol* ne TKP yönetimi ve ne de Komintem hakkında bir şeyler anlatmaktadır. Belli ki Bilgiç Kıvılcımlı’dan, o zamanın TKP Merkez Komite’sinden ve Komintem’in farklı dönemlerdeki görüşlerinden yeterince haberdar değildir. Kıvılcımlı konusundaki neredeyse biricik kaynağı olan bir tez çalışmasından aldığı notlarla okuyucusuna Yol’u anlatmaya çalışmakta ve doğal olarak ortaya bu anlaşılmaz manzara çıkmaktadır.

Bilgiç’in Süha Ünsal’ın tez . çalışmasına bağımlılığı şaşırtıcı boyutlardadır. Belli ki yazar Ünsal’ı, kendisinin yeterince bilgili olmadığı Kıvılcımlı ve Komintem konularında bir çeşit “otorite" olarak kabul etmekte. Yazarın söz konusu yüksek lisans tezine yaptığı referanslar dikkate alındığında, bu konuda bu tezden başka bir şey okumadığını düşünmek bile mümkündür. Ünsal’m tezini okumuş okuyucular içinse, bu referansların bazıları son derece mantık dışı gözükür. Örneğin Bilgiç yazısının başlarında Kıvılcımlı’nın yetiştiği ortamı anlatırken yazdığı *“Milliyetçiliklerin çarpıştığı bu ortam içinde en önemli propaganda alanlanndan biri de Ege bölgesidir”* cümlesi için Ünsal’ın metnine referansta bulunmaktadır.[30] Bir başka yerde 1951 TKP tutuklamaları ile ilgili olarak *“Dr. Sevim Tarı’nın*

(Belli) yakalanmasıyla TKP kadrolannın büyük kısmı yakalanmış ve hapse atılmıştır" derken de kaynağı yine Ünsal'dır.[31]

Kıvılcımlı ve Kemalizm

Bilgiç'in Kıvılcımlı ve Kemalizm konusunda yazdıklarına gelince, orada da yazarın yaklaşık yirmi yılı kapsayan bir süreci birkaç kelime ile özetlemeye kalkıştığı görülür. Bilgiç, bu bölümde Kıvılcımlı'nın 1930'ların başlarında Yol'da Kemaliz-mi *"derebeyi artıkları + tefeci sermaye + finans kapital +finans kapital devleti"* şeklinde tanımladığım aktarmakta ve hemen ardından şunları söylemektedir: *"Kıvılcımlı'nın bu tutumunu bir daha görmek mümkün olmayacaktır.* 1951 *yılında hapisten çıktığında başka saiklerle davranan, strateji çizen, hatta Kemalizmle banşık bir Kıvılcımlı karşımıza çıkacaktır."*[32]

Peki gerçekten de Kıvılcımlı Yol'da sergilediği bu görüşlerini yaklaşık yirmi yıl boyunca bir daha hiç tekrarlamamış mıdır? Bu konuda kısa bir özet, sorunun Bilgiç'in iddia ettiğinden çok daha karmaşık olduğunu gösterir.

Kıvılcımlı, 1935 sonrasında -kimileri çeviri olan- bir dizi broşür ve kitap yayınlar. Örneğin onun 1935 yılında başlattığı Marksizm Biblioteği serisi için tasarladığı kitaplarından birisi, Asri *Sofizm: Faşizm veya 'Kadro'nun Kadrosu'dur.* Kıvılcımlı'nın tasarladığı bu kitap başlığı bile, onun Kemalizm konusundaki görüşlerinin bu tarihte radikal bir değişim göstermediğini ortaya koyar. Yine aynı yayınevinden 1935 yılında yayınlanan *Emperyalizm: Geberen Kapitalizm* broşüründe, devrim ve sınıflar mevzilenmesi konusunda son derece klasik Marksist tanımlamalar yaptığı görülür: *"Emperyalizme gerçekten karşı koyacak olan Devrimci kuvvet: İşçi-köylü kuvvetidir. Bu kuvvet içinde öncü: rehber ve öz inkılap kuvveti, bütün mazlum insanlığa kurtuluş yolunu açan işçi sınıfıdır. Ancak işçi sınıfı sosyal devrimin başında yürüyebilir. Çünkü finans kapitalden daha evrensel örgütlenme kabiliyeti vardır."*[33] Ama öte yanda bu dönemin Kıvılcımlı'sının, birkaç yıl öncesinin "sürekli devrimci" denilebilecek Kıvılcımlı'sından uzaklaşmaya başladığı görülür. Stalinizmin Komintern'deki mutlak hâkimiyeti, muhtemeldir ki Kıvılcımlı'yı da etkilemektedir. Örneğin 1937 yılında yayınladığı bir broşürde, *"Türkiye*

Cumhuriyet tarihi, Milli Kurtuluş şeklinde bir Demokratik İnkılap tarihidir" demektedir.”

Kıvılcımlı’nın 1940’lı yıllarda Kemalizm konusundaki evrimini ortaya koyan çok fazla bilgi yoktur. Ancak onun bu dönemde yazdığı bazı metinlerden, yaşamakta olduğu teorik evrimin niteliği ya da sınırları konusunda bir fikir edinilebilir. Örneğin onun muhtemelen 1941-1944 yılları arasında kaleme aldığı *Devrim Nedir?* başlıklı çalışması, neredeyse her şeyiyle klasik Lenin okumalarına dayanan bir metindir.[34] Bunu, söz konusu çalışmanın sadece konu başlıklarından bile tespit etmek mümkün olabilir. Kıvılcımlı *Devrim Nedir?'e,* “Savaş ve Devrim” arasındaki farkları açıklayarak başlar. Bundan sonra “reform”, “devrim” ve “darbe” olgularını karşılaştırdığı “Dev-rimlerin Tarifi ve İzahı” gelir. Daha sonra “Devrim ve Kitle” ve “Devrim Durumu" konularını ele alır. Çalışmasının son bölümleri ise, “lsyan”, “Geçici Devrimci Hükümeti” ve nihayet “Terör”dür. Bu son bölümde, “Terör Hkesi”ni, “Proletarya İktidarından Önce Terör”ü ve “Kızıl Terör”ü tartışır.

Diğer yanda *Devrim Nedir?’i* yazdığı sıralarda Kıvılcımlı’nın programatik perspektife ilişkin -en azından terminolojik düzeyde- bir değişim yaşadığı da gözlenebilir. Şöyle ki Yol’da, bir anlamda Troçki ve 1917-sonrası Lenin sentezini yapan Kıvılcımlı’nın *Devrim Nedir?’de,* Stalin’in 1925 sonrasında tekrar gündeme getirdiği Lenin’in 1905 tarihli “işçilerin köylülerin demokratik diktatörlüğü” formülüne geri dönmüş olduğu görülür. Ona göre, *“Madem ki köylü devrimi deyince demokrasi, işçi devrimi deyince proletarya diktatörlüğü akla geliyor; öyle ise bu iki sınıfın ortak kurtuluş hareketi, yani gerçek halk devrimi, ancak demokratik diktatörlük biçimini alabilir ve o biçimde başarı kazanır (...) Onun için işçi sınıfı ile köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü parolasını en canlı biçimiyle temsil eden iktidar Sovyetler iktidarı oldu.”*[35]

“Devrim Nedir?"'in İ930’lar başlarının Kıvılcımlısından uzaklaştığı söylenebilir. Ama burada bile hâlâ bir belirsizlik var gibidir. Kıvılcımlı bu konudaki eski görüşlerini -örneğin Mao'nun yaptığı gibi- Stalinci Komintern’in dayattığı terimlerle savunmaya mı çalışıyordur yoksa gerçekten aşamalı devrimciliğe kesin bir dönüş mü yapmıştır, bu aşamada bunu net bir şekilde söylemek zor olabilir. Ne var ki bu değişim bir yana,

şurası açıktır: 1940'ların ilk yarısında, bir başka ifadeyle Elazığ'dan tahliye oluşunun üzerinden on yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra bile Kıvılcımlı, Yol'da ortaya koyduğu görüşlerin çoğuyla barışık bir konumda gözükmektedir.

Görüleceği üzere, Kıvılcımlı'nın 1930'ların başlarından I954'e kadar uzanan yirmi yılı aşkın süreçteki evrimi, Bilgiç'in üç-beş kelimelik “başka saiklerle davranan, strateji çizen Kıvılcımlı" tanımlamasıyla anlaşılabilecek ve anlatılabilecek bir olgu değildir. Dahası, Bilgiç “başka saikler"den söz ediyor, ama onların ne olduğu konusunda hiçbir şey söylemiyor. Gerçekten de Hikmet Kıvılcımlı'nın I950 ve 60'lı yıllardaki teori ve pratiğini etkileyen o “saikler" nelerdir ya da neler olabilir?

Bilgiç, Kıvılcımlı üzerine yazmak isteyen bir araştırmacı olarak onun bu dönemde kaleme aldığı belli başlı metinlere şöyle bir göz atsaydı, bu “saikler"in başında “aşamalı devrim” konusunun geldiğini görebilirdi. Kıvılcımlı, eleştirel ruha sahip bir Marksist de olsa, Stalinizmin uluslararası komünist harekette gerçekleştirdiği ideolojik devrimden (ya da karşıdevrimden) kaçınamamıştır. Yirmi yılı aşkın bir sürenin sonunda, aşamalı- devrim ve Tek Ülkede Sosyalizm gibi temel programatik konularda Stalinist yorumlara teslim olmuştur. Bu ideolojik dönüşüm, savaş sonrası dünyanın gerçekliği ile daha da keskin bir hal alacaktır. Sovyetler Birliği'nin savaş sonrasında dünyanın ikinci büyük gücü olarak ortaya çıkışı, o dönemin Marksistlerinin çoğu için sadece “Tek Ülkede Sosyalizm” teorisinin zaferi olarak algılanmayacaktır. Sovyet dene-' yi, ardından Çin gibi geri kalmış bir ülkenin sosyalizmin inşası yoluna girmesi, sömürgelerin bağımsızlık sürecine girişleri, bütün bunlar, “milli kalkınma” sorununun artık uluslararası resmi komünist hareket tarafından bir Marksist program sorunu olarak görülmeye başlanmasını getirir.

İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar genel olarak her bir ülkenin devrim yolunda yürüyeceği yol, uluslararası sosyalist devrimin bir parçası olmak olarak görülmekteydi. ikinci Dünya Savaşından sonra ise her ülkenin devrim yolunda yürüyeceği “milli yol”, adeta bütün bir tarihsel dönemi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Kıvılcımlı için Vatan Partisi programı, tam da buna denk düşer. Köylülük ve diğer emekçi tabakalarla birlikte

iktidara geçen işçi sınıfı, ülkeyi “kalkındıracak” ve sosyalizm için olgun bir hale getirecektir.

1954 Vatan Partisi deneyinden itibaren Kıvılcımlı, bu devrim ve program anlayışı ile siyasal mücadelesini sürdürür. Bu yaklaşım onu, 27 Mayıs ihtilali ve ardından gelen ordu içi hareketliliklerin etkisi altında, orduyu devrimci mücadelenin aktörlerinden birisi olarak gören yaklaşıma yönlendirir. Ancak Kıvılcımlı'nın l 960'lı yıllarda yaşadığı düşünsel evrimin daha iyi anlaşılabilmesi için, Vatan Partisi olayının en temel iki metni üzerinde durmakta yarar var.

1954: “Aşamalı Devrimcilik”e Açık Yöneliş

Buradan Kıvılcımlı’nın görüşlerindeki değişiminin önemli bir momentinin yakalanabileceği I954 Vatan Partisi programına ve bu programın gerekçesine geçilebilir.Hemen hatırlatmak gerekir ki bu değişim hâlâ Bilgiç’in sözünü ettiği görüşlere ilişkin bir değişim değildir. Kıvılcımlı’nın yasal bir parti platformu için kaleme aldığı bu iki metin, onun Kemalizm konusunda değil ama, devrim anlayışı ve devrim sonrası süreç konusunda dramatik bir düşünsel evrim yaşadığını göstermektedir.

Kıvılcımlı, 1930’ların başında Yol’da, *“Türkiye burjuvazisi nasıl klasik kapitalizme uğramadan doğrudan finans kapitalizme atladı ise, Türk proletaryası da öylece (...) doğru Sovyetler devrimine girişmeye mecburdur. (...)* 30 *yıl sonra Bolşevizm, yeni bir Paris Komününü tecrübe etmeye yeltenmedi. Onun için biz de* 27 *yıl sonra bir ikinci* 1905 *yapmaya özenemeyiz"*[36] diyerek, Lenin’in *Nisan Tezleri* aracılığıyla Troçki’nin Sürekli Devrim teorisi ile buluşmasından esinlendiğini ortaya koymuştur. Elbette bu, Marksizmi 1920’lerde tanımış ve öğrenmiş Kıvılcımlı için özel bir ideolojik seçim değildir. Komünist Entemasyonal’in I9I9-İ922 yılları arasında toplanan ilk dört kongresinin metinleri, bu devrim anlayışını benimseyen ve. geliştiren formülasyonlarla doludur. Bu açıdan o tarihlerde Kıvılcımlı bu formülasyonlara ve onların teorik gerekçelendi-rilmesine aşina olması gerekir. Ne var ki aynı Komünist Enternasyonal, 1920’lerin ikinci yansında, 1917’de gerçekleşen Lenin-Troçki sentezi denilebilecek bir devrim anlayışından, ikinci Enternasyonalin klasik “aşamalı devrim” anlayışına dönüş sürecine girer. Yol'da yer alan yukarıdaki cümleler ise, uluslararası komünist hareket bu süreçte epey yol aldığı halde,

Kıvılcımlı'nın Stalinist Enternasyonal'in devrim anlayışında yaptığı revizyonlardan henüz etkilenmediğini gösterir. Üstelik yukarıda da hatırlatıldığı gibi Kıvılcımlı, 1941-1944 arasında bile bu konudaki Stalinci yoruma tam anlamıyla sadık gözükmemektedir.

Aynı Kıvılcımlı, I954 tarihli Vatan Partisi program gerekçesinde partisinin hedefini *ikinci Kuvayimilliyeciliğimiz* olarak sunacaktır. Bu, *Birinci Kuvayimilliye'nin* yarıda bıraktığı burjuva devrimini bir İkincisi ile tamamlamayı ve bu yolla Türkiye'yi sosyalist devrime hazırlamayı öngörmek anlamına gelir. Bu yaklaşım, onun görüşlerinde gerçekten önemli bir değişimi ifade eder. Ama bu değişimi, Kıvılcımlı'nın Kemalizm konusundaki görüşlerinin değişimi üzerine temellendirmek mümkün değildir. Çünkü Kıvılcımlı'nın Kemalizm konudaki görüşlerinin değişmesi için önce başka bir temel konuda bir düşünsel değişim geçirmesi gerekir.

Bilgiç belli ki, Kıvılcımlı'nın Y'ol'daki görüşlerini, onun I935 sonrası yasal yayınlarını, *Devrim Nedir?'i* ve Vatan Partisi program gerekçesini yeterince dikkatli okumamış, hatta muhtemelen bunların bazılarım hiç okumamıştır. O nedenle de VP programının, onun Kemalizm üzerine görüşlerindeki değişikliği ortaya koyduğunu iddia edebilmektedir.

Oysa Kıvılcımlı'nın *Vatan Partisi* Programı'nda yazdıklarını yazabilmesi için, Yol'da formüle ettiği Kemalizm anlayışından önce, aynı çalışmada sergilediği devrim anlayışının değişmesi gerekmektedir ve Kıvılcımlı'nın yaşadığı budur. *Devrim Nedir*?'de izlerine rastlanabilecek değişim, artık VP programı ile kesin bir biçim almaktadır. 1954 yılında Kıvılcımlı artık kelimenin tam anlamıyla "aşamacı devrimci"dir.

Bu sıradaki Kemalizm konusunda görüşlerine gelince, o konuda Kıvılcımlı, tüm "İkinci kuvayimilliyecilik" söylemine rağmen, örneğin Vatan Partisi program gerekçesinde hâlâ yirmi yıl önce Yof'da yazdığı *"derebeyi artıkları + tefeci sermaye + finans kapital +finans kapital devleti"* formülasyonuna benzer şeyler söylemektedir. Kıvılcımlı *Gerekçe'de*, Cumhuriyeti kuran Kemalist kadroların hakim sınıf ve zümrelerle ilişkisi konusunda şunları yazar: *"Göbek bağı Asyâi derebeyi artıklarına bağlı kalan bu zümreleri* ("büyük şehirlerin kodaman bezirganları" ve "taşra hacıağaları" - e.a.), *Kuvayi Milliyecilik vesayet altında idare etmekten' başka çıkar yol bulamadı. Böy-lece, Kuvayi Milliyecilerin önüne iki ucu tutulmaz bir*

değnek çıkıyordu: Hem, o zamana kadar hak bildikleri telakkiye göre, eski üstün idareci sınıfları kendi partilerine ana kuvvet kaynağı sayıyorlardı; hem de, vesayet altına sokuyorlardı. Bu tezatlı zaruret CHP'nin alınyazısı oldu. CHP, kendisine maddi manevi temel, fikri dayanak, siyasi kaynak yaptığı zümrelerinfıtri kaypaklığına karşı tedbir almak zorunda idi. Büyük şehirlerin ecnebi nüfuzuna kapılmamasını, taşra ağalarının derebeyivari irticaa kaymamasını istiyordu. Lakin, muvakkaten içine indiği geniş halk yığınlarına cahil ayak takımı diye yukarıdan bakmayı öğrenmişti. Böyle bir partiye, DİKTATÖR'lükten başka idare tarzı kalmıyordu. (...) *Diktatörlük devriyle, ecnebi sömürgeciliğinden kurtuluyorduk. Lakin bu sefer milli hükümranlığımız başka tehlikeye uğradı. Prusya'da katmerleşen Yunker-Asker-Banker bi-zantizmi ihtimaliyle yüzleşiyorduk. (...) Alman Nazilerinin "Tek vatan, Tek parti, Tek Führer" şiarını "Tek parti, Tek millet, Tek önder" şeklinde Türkçe'ye çeviren C.H.P., masal sihirbazları gibi kendi başına topladığı cinleri en sonra dağıtamayıp çıldıracak duruma girmişti. "311*

Görüldüğü gibi Kıvılcımlı, *İkinci Kuvayimilliyecilih'ten* söz etmektedir; çünkü gelmekte olan devrim tanımı değişmiştir. Ona göre artık beklenen devrim, *Birinci Kuvayimilliyeciler'in* yapmaya kalkıştıkları ama tamamlayamadıkları "demokratik devrini"dir. Şimdi görev onu tamamlamaktır. Ancak bu ikincisinin hedefi aynı olsa da, artık toplumsal tabanı ve öncü gücü değişmiştir. Birinciye "devlet sınıfları" öncülük etmiştir; ikinciye ise işçi sınıfı öncülük edecektir. Bu koşullarda "Birin-cikuvayimilliyeci"lerin devamcıları çıkarsa, onlar da elbette müttefik olarak kabul edilecektir.

1

Bu konuda sadece Pertev Aksakal'm, bu deney hakkında oldukça sınırlı bilgi sahibi olunmasını sağlayacak kitapları bulunmakta: *Fatsa Devrimci Yol Savunması - Bir Yerel Yönetim Deneyi*, Penta Yayıncılık, Ankara, *2007; Fatsa Gerçeği,* Penta Yayıncılık, Ankara, 2007.

2

Pekdemir, a.g.m, s. *771-772.*

3

Pekdemir, a.g.m, s. *772*

4

İ3- Demokrasi kültürü söz konusu olduğunda l 970’ler solunun tüm unsurlarının birbirlerine benzedikleri iddiası belki de en iyi bir şekilde, 1990’ların ikinci yarısında yaşanan ÖDP deneyi ile kanıtlanabilir. Bu hareket, birçok eski Devrimci Yolcu, TKP’li, Kurtuluşçu vb. militanı bir araya getirmiştir. Bir başka ifadeyle ÖDP, siyasal deneylerinin önemli bir kısmını 1970’lerin farklı örgüt ve hareketlerinde kazanmış militanlar tarafından yönetilmiş bir örgüt olarak dikkat çeker. Ne var ki ÖDP deneyinde yaşananlar, hiç de bu militanların son derece farklı demokrasi kültürlerine sahip oldukları izlenimini vermez.

5

Pekdemir, a.g.m, s. 770.

6

Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş gibi bu hareketlere, 1974-1977 yıllarının TKP'si de eklenebilir. Baştan beri tipik bir komünist partisi olarak yapılanma iddiasına rağmen bu örgütün, kitleselleşmesinin zirvesine vardığı dönemde sadece birkaç yüz üyesi vardır ve örgütsel anlamda pek çok açıdan örgüt olmayan siyasi hareketlere benzemektedir. (Bu konuda bkz. : Aydınoğlu, “Örgüt-Hareket İkileminde TKP", *a.g.e.*, s.375-386.)

7

Pekdemir, a.g.m, s. 772.

8

a.g.y.; Türkiye'de sol hareketler üzerine yapılan sosyolojik değerlendirmelerin kıtlığı, ne yazık ki böylesine ilginç iddiaların büyük bir rahatlıkla sergilenmesine olanak vermekte. *Sol* derlemesinde aynı konuda bir başka karikatür değerlendirme ise, Halkın Kurtuluşu ile ilgili olarak bu kez bir akademisyenden gelmekte. Yüksel Akkaya'ya göre, *“THKO'dan*

gelip, TDKP'ye uzanan yolun temsilcisi olarak Halkın Kurtuluşu-Parti Bayrağı *geleneği, Türkiye*

9

solu içinde işçi sınıfı içinde örgütlenmeyi en çok öne çıkaran kesim olmuştur". (s. 805) Akkaya bu değerlendirmesini hangi gerekçelere dayandırdığını yazısında açıklamıyor. Ama üzerine konuştuğu siyasal hareketi tanıyan hemen herkesin fark edebileceği üzere, eğer bu tarzda bir açıklama yapmaya kalksaydı, muhtemelen söz konusu geleneğin işçi hareketi içindeki özgün yerini kanıtlayacak herhangi bir şey bulamayacaktı..

10

M. Süha Ünsal, “Dr.Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi" Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anahilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 1996.

11

Hikmet Kıvılcımlı, *Kim Suçlamış*, Kıvılcım Yayınları, İstanbul, 1978, s. 44.

12

Hikmet Kıvılcımlı, *Devrim Nedir?,* İkinci Basılış, Kıvılcım Yayınlan, lstanbul, 1977.

13

Bu konuda bkz.: Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve* Yön *Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Ant Yayınlan, Nisan 1970, lstanbul, s. 37.

14

Hikmet Kıvılcımlı, *ikinci Kuvayimilliyeciliğimiz,* Tarihsel Maddecilik Yayınları, lstanbul, 1965, s.64.

15

Hikmet Kıvılcımlı, “Sosyalizmimiz mi Devletçiliğimiz mi?", *21* Mayıs *ve* Yön... içinde, s. 28. Bu metin ilk kez 1962 yılında bir sendika yayını olarak basılmıştır. (Bkz.: Ersin Tosun (yayma hazırlayan), *Suat Şükrü Kundakçı, Bir Ömür Bir Sohbet*, TÜSTAV Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 51.)

16

Kıvılcımlı, “Sosyalizmimiz mi...", s. 33.

17

Hikmet Kıvılcımlı, *Tarih Devrim Sosyalizm*, Tarihsel Maddecilik Yayınlan, lstanbul, 1965; *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi*, Tarihsel Maddecilik Yayınları, lstanbul, 1965.

18

Hikmet Kıvılcımlı, *Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama*, Tarihsel Maddecilik Yayınlan, lstanbul, Ekim 1970; *Halk Savaşının Planlan*, Tarihsel Maddecilik Yayınlan, lstanbul, Tarihsiz; *Oportünizm Nedir*, Tarihsel Maddecilik Yayınları, lstanbul, Tarihsiz.

19

Kıvılcımlı, *Devrim Zorlaması...*, s. 87.

20

Kıvılcımlı, *Devrim Zorlaması...*, s. 10.

21

Kıvılcımlı, “İkinci Basılışa Acı Bir Giriş”, *Uyarmalı İçin...* , s. 17.

22

Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve* Yön *Hareketinin...*, s. 348-350; *Hallt Savaşının...*, 5. 191-194.

23

Kıvılcımlı, *Halk Savaşının...*, s. 188.

24

Kıvılcımlı, *Halk Savaşının.. .*, s. 194.

25

Kıvılcımlı, Kim *Suçlamış...*, s. 150-160.

26

Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar,* Kıvılcım Yayınlan, lstanbul, 1979.

27

Hikmet Kıvılcımlı, “Sıkı-yönetim Mahkemesine Mektuplar", *Kıvılcım,* Nisan 1979, Sayı: 3, s. 207-211.

28

Kıvılcımlı, *Kim Suçlamış...*, s. 44.

29

Kıvılcımlı, *Yol,* Bibliotek Yayınları, lstanbul, 1992, s. 11-20.

30

Bilgiç, a.g.m., s. 585.

31

Bilgiç, a.g.m., s. 590.

32

Bilgiç, *a.g.m.*, s. 588. -

33

Hikmet Kıvılcımlı, *Emperyalizm Geberen Kapitalizm,* Tarih ve Devrim Yayınları, İstanbul, 1974, s. 134.

34

Hikmet Kıvılcımlı, *Devrim Nedir?,* İkinci Basılış, Kıvılcım Yayınlan, İstanbul, 1977.

35

Hikmet Kıvılcımlı, *Devrim Nedir?,* s. İ32.

36

Hikmet Kıvılcımlı, *Parti ve Fraksiyon,* Yol Yayınları, İ980. s. 109.

Bilgiç'in "Faşizan ve Korporatist" Hikmet Kıvılcımlısı

Bilgiç'in Kıvılcımlı hakkında yaptığı olağanüstü dikkatsiz (ve sorumsuz) yorumlarından bir tanesi de, Vatan Partisi deneyi ve I956 yılında kaleme alınmış *Anayasa Teklifi* ile ilgili değerlendirmelerinde ortaya çıkıyor. Yazara göre *"Vatan Partisi, tüzüğünün ve programının ışığında milliyetçi sol hatta zaman zaman korporatist bir parti olarak nitelenebilir."*[1] Biraz daha ileride ise şunları yazacaktır: *"Özellikle* 1956 *yılında yayınlanan Anayasa Teklifi faşizan-korporatist düşüncenin yoğun izlerini taşır."40* İlginç birşekilde yazar, bu son derece iddialı değerlendirmelerini kanıtlamak konusunda hiçbir şey yapmaz. Oysa Bilgiç Kıvılcımlı üzerine yazmaktadır; bu durumda otuzbeş yıllık bir komünistin I950'lerin ortalarında nasıl olup da faşizan-korporatist düşüncelerden "yoğun bir şekilde" etkilendiği konusu, bir araştırmacı için aydınlatılması gereken önemli soruları ihtiva eder. Acaba bu korporatist ya da faşizan düşüncelerin uluslararası plandaki etkinliği mi yoksa Türkiye'deki özgün konumu mu onu etkilemiştir? Ya da Kıvılcımlı'mn I920'li veya 30'lu yıllarda yazdıklarında da bu düşüncelerin izleri bulunabilir mi? Yine bu düşüncelerin Kıvılcımlı üzerindeki etkisi ne kadar sürmüş, nasıl bir evrim geçirmiş ve örneğin l960'lı yıllardaki yazılarında nasıl tezahür etmiştir? Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi programında korporatizmin, *Anayasa Teklifi'nin* de faşizan düşüncenin yoğun izlerinin olduğunu söyleyen bir araştırmacının, bu sorulan sorması ve bunların cevaplarından okuyucularını bilgilendirmesi gerekmez mi?

Ancak herhalde gerekmiyor. O nedenle Bilgiç'in bu konuyla ilgili olarak tüm yaptğı, önce Şefik Hüsnü Değmer'in Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ile ilgili olarak söylediği iddia edilen *"Eyvah, Hikmet yoksa Nazi teorisine mi kayıyor? Aman dikkat"* sözünü aktarmak olur.[4J] Ardından da Anayasa taslağında "Altı Ok"un tekrarlandığını söyler; ondan sonra da *Anayasa* Teklifi'nden "seçmen olma koşulu" üzerine, sosyal demokrasinin "sosyal hijyen" geleneği çerçevesinde değerlendirilebilecek "aykırı" -"tuhaf' ve hatta "gerici" de- denilebilecek bir cümleyi aktarır. Böylelikle de, faşizan-korporatist düşüncenin Kıvılcımlı üzerindeki "yoğun izleri" açıklanmış olur.

Bugüne kadar Hikmet Kıvılcımlı'nın teori ve pratiğine yönelik olarak yapılmış pek çok ağır eleştirivardır. Yakın zamana kadar bunların hemen tümü politik muarızlarından gelmiştir. Bu suçlamaların şiddeti, sol politik polemiklerdeki şiddet geleneği dikkate alındığında çok fazla dikkat çekmez. Bu açıdan bakıldığında Bilgiç'in "faşizanlık" ve "korporatizm" yorumu, sol hareket dışından Kıvılcımlı'ya yönelik en ağır eleştiri olarak görülebilir. Benzer bir değerlendirmeyi bundan on yıl kadar önce Süha Ünsal da yapmıştır ve zaten Bilgiç muhtemelen bu değerlendirmesini oradan almıştır. Çünkü Bilgiç'in yazısında Kıvılcımlı'dan bu konuda yaptığı kısa alıntılar aynen Süha Ünsal'ın yüksek lisans tez çalışmasında da yer almaktadır.

Bu durum dikkate alındığında, bu eski komünistin en şiddetli bir biçimde, iki tarihçi adayı tarafından suçlandığı söylenebilir. Ancak ilginç bir biçimde bu iki Kıvılcımlı eleştirmeni de, bu iddialarını kanıtlamak için sadece birkaç kelimelik -ve hiç ikna edici olmayan- alıntılarla yetinmektedirler. Muhtemeldir ki bu tarihçi adayları "korporatizm" izini, *Anayasa* Tekfi'ndeki temsil sisteminde, daha doğrusu bu metinde öngörülen Senato'nun bazı üyelerinin mesleki temsil esasına göre seçilmesi koşulunda bulmaktadırlar.

Ancak araştırmacılarımızın dikkat etmedikleri bir noktayı hatırlatmak gerekir. Gerek Vatan Partisi programında gerekse *Anayasa* Teklifi'nde doğrudan ve genel oyla seçilen bir Millet Meclisi vardır. Kıvılcımlı bunun yanı sıra bir de Senato önermektedir. Bu 150 dolaylarında üyesi olan senatonun 50 üyesi, mesleki temsil sistemi temelinde seçilecektir. Ayrıca Kıvılcımlı, metinde kısaca özetlediği hayli karmaşık bir "gelir derecesi" koşulu ile, senatörlerin önemli bir kısmının toplumun alt kesimlerinden seçilmesini öngörmektedir.[2]

Yine Kıvılcımlı, Millet Meclisi'nin yanı sıra bir Senato'nun gerekliliğini -Anayasa Teklifi'nin Temmuz 1960'taki ikinci baskısında- şöyle açıklamaktadır: *"Senato ya gelenekçi zümrelerin demokrasiyi dizgin altında tutması için bir alettir (Fransa'da 19. yüzyılın ikinci yansında görüldüğü gibi senato ve meclis arasında yetki çekişmelerine yarar); yahut (İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet* Sosyalist *Cumhuriyetler Birliği'nde olduğu gibi) çeşitli milletlerin devlet camiasında temsilidir. Türkiye'de hanedan ve federe milletler kabul edilmediğine göre*, *Senatoya tarihi bir zaruret yoktur. Ancak ideal ve orijinal bir SOSYAL ADALET yaratmak gibi*

tek Meclisin ifrat ve tefritleri frenlenmek istenirse, kısmen Ingiltere parlamentosunda ve daha ziyade İrlanda anayasasında bulunan senato tipinde ikinci bir Halk senatosu, Tirkiye halkının gerçek çıkarları ile yukarıdaki şekilde bağdaştınlabilir..’[H}]

Görüldüğü gibi Bilgiç, gerekçesi bu şekilde açıklanmış olan Senato önerisinde, “faşizan ve korporatist düşüncenin yoğun izleri”ni bulmakta. Aslında Bilgiç, Ünsal’ın bu konudaki görüşleri üzerine bu kadar çabuk bir şekilde atlamadan söz konusu metinleri biraz dikkatle inceleseydi, bu türden “faşizan” ve “korporatist” izleri bulmakta herhalde zorlanacaktı.

Açıklanması daha ayrıntılı bir çalışma ve değerlendirmeyi gerektirse de, şu aşamada Vatan Partisi program ve tüzüğü ve *Anayasa Teklifi* hakkında şunlar söylenebilir. Bu metinler, savaş sonrası resmi komünist harekete egemen olan “aşama-cı devrim” anlayışı ve “milli kalkınmacı” perspektifin “Ezop dili” ile programatik metinlere aktarılmasından başka bir şey değildir. Daha da ötede, Bilgiç ve Ünsal’ın “faşizanlık” ve “kor-poratizm” bulgularının tam da tersine, bir bütün olarak ele alındığında VP programı da *Anayasa Teklifi* de, aşağıdan bir demokrasinin yollarını arayan metinlerdir. Devleti militarizm ve bürokrasi hâkimiyetinden çıkarmayı hedeflediğini daha ilk cümlesinde ilan eden *(“devletin kırtasiyeci ve askerci olmayışı”),* milletvekilleri için “geri çağırma” ilkesini koyan, hâkimlerin, valilerin, ve kaymakamların seçimle işbaşına gelmesini öngören, adliye sistemini hukukçu sendikalarının, milli eğitimi öğretmen sendikalarının kontrolüne veren, işçi sigortaları ve çalışma yaşamı sorunlarının yönetimini işçi sendikalarına bırakan, insan hakları evrensel bildirgesi hükümlerinin kısıntısız hayata geçirilmesini öngören, gazeteci sendikalarını gazetelerin yönetiminde söz sahibi kılan, grevi mutlak hak olarak tanımlayan, hapishaneler için öz-yönetimi öngören bir metinle ilgili olarak sadece “faşizan” ve “korporatist” değerlendirmesinin yapılabilmesi gerçekten şaşırtıcıdır.

Öte yanda Kıvılcımlı l 950'li yıllarda bu parti programı ve *Anayasa Teklifi* gibi metinlerle, yirmi yıl önce Yol’da ortaya koymaya çalıştığı “legaliteyi istismar” (yasallığı kullanma) taktiğinin kendince bir uygulamasını yapmaktadır. Bu tarz bir girişim için nesnel koşulların uygun olup olmadığı ya da Kıvılcımlı’nın bu çabasında ne kadar başarılı olduğu elbette ayrı bir

konu. Yine “Ezop dili"nin zorlaması ile, Kıvılcımlı’nın bir Marksistin kullanmayı reddedeceği kimi terim ve sözcükleri kullandığı da doğru olabilir. Ancak bunlarda, muazzam bir ideolojik başkalaşımı ifade edecek “izler” bulmak mümkün olabilir mi? Bu, belli ki Bilgiç ve Ünsal gibi tarihçi adayları için mümkün olmuş. Ellerinin altındaki bir siyaset bilimi sözlüğünün “faşizm” ve “korporatizm” maddelerine bakmışlar ve bu eksikliklerde “faşizan-korporatist düşüncenin izleri”ni tespit etmişler.

Diğer Dikkatsiz Gözlemler

Bilgiç’in konusunu ne ölçüde hafife aldığının örnekleri ne yazık ki bunlarla sınırlı değil. Yazar, I930’lar Kıvılcımlısı üzerine yaptığı bir diğer değerlendirmesinde “milliyetçi yaklaşımlar”ın, ' Kıvılcımlı’nm daha ilk dönem yazılarında -yani Yol’da- bile izlenebileceğini iddia etmektedir. Bu iddia iyice şaşırtıcıdır; çünkü Yol, Kıvılcımlı’nm “Kürt meselesi”ni oldukça radikal bir açıdan ele aldığı bir çalışmadır. Bu durumda “milliyetçi yaklaşımlar”ın izlerinin bu çalışmada bile görülebileceği iddiası, Yol’u okumuş bir okuyucuda gerçekten büyük merak uyandırmaktadır.

Ancak Bilgiç’in bu konuda verdiği örnek okununca, yazarın sadece bir bütün olarak Yol’dan değil, aynı zamanda bu vesileyle sözünü ettiği Yol’da geçen spesifik konudan da habersiz olduğu açığa çıkmakta.

Bilgiç şöyle demekte: *“(Yol’un) ‘Parti’de Konaklar ve Konuklar’ He ‘Fırka ve Fraksiyon’ bölümleri hem parti içindeki hizipler hakkında bilgi verirken hem de parti içinde yer alan azınlıklann partide Türk egemenliği konusunda ciddi tartışmalar yarattığının örtülü örneklerini sergiler. Yol’da azınlıklann partinin merkez komitesine girme taleplerinin olduğunu belirleyen (Kıvılcımlı), bu talepleri 'kariyerizm’ ve ‘dar azınlıkçılık’ olarak nitelemiştir."*^

Bilgiç bu konuda başka bir şey eklemiyor ve bu iki cümle ile Kıvılcımlı’nm 1930’ların başlarında parti içindeki “Türk milliyetçisi” yaklaşımını ortaya koyuyor. Kuşkusuz Bilgiç’in her okuyucusu Yol’u ve TKP içindeki tartışmaları bilmez, o nedenle de yazarın bu yazdıklarını doğru kabul etmek isteyebilir. Ancak bu konudaki iyi niyetleri yeterli olmayacaktır. Her şeyden önce şu nedenle ki, Bilgiç burada söz konusu iddiasının ağırlığı ile karşılaştırılamayacak kadar kısa ve özlü bir değerlendirme yapmaktadır.

Eğer Bilgiç TKP'nin bu dönemi ile ilgili çalışmalarıyla tanınan bir araştırmacı olsaydı, kendisinin başka kitap ve makalelerinde ortaya kolduğu olgulardan burada özet olarak söz ettiği düşünülüp -yazarın varsayılacak bilimsel namusu da dikkate alınarak- bu yazdıklarına güvenilebilirdi. Ne var ki Bilgiç ne TKP ne de Kıvılcımlı konusunda yaptığı bir çalışma ile tanınıyor. Bu yazdığı yazı ise, bir yüksek lisans tez çalışmasını temel almış durumda. O taktirde nasıl oluyor da yukarıdaki elli küsur kelimelik iki cümle ile okuyucudan, Kıvılcımlı'nın 1930'ların başlarında "Türk milliyetçisi" ya da daha doğrusu "Türk şovenisti" bir yaklaşım içinde olduğunu kabul etmesini bekliyor?

Kıvılcımlı'yı tanımayan, Yol'u okumamış ve komünist (sosyal demokrat) harekette yüzyılın başında yapılmış etnik temelli örgütlenmeye ilişkin tartışmalardan haberdar olmayan okuyucular, Bilgiç'in bu söylediklerini, kendisinin bir akademisyen adayı olmasına ve yazının yer aldığı *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* dizisinin itibarına binaen ciddiye alabilirler. Ancak bu konularda asgari bilgisi olan bir okuyucu ise, Bilgiç tarafından aktarılan Kıvılcımlı'mn bu suçlamalarının, ilk kez Rus Sosyal Demokrat işçi Partisi (RSDIP) içinde "Bund" vesilesiyle patlak vermiş tartışmalarla ilgili olduğunu rahatlıkla fark edebilir.

Bund, Rus imparatorluğu içindeki Yahudi işçilerinin oluşturduğu bir sosyalist örgüttür ve RSDlP'nin ilk kongresinde (1898) partiye otonom bir birim olarak kabul edilmiştir. Ne var ki aynı partinin 1903 yılında toplanan ikinci kongresinde Bund'un Yahudi işçilerin temsilcisi olarak kabul edilen bu otonomisi, partinin önde gelen figürleri olan Plekhanof, Lenin, Martov ve Troçki tarafından şiddetle eleştirilmiş ve reddedilmiştir.^ Bund, bunun üzerine RSDlP'den dışlanır, daha sonra ise, partinin Menşevik kanadına katılır. O tarihten sonra da, komünist harekette örgüt içinde etnik temelli otonomi talep edenlere ya da komünist örgütün etnik temellere göre örgütlenmiş bir örgütler federasyonu olmasını isteyenlere sık sık "Bundçu" suçlaması yöneltilmiştir. Kıvılcımlı'nın "dar azın-lıkçılık" suçlamasının da, bunun farklı bir terimle ifadesinden başka bir şey olmaması gerekir.

Yol'un ilgili bölümlerinde Kıvılcımlı, parti içinde bu konuda yaşanan tartışmayı detaylı bir şekilde aktarmıyor. 46 Ancak -Bilgiç'in muhtemelen tamamını okumadığı- metnin bütününden anlaşılabildiği kadarıyla burada

Kıvılcımlı, azınlıktan gelen komünistlerin Merkez Komitesi'nde azınlıklar kökenli üye olmadığı yolundaki şikayetlerinden söz etmektedir. Kıvılcımlı bu şikayetleri, bu kesimlere -resmi ya da gayri resmi olarak- bir tür "kota" sağlanması olarak yorumlamaktadır. "Kari-yerizm" ve "dar azınlıkçılık" suçlaması bununla bağlantılıdır. Kıvılcımlı'nın bu talebe karşı çıkarken yapmak istediği, açıktır ki merkez komitede azınlık kökenli bir komünistin bulunmaması gerektiğini savunmak olamaz. Onun vurguladığı, etnik kökenin, parti organlarına seçilme konusunda göz önüne alınması gereken bir norm olamayacağı yönündeki örgütlenme ilkesidir. O anlamda o sırada TKP merkez komitesinde Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli komünistler çoğunlukta olsaydı ve kimileri Türk komünistlerinin yeterince temsil edilmediğinden şikayet etselerdi, Kıvılcımlı muhtemelen "Bundçuluk" suçlamasını bu kez onlara karşıgündeme getirecekti. Tek farklılık, Türkler Türkiye toplumunda azınlık olmadıkları için, "dar azınlıkçılık" terimi yerine olsa olsa "Türk şovenizmi" terimini kullanacaktı (ve muhtemelen tezini desteklemek için, I917'nin Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nde Yahudilerin çokluğuna itiraz etmenin "Rus şovenizmi" olacağını da herhalde hatırlatırdı.) Kısacası Bilgiç'in içeriğini bilmeden aktardığı bu tartışmada Kıvılcımlı'nın aldığı pozisyonun "Türk milliyetçiliği" ya da "şovenizmi" ile hiçbir ilgisi yoktur; söz konusu olan sadece, komünist partilerde on yıllar boyu hakim olmuş bir Leninist (ya da Bolşevik) kuralın hatırlatılmasıdır.[3]

Bilgiç'in Kıvılcımlı hakkındaki dikkatsiz gözlemlerinden bir diğeri de, ilk *Sosyalist* gazetesindeki konumu ve bu gazete aracılığıyla Türkiye solunda bulduğu yankı konusunda söylediklerinde ortaya çıkıyor. Yazara göre *"1967 yılı* Sosyalist *gazetesinin yayınına başlar ve gençlik içinde daha geniş bir okuyucuyu kitlesine kavuşur. Kıvılcımlı,* Vatandaş *gazetesindeki tavrını sürdürmekte ve gazeteyi neredeyse tek başına çıkarmaktadır."*[4] Bu değerlendirme, yazarın Kıvılcımlı'nın 1968'e kadar sosyalist hareketteki yeri ve etkisi konusunda hiçbir şey bilmediğini göstermekte. *Sosyalist*, ilk sayısında başlığın altında *"şimdilik on beş günde bir çıkar siyasi gazete"* denildiği halde, yedi ayda sadece yedi sayı çıkabilmiş, her bir sayısı sadece birkaç sayfalık bir gazetedir; ve okuyucu yokluğundan ötürü kapanmıştır. Bu gazetenin, hem de özel olarak "gençlik içinde" bir okuyucu kitlesi oluşturduğuna ilişkin hiçbir kanıt ve gösterge mevcut değildir. Tam tersine Kıvılcımlı'nın bu gazetedeki -o dönemin gençlerine "eksantrik" gelen- dili

ve üslubu, gençleri ona yaklaştıracak değil tersine ondan uzaklaştıracak bir nitelik taşır. Kıvılcımlı, devrimci gençler arasında 1968'den itibaren *Tür.k Solu* ve Aydınhk'taki yazılarıyla okuyucu bulmaya başlayacak, 1970 yılındaki yayınlarıyla da artık "taraftar" kazanacaktır.

Kıvılcımlı'nm *Sosyalist* gazetesindeki her şeyi kendisi yazarak "gazeteyi neredeyse tek başına çıkartması"na gelince, Bilgiç'in bu konuda söyledikleri de, Kıvılcımlı'nın biyografisi konusunda yine en temel bilgilerden yoksun olduğunu göstermekte. Bu sorunun, sadece onun bu konudaki "tavrı" ile açıklanması mümkün değildir. Kıvılcımlı'nın çevresinde, onun çalışmalarının entelektüel yükünü kendisi ile paylaşabilecek kadrolar yoktur. O nedenle de bu gazetelerin her şeyini kendisi yazmakta ve tek bir kişinin çabalarına bağımlı bu gazeteler doğal olarak kısa bir sürede kapanmaktadır.

Bilgiç, Kıvılcımlı'nın 1960'lı yıllarda yaşanan SBKP ve ÇKP arasındaki ayrılıkta aldığı tutum konusunda da önemli bir yanlış yapmakta. Ona göre Kıvılcımlı, *"o yıllarda gelişen Sov-yet-Çin aynşmasında Çin'i savunmaktadır."*[4")] Bilgiç burada da yine, tekil metinler üzerinden iddialı yorumlar yapma adetini sürdürmekte. Kıvılcımlı'nın 1967'de kaleme aldığı "Kızıl Bekçiler" yazısının Çin Kültür Ihtilali'ne açık bir övgü olduğu muhakkaktır. *5*° Ama bu yazıdan kalkarak onun söz konusu çatışmada bir tutum takındığını iddia etmek mümkün değildir. Kıvılcımlı çeşitli vesilelerle, Türkiyeli komünistlerin bu gibi konularda taraf tutmaması gerektiğini beyan etmiş bir komünisttir.[5] Zaten bu tavır, ülke içindeki eski TKP'liler arasında neredeyse tartışmasız bir kural olarak kabul edilmiştir. O nedenle de Kıvılcımlı'yı Çin tezini destekleyen bir Türkiyeli komünist olarak takdim etmek önemli bir değerlendirme yanlışı olarak görülmelidir.

Bilgiç'in Kıvılcımlı'mn uzun bir süre ilişkili olduğu Yapı Iş-çileri Sendikası'ndan söz ederken yazdıkları iki açıdan dikkat çekmekte. Birinci olarak yazar, Kıvılcımlı'nın bu sendika ve yöneticileri ile ilişkisi konusunda hiçbir şey söylemiyor. Oysa Hikmet Kıvılcımlı YlS tüzüğünün "başlangıç" bölümünü kaleme alınmıştır. 5[2] Yine sendika yöneticileriyle (ismet Demir, Suat Şükrü Kundakçı vb.) yakın ilişkileri nedeniyle bu sendikanın çalışmalarında etkisi olmuştur.'[53] Bilgiç ise, Türkiye'nin en önde gelen komünistlerinden birinin 1960'lar sendikal yaşamının belki de en orijinal

sendikalarından biri ile ilişkisi üzerine konuşurken, bu önemli noktalara değinmez bile. Ama bunun yanı sıra, gerçekle ilgisi olmayan şeyler söylemekten de kendisini alamaz. Bilgiç'e göre YlS, *"gittikçe radikalleşen*

öğrenci ve ordu 'gençliği' ile iletişim kanalı olarak kullanılmak istenmiştir."[6] işçi örgütlenmelerinin olağanüstü güç koşullar içinde gerçekleştiği bir ortamda, YIS gibi bir sendikanın genç devrimci üniversiteliler (ve daha da tuhafı genç askerlerle) "iletişim aracı" olarak kullanılabileceğini düşünmenin saçmalığı ortadadır. Zaten bu iddiasıyla ilgili olarak Bilgiç herhangi bir referans ya da kanıt sunmaz. Ama tabii Bilgiç'in bu yazdıklarını okuyan ve yazarı ciddiye alan okuyucu, artık her şeyi ordudan gelecek bir harekete bağlamış olan Kıvılcımlı'nın, YIS gibi bir sendikayı bile bu amaçla kullanacak kadar gözünün dönmüş olduğunu pekâlâ düşünebilir. Oysa bu sendika Ağustos l965'te kurulmuştur" Kıvılcımlı'nın askeri okul öğrencileriyle ilişkisi ise, 1970 yılında gerçekleşir. Ki o tarihten sonra bile, YIS'in bu gençlerle ilişki konusunda bir araç olarak kullanıldığına ilişkin hiçbir kanıt ve tanıklık yoktur. Bu durumda Bilgiç'in bu yazdıkları ile ne demek istediğini anlamak gerçekten zordur (ya da çok kolaydır). "

Yazar, Kıvılcımlı-YIS ilişkisi konusunda aktardığı bu gerçek dışı "bilgi"den sonra devam etmektedir: *"Hatta YIS'in THKP-C'ye parasal kaynak aktardığı ileri sür(ül)mektedir."*[7] Bu cümleden hareketle, Bilgiç'in okuyucusunu heyecanlandırmak gibi bir niyet ya da isteğinin olduğu pekâlâ düşünülebilir. Çünkü Kıvılcımlı ve YlS'ten söz ettiği iki cümlenin birincisinde sendikanın devrimci gençler ve genç subaylarla ilişki için kullanıldığından söz eden yazar, ikinci cümlede bu kez aynı sendikadan bir gerilla hareketine (ya da onun örgütlenme çabalarına) para aktarıldığını söylemekte.

Bu ikinci iddia üzerine de önce birincisi hakkında söylenenler tekrarlanabilir. YlS, 1965 yılında kurulmuştur; söz konusu -üstelik gerçek olup olmadığı bilinmeyen- "para aktarma" hikayesi ise 1970 yılına aittir. Bilgiç, bu iddiaları da Ünsal'ın yüksek lisans tezinden aktarmıştır" Ancak "Mahir Çayan grubu"na para aktarılmasından söz eden Ünsal'ın, Çayan grubunun tam olarak ne zaman oluştuğu ve daha da önemlisi ne zamandan itibaren başka devrimciler tarafından bir "grup" olarak algılanmaya

başladığı konusunda muhtemelen hiçbir fikri yoktur. Öte yanda Ünsal'ın, yaşandığı iddia edilen bu olayla ilgili en önemli tanığa başvurmadan yazdığı da görülmektedir/[8] Bu konuyu gerçek bağlamına yerleştirmek üzere şunlar söylenebilir: MDD hareketinin çözülme süreci içinde İ970'in ikinci yarısından itibaren, MDD'cilerin kontrolü altında bulunan kitle örgütleri (öğrenci birlikleri, sosyalist fikir kulüpleri, Dev-Genç dernekleri, tek tük sendikalar vb.) o sırada hızla ortaya çıkan gruplaşmaların kontrolü altına geçmektedir. O anlamda son bir yıldır YlS içinde çalışmakta olan ve THKP-Cyi oluşturacak eğilime yönelmiş bulunan Dev-Genç'lilerden bazıları da bu sendikadan bu çevreye mali kaynak aktarmış olabilirler. Ancak o dönemde sol-içi ayrılıklara ilişkin tutumu itibariyle bunun Kıvılcımlı ile bir ilgisi olması elbette mümkün değildir.

Bilgiç, Kıvılcımlı'nın 1970 sonlarından itibaren yaptığı pratik ve teorik müdahalelerinden söz ederken, *"bu yıllar Kıvılcımlı'nın bir seht'in önderi durumuna geldiği yıllardır"* diyerek, yine kronolojiyi alt üst etmekte/[9] Şu nedenle ki, söz

konusu süreç, 1970 Aralık ile İ97İ Mart ayları arasında geçen yaklaşık dört aydan ibarettir. Yazar bu birkaç ayı birkaç yıllık evrim süreci olarak sunmanın bir siyasal biyografide ifade edebileceği yanlışın herhalde farkında değil gözükmekte.

Bilgiç yazısını yine Kıvılcımh'ya ait artık sadece "manasız" denilebilecek birkaç gözlemle bitirir. Ona göre, *"teorik bilgi noksanlığının ve açlığın bulunduğu bir ortamda Kıvılcımlı'nın 1930'lardan beri yürüttüğü yayıncılık faaliyetleri ve çevirdiği teorik metinler gençlikle ilişki kurmasını kolaylaştırmıştır (...) Bunun da dışında Kıvılcımlı'nın geliştirdiği neredeyse terminolojik denilebilecek kendine has bir dili mevcuttur. Bu dil anlaşılmasını zorlaştırmışsa da kendine ait bir alan açmasına yardımcı olmuştur"60*

Burada önce Kıvılcımlı'nın yaklaşık kırk yıllık yayıncılık faaliyeti ve çevirdiği teorik metinlerin, onun gençlikle ilişkisini kolaylaştıran bir rol oynamasının mümkün olmadığını belirtmek gerek. Çünkü Kıvılcımlı, 1930'ların ikinci yarısında yayınlamış olduğu birkaç küçük broşür dışında herhangi bir teorik metin çevirmemiştir. l 930'larda çevirdiği birkaç metin

de daha sonra bir daha. yeniden basılmamıştır. O anlamda onun "1930'lardan beri yürüttüğü yayıncılık faaliyetleri"nin gençlikle ilişkisinde kendisine ne gibi olanaklar sağladığını anlayabilmek güçtür. Kuşkusuz burada yazar Kıvılcımlı'nın teorik çalışmalarının zenginliğinin etkisinden söz etmek istemiş olabilir. Ancak bu durumda da teorisyenliğin, "yayın faaliyeti" ve "teorik metin çevirisi" olarak ifade edilmesi gerçekten anlaşılmaz gözüküyor. Unutulmamalı ki Kıvılcımlı l 954'ten 1971 Mart'ına kadar sürekli olarak yazılarıyla sol çevrelere hitap etmeye çalışmış birisidir. Ne var ki sadece 1968'den itibaren *Türk Solu* ve *Aydınlık* sayfalarındaki makaleleri okuyucu bulacaktır. 1970 yazında yayınladığı MDD eleştirileri ve ardından yayma başlayan *Sosyalist* gazetesi ile de, okuyucu kitlesi artık "yandaş" kimliği kazanmaya başlar. Bu durumda onun "gençlikle ilişki kurması"mn nedenleri üzerine konuşulduğunda, Bigiç'in sözünü ettiği *"1930'lardan beri* yürüttüğü *yayıncılıkfa-aliyetleri ve çevirdiği teorik metinler"e* değinilmesi son derece anlamsız kaçmaktadır.

Öte yanda Bilgiç'in, Kıvılcımlı'nın "terminolojik denilebilecek kendine has bir dili"nin onun anlaşılmasını zorlaştırdığını, ama öte yanda bunun "kendisine ait bir alan açmasına yardımcı olduğu"nu söylerken ne demek istediği de anlaşılamıyor. Bir teorisyen olarak Kıvılcımlı'nın kendisine özgü terim ve kavramlarının ve bir yazar olarak da farklı bir üslubunun olması son derece doğal değil midir? Bunlardan özel olarak söz edilmesi ise ancak, eğer Kıvılcımlı bir teorisyen değilse veya kavram ve terminolojisinde bilimsel ve mantıki sorunlar varsa ve nihayet üslubu ve yazım tarzı çirkin ve bozuk ise anlamlı olabilir. Bilgiç ise bu konulara girmeden, Kıvılcımlı'nın anlaşılmasına ilişkin pedagojik sorunların varlığından söz eder gibi oluyor; ama bunu da, "kendisine bir alan açması" gibi muhtemelen kendisinden başka kimsenin anlayamayacağı bir noktaya bağlıyor.

Son bir nokta: Bilgiç'in yazısı, bir yazarla konusu arasındaki dev uçurumun yol açabileceği sorunları gösteren ilginç bir örnek. Bu bölüme başlarken de hatırlatıldığı üzere Kıvılcımlı, Türkiye sol hareketin belki de en birikimli, en üretken ve o derece de tartışmalı şahsiyetlerinden birisidir. Onun temsil ettiği entelektüel ve pratik birikimden habersiz, ama öte yanda hakkındaki ön yargılı değerlendirmelere eleştirel yaklaşmasını bilemeyen birisinin Kıvılcımlı'yı anlatmaya kalkması sadece komik ya da trajikomik sonuçları olabilecek bir çaba olabilirdi. Bilgiç'in, gerçekte ancak Türkçe

Wikipedia'ya layık olabilecek olan bu metni, bu muhtemel sonuçların çarpıcı bir örneğini sunmakta. Ancak tabii bu konuda daha da anlaşılmaz olan, bu metnin okuyucunun önüne, "Modern Türkiye'nin Siyasi Düşüncesi"nde yeri olan bir şahsiyeti tanıması için çıkarılmış olması. Sonuç olarak bu kadar az bilgi sahibi olduğu bir konuda Bilgiç'İR neden yazmak istediğini anlamak gerçekten mümkün gözükmemekte. Tabii bu soru, derleme editörünün Bilgiç'ten neye dayanarak bu konuda yazı istediği ve bu yazıyı nasıl "yayınlanabilir" bulduğu sorularını da beraberinde getiriyor.

Mehmet Ali Aybar

Aybar'ın Mirası

Aylin Özman'm *Sol* derlemesinde yer alan "Mehmet Ali Aybar" başlıklı yazısının son cümlesi, Aybar'ın mirası üzerine iddialı bir değerlendirmeyi ifade etmekte: *"Demokrasi, bağımsızlık ve sosyalizm sacayağı üzerine kurulan (Aybar'm) bu tezleri(nin), bugün ekonomik, kültürel ve siyasal alanda tanık olduğumuz sorunlara* sosyalist *bir perspektiften oluşturulacak çözüm yollanna dair sağlayacağı açılımların keşfi ise Türkiye sosyalistlerinin kendi üstlerine yürüyerek, Mehmet Ali Aybar'ı (yeniden) değerlendirmeleriyle mümkün* olacaktır."[10] Görüldüğü gibi yazar, Türkiye sosyalistlerinin bugün "yeni açılımları" keşfetmelerinin ön koşullarından birisi olarak Aybar'ın yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini hatırlatmakta. Bu satırları okuyan ve Türkiye sosyalistlerinin "yeni açılımları" konusunda bi-

razcık fikri olan her okuyucu, Özman'm Aybar'm deneylerine ve mirasına verdiği değerin boyutlarını fark edebilir. Ama öte yanda Türkiye sosyalistlerini bekleyen görevler kadar Aybar hakkında da fikri olan bir okuyucunun aklına şu soru geliyor: Aybar gibi solun önemli bir döneminde büyük sorumluluklar almış bir şahsiyetin politik mirası nasıl yargılanmalıdır?

Özel olarak sözünü etmese bile Özman bu soruya cevap vermeye çalışıyor gibi. Ne var ki yazar, Aybar'ın -özellikle teorik mirasının- bugün sosyalistler tarafından dikkate alınması gerektiğini söylerken önemli bir metodolojik yanlış yapıyor. Her şeyden önce Özman, Aybar'ın önemli gördüğü kimi teorik görüşlerini ele alırken, onun Marksist teori ile

ilişkisinin evrimi ve bu alandaki birikimi konusunda okuyucuyu bilgi-lendirmemekte. 1908 doğumlu Aybar'ın hangi dönemde nasıl sosyalist olduğu, Marksist/Sosyalist kültür kaynakları ve teorik/politik görüşlerinin evrimi gibi konular belli ki yazan hiç ilgilendirmiyor. Yine Özman, Aybar'ın "önemli" olduğunu iddia ettiği teorik görüşlerinin, ileri sürüldükleri sırada Türkiye solunun teorik ihtiyaçları açısından neleri temsil edebileceği konusunu da tartışmamakta. Bunun yerine, zaman ve mekandan kopuk bir şekilde Aybar'ın bazı teorik görüşlerini sergiliyor ve okuyucusundan adeta bunları "önemli", hem de geleceğe miras kalacak kadar önemli görmesini talep ediyor.

Oysa Türkiye solundaki rolü ve yeri itibariyle Aybar, bir düşünce adamından çok bir siyasetçidir. Yaklaşık yedi yıl süreyle (1962-1969), solun tarihindeki en önemli örgütlenmesinde son derece kritik bir mevkide bulunmuştur. O nedenle bir Aybar değerlendirmesinde şu konuların açıklanma önceliği olmalı: Aldığı teorik ve siyasal eğitim, teorik ve siyasal düşüncesinin evrimi, bu alanda yaşadığı önemli altüstlükler (TKP öncesi sosyalizmi, TKP ile ilişkisi, TKP'den ve "resmi" komünist hareketten kopuşu), TIP genel başkanı olarak yürüttüğü örgüt pratiği, "1968 kınlması"nın düşünce evrimindeki yeri ve nihayet 1974 sonrası görüşleri. Özman'ın ise böylesi kaygılan ne yazık ki olmamış. Ama tam da bu nedenle yazdıkları, Aybar için düzenlenmiş basit bir ansiklopedi maddesi için bile yetersiz kalmakta.

TİP ve Marksist Teori

Özman, Aybar'm "Marksizm ve bilimsellik" konusundaki görüşleri ile ilgili olarak şunları söylüyor : *"Aybar'ın bilim konusundaki çözümlemeleri, Türkiye'de sosyalist düşünceye sağlamış olduğu kuramsal ve tematik açılımlann rahmini oluşturur. Marksist-Leninist okumalara karşı duruşunun epistemolojik referans noktalan olarak dikkat çeken bu çözümlemeler, aynı zamanda kendisinin sosyalist hareket içerisindeki yalnız bıra-kılmışlığının ve yadırganmışlığının izlerinin sürülebileceği bir alan olarak belirginlik kazanır."*[11] Yazar bu görüşleri aynı yazıda özellikle TIP içi çatışma bağlamında bir kere daha vurgulamıştır : "Bu *bağlamda, hürriyet temasının beslendiği epistomolojik, felsefi ve* siyasi *temeller, Aybar'ın sosyalistliğinin sorgulanmasına kadar varan ve parti içerisinde Marksist-Leninist duruşun*

görece hâkimiyetini tescilleyen suçlamalann başlıca kaynağı olarak karşımıza çıkar.”[12]

Bu satırlar bizlere, “Marksist-Leninist" Marksizm yorumcuları karşısında yalnız bırakılmış, yadırganmış, sosyalist olmamakla suçlanmış bir özgün Marksizm yorumcusu manzarası çiziyor. Peki Aybar gerçekten böyle tanımlanabilir mi? Kuşkusuz Aybar 1968 sonrasında TIP içinde, “Marksizm-

Leninizm”den (daha doğrusu Stalinizmden) şiddetle etkilenmeye başlayan çevrelerin büyük muhalefeti ile karşılaşmış ' bir önderdir. Ama tek başına bu muhalefetin varlığı, Aybar’a tutarlı bir anti-Stalinist teorisyen ünvam verebilir mi? Eğer Aybar yaşamının belli dönemlerinde (ya da en azından bir döneminde) Marksizm üzerine özgün eserler vermiş bir düşünce insanı olsaydı, bu sözler onun hakkında belki bir şeyler anlatabilirdi. Ne var ki 1975 sonrasında kaleme aldığı teorik sorunlara değinen birkaç polemik makalesi ve ölümünden birkaç yıl önce yayınladığı bir kitap bir yana bırakılırsa, Aybar yaşamının herhangi bir döneminde teori sorunlarıyla ciddi bir biçimde ilgilenmemiştir. Ayrıca 1975 sonrası makaleleri de, son kitabı da, solun o dönemlerdeki nesnel ihtiyaçları açısından oldukça yetersiz metinlerdir. O anlamda onun Marksist teoriye tüm ilgisinin 1960’lı yıllarda sol siyasal mücadeleye atılmış ortalama bir aydının ilgisi düzeyinde olduğu söylenebilir. Aybar’ın Özman tarafından abartılı bir şekilde sunulan teorik değerlendirmelerinin büyük çoğunluğunun, Çekoslovakya’nın işgalinden sonra parti organlarında yaptığı konuşmalarda adeta doğaçlama tarzında formüle edildiği unutulmamalıdır.

Aybar’ın Ağustos 1968 öncesindeki “teorik” analizlerine baktığımızda, bu alanda hemen hiçbir şey yoktur. Ancak bu da son derece anlaşılabilir bir şeydir. Çünkü Aybar Marksizmle nispeten geç yaşta (otuzlu yaşlarda) tanışmıştır ve bu tarihten itibaren içinde bulunduğu entelektüel ortamın, döneminin pek çok solcu aydını gibi onun da bu alanda fazla derinleşmesini olanaksız kılmış olduğu söylenebilir. 1962 sonrasında ise, yedi yıl boyunca dönemin yegane sol örgütlenmesinin genel başkanlığım yapacaktır. TlP’e genel başkan olduğunda elli dört yaşındadır; kuşkusuz yeni şeyler öğrenmesi olanaksız değildir. Ne var ki bu dönem onun için teorik çalışmadan

çok yoğun bir pratik siyasal mücadele dönemi olacaktır.[13]

Bunun güçlü bir göstergesi olarak, Aybar'ın genel başkanlığı döneminde teori sorununun partide daima ikincil planda kaldığı söylenebilir. Örneğin uzun yıllar boyunca parti ortamında partinin eklektik programı “önemli bir teorik metin” olarak sunulmuş ve üyeler tarafından da böyle algılanmıştır. TlP’in bir “Bilim Kurulu” vardır; ama bu kurul hiçbir zaman teorik tartışmalar örgütlememiş ya da bir yayın organı çıkarmamıştır. Parti, özgürlüklerin genişlemekte olduğu 1965 sonrasında bile, önemli teorik eserlerin Türkçe’ye kazandırılmasını bir siyasal görev olarak görmemiştir. Yine sol partiler için yaygın bir gelenek olan “parti içi eğitim" sorunu hiçbir zaman gündeme getirilmemiş, tersine bu konudaki talepler bastırılmaya çalışılmıştır.

Aslında TIP yönetiminde, Marksizmle yıllar önce tanışmış aydınların belirleyici bir konumu vardır. Örneğin 1964 Şubat kongresinde bu konumda olan aydınlardan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Adnan Cem-gil, Rasih Nuri ileri, Muvaffak Şeref partinin genel yönetim kuruluna seçilmişlerdir. Yine bunlardan dördü (Aybar, Boran, Aren ve Sargın) merkez yürütme kurulunun en önde gelen üyeleri konumundadır. Bu parti yöneticilerinin Marksizmle tanışıklıklarının görece eskiliği dikkate alındığında, partinin teori sorunlarına ilgisiz kalışı şaşırtıcı görülebilir. Ancak biraz daha yakından bakıldığında, bu ilgisizliğin birkaç farklı nedeni olduğu görülebilir. Her şeyden önce ülkede şiddetle hüküm süren anti-komünist atmosferin bu alanda önemli etkisi olduğu düşünülebilir. TlP’e yöneltilen “komünist” ithamları, en azından parti parlamentoda temsil edilene kadar bu partinin Türkiye siyasal ortamında tecrit edilmesine hizmet edebilecek güçlü silahlar olarak kullanılmaktadır. Yayıncılar, çevirmenler rahatlıkla mahkûm edilebilmektedir. Bu alanda özgürlükler ancak l 960’ların ikinci yansında genişlemeye başlayacaktır. Ama tabii partinin teorik geriliği ve bu alanda yeterince yaratıcı olmayışı sadece bu olguyla açıklanamaz. Bunların yanı sıra partiye yön veren entelektüel kadroların mütevazı teorik birikimleri de bir diğer etkendir. Bunun bir sonucu olarak başta Aybar gelmek üzere hemen tüm TIP önderleri, Bilim Kurulu’nun sınırlı çalışmalarını, parti programını, partililerin çeşitli yayınlarda yer alan kısa makalelerini, kongrelerde yapılan konuşma metinlerini bir anlamda partinin “teorik hazine-si” olarak yeterli görebilmişlerdir.

Eski TKP’lilerin 1965 sonrasında TlP’e müdahaleleri, bu alanda tam bir altüstlüğün yolunu açar. Onların TlP'e yönelik eleştirileri -büyük çoğunluğu tek başlarına büyük bir teorik değer taşımasa da- partinin nesnel olarak önünde duran teori konularını gündeme getirecek içeriktedir. Bir süre sonra eski TKP’lilerin kontrol ettiği muhalefet, parti-içi teorik eğitimi bir talep olarak yükseltmeye başlar. Aybar, Aren, Boran ve Sargın, eski TKP’lilerle aynı politik kültürden gelmektedirler. Ancak bu durum bu iki sol kadro arasında teorik bir tartışmanın yürütülmesini kolaylaştırıcı bir etken olmaz. TlP önderleri eski TKP’lilerle tartışmaktan ısrarla kaçınırlar. Olumsuz sonuçları kısa bir sürede ortaya çıkacak olan bu teorik tartışma çekingenliğinin temel nedeni, partinin yasallığını koruma kaygısı gibi gözükmektedir. TlP önderleri, eski TKP’lilerin partiye müdahalelerini, TlP’in siyasal ortamda büyük zorluklarla edindiği yeri tehdit eden bir faktör olarak görmektedirler. Hk bakışta Aybar ve arkadaşlarının bu korkuyu duymakta haklı oldukları da düşünülebilir. Gerçekten de partinin meşruiyet kavgası zorlu geçmiştir ve onlara göre bu alandaki kazanımlar her an kaybedilebilir. O nedenle de eski TKP'liler adeta “her ne pahasına olursa olsun” parti dışında tutulmalıdır.

Ne var ki TIP önderlerinin bu öngörüleri kısa sürede yanlış çıkar. Korkulanın aksine 1960’ların son yıllan Türkiye’de anti-komünizmin hızla geriletildiği bir dönem olacaktır. işte o nedenle belki de sorun, TlP’lilerin bu konudaki öngörülerine eşlik eden “her ne pahasına” yaklaşımındadır. Eski TKP’lilerin partiye müdahaleleri TIP önderleri için istenmeyen bir şey olabilir. Ancak öte yanda bu konuda yapacakları çok az şey olduğunu da bilmek durumundadırlar. En nihayet TIP on bin dolaylarında üyesi olan açık, yasal bir partidir ve demokratik bir örgütlenme olmak iddiasındadır. Parti tüzüğüne uyduğu sürece her üye, eski TKP’lilerle ilişki kurma hakkına sahiptir; parti ortamına yeni tartışma konulan getirebilir ve bunları büyük Kongre de dahil olmak üzere parti organlarında savunabilir.

TIP önderleri işte bu tarz bir parti-içi demokrasiden hoşnut olmadıklarını kısa zamanda gösterirler. Onlar için eski TKP'lilerle görüşmek, onların görüşlerinden etkilenmek, bu görüşleri parti içinde -tüzüğe uygun bir biçimde de olsa- savunmak TIP üyeliği ile bağdaşmayacaktır. Bu anlayış kısa bir sürede onları tasfiyeciliğe iter.

Aybar ve arkadaşları, tüzüğü zorlayarak alacakları disiplin tedbirleri ile eski TKP’lilerin TlP'e müdahaleleri sorununu ortadan kaldıracaklarını düşünmektedirler. Böylelikle sadece partinin yasallığını korumakla kalmayacaklar, aynı zamanda kendilerini zorda hissettikleri teori alanında istemedikleri bir tartışmaya girmekten de kurtulacaklardır. Bu açıdan bakıldığında, 1968 öncesinde Aybar’ın teori konularına yaklaşımının oldukça farklı olduğu görülür. Sorun “teori”sorunu değil, bir anlamda “yıkıcılık” sorunudur. Ona göre muhalif görüşler “TIP'te yeri olamayacak fikirler”den ibarettir. Bu sıralarda parti içinde farklı görüşler, Aybar için sadece bir disiplin sorunudur.

Peki Özman’m ifadesiyle onu sosyalist hareket içerisinde “yalnız bırakan” görüşler hangi bağlamda ortaya çıkmıştır? Bu görüşlerin gerçek teorik değerleri ve o tarihsel momentte politik anlamlan nedir? Ve nihayet bunlar sol kadroların siyasal ve teorik eğitimi açısından ne gibi pedagojik sorunlar ifade etmektedir? Aybar’m teorisyenliğini ve tezlerinin sol içinde nasıl karşılandığını yargılamak için bu sorulara verilecek cevaplar önemli olmalı.

1968 yazma gelindiğinde MDD hareketi, Aybar ve diğer TIP önderleri için artık disiplin tedbirleriyle çözülmeyecek derecede ciddi bir parti içi (ve parti dışı) muhalefet haline gelmiştir. Kuşkusuz henüz parti üyeleri arasında MDD'ye kitlesel bir kayma yoktur. Ayrıca TIP önderliğinin ve özellikle de Aybar'm otoritesi ve itibarı hâlâ yerli yerindedir. Ancak öte yanda gençlik kadroları arasında gözden kaçırılmayacak bir “erozyon” söz konusudur. Genç TIP’liler, Mihri Belli çevresinin MDD stratejisini Marksist devrim ve program anlayışı terimleriyle ve doğrudan Lenin’e, Stalin’e, Mao'ya referansla ortaya koyuşuna büyük ilgi göstermektedirler. lşte TIP yönetimi için teorik açmaz ve bunun sonucu teorik kriz buradan itibaren gündeme gelecektir.

1968 Ağustos'unda Çekoslovakya'nın işgalinin ardından başlayan süreçte Aybar, birden bir dizi teorik sorunu ısrarlı bir şekilde gündeme getirmeye başlar. İlk bakışta bu görüşler, onun yakın çalışma arkadaşlarıyla (Boran, Aren, Sargın vb. ile) yaşadığı anlaşmazlığın ifadesi gibi gözükebilir. Elbette tartışmanın böyle bir veçhesi de vardır. Ama Aybar’m bu görüşleri, partinin o sırada içinde bulunduğu krize bir çözüm olarak ileri sürdüğü de düşünülmelidir. Bir anlamda MDD hareketinin yükselişi karşısında

1960'ların ilk yarısının TlP'i olarak devam etmek artık mümkün gözükmemektedir. Ağustos 1968'den itibaren teori sorunlarını birden gündemin birinci maddesine taşıyan Aybar,partinin radikal bir teorik/programatik yeniden inşasını hedefler gibidir. Onun bu adımı atmayı ne zamandan beri düşündüğünü tespit etmek elbette olanaklı değil. Ama Çekoslovakya'nın işgalinin Türkiye solunda yarattığı şoku bu anlamda değerlendirmek istediği açıktır.

Aybar'ın temel amacının Boran, Aren, Sargın gibi TIP önderleriyle kopuşmak olmadığı, her şeyden önce bu yakın arkadaşlarının kendisine tepkileri karşısında duyduğu şaşkınlıkla kanıtlanabilir. Gerçekten de onun Çekoslovakya'nın işgaline ilk tepkisini Boran da paylaşmış ve o da benzer bir tutum almıştır.[14] Bir süre sonra ise, Aybar'ın fazla ileri gittiğini söylemeye başlayacaklardır. Aybar ise haklı olarak bu görüşlerini yıllardır söylediğini belirtmekte ve karşı çıkan en yakın arkadaşlarının kendisini "arkadan bıçaklandığını" iddia etmektedir.[15]

Aybar'ın Yeterince "Kuramsal" Olamamış "Tematik Açılımlar"ı

Kuşkusuz Aybar'ın teorik görüşlerini ortaya attığı bağlamın niteliği, bu görüşlerin değerini azaltacak bir faktör değildir. Ancak bu nokta, onun son yıllarda teorik konulara ilişkin görece ilgisizliğini vurgulamak açısından önemlidir. Öte yanda l 968'in ikinci yarısındaki birkaç ayda yoğun bir şekilde ileri sürdüğü görüşlerin içeriğine gelince, bu konuda ilk söylenecek olan, bu görüşlerin teorik açıklamalarındaki zayıflık ve ifade ettiği pedagojik sorunlardır.

Teorik zayıflık, o sırada -belki Aybar'ı aktif bir biçimde destekleyenler dışında- hemen tüm parti üyelerinin fark ettiği ya da hissettiği bir durumdur. Elbette ki Aybar'ın Marksizmin bilimselliğinden ne anlaşılması gerektiği konusunda söyledikleri, özellikle MDD'ci skolastik yaklaşıma bir tepki olarak anlamlıdır. Yine Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerdeki mevcut sistemin analizi de, Türkiye sol hareketi için mutlaka tartışılması gereken önemli konulardandır. O anlamda Aybar'ın sorunu bunları ele alışı değil, ele alış tarzıdır. Yıllar boyu bu konularda hiçbir şey söylememiş olan Aybar birkaç hafta içinde, Marksizmin tarihsel kaderinden Sovyet devletinin sınıf karakterine, uluslararası komünist hareketin temel

problemlerinden Türkiye’nin özgün sınıflar mevzilenmesine, oradan “devlet-halk çelişkisi”ne varıncaya kadar, üzerlerine neredeyse kütüphane dolusu ciltler yazılabilecek konularda konuşmaktadır. Üstelik bu konularda konuşan, kısa bir süre önce MDD görüşlerinden etkilenen parti üyelerini “kitap okuma”nın -tabiri caizse- tehlikeleri üzerine uyaran bir parti lideridir.

Dolayısıyla bu kadar kısa bir süre içinde formüle edilen bu görüşler, parti kadroları arasında sadece şaşkınlık değil, aynı zamanda Aybar’a karşı bir güvensizlik de yaratır. Şaşkınlık, tezlerin çoğunun bu kadar çarpıcı bir şekilde sunulmasından kaynaklanmıştır. Güvensizlik ise, parti üyelerinin yeni farkına vardıkları ve büyük bir hızla okuyarak anlamaya çalıştığı konularda Aybar’ın aniden bu kadar kesin ve kestirme formülasyonlarla her şeyi izah etmeye kalkışmasından kaynaklanır. Örneğin Aybar, genç kadroları skolastik düşünceye karşı uyarmak amacıyla onlara Rosa Luksemburg’u ya da

Proudhon’u okumalarını tavsiye ederken, hiç de bunları etüd etmiş bir teorisyen gibi gözükmemektedir. Hatta birçok parti üyesi, tıpkı kendilerinin son yıllarda yapmaya çalıştığı gibi Aybar’ın da teori sorunlarına yeni yeni kafa yormaya başladığını hissetmektedir.

Öte yanda parti içinde bu kadar keskin bir tartışmayı başlatan Aybar, MDD hareketi ile hâlâ dolaylı bir biçimde polemik yapar. Oysa o sıralarda MDD tezleri çerçevesinde yürütülecek bir tartışmanın sol kadrolar açısından büyük bir pedagojik değeri vardır. Çünkü son iki yılda teori sorunlarıyla ilgilenmeleri eski TKP’lilerin müdahaleleri sayesinde mümkün olmuştur. Ne var ki Aybar bu tartışmada sadece eski yakın çalışma arkadaşları Boran ve Aren’i muhatap alırken, MDD’cileri adeta yok sayar. Onlarla doğrudan tartışmaktan kaçınması ise, teori konularında yeterince kendine güvenemediği izlenimini vermektedir.

Aybar’ın “Türkiye Sosyalizmi” ya da “Hürriyetçi Sosyalizm” terimleriyle dile getirdiği sosyalizm anlayışını formüle ederken yaptığı sınıf tahlilleri de, yine bir türlü yazıya döküleme-yen ve neredeyse sadece kongre konuşmalarında dile getirilen çözümlemelerden ibarettir. Örneğin Aybar parti içinde patlak veren krizi çözmek üzere 3 Kasım 1968'de toplanan olağanüstü büyük kongrede yaptığı konuşmalarda, bürokrasinin Türkiye’de

bir egemen sınıf olarak ortaya çıktığı olgusuna değinir. *“Ağa-Komprodar-Bürokrat* üçlüsü”nden, DP döneminde bürokrasinin *“komprador burjuvazi ve ağaların el ulağı haline geldiği"* nden söz eder. Türkiye'deki hasım sınıf mevzilenmesi-ni *“Amerikan emperyalizmi, milletlerarası kapital, onun aracısı olan sınıflar; kompradorlar; ağalar; bürokratlar"* olarak tanımlar.[16] Kuşkusuz Aybar bürokrasinin bir sınıf oluşturduğunu sadece 1968 Kasım'ında söylemez. Ama bu tarihten önceki değerlendirmelerinde -Aybar'ın o anda hiç sözünü etmediği- ilginç bir farklılık vardır.

Örneğin daha 15 Şubat 1968 günü Türkiye'de “bürokrat sınıf’ üzerine neredeyse dönemin MDD'cileri gibi konuşmaktadır : *“Türkiye’nin Amerikan emperyalizminin nüfuzu altına girmesi, hele Türkiye işçi Partisi’nin kurulması sonucu emekçi halk kütlelerinin iktidara adaylığını koyması üzerine Ağa-Komprador ikilisi ile ‘Bürokrat’ sınıf arasındaki ilişkilerde esaslı değişiklikler olmuştur. 'Bürokrat’ sınıf Amerikancılar ve Atatürkçüler olarak gitgide ikiye bölünmüştür. Böylece Amerikan emperyalizmiyle çıkar ve kader birliği halinde olan Ağa-Komprador-Amerikan-cı Bürokrat üçlüsü meydana gelmiştir.”*[17] Aynı konuşmada biraz daha ileride Aybar, “Bürokrat sınıf' içinde 1960'larda yaşanan bölünmede Amerikancıların azınlıkta, Atatürkçülerin ise çoğunlukta olduğunu da iddia ederken, sadece MDD'cilerin değil, Kıvılcımlı'nın tahlillerini de akla getirmektedir : - *“Amerika ile ittifakın bağımsızlığımızla, güvenliğimizle bağdaşmadığı, milli haysiyetimizi kırdığı ortaya çıkınca, 'Bürokrat’ burjuvazinin çoğunluğunu temsil eden bir kanadı Atatürkçülüğe sanldı ve bunlardan bir kısmı Sosyalizmden yana oldu. Küçük bir kısmı da ‘Amerikancı’ bir kişiliğe büründü. Yüzlerce yıl koca İmparatorluğu, sonra Meşruiyeti, Kurtuluş Savaşını ve Cumhuriyeti yönetmiş bu sınıfın, yurtsever ilerici kanadı, ikinci Milli Kurtuluş ve Sosyalizm için yürütülen mücadelede elbet görevini yapacaktır.”*[18]

Görüldüğü gibi Aybar'ın 1968'in ilk aylarında sözünü ettiği *“Bürokrat sınıf’ın ‘Türkiye’nin Amerikan nüfuzu altına girmesi ve TIP’in kurulması nedeniyle bölünmesi"* yolundaki görüşleri, daha sonra sınıf tahlilleri konusunda yakınlaşacağı Idris Küçükömer'e değil, MDD'cilere yakındır.

Biraz daha geriye gidildiğinde, Aybar’m aynı konuda daha da farklı bir yaklaşımda olduğu söylenebilir. Örneğin partinin beş yıl önce kabul ettiği -

ve Aybar’m da onayladığı- programında hâkim sınıflar, “Büyük Toprak Sahipleri”, “Tüccarlar” ve “Sanayiciler” olarak tanımlanmakta, “Bürokrat Sınıf’tan söz edilmemektedir.

Bu demektir ki, Aybar’ın Ağustos 1968 sonrasında Türkiye’nin “orijinal sınıf yapısı” üzerine söyledikleri, sekiz-on ay önce aynı konuda söylediklerinden farklıdır. Kendisinin büyük değer verdiği Parti programında söylenenlerden ise iyice farklıdır. Bu durumda, Ağustos 1968 sonrasında Türkiye’nin sınıf yapısı konusunda söylenenlerin, geçmişteki görüşleriyle çelişkili bir dizi doğaçlama analizden ibaret olduğu açığa çıkar. Kuşkusuz Aybar önceden savunduğu görüşleri sürekli savunmaya mecbur değildir. Elbette görüşleri değişebilir, evrim gösterebilir. Ancak Ağustos 1968 sonrasında Aybar bu konularda konuşurken, hiç bu tarz bir değişimden, evrimden söz etmez. Hatta tersine, bu görüşleri otuz yıldır savunduğunu iddia ettiği anlar bile olur.

Çekoslovakya’nın işgali ardından yaptığı Sovyet sosyalizmi eleştirisi ve sosyalizmin bağımsızlığı üzerine değerlendirmelere gelince, Aybar bu konuda tutarlıdır. Bu pozisyonu muhtemelen 1956’dan beri savunmaktadır. Ancak bu konudaki değerlendirmelerinde ise, bu kez doğrularla yanlışları karıştırmakta, bir başka ifadeyle kimi doğruları yanlış bir şekilde savunmaktadır. Çekoslovakya’nın işgalinin yarattığı tepki ortamında Aybar, özellikle MDD’ci kadrolarda ve bir ölçüde de TlP'in genç kadrolarında var olan ve o koşullarda Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkelerle dayanışma ya da onları savunma tarzında kendisini gösteren enternasyonalist yaklaşımları yok sayan, tersine milli duygulara hitap etmeye çalışan bir tutum içindedir. Onun Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki hâkimiyeti ile Komünist Manifesto'nun “işçilerin vatanı yoktur” sloganı arasında bağlantı kurmasını ya da “işçilerin *vatanı vardır, çok şükür ki vardır ve biz vatanı olan bir sosyalizm kuracağız”* deyişini, o dönemin pek çok solcusunun tutarlı bir sosyalizm yorumu olarak algılaması imkânsızdır. Bir başka ifadeyle Aybar açık bir şekilde milli ufukla sınırlı bir sosyalizmden söz etmekte ve o sıralarda -yanlış referans noktalarına dayanarak da olsa- o ufuktan çıkmaya çalışan sol kadrolara hiçbir şey anlatamaz hale gelmektedir. Diğer yanda Aybar'ın bu konularda konuşurken, işgal üzerine ülkede adeta zincirlerinden boşanmış bulunan anti-komünist söylemle arasındaki mesafeyi korumaya çalışmaması da, Sovyet işgaline karşı haklı

tepkisini sol kadrolar gözünde tamamen anlamsız kılar. 1968 sonrasında Türkiye solunun yaşadığı tartışmalarda Aybar'ın bu konumları dikkate alındığında, Özman'ın çizdiği “yalnız adam” tablosu, hiç de sofistike düşünceleri anlaşılamayan bir önderin yalnızlığı imajına denk düşmemekte.

En nihayet Aybar’ın Sovyetler Birliği’nin bir toplumsal sistem olarak eleştirilmesi babında söylediklerine gelince, bu konuda ilk dikkat çeken, sorunun devasalığı ile Aybar'm formü-lasyonlannın kestirmeliği arasındaki derin çelişkidir. Aybar bu konuda o tarihe kadar gerek uluslararası komünist ve sosyal demokrat harekette, gerekse akademik alanda yapılmış olan tartışmalardan yeterince haberdar değildir. Ama belki bundan daha da önemli olan bir şey daha vardır. Aybar, bu konuyu sadece kongrelerde yaptığı konuşmalarla işleyebileceğine olan derin inancının tezlerini ne ölçüde zayıflattığının farkında değildir. Unutulmamalı ki Aybar bu düşüncelerini, o sıralarda eski TKP'lilerin müdahaleleri sayesinde kendilerini muazzam bir heyecanla öğrenmeye vermiş olan militanlara iletmektedir. O militanlarsa, sadece birkaç paragraflık konuşma metinleriyle tatmin olmamaktadırlar. Aybar'ın bu aynı görüşleri daha birkaç yıl önce TIP ortamında onun “büyük teorisyen" ya da “büyük düşünce adamı” olarak görülmesini sağlayabilirdi. Ama 1968 sonrasında bu şans artık mevcut değildir.

Aybar ve Sosyalist Örgüt Demokrasisi

Özman'ın “Bürokrasi ve Örgüt Sorunu" ve “Aybar Düşüncesinin Pratikteki Yansımaları: Sosyalist Devrim Partisi Üzerine” başlıklı bölümde yazdıkları ise, konuyu tarihsel - bağlamından kopararak aktarmanın çok daha vahim bir örneği olarak dikkat çekmekte. Özman, Aybar'ın Leninist örgütlenme modeline eleştirisinden söz ederken, ne bu eleştirilerin yapıldığı tarihsel bağlama ne de bunların Aybar'ın kendi örgüt pratiği açısından ne anlama gelebileceği konusuna değinir.

Evet Aybar, Leninist örgütlenme anlayışına şiddetli eleştiriler yapmış bir sosyalisttir. Bu örgütlenme anlayışının devrimci örgütlerde ve işçi sınıfı iktidarında bürokrasiyi doğurmakla kalmayıp, onun yükselişine olanak verdiğini ve dolayısıyla -hem örgütte ve hem de ülkede- sosyalist demokrasinin kuruluşunu önlediğini iddia etmektedir. Bu şekliyle söz

konusu olan, uluslararası işçi hareketini yirminci yüzyılın başından itibaren uzun bir dönem meşgul etmiş bir tartışmadır. Lenin, Rosa Luxemburg, Troçki, Kautsky ve İkinci Enternasyonal'in başka önemli figürleri bu tartışma içinde yer almışlardır. Bu açıdan bakıldığında -her ne kadar teorik düzeyi yeterince yüksek olmasa da- Aybar'ın bu tartışmayı devam ettirdiği söylenebilir. Ne var ki onun bu konuda söyledikleri siyasal biyografisi içine yerleştirildiğinde, ortaya ilginç bir durum çıkar.

Şu nedenle ki, Aybar sosyalist örgüt ve devlette bürokrasi tehlikesi ve bunun kökenindeki yeri itibariyle Leninist örgütlenme konusunu, sınırlı bir biçimde Ağustos 1968 sonrasında ve nispeten ayrıntılı bir şekilde 1975 sonrasında tartışır. Öte yanda aynı Aybar 1962 yılında Türkiye işçi Partisi genel başkanlığına seçilmiş ve yaklaşık yedi yıl bu görevde kalmıştır. Bir başka ifadeyle Türkiye solunun tarihsel olarak en önemli döneminde, onun yegâne partisinin en sorumlu yerini yedi yıl süreyle işgal etmiştir. Peki Aybar'ın örgüt-içi demokrasi açısından bu yedi yıllık dönemdeki sicili ne durumdadır? Aybar, binlerce militanın, on binlerce sempatizanın kendisini can kulağı ile dinlediği bir dönemde, onlara nasıl bir örgütsel demokrasi önermiş ve bu konuda nasıl bir uygulama sunmuştur?

Ya da bu soru şöyle de formüle edilebilir: Aybar örgütlenme sorunlarını gündemine aldığı 1968 yılında ve 1975 sonrasında, bu sorunları kendisinin damgasını vurduğu geçmiş TİP deneyleri açısından değerlendirmeyi niçin denememiştir? Neden sosyalist örgütlenme konusundaki görüşlerini TIP deneyine referansta bulunarak sunmayı akıl etmemiştir. Bir başka ifadeyle TIP olayında kendi imzasını taşıyan olumlu deneyleri neden aktarmamış veya o deneyin yanlışlarındaki kendi sorumluluğundan neden söz etmemiştir?

Belli ki Özman için bu türden sorular önemli değil. O sadece okuyucusuna, *"TIP ile karşılaştırıldığında SDP bünyesinde yapılan düzenlemelerin Aybar'ın fikriyatının pratik alanda tezahürlerinin gözlemlenmesi ve anlaşılması bakımından daha kapsamlı örnekler kümesi teşkil ettiği"ni* söylemekle yetiniyor. Ne var ki bunları söylerken, SDP'deki görüşlerin neden TİP ortamında ortaya çıkmadığını, 1962-1969 yıllarının TIP genel başkam Aybar ile 1975'te SDP kurucusu Aybar arasında bu konularda nasıl

bir dönüşüm yaşanmış olabileceğini, bu dönüşümün nedenlerini ve bütün bunların politik anlamını açıklama zahmetine girmiyor.

Oysa konu “Aybar düşüncesinin pratikteki yansıması” ise, bu konuyu konuşmaya Aybar’ın TIP genel başkanlığı dönemindeki deneylerinden başlamak adeta bir zorunluluktur. Özman ise o yedi yıllık TİP deneyinden konuşmak üzere bula bula, parti tüzüğünün ünlü 53. maddesini bulmuştur. Buna göre söz konusu 53. madde, *“halkın oyları ile kurulacak yeni düzenin totaliter bir sapma göstermeden, hürriyetçi seyrine olanak verecek (...) demokratik örgütlenme”yi* garanti altına almaktadır. [19] Ne var ki Özman okuyucusuna, *“partinin bütün organlarında görevli bulunanların yarısının, (...) emek gücünü üretim araçları sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasında seçilmiş olması gözetilir”* ilkesinin nasıl olup da demokratik bir örgütlenmenin garantisi olduğunu açıklamamakta. [20] Oysa bu konuda TIP içinde gözlemlenecek tek bir olgu, söz konusu tüzük maddesinin sosyalist demokrasi açısından anlamsızlığını ortaya koyar. 1968 yılına gelindiğinde TIP’in 12.695 üyesinden sadece 72’si (binde 5,8’i) sendikacıdır; ama bu sendikacılar, Kasım 1968'de toplanan 3. Büyük Kongre’de seçilen Merkez Yönetim Kurulu'nda yüzde 46,l ile temsil edilmektedir^[2] Sendikacıların Merkez Yönetim Kurulu'ndaki bu büyük temsili ise, söz konusu tüzük maddesinin sözünü ettiği “işçi *sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler”* ibaresiyle sağlanır. Bir sosyalist örgütte sendikacıların merkez yönetiminde bu düzeyde temsil edilmesinin bir tüzük maddesine bağlanmasının demokrasi ile bir ilgisi olabilir mi?

Özman'ın “demokrasi garantisi” olarak gördüğü 53. madde, tersine TİP önderlerinin sendika bürokrasisini -sıradan emekçiler de dahil olmak üzere partinin diğer üyeleri aleyhine- kollama konusundaki kararlılıklarını gösteren bir kanıt olarak görülmelidir.

Elbette bu tüzük maddesinin ilk formülasyonu ve kabul edilişi sırasında TIP önderlerinin her birinin farklı niyetleri söz konusu olabilir. Sosyalist örgütlenme geleneklerinden habersiz olan kimi önderler, belki de bu maddeyi gerçekten parti organlarında “emekçiler”in çoğunluğunu sağlamak ya da partinin sınıfsal yapısını korumak için savunmuşlardır. Yine başka bazıları, bu maddeyi aydınların partiye yönelişinden rahatsız olan kurucu

sendikacıları “rahatlatmak” için geçici bir araç olarak da görmüş olabilirler. Ancak ilk baştaki bu niyet ve kaygılar bir yana, birkaç yıllık uygulamanın ardından bu maddenin sadece sendika yöneticisi partilileri kolladığı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ama buna rağmen, üstelik hemen her kongrede büyük eleştirilere neden olduğu halde bu tüzük maddesi asla değiştirilmeyecektir. Nedeni ise gayet açıktır. Ay-bar, baştan sona kadar kendisine sadık kalan sendika önderi parti yöneticilerinin o konumlarını muhafaza etmesini istemektedir. O yüzden de bu tuhaf tüzük maddesinin değişmesine her defasında karşı çıkacaktır. Sonuç olarak TIP tüzüğünün 53. maddesinin parti içi demokrasiye herhangi bir katkısı olduğuna dair hiçbir kanıt mevcut değilken (hatta tam tersi bir durum söz konusu iken), Özman’m bu maddeyi “Aybar fikriyatı”nın örgütlenme sorunlarına ilişkin bir tür ön denemesi olarak sunuşundaki tutarsızlık kendisini ele vermekte.

Özman'ın, Aybar'ın örgütsel demokrasiyi geliştirme çabasına ilişkin olarak 53. maddeden başka örnek verememesi nedensiz değildir. Çünkü çok dikkatli olmayan bir gözlemci için bile I962-İ969 döneminin Aybar’ı, örgüt demokrasisi açısından son derece olumsuz deneylerle anılmaya layık bir parti önderidir. Her şey bir yana, sadece I966 yılından itibaren parti içi muhalefete karşı gösterdiği yıkıcı tepki bile, onun bu alandaki tutuculuğunun kanıtı ve tarihsel yanlışlarından birisi olarak anılabilir. Çünkü bu tepki, bir örgütsel demokrasi ilkesinin çiğnenmesinden öte bir öneme sahiptir. Aybar’ın -elbette diğer TİP önderlerinin de desteklediği- bu tutumu, kısa bir süre içinde partiyi bir daha içinden çıkamayacağı bir krize sürükleyecektir. İronik bir biçimde Aybar’ın bu dönemde muhalefete karşı tutumu, birkaç yıl sonra şiddetli terimlerle mahkûm edeceği Stalinist örgütsel pratiklerle büyük bir benzerlik taşır.

Aybar TIP içinde ortaya çıkmaya başlayan eski TKP'liler muhalefetine tepkisini iki düzeyde göstermiştir. Birinci olarak hiç tartışmaya gitmeden disiplin tedbirleriyle muhaliflerin tasfiyesini hedefler; ikinci olarak ise, amacı parti içinde ideolojik tartışmaları sınırlandırmak olan bir tüzük değişikliğini gerçekleştirir.

TIP içinde tartışma olmadan disiplin kurullarının harekete geçirilmesi, ilk kez I966 Malatya Kongresi öncesinde yaşanır. I3 üye ihraç talebi ile haysiyet divanına sevk edilir. Kongre’nin ardından 17 üye için disiplin

soruşturması başlatılır ve yaklaşık iki yıl içinde yüzü aşkın üye partiden çıkarılır. Dikkatle incelendiğinde rahatlıkla görülebilir ki, bu konuda yapılan soruşturmalar ve verilen ihraç kararlarının gerekçelendirilmesi demokratik bir parti kültürü ile bağdaşacak nitelikte değildir.[21]

İlk disiplin tedbirleri uygulamasıyla hemen aynı sıralarda (1966 Eylül'ünde) TIP olağanüstü kongresi toplantıya çağı-nlır. Bu kongrede delegelik sistemine ilişkin olarak yapılan tüzük değişikliği, tamamen parti içi muhalefet sorunu ile ilgilidir ve bu girişim, o tarihlerde başta Aybar olmak üzere TIP yöneticilerinde egemen olan otoriter eğilimin çarpıcı bir göstergesidir. Bu değişikliğe göre, büyük kongre için her il teşkilatından ilk 500 üye için dört delege, sonraki her 200 üye için de bir delege seçilecektir. Bu tüzük maddesinin uygulanmasıyla, 1968 başlarındaki üye sayısı dikkate alınarak yapılan bir hesaplamaya göre, parti üyelerinin yüzde 43'ünün bulunduğu İstanbul ili, toplam delege sayısının yüzde 6'sı kadar delege çıkaracak; üyelerin yüzde 57'sinin bulunduğu diğer il teşkilatları ise toplam delegelerin yüzde 94'ünü belirleyecektir. Rasih Nuri İleri'nin hesaplamasına göre, üç büyük il dışındaki il teşkilatlarında 31 üyeye bir delege düşerken İstanbul'da 454 üyeye bir delege düşmektedir. Bir başka ifadeyle İstanbul'daki 5453 üye büyük kongrede 12 delege ile temsil edilirken, örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki 1593 üye 58 delege ile temsil edilir.[H] Ilk bakışta özel bir anlam verilmesi zor gibi gözüken bu tüzük değişikliğinin amacının, sosyalist örgütlenme geleneğinin nispeten daha köklü ve muhalefet kadrolarının çok daha güçlü olduğu İstanbul, Ankara, İzmir gibi illerden gelecek delegelerin sayısını azaltmak ve böylelikle hem varolan muhalefetin hem de potansiyel muhalefet hareketlerinin gücünü sınırlamak olduğu açıktır. (Yine lleri'ye göre, 200 yerine her 100 üyeye bir delege seçilseydi, İstanbul, Ankara ve İzmir'den gelecek delegeler, kongre delegelerinin yarıdan çoğunu oluşturacaktı. *5)

Sosyalist bir partinin endüstriyel ve entelektüel merkezlerdeki parti teşkilatlarının kongrede temsilini bu ölçüde düşüren bir delege hesaplama yönteminin başka (ve masum) bir gerekçesi olabileceğini düşünmek mümkün gözükmemekte. Bu noktada hatırlatmak gerekir ki, 1962 yılında hazırlanan parti tüzüğünde de, *"her ilde kayıtlı ve aidatını ödemiş, ilk lOOO'e kadar üye sayısı için (1), (lOOl)'den sonra gelen her tam (1000) üye sayısı için yine (1) delege"* öngörülmüştür. [22] Bu ilk formülasyon

Sargın’a göre, yakında toplanacak ilk kongreyi (ve belki onu izleyen diğer kongreleri) fazla sorun çıkartmayacak az sayıda delege ile gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.[23] Kuşkusuz 1962 yılında bu düzenlemeyi, parti liderlerinin hızlı büyüme umutlarıyla açıklamak da mümkün olabilir. Gerçekten de örneğin Aybar 6 Kasım 1962 tarihli genelgesinde varılması gereken ilk hedefi, “*aidatını muntazaman ödeyen 50 bin üyeye sahip olmak*” olarak saptamıştır. [24] Ne var ki takip eden üç-dört yıl içinde TIP büyümesinin sınırlarına varmıştır. Dolayısıyla dört yıllık deneyin ardından yapılan tüzük değişikliğinin delege temsili ile ilgili kısmı artık sadece mevcut (ve potansiyel) muhalefeti zayıflatma niyeti ile açıklanabilir.

Görüldüğü gibi bir on yıl sonra Türkiye soluna “sosyalist demokrasi” konusunda ders verecek olan Aybar, l 960'ların ikinci yarısında hiç de demokrasi kültürüne sahip bir sosyalist gibi davranmamaktadır. [25]

Kuşkusuz Aybar öncülüğünde 1975 yılında kurulan Sosyalist Devrim Partisi'nin (SDP), özellikle tüzüğü ve partiye bağlı sendikacıların sendika bürokrasisine karşı yürüttükleri mücadele ile dikkat çeken bir girişim alduğu söylenebilir. Ama her şeyden önce SDP'nin, 1980'e varıldığında kırk küsur örgüt, parti, hareket, grup, dergi çevresi vb. ile temsil edilen bölünmüş solunun çok küçük bir parçası olduğu unutulmamalı. Diğer taraftan SDP tüzüğünün demokratik karakteristiği, Aybar'ın TİP döneminden gelen anti-demokratik imajı nedeniyle dönemin solcuları tarafından fazla ciddiye alınamazdı. Sendika bürokrasisine karşı mücadele konusuna gelince, SDP'li sendikacıların hazırladıkları ASİS (Ağaç Sanayii işçileri Sendikası) tüzüğü, bu alanda olumlu bir örnek olarak gerçekten dikkat çeker. Ancak diğer taraftan 1975 sonrasında *Devrimci Yol*, *Aydınlık*, *Sosyalist* ve *Yurt ve Dünya* gibi farklı sol eğilimlerin dergilerinde de, DlSK'e bağlı sendikaların antidemokratik tüzükleri eleştiri konusu edilmiştir. Bir başka ifadeyle sendika demokrasisi, sadece SDP’lilerin gündeme getirdiği bir olgu değildir.

Sonuç olarak Aybar'm geçmişte kendi damgasını taşıyan nice olumsuz deneye hiç değinmeden örgütsel demokrasi konularında söylediklerinin sol ortamda fazla dikkat çekmemesinde şaşırtıcı bir şey olmamalı.

Sonuç

Görüldüğü gibi, Özman'm adeta keyfi bir tarzda işaret ettiği olgular aracılığıyla vermeye çalıştığı imajın tersine Aybar -elbette ne yazık ki- Türkiye solunda örgütsel demokrasi kültürünü geliştiren değil, onun gelişmesini engelleyen bir sosyalist önder olarak görülmelidir. Aybar'da, geleceğe miras olarak kalabilecek ne özgün bir teori ne de tutarlı demokrat bir örgütsel pratik vardır. Marksizmle buluştuğu l 940'ların başlarından 1962 yılına kadar Aybar, örgütsüz Türkiye solunun eylemsiz bir aydınıdır ve bu hiç de kısa olmayan dönemde diğer pek çok solcu gibi dişe dokunur bir entelektüel üretimi yoktur. 1962-1969 dönemindeki TİP genel başkanlığı, Türkiye solunun yükselişine önderlik eden bir şahsiyet olarak ona solun tarihinde özel bir yer verir. Ne var ki Aybar bu yükselişi, onu yeni bir aşamaya getirecek şekilde taçlandıramayacak, tersine l 966’dan itibaren solun krizine ve hızlı dekompozisyonu-na katkıda bulunacaktır. Onun 1975 sonrasındaki politik ve entelektüel müdahaleleri ise, gerek kendi geçmişine eleştirel bir şekilde yaklaşmaması, gerekse solun o dönemdeki nesnel ihtiyaçlarına cevap vermemesi açısından neredeyse anlamsız gibidir.

Aslında Mehmet Ali Aybar'ın -tıpkı Mihri Belli gibi- tarihin kendisine “şans verdiği” nadir Türk sosyalistlerinden birisi olduğu söylenebilir. Solun hemen bütün unsurlarının içinde yer aldığı bir siyasi partinin başkanlığım yaparken, başkanlığının son bir yılı hariç, parti içinde de sol ortamda da büyük saygı görmekte, sözü dinlenmektedir. Ama bu elverişli koşullara rağmen Aybar, bu tarihsel şansı asgari ölçülerde bile değerlen-diremeyecektir. Tıpkı Mihri Belli gibi o da, sol içinde sahip olduğu itibar ve otoriteyi, geleceğe olumlu bir miras bırakmak anlamında kullanamamıştır. “Tarihte bireyin rolü” prob-lematiği açısından bakıldığında şunları söylemek ona karşı bir haksızlık olarak kabul edilmemeli: TIP genel başkam olarak Aybar'ın gerçekleştirdiklerini o dönemde pek çok başka solcu da gerçekleştirebilirdi; ama onun o sırada yapamadıklarım hiç kimsenin yapamayacağını söylemek mümkün değildir.

İşte Özman’ın *Sol* derlemesinde yer alan yazısında bu gerçek Aybar’ı anlatan neredeyse hiçbir şey yok. Özman, bir tarihsel şahsiyeti değerlendirmek için gerekli olan dinamik ve çok boyutlu analiz yerine, Aybar'ın kimi özelliklerini ve bazı çabalarını bütünlüksüz bir tarzda sergileyen statik bir anlatı ile yetinmiş ve sonuçta ortaya bir “Aybar bilançosu”ndan çok farklı bir yazı çıkmış. Öte yanda bu yazının Türkiye

sosyalistlerine bir “hatırlatma” ile bitmesi, içerdiği metodolojik yanlışların vahametini daha da artırmakta. Özman, Aybar'm tezlerinin *“bugün (...) tanık olduğumuz sorunlara sosyalist bir perspektiften oluşturulacak çözüm yollanna dair sağlayacağı açılımlar"ı* hatırlatırken, ne yazık ki sadece Aybar'dan değil, Türkiye sosyalistlerini bekleyen görevlerden de habersiz olduğunu ortaya koymakta.

Behice Boran

Boran’ın “Katkı”ları

Sol derlemesinde yer alan Behice Boran üzerine makalesinde Gökhan Atılgan, kendisini, bu konuda yapabileceği en iyi işle, yani onun teori ve pratiğini “sergileme” işi ile sınırlamamış. ' Oysa Boran’ın muhtemelen tüm yazdıklarını okumuş ve belli başlı politik müdahaleleri hakkında bilgi sahibi olmuş bir araştırmacı olarak bu işin layıkıyla üstesinden gelebilirdi. Ancak Atılgan bununla yetinmemiş ve Boran’ı, Türkiye solunun bir kuramcısı olarak yargılamaya ve daha da ötesi, onun bu alandaki “büyük katkıları”m keşfetmeye kalkmış, sonunda da ortaya başarısız bir Boran metni çıkarmış.

Atılgan, yazısının daha ilk paragrafında yazdıklarıyla, bu başarısızlığını adeta peşinen ilan ediyor: “20. *yüzyıl Türkiye sosyalist hareketinin en önemli Marksist kuramcılarından Behi-*

ce Boran, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal yapısının çözümlenmesinde sınıf analizini yetkin bir biçimde kullanışıyla müstesna bir yerde durur. Türkiye'de sosyalist düşünceye en büyük katkısı sosyalist devrim tezidir."[26]

TİP'in MDD tezine karşı yükselttiği sosyalist devrim tezi hakkında benzer bir değerlendirme, *Sol* derlemesinin bir diğer yazarı olan Mustafa Şener’in yazısında da yer almıştı. Şener o yazıda -Çulhaoğlu'nun sözleriyle- TİP'in “uluslararası hareket nezdinde üvey evlat muamelesi gören bir çizgi izlediği”ni iddia etmekteydi.[27] Şener'in bu yazısı vesilesiyle daha önceki sayfalarda, TİP’in (ya da Boran'ın) “sosyalist devrim” tezinin özgün bir teori değil, olsa olsa bir “teorik ucube” olarak görülebileceği açıklanmaya çalışılmıştı. Atılgan ise bu kez aynı tezi, Boran’ın Türk sosyalist düşüncesine “en büyük katkısı” olarak nitelemekte, hatta daha da ileri giderek, Behice Boran'ın bu teorik yaklaşımının, *“gerek Marksist*

düşüncenin gerekse de Türkiye'de sol düşüncenin belirli bir tarih kavrayışının ötesine geçebildiği"ni söyleyerek, açıkça olmasa da, Boran'ın neredeyse Marksist düşünceye de katkı yaptığı izlenimini vermekte.[28] Okuyucu, "Marksist düşüncenin ve Türkiye'de sol düşüncenin belirli bir tarih kavrayışının ötesine geçebilme" türünden önemli yargılarla karşı karşıya kalınca, ister istemez Atılgan'dan bu iddialarını güven verici referanslar desteğinde kanıtlamasını bekliyor. Ama Atılgan'ın yazısında bu türden bir çabanın izi bile bulunmuyor. Bu durumda ise, "teori"ye ilişkin bu derece iddialı gözlemleri, bu alanda yeterli birikimi olmadığı rahatlıkla anlaşılan bir araştırmacıdan duymak doğal olarak okuyucuyu rahatsız ediyor.

"Sosyalist Devrim" Tezinin Doğuşu

Boran'm "sosyalist devrim" tezinin gerçek içeriğini anlamak için, Boran'a ve MDD hareketine ilişkin şu üç temel konuda belirlemelerde bulunmak gerekir: Boran'ın Marksist eğitimi; MDD hareketi yükselene kadar Marksizmin TlP'teki yeri; ve nihayet, Boran'ın bu tezi formüle ettikten sonra l 970'li ve 80'li yıllardaki teorik ve siyasal evrimi. Söz konusu tezin gerek Boran gerekse Marksist teori açısından ne ifade ettiği bu belirlemelere dayanarak çok daha iyi anlaşılabilir.

Behice Boran 1962 yılında TlP'e üye olduğunda 52 yaşındadır ve yirmi yılı aşkın bir süredir kendisini Marksist olarak tanımlamaktadır.5 Türkiye İşçi Partisi, bu tarihten yirmi yıl kadar önce TKP'ye üye olmuş olan Boran'ın ikinci siyasal örgüt deneyidir. Boran, TİP'e üyeliğinin hemen ardından parti yönetiminde önemli bir konuma gelecektir. Takip eden sekiz-on yıl, muhtemelen onun politik -ve bir ölçüde de teorik-açıdan yaşamında en verimli olduğu dönemi ifade eder.

Boran Marksizmle ABD'de doktora öğrencisi iken tanışmıştır. Ardından 1939 yılında entelektüel ortamı çorak bir Türkiye'ye dönecek, daha sonra da bu alanda çok şey vaat etmeyen TKP ile ilişkiye geçecektir. Dönemin TKP'si, üye ve sempatizanlarına ciddiye alınabilecek entelektüel beslenme olanakları sunamayan bir gizli örgütlenmedir. Bu koşullarda partinin pek çok üye ve sempatizanının, "resmi" parti literatüründen bile uzak kalmış oldukları düşünülebilir. Öte yanda 1960'lara kadar Türkiye'de TKP

ortamının dışında Marksiz-min öğrenilebileceği başka ortamlar da yoktur. Bu durumda konu, artık kişilerin kişisel girişim ve çabalarına kalmıştır ki, bunun da ifade ettiği sınırlar ortadadır.

Boran'ın 1960'lı yıllarda TİP'te oynadığı rol, onun 1960 öncesindeki Marksist eğitiminin yetersizliğini ortaya koyar. Bunun bir ifadesi olarak Aybar'la birlikte damgalarını vurdukları TIP için 1968'e kadar "teori" sorunu, parti programı, "parti bilim kurulu"nun kendi içinde yaptığı tartışmalar ve birkaç "teorik" makale ile sınırlı kalacaktır. Parti üye ve sempatizanlarının eğitimi için tüm malzeme, program ve bu amaçla hazırlanmış sınırlı sayıda birkaç broşürden ibarettir. TIP yönetiminin, Marksist birikimin olanaklar elverdiği ölçüde parti üyelerine aktarılması, bunun için Marksist klasiklerin Türkçeye aktarılması, parti içi eğitim gibi sorunları hiçbir zaman olmamıştır. Muhalefetin parti içi eğitim konusundaki önerileri ise, başta Aybar ve Boran olmak üzere parti yönetimi tarafından kimi zaman savsaklanacak kimi zaman da eleştirilecektir.[29]

Tıpkı Aybar için söz konusu olduğu gibi Boran'm da Komintern gelenekli teorik birikime uzaklıkları, 1966-1967 yıllarında eski TKP'lilerin TlP'e müdahaleleri sırasında ilginç bir manzara ortaya çıkartır. O tarihte Aybar ve Boran gibi zamanında TKP üyeliği yapmış TIP önderleri, eski TKP'lilerin özellikle örgütlenme, program ve strateji-taktik konularında yönelttikleri eleştiriler karşısında büyük bir bocalama yaşarlar. Bunun nedeni sadece TİP'in yasallığının tehlikeye düşeceği konusunda duydukları telaş değildir. Bu bocalamalarda, eski komünistlerin entelektüel ve teorik birikimlerine nispi yabancılıklarının da payı vardır. Örneğin Hikmet Kıvılcımlı TIP tüzüğünün 53. maddesine eleştiri yöneltirken, bunları komünist ve sosyalist partilerin örgütsel deneyleri hakkında bilgi sahibi bir komünist olarak yapar. Buna karşılık Aybar ve Boran ise aynı tüzük maddesini, partinin sınıfsal temelini korumak amacıyla savunurken, hiçbir teorik referansı gündeme getiremezler. Bu da normaldir, çünkü işçi hareketi literatüründe böylesine tuhaf bir sınıfsal temel koruma yordamı yoktur. Aynı Kıvılcımlı, TİP milletvekillerinin maaşlarının -ortalama kalifiye işçi ücreti dışındaki kesiminin- parti kasasına aktarılmasını ve bunun "işçi köylü gönüllüleri" adı altında bir örgütlenme için kullanılmasını önerirken, yasal komünist partilerin milletvekillerine ilişkin uygulamalarından ya da bu partilerdeki

“parti görevlisi” olgusundan esinlenmektedir.[30] Aybar ve Boran için ise tüm bunlar o sıralar sanki başka bir dünyaya ait olgulardır.

Yine Mihri Belli çevresi Milli Demokratik Devrim stratejisini Marksist devrim ve program anlayışı terimleriyle ve doğrudan Lenin’e, Stalin'e, Mao'ya referansla ortaya koymaya başladığında, TİP liderleri bu konuyu ve söz konusu teorik referansları görmezden gelmeyi deneyeceklerdir. Aybar ve Boran’ın bu tutumlarının, o sırada yasadışılıkla özdeşleştirilen kişilerle tartışmama eğilimlerini yansıttığı düşünülebilir. Ancak 1968’den itibaren teorik tartışmalara onlar da katıldıklarında, sadece Komintern gelenekli birikim konusunda değil genel olarak Marksist birikim konusunda da yeterince donanımlı olmadıkları ortaya çıkacaktır.

TİP'in teorik tartışmalara girmesi, Mihri Belli çevresinden gelen eleştirilerin TIP tabanında yankı bulması sonucu gerçek- • üleşir Partinin özellikle genç kadroları, MDD'ci tezleri ve onla-^ öne çıkardığı bu teorik referansları ciddiye almaya başlarlar. TIP yönetimi için teorik açmaz ve bunun sonucu teorik kriz ^buradan itibaren gündeme gelir. Ancak bu demek değildir ki, yöneticileri MDD’ci tezlere doğrudan cevap vermeye giri-^der. Tersine MDD tezlerine karşı suskunlukları devam eder.

patlak veren Çekoslovakya olayları, bir anlamda MDD’ci ^*rrzlere* nasıl cevap verilmesi gerektiği konusunda bizzat TIP

önderleri arasındaki anlaşmazlığı da ortaya çıkaracaktır. Böylelikle TIP-MDD tartışması layıkıyla yaşanamadan, TIP içinde Aybar ve Boran kanatlan arasındaki bir teorik tartışma başlar. Ancak aslında bu tartışma, son tahlilde partinin Komintem gelenekli mirasa nasıl yaklaşması gerektiği tartışmasıdır.

Aybar’ın bu tartışmadaki tutumu kendi içinde tutarlıdır. Çünkü o, muhtemelen Kruşçev’in Stalin’i mahküm ettiği SBKP 20. Kongre Raporu’nun ve 1956 Macaristan olaylarının ardından Stalinci Marksizmden uzaklaşmış bir sosyalisttir. O açıdan 1962 sonrasında TIP ile birlikte, özgün bir teorik ve pratik çaba içine girmiş olduğu pekâlâ düşünülebilir. Dolayısıyla, MDD'nin “Marksist” (daha doğrusu Stalinci Marksist) referanslarına karşı çıkmak Aybar için anlaşılabilir bir tutumdur. Ona göre MDD'cilerin Lenin’den Stalin’e, oradan Mao ve Castro'ya kadar ortaya

koyduğu referansların, kendi Marksist anlayışı açısından hiçbir değeri yoktur. Bunu açıkça ilan eder ve kendince özgün bir teorik temelin oluşturulmasına girişir. “Türkiye Sosyalizmi”, “İnsan Yüzlü Sosyalizm” vb. bu çabanın ürünleri olarak ortaya çıkacaktır.

Oysa Behice Boran’ın işi çok daha zordur. O muhtemelen Aybar gibi 1956 yılında Komintem gelenekli komünizmle bir kopuşma yaşamamıştır. Ama öte yanda 1960'lı yıllarda Aybar'la altı yılı aşkın yoğun bir eylem beraberliği ve düşünsel yakınlığı da vardır. Bu sürede TIP deneyinde Aybar’la çok şey paylaşmıştır ve teorik konularda aralarında hiçbir sorun çıkmamıştır. Bu durumda Aybar’ın Çekoslovakya'nın işgalinin ardından dile getirdiği görüşleri kendisini zor durumda bırakmaktadır. Hele Aybar bu görüşleriyle ilgili olarak “ben bunları otuz yıldır söylemekteyim" derken Boran'ın itiraz alanım daha da daraltmaktadır.

Bu koşullarda Boran’ın 1968 yılında Aybar’la yaşadığı ayrılık, sadece eski bir yoldaşı ile ayrı düştüğü için değil, bundan da önemlisi, bu ayrılığı gerekçelendirmedeki güçlüğü nedeniyle de Boran için sancılı bir süreci ifade eder. Aslında MDD hareketinin baskısı olmasaydı, Boran’ın Aybar’dan bu kadar erken kopmayabileceği bile düşünülebilirdi. MDD’nin etkisi ile Komintern gelenekli teorik referanslara önem vermeye başlayan partinin genç kadroları, Boran üzerinde bir baskı oluşturur ve o da bu durumda tercihini Aybar'a karşı mücadele yolunda kullanmak zorunda kalır.

Boran’ın sosyalist devrim tezinin özgünlüğünü (ya da daha önce kullandığımız sözcükle “ucubeliği"ni) belirleyen de bu durumdur. Boran bir yanıyla, programı da dahil olmak üzere TIP’in son altı yıllık teori ve pratiğini savunmakta, onda eleştirilmesi ya da aşılması gereken herhangi bir şey bulmamaktadır. Ama öte yanda 1968’den sonra aynı partiyi, o güne kadar bu konulara ilişkin olarak gündemine almadığı bir teorik birikimle yeniden yorumlamaya çalışmak zorundadır. Bir anlamda Aybar'la kopuşmasının ardından, hem onunla birlikte yaşadığı altı-yedi yıllık deneye sahip çıkmak hem de bu deneyi Aybar’ın reddettiği birikimle aşmak durumundadır. Boran’ın Marksizme bu sözde katkısının temelinde bu çelişki bulunur.

Bu özgül koşullarda ortaya çıkardığı sosyalist devrim tezi ise, çok daha şiddetli çelişkiler barındıracaktır. Boran'ın tezi, Türkiye’nin önünde bulunan

devrimi tanımlamaktadır. Bu bir sosyalist devrim olacaktır. Oysa partisinin yıllardır savunduğu ve her şeyinde etkili olduğu 4. Kongre'de bile değiştirmeyeceği programı, demokratik bir devrimi öngörmektedir. TIP'in programı, tüm eksiklikleriyle sosyalist bir program olabilir; ama sosyalist devrim programı değildir. Ne var ki Boran'ın derdi kelimenin gerçek anlamında teori değil, kelimenin dar anlamında politika olduğu için, o programa bu stratejiyi uydurmak zorunda kalacaktır.

Aslında Boran'ın Aybar'a karşı muhalefet ederken "aşamacı devrim" tezine dönmesi çok daha mantıki idi. Çünkü l 940'lar-da TKP üyesi olmuş ve o mirasla kopuştuğunu hiçbir zaman ilan etmemişti. Yine Aybar'ın "hürriyetçi sosyalizm" tezlerine karşı, aynı mirası savunarak cevap vermekteydi. En nihayet, çok değil birkaç yıl sonra kendisi de "aşamalı devrim"ciliğin mimarı olan SBKP'nin çizgisine gelecekti. Bu durumda aşa-macı devrimcilik Boran'a çok daha uygun düşerdi. Ama bunun yerine Boran, kendisini Lenin'in *Nisan* Tezleri'ne ya da Troçki'nin Sürekli Devrim'ine yaklaştıracak bir teorik ve siyasal perspektifi olmadığı halde, bunların kötü bir kopyası sayılabilecek olan "sosyalist devrim" tezine yönelmiştir. Ama bunu da o günlerin özgül koşullarında yapmak zorundadır. Şöyle ki, o sırada parti kadroları MDD tezleriyle sarsılmış bir durumdadır. MDD hareketinin en dogmatik biçimlerde de olsa Marksist birikime referansta bulunarak yaptığı ideolojik saldırı, TİP'in özellikle genç kadroları arasında Marksizme ilgiyi uyandırmıştır. Aybar'ın 1968 Ağustos'undaki anti-Sov-yet demeçlerinden en büyük rahatsızlık duyanların FKF'li gençler olması bunu açık bir şekilde gösterir.[31] Diğer bir ifadeyle Behice Boran, TIP içinde Aybar'ın anti-Sovyetizmine karşı bir muhalefet yaratmamış, olsa olsa bu konuda ortaya çıkan muhalefete -bir dizi yalpalamadan sonra- adeta öncülük etmek zorunda kalmıştır.[32] Bu durumda hem Aybar'la hem MDD'cilerle sınır çizmek durumundadır. Bir başka ifadeyle Boran hem partinin -Aybar'la birlikte yürüttüğü- geçmişine sahip çıkmak, hem Aybar'dan ayrılmak ve hem de MDD'cilere yaklaşmamak durumundadır. Böylece parti programının öngördüğünden farklı bir devrimi hedefleyen bir strateji ile bu iki sorunu da çözmektedir.

Zaten tam da bu nedenle, 1968 sonrasında MDD'ye karşı en güçlü "sosyalist devrim"ci polemikleri yürüten Boran olmayacaktır. Bir yanda TİP'in geçmişindeki sorumlulukları ve bunlara eleştirel bir tarzda

yaklaşmayı reddetmesi, öte yanda da Marksist birikiminin nispi zayıflığı nedeniyle bu işi başaracak bir konumda değildir. Bu işi üstlenecek olan, partinin genç aydınları olur. [33]

Boran'ın "sosyalist devrim" tezini ortaya atmasını izleyen yaklaşık yirmi yıllık evrimi son derece ilginçtir; ve bu evrim, söz konusu tezin "özgünlüğü" yolundaki iddiaların ne kadar yakıştırma olduğunu gösterir. Boran, 1975 sonrasında ikinci TİP ile bu tezi önce yumuşatacak, 1980 sonrasındaki TIP-TKP birleşmesinin mimarlığı sürecinde ise ondan tamamen vazgeçecektir.

1

Bilgiç, *a.g.m., s.* 590.

2

Öte yanda Kıvılcımlı *Anayasa* Teklifi'nde, Eylül 192l'de Millet Meclisi gündemine gelen "Halkçılık Programı" görüşmeleri sırasında birkaç milletvekilinin -programın yanı sıra mesleki temsili de savunan- konuşmalarını da ek olarak vermiştir. Ancak Kıvılcımlı'nın bunları özel olarak -*Anayasa* Teklifi'nde oldukça sınırlı bir yer alan- mesleki temsili tanıtmak için değil, Halkçılık Programı tartışmaları sırasında ortaya atılan çalışanların Meclise girmesi söylemini vurgulamak için kullandığı söylenebilir. Örneğin bu konuşmalarda, *"çiftçi tabakasının çarıklarıyla, demirci tabakasının çekiçleriyle, debbağ tabakasının önlükleriyle Meclise girmesi...*" vb. türünden bir söylem dikkat çeker. (bkz: *Anayasa Teklifi,* s. *42.)*

3

Derlemede Kıvılcımlı'nın "Türk şovenisti" bir tutuma sahip olduğuna ilişkin bir diğer iddia da, Kıvılcımlı'nın "TKP'nin Türkleşmesi" konusundaki sözde özlemini dile getiren Suavi Aydın'dan gelmekte. Aydın "Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik" başlıklı yazısında şunları yazmakta: *"Başlangıçta Kıvılcımlı'nın 'milliyetçiliği' daha çok TKP'nin 'Türkleşmesi' bağlamındadır. O bakımdan mübadeleye olumlu bakar. Mübadele Cumhuriyet burjuvazisinin işgücü ihtiyacını karşılamak yanında*

komünist hareketin Türkleşmesine de büyük bir hizmette bulunmuştur:" (s. 572). Oysa Hikmet Kıvılcımlı Yorda pek çok kez mübadele olayını bir “facia" olarak nitelemiştir. (Bkz.: *Yol* 2: *Strateji Planı....* , lstanbul, 1992, s. 35, 75 ve 79.) Öte yanda onun mübadelenin TKP'yi fiilen Türkleştirmesini “hayirlı” bir olay olarak görmesi için nasıl bir saik söz konusu olabilir? Yol'da buna ilişkin kanıtlar değil, tam tersi kanıtlar vardır. Örneğin Kıvılcımlı *İhtiyat Kuvvet -Milliyet Şark’ta* “Iskan” ve “Tehcir” siyasetlerini “Rum ve Ermeni azınlıklar üstünde denenen” siyasetler olarak tanımlar ve bu metodun Kürtlere uygulanmasının olanaksızlığını belirtir: *“Türk burjuvazisi Kürtlüğe karşı iki tür önlem kullanıyor:* 1- *Iskan siyaseti 2- Tehcir siyaseti... Rum ve Ermeni azınlıklar üstünde denenen ve Türk burjuvazisinin epey istediği gibi dönen bu siyaset, Kürtlüğe karşı tutunabilecek mi?” (ihtiyat Kuvvet: Şark.)* Ayrıca Kıvılcımlı aynı çalışmasında, TKP'nin bir Kürt Komünist Partisi’nin kurulmasına yardımcı olması önerisini de formüle etmekte. Acaba bu öneri de Kıvılcımlı’nın “TKP’yi Kürtlerden kurtarma” ya da “TKP’yi Türkleştirme” çabasının bir parçası olarak mı yorumlanmalı? Görüldüğü gibi Aydın’ın hiçbir yorum yapmadan (bir başka ifadeyle Kıvılcımlı gibi bir komünistin 1930'larda partisinin Türkleşmesini hangi nedenle isteyebileceğini araştırma zahmetine girmeden) yazdığı bu satırlar, sadece bu türden saçma noktalara varabilir.

4

Bilgiç, a.g.m,, s. 593.

5

Bkz.: Çetin Yetkin, *Türkiye'de Soldaki Bölünmeler,* Toplum Yayınevi, Ankara, 1970, s. 52.

6

Bilgiç, a.g.m., s. 593.

7

Bilgiç, a.g.m., s. 593-594.

8

57- Ünsal, *a.g.e.*, s. 107-108.

9

58- Ünsal bu konuda sadece Demir Küçükaydm ve Münir Ramazan Aktolga ile yaptığı röportajlara dayandığını iddia etmekte. Ancak her nedense bu konuda gerçeği bilmesi gereken Suat Şükrü Kundakçı'dan -kendisi ile röportaj yaptığı halde- söz etmemektedir.

59- Bilgiç, *a.g.m.*, s. 594

10

Aylin Özman, "Mehmet Ali Aybar", Sol, s. 403.

11

Özman, *a.g.m.*, s. 398

12

özman, *a.g.m.*, s. 384.

13

Bu noktada hatırlatmak gerekebilir ki, Aybar'ın (ve daha sonra başka sol önderlerin) teorik-entelektüel yetersizlikleri, onların, belli bir tarihsel anda solun nesnel ihtiyaçları açısından yetersizliklerini ifade eder. Yoksa Aybar da Boran da, yaşadıkları Türkiye ortamının seçkin birer entelektüeli olarak görülebilir. Zaten o nedenle bu iki sosyalistin birikimleri, TlP'in 1966'ya kadar gelişiminde pekâlâ yeterli olmuştur. Ama hareketin teorik ve entelektüel alanda onlardan daha fazlasını talep etmeye başladığı yeni bir aşamasında yetersiz kalacaklardır.

14

Sargın, *a.g.e.*, cilt 2, s. 663-666.

15

Sargın, *a.g.e.*, cilt 2, ■ s. 683.

16

Aybar, *TIP Tarihi*, Cilt 3, s. 187, s. 193 ve s. 261.

17

Aybar, Bağımsızlık. .. , s. 649

18

Aybar, Bağımsızlık..., s. 651-652.

19

İ0- Özman, *a.g.m*, s. 396

20

a.g.y.

21

Diğer şeyler bir yana, bu disiplin soruşturması sırasında ilgili üyelere sorulan 72 sora bile tipik bir Stalinist parti uygulamasını hatırlatır içeriktedir. Bu konuda bkz.: Rasih Nuri Heri, *Türkiye İşçi Partisinde Oportünist Merkeziyetçilik (1966-1968)*, Yalçın Yayınları, İstanbul, İ987, s. 80-89.

22

Sargın, *a.g.e.*, s. 88.

23

[a]*g.y.*

24

a.g.y.

25

Sadun Aren kendisiyle 2003 yılında yapılmış bir uzun röportajda, Aybar'ın Mihri Belli muhalefetinden kurtulmak üzere kendisinin de “canını sıkan" şeyler söylediğinden şöyle söz etmektedir: *“Bir de ahlaki yönden canımı sıkan başka bir olay. Mihri Belli ile ilgili bir konuşmada, 'polise ihbar edelim’ dedi. 'Partinin selameti için bunu yapalım.”* (Bkz. Cem Eroğul, *Sadun Aren'e 80. Yaş Armağanı*, Mülkiyeliler Birliği Yayını, 2003, Ankara, s. 148). Aren'in Aybar'ın hayatta olmadığı bir sırada söylediği bu sözleri şu nedenle ciddiye almak gerekir. Mihri Belli 31 Ağustos 196Tde noter aracılığıyla Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'a gönderdiği “lhtamame"de onları kendisine karşı “anti-komü-nizm silahını kullanmak”la suçlar ve kendisi hakkında yapılan “ihtilalci” ya da “gizli komünist partisi üyesi” türünden suçlamaların “ilgili merciler"ce bir “ihbar” olarak kullanılabileceğini hatırlatır. Bir başka ifadeyle Aybar, Aren'e yaptığı öneriyi dolaylı bir biçimde de olsa hayata geçirmiş olmaktadır. (Söz konusu “İhtarname" için bkz.: İleri, *Türkiye işçi Partisinde...*, s. İ05-110).

26

Atılgan, a.g.m., s. 436

27

Şener, a.g.m., s. 356.

28

Atılgan, a.g.m., s. 455.

29

Mehmet Ali Aybar, Bağımsızlık..., s. 479-480; aynı konuda Boran’ın değerlendirmeleri için bkz.: ilke, “TIP Eleştirisi”, Kasım *1974,* Sayı:ll, s.56.

30

Kıvılcımlı'nın bu önerileri için bkz.: Uyannalı için...

31

Sadun Aren Aybar’a ilk uyarısını, “sözlerinin gençler arasında tepki yarattığı”nı hatırlatarak yapar. (Aybar, *TIP Tarihi,* Cilt. 3, s. 141.)

32

Sadun Aren, 2003 yılında yaptığı bir söyleşide, Boran'ın bu zor durumunu çok iyi tasvir etmektedir. (Bkz.: “Söyleşi: Beş Günde Bir Ömür”, *Sadun Aren'e 80. Yaş Armağanı,* Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınlan, Ankara, 2003 içinde, s 157-158)

33

TlP’in Aybar'la anlaşmazlığa düşen kanadının yayın organı olarak yayınlanmaya başlayan *Emek* dergisinde MDD'cilere karşı en güçlü polemikleri Boran’ın değil, Kenan Somer ve Mehmet Selik’in gerçekleştirdiği rahatlıkla görülebilir.

“Sosyalist Devrim” Tezinin Tarihsel Kaderi

İkinci TIP, Behice Boran’ın önderliğinde 1 Mayıs 1975’te kurulur. Bu parti kendisini Türkiye işçi sınıfının partisi olarak ilan eder ve solun bölünmüşlüğü sorununun varlığını reddeder. Oysa aynı Boran, 1969 yılında, “Azıtan Sağ Karşısında Dağınık Sol” başlıklı bir yazıyı kaleme almış bir sosyalisttir.'! 1975 sonrasındaki dönemde ise, sağ daha da azıttığı ve solun dağınıklığı daha da şiddetlendiği halde Boran, soldaki bölünmenin varlığını reddeden, onu sadece demokratik güçlerin dağınıklığı olarak gören sekter bir yaklaşım içindedir.

İkinci TİP'in teorik yayınları dikkatle izlendiğinde, bu parti için “sosyalist devrim” tezinin ayırt ediciliğinin eskisi kadar güçlü olmadığı görülür. TİP bu konuda hiçbir sol eğilimle polemik yapmadığı gibi, bu sorunu parti kadrolarının eğitiminde merkezi bir konu olarak da ele almaz. Partinin teorik yayın organı *Yurt ve Dünya'da*, beş yıl boyunca Behice Boran'ın bu soruna bir ölçüde değinen ve “teorik” olarak nitelenebilecek tek bir yazısı vardır; o da derginin çıkış sayısında yer alır. [1] Aynı dergide bu konuya eğilen çok fazla TİP'li de yoktur. Bir anlamda Ikinci TIP, beş-altı yıl önce Boran eğilimine adeta “ideolojik kimlik” vermiş bu konunun geliştirilmesini gündemden çıkarmış gibidir. Bunun iki nedeni oİabilir. Birinci olarak, ikinci TIP, o dönem sol örgütlerinin çoğunda var olan muazzam bir sek-terlikten muzdariptir ve bu koşullarda kendi dışındaki solun varlığını reddetmektedir. Bu durumda parti için sola yönelik bir ideolojik mücadele yürütmenin fazla bir anlamı yoktur.

ikinci neden ise, ikinci TİP'in SBKP kontrolündeki uluslararası komünist hareket tarafından tanınma çabası olabilir. Gerçekten de SBKP'nin “gözüne girme” sürecinde bir TIP'in, “sosyalist devrim” tezi gibi -aslında hiç alakası olmadığı halde- Troçki'nin “sürekli devrim”ini akla düşüren bir yaklaşımı öne çıkarmasının akıllıca bir iş olmayacağı açıktır. Bu sırada *Yurt ve Dünya* dergisi, bırakalım SBKP yetkililerinin aklını Troçkizm ile karıştırmayı, tersine pro-Sovyet teorik metinleri Türkçe'ye kazandırma konusunda TKP'nin *Ürün* ve TSİP'in *Ilke* dergisi ile adeta bir yarış içindedir. Yaklaşık dört yıl yayınlanan *Yurt ve Dünya*, ikinci TİP'in teorik çabasının neredeyse sadece “resmi” komünist hareketle bütünleşme olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar. O kadar ki, 1975 sonrasında TIP, TKP ve TSIP hareketlerini

sadece teorik yayın organları aracılığıyla değerlendirmeye kalkan bir kişinin, bu üç parti arasındaki ideolojik farklılığın ne olduğu sorusuna cevap vermesi mümkün değildir.[2]

ikinci TlP'in bu pro-Sovyet yaklaşımı, bir süre sonra "sosyalist devrim" tezine ilginç "demokratik devrim"ci katkıları gündeme getirir. 1980 yılına gelindiğinde TIP Merkez Yürütme Kumlu'nun yayınladığı bir broşür, parti programının, "anti-emperyalist, anti-tekelci bir demokrasi cephesinin iktidara ulaştığı zaman yapması gerekenler konusunda zengin malzemeler sunduğu"ndan söz etmektedir.[3] Aynı broşürde "anti-emperyalist anti-tekelci demokratik iktidar" kavramı da net bir şekilde telaffuz edilir. *Yurt* ve Dünya'mn Ocak 1980 tarihli 19. sayısında yayınlanmış bir çeviri yazıda ise, bir yanda "demokratik ve sosyalist görevlerin içiçe geçişi" vurgulanırken, diğer yanda "ulusal demokratik devrimlerin özgül niteliği"nden söz edilmekte ve böylelikle bir anlamda TIP kadroları için yıllardır tabu sayılan bir kavram ("ulusal demokratik devrim") adeta meşrulaştırılmaktadır. '5 Buradan TKP'nin klasik "milli" ya da "ulusal demokratik devrim"ine artık sadece küçük bir adım kalmıştır. Behice Boran, 12 Eylül 1980'den sonra TIP ile TKP'nin birleşmesine öncülük ederek bu adımı da atacaktır.

1987 yılında, kuruluşu bizzat Behice Boran tarafından açıklanan TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi), TlP ile TKP'nin oluşturdukları yeni bir örgüttür. Aslında TBKP programı, Behice Boran gibi bir "sosyalist devrim"ciye, TKP'nin 1970'ler-deki "Ulusal Demokratik Devrim" programını bile arattıracak bir içeriğe sahiptir. Çünkü artık bu program, içinde "devrim" sözcüğünün biraz zor bulunabileceği bir "Banş ve Demokratik Yenilenme Programı"dır. Görüldüğü gibi 1960'larm sonunda, TlP'in 1964 programım "sosyalist devrim" programı olarak ilan eden Behice Boran, yaklaşık yirmi yıl sonra artık "Banş ve Demokratik Yenilenme Programı" ile yetinmektedir.

Ancak tekrar vurgulamak gerekir ki bu gelişmede şaşırtıcı hiçbir şey yoktur. Boran Sovyetler'in kontrol ettiği uluslararası komünist hareket tarafından tanınma hedefini 1975 yılında önüne koymuştur. Hatta buna çok daha önceleri 1971 sonrasında hapishanede iken karar verdiği bile söylenebilir. Ama Boran'ın 1980 sonrasında TKP ile bütünleşme çabası içine girmesinin temelinde, bu "tanınma" isteği kadar, 1960'lar son-. larındaki "sosyalist

devrimciliği”nin bir çeşit “tarihsel kaza” oluşu da vardır. Yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı üzere, 1968 krizi sırasında Aybar'dan ayrılmayı -oldukça büyük bir zorlukla- seçen ve Sovyet çizgisine yanaşmaya başlayan Boran, o günlerde uluslararası komünist hareketin “gayri resmi”

temsilcisi olan MDD'den de bağımsızlığım korumak durumundadır. “Sosyalist devrim” tezi işte bu ihtiyacın ürünüdür. ihtiyaç ortadan kalktıktan sonra (yani tehdit edici bir rakip olarak MDD ortadan kalktıktan sonra) tezin de fazla bir önemi kalmayacaktır. Ama elbette Boran için öncülük ettiği bir hareketin ideolojik kimliği (ya da “alameti farikası”) olmuş bir tezin ortadan kaldırılması da kolay bir iş değildir. O nedenle bu zor işi zaman çözecektir. Tez önce bir programın birkaç paragrafı haline indirgenir, sonra bir süre üzerinde konuşulmaz, ardından yavaş yavaş unutulmaya bırakılır. Ve aradan onca yıl geçtikten sonra da, bu özgün tezle Marksizme katkı yaptığı iddia edilen Boran, o teze taban tabana zıddı bir programı olan bir partinin kurucusu olur. Behice Boran'ın “sosyalist devrim tezi”nin macerası da bundan ibarettir.

Atılgan’ın Boran’ı

Kuşkusuz Atılgan da, Boran'ın bu ilginç evriminin açıklanması gerektiğinin farkındadır. Ne var ki kendisi daha önce Boran'ın Marksist teoriye katkılarından söz ettiği için, onun açısından olağanüstü bir karakter arz eden bu evrim, o ölçüde de inandırıcı açıklamalar gerektirmekte. Ama Atılgan’ın bu konudaki açıklamaları, Boran'ın “Marksist kurama katkılan” hakkındaki iddialı sözleriyle büyük bir dengesizliği ifade etmekten kurtulamıyor.

Atılgan, Boran’ın *“gerek Marksist kurama katkılarını, gerek Türkiye üzerine tezlerini, gerekse de dünyadaki sosyalist deneylere ilişkin eleştirilerini 1971 sonrasında derinleştirip geliş-tirmeyişi”* için üç neden sayıyor. [16] Burada söz konusu olan,

TIP’in 1971 sonrasında toplumsal güçlerle bağlarının kopması, Boran’ın pro-Sovyet bir çizgiye yönelmesi ve nihayet yaşlanması gibi toplumsal, ideolojik ve biyolojik temelde üç nedendir.

Atılgan’a göre toplumsal içerikli neden, *“197l’den sonra, TIP’in toplumsal güçlerle bağlarının büyük ölçüde kopmuş olmasıydı. Ne işçi sınıfı, ne*

gençlik, ne de Marksist aydınlar ikinci TIP'le bir içsel ilişki içinde bulunuyordu."[17] Burada Atılgan'ın unuttuğu birkaç sorun bulunmakta. Bir kere teorik üretimle pratik eylem (ya da kitlelerle ilişki) arasında böylesine basit veya otomatik bir neden-sonuç ilişkisini genelleştirmek mümkün değildir. Bu ilişkinin var olduğu durumların ise özel olarak tanımlanması gerekir. Eğer Atılgan'ın Boran ve ikinci TIP için ileri sürdüğü neden geçerli kabul edilecek olursa, aynı dönemin diğer bazı sol örgüt ve hareketlerinin teorik geriliği nasıl açıklanabilir? Tersine l 975 sonrasının aydınlarla değilse de, işçi sınıfı ve gençlikle sadece ikinci TlP'i değil, l 960'lar TlP'ini bile gölgede bırakacak düzeyde güçlü bağları olan TKP ya da Devrimci Yol veya Halkın Kurtuluşu gibi örgüt ve hareketlerin teorik açıdan içinde bulundukları gerilik, Atılgan'ın teorik üretimle pratik eylem arasında kurduğu otomatik ilişkinin boşluğunu ortaya koymaktadır.

Atılgan'ın bu analizinde ikinci sorunlu nokta ise, toplumsal güçlerle bağlantıdan ne anladığı konusunda ortaya çıkıyor. Kuşkusuz 1975 sonrasında ikinci TIP'in işçi hareketi, aydınlar ve gençlikle çok güçlü bağları yoktu. Ne var ki -Marksist aydınlar dışında- söz konusu toplumsal güçler etkin bir şekilde siyaset ve sosyal hareket sahnesinde bulunmaktaydılar. Bu toplumsal güçlerle ilişki kuran, onları etkileyen sol hareketlerin içinde bulunduğu teorik sefalet dikkate alındığında, bir Marksisti teorik üretim konusunda motive edecek bundan daha iyi bir faktör düşünülebilir mi? Bu durumda 1975 sonrasında Boran'ın bu faktörden neden etkilenmediğini mi düşünmek gerekir yoksa o etkiye rağmen özlenen teorik üretimi yapmak için yeterli birikiminin olmadığım mı?

Atılgan'ın -Boran'ın l 970'lerdeki teorik verimsizliğine ilişkin olarak sunduğu diğer neden onun pro-Sovyet yönelişi ile bağlantılıdır: *"ikinci (neden), zayıflayan her siyasal hareketin kendini dışarıya daha çok yaslama gereksinimini duyması gerçeğiydi. ikinci TIP'in giderek pro-Sovyet bir çizgiye oturması, Behice Boran'ın kuramsal performansında kısıtlayıcı ve düşürücü bir etki yapmıştı."*[18] Atılgan burada da önce argümanını anlamsız bir genelleme üzerine oturtuyor. İçte zayıflayan her siyasal hareketin kendini dışarıya daha çok yaslama gereksinimi duyması niçin bir genel geçer kural olsun ki? TİP'in pro-Sovyet çizgiye oturması, Boran eğiliminin zayıflaması ile alakalı bir sorun olarak görülemez. Bu gelişme, MDD hareketinin TIP kadrolarını uluslararası Marksist (Stalinist) birikimle

buluşturması ve Boran'ı ve arkadaşlarını da bu birikimin diliyle konuşmaya zorlamasının bir sonucudur. Bir başka ifadeyle Boran'ın pro-Sovyetikliği, 1975'te değil 1968 sonlarında başlayan bir süreci ifade eder. Boran bizatihi bu süreç sayesinde 1968 sonrasında deyim yerindeyse siyasi ölümden kurtulmuş ve teorik yönden nispeten verimli bir dönem yaşamıştır.

Diğer taraftan, Atılgan'ın ikinci TİP'in zayıflığı ve pro-Sov-yet bir çizgiye oturması arasında kurduğu ilişki şu açıdan da gerçeklerle bağdaşmamakta. ikinci TIP daha kurulurken "pro-Sovyet" bir parti olmayı hedeflemektedir; ve kurulduğu sırada (l Mayıs 1975) Türkiye solunun potansiyel olarak güçlü hareketlerinden birisidir. Boran, SBKP tarafından "tanınma"yı ikinci TlP'in en önemli hedeflerinden birisi olarak saptadığında, partisini kesinlikle solun "zayıf' bir unsuru olarak görmemekteydi. TKP'nin 1970'lerin ikinci yarısındaki olağanüstü hızlı yükselişidir ki, ikinci TlP'i Türkiye solunda adeta marjinal bir hareket konumuna itecektir; ve eklemek gerekir ki bu, o sırada hiç kimsenin tahmin edemeyeceği bir gelişmedir.

Boran'ın 1971 sonrasındaki teorik verimsizliği ile ilgili olarak Atılgan'ın öne sürdüğü üçüncü neden ise, artık kelimenin gerçek anlamında bir saçmalıktan ibaret. Yazara göre *"Behice Boran ikinci TIP döneminde yaşça hayli ilerlemişti. Artık 70 yaşını aşmış bulunan, yıpranmış bir beynin sendelemeye başlaması (...) doğaldı."* [19]

Atılgan, Marksizme teorik katkı yaptığını ileri sürdüğü Boran'ın 197 l'den 1987 yılında ölümüne kadar süren 16 yıllık dönemde yeni hiçbir şey söylemeyişini açıklayamadığı için, burada adeta kelime oyununa başvurmakta. Ayrıca verdiği bilgiler de gerçeği yansıtmamakta. Ilk olarak 1910 doğumlu olan Boran, sadece ikinci TIP kurulduğu sırada ya da ikinci TIP döneminde değil, ikinci TIP 12 Eylül 1980'de kapandığında bile "70 yaşını aşmış" değildir.

Daha dakik söylenecek olursa, eğer konu, Boran'ın "1971 sonrası" teorik verimsizliğinin nedenleri ise, 1971 yılında Boran'ın 61 yaşında, yani bir "teorisyen"in teorik üretimde bulunabilmesi için oldukça uygun bir yaşta olduğunu hatırlatmak gerek. Ancak Atılgan Boran'ın 1971-1975 arasındaki verimsizliğine hiç değinmeyip hemen 1975'in ikinci TIP'ine geçmektedir; ki bu tarihte de Boran 65 yaşındadır. Ardından da bu partinin var olduğu dönemde Boran'ın yaşını biraz yükselterek "artık 70 yaşını aşmış"

olduğunu söylemekte ve “yıpranmış beyin” senaryosunu ortaya koymaktadır.

Görüldüğü gibi ortada iki farklı tuhaflık bulunmakta. Birinci olarak Atılgan'ın, 61 (ya da 65 yaşında) bir insanda görülen “beyin yıpranmışlığı” için biraz daha farklı kanıtlar sunması gerekirdi. Ayrıca ikinci TlP’i kurduğunda 65, bu parti ortadan kalktığı sırada 70 yaşında olan bir kişi, nasıl oluyor da bu partinin faaliyette bulunduğu dönemde “artık 70 yaşım aşmış” olabiliyor?

Muhtemelen Atılgan’ın bu sorulara cevabı yoktur. Ama konumuz gerçekten 1971 sonrasında Behice Boran'ın teorik faaliyet potansiyeli ise, o zaman şunlar söylenmelidir.. Boran 1971 yılında 61 yaşındadır. 1975’te ikinci TlP’i kurana kadar yaklaşık dört yılı hapishanede ve evinde aktif politikadan uzak geçecektir. Bir başka ifadeyle bu sıralarda, teorik üretim yapmasını engelleyecek ne sağlık sorunu ne “beyin yıpranmışlı-ğı” ne de pratik meşguliyeti vardır. Tersine gerek hapishanede bulunması gerekse dışarıda aktif politika yapmaması nedeniyle, 1971'den ikinci TIP’in kuruluşuna kadar teorik üretimde bulunmak için neredeyse tüm koşullara sahiptir. Ama buna rağmen bu dönemde teorik açıdan son derece verimsizdir; çünkü Boran bir teorisyen değildir. “Sosyalist devrim” tezi ile, TIP’in Aybar ve MDD'ye yönelmeyen kadrolarını bir araya getirerek orta vadeli siyasal amacına ulaşmıştır. O nedenle de ne 12 Mart dönemini, ne 1975 sonrasında ikinci TIP başkanlığını ve ne de 1980-1987 arasında TIP ile TKP'nin birleşme sürecini teorik üretimde bulunmak amacıyla değerlendirecektir. Onun Türkiye'de pek çok solcu aydında bulunan bu teorik üretim zayıflığını gerçek dışı nedenlerle yok gibi göstermenin anlamsızlığı ortadadır.

Yaşlılık elbette ki bir düşünce insanının teorik verimliliğinde önemli bir etkendir. Ama bunu her somut kişide ayrı bir şekilde tartışmak ve bu olguyu, o şahsiyetin tüm yaşamı boyunca gerçekleştirdiği düşünsel performansın eğrisi içinde değerlendirmek gerekir. Boran’ın yaşamında teorik açıdan nispeten en verimli olduğu dönem, Aybar’la anlaşmazlığa düşüp Stalinci Marksizme yönelmeye başladığı yıllardır. Boran’ın bunu niye sürdüremediği sorusu ise, onun yaşamı boyunca teorik üretimle ilgisini birazcık bilen birisi için anlamsız bir sorudur. Boran, 29 yaşında (l939'da)

doktorasını tamamlamasının ardından ilk (ve son) kitabını, yaklaşık otuz yıl sonra (1968’de) yazmıştır. Bu kitap, onun o birkaç yıl boyunca (1968-1971 arasında) sol içi tartışmalarda göstereceği göreceli verimliliğinin en önemli kanıtıdır. Ama TIP 1970 sonbaharındaki 4. Kongre'si ile bir siyasal sekt haline dönüştükten sonra, Boran'ın “teorisyen” misyonu sona ermiştir. Bu açıdan bakıldığında, 197 l’den sonra 1987'de ölümüne kadar, bir anlamda 1968 öncesi teorik verimlilik düzeyine dönmüştür. Bir başka ifadeyle yarım yüzyıldan uzun entelektüel yaşamı boyunca Boran, sadece beş altı yıl - doktora hazırlama süreci ve 19681971 arasında-bir ölçüde “üretken” olabilmiştir.

Aslında bütün bunlara girmeden, Boran'ın 1975 sonrasında Yürüyüş dergisindeki bir yazısı ile 1969 yılında Emekte ya da 1963’te Yön’de yayınlanan makalelerine birlikte bir göz atmak bile, Atılgan'ın sözünü ettiği “yıpranmış beyin” gerekçesinin anlamsızlığını ortaya koyar.[4]

Kısacası Behice Boran’ın “sosyalist devrim” tezinden yaklaşık yirmi yıl sonra “Barış ve Demokratik Yenilenme Programı”na varmasının nedeni “biyolojik” değil, politik nedenlerle açıklanabilir. Boran sosyalist devrim tezini, aynı anda hem Aybar’la kopuşmak, hem de MDD'cilerle sınırlan belirlemek için oluşturmuştur. Ama o sıradaki tüm güçlüğü bunlardan ibaret değildir. Boran bu teorik atılımı yaparken, aynı zamanda Aybar’la birlikte yönettiği TİP’in 1962-1968 yıllan arasındaki teorisine, programına ve pratiğine sahip çıkmak, öte yanda da aynı partinin “resmi” Marksizme ilgi duymaya başlayan genç kadrolarının teorik ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Bu kadar farklı faktörlerin etkisi altında oluşmuş eklektik bir “teori”nin de doğal olarak daha fazla gelişme ihtimali yoktur. O nedenle de bu konuda farklı düzeyde gerekçe üretmeye çalışmak sadece saçma sonuçlara varabilir.

Sonuç olarak Atılgan’ın Behice Boran portresi, ne yazık ki Türkiye sosyalist hareketinin bu önde gelen şahsiyetinin tarih içindeki yerinin belirlenmesine katkıda bulunmuyor. *Sol* derlemesindeki bu portre ile, sosyalist harekette sayısız benzeri bulunan Stalinci *hagiography’ye* (kutsal kişi biyografileri) layık bir diğer örnekle karşı karşıyayız. Buna göre, bir yanda hep büyük birikimler, büyük keşifler, büyük katkılar vardır; öte yanda ise inkâr edilmesi olanaksız başarısızlıkların “doğal” ya da

“biyolojik” temelli gerekçelendirilmesi veya bunların tarihsel kaçınılmazlığının vurgulanması. Bu tarih yazımının solun geçmişinin değerlendirilmesinde yeni sorunlar, yeni engeller yarattığı görmezden gelinebilir mi?

Doğu Perinçek

Geçmişin Perinçek’ini Bugünle Yargılamak

Sol derlemesinde Doğu Perinçek üzerine yazmak kolay bir şey olmamalı. Çünkü Perinçek, günümüz siyasetinde sol ile hiçbir ilgisi olmayan bir yerde bulunmakta. O nedenle Perinçek’in geçmişte bir sol siyasetçi olarak oynadığı rolü değerlendirmeye girişmenin birinci koşulu, bugünün şiddetli baskısından kurtulmak olmalı. [5]

Kerem Ünüvar’ın derlemede yer alan yazısı, yazarın bu baskıdan kurtulamadığını, konusuna (yani Perinçek’e) mesafeli ve serinkanlı yaklaşmadığını ortaya koymakta. Bir başka ifadeyle bu yazı, bu konuda yazmanın zorluklarına peşinen

teslim olmuş ve bir sol siyasetçi olarak Perinçek'i tanımak isteyen okuyucuya fazla bir şey vermeyen bir yazı. [6]

Ünüvar, Perinçek hakkında biyografik bilgileri ilettikten sonra, onun bir çeşit yargılanmasına girişiyor. “Günümüzün baskısı”, burada daha ilk adımda kendisini hissettirmekte. Ünüvar, adeta Perinçek üzerine yüzlerce sayfa yazmış bir biyografi yazan havasıyla, Perinçek’i sosyalist hareketin “ilke ve etik anlayışları” çerçevesinde yargılayabileceğini iddia ediyor. Ona göre *“Doğu Perinçek’i, Türkiye sol _hareketi içerisinde özellikli konuma getiren birtakım tavır ve davranışlar, sosyalist hareketin her zaman içinde çarpıştığı ilke ve etik anlayışlara ters tutumlardır. Perinçek, siyaseti kendi gücünün, söylediklerinin doğruluğuyla sabitleyip, bu alanda giriştiği mücadelelerini hak gördüğü her araçla savunabilecek ve bu araçlan kullanmak konusunda tereddüt etmeyecek bir siyasal varoluş biçiminin vücut bulmuş halidir."*[7]

Yazann *“sosyalist hareketin her zaman içinde çarpıştığı ilke ve etik anlayışlar*” üzerine söyledikleri sadece bunlar olunca, Türkiye solunun kimi önde gelen şahsiyetleri hakkında bilgi sahibi olan bir okuyucu, bu türden bir tanımla Doğu Perinçek'in nasıl olup da bu derece “özellikli bir konuma” yerleştirilebileceğinden kuşku duymakta. Gerçekten de eğer sorun “siyaseti kendi gücünün, söylediklerinin doğruluğu ile sabitlemek”, “bu alanda giriştiği mücadelelerini hak gördüğü her araçla savunabilmek” ya da “bu araçları kullanma konusunda tereddüt etmemek” ise, bu tanıma Zeki Baştımar, Mehmet Ali Aybar, Ismail Bilen, Doğan Avcıoğlu, Mihri Belli, Behice Boran ya da Mahir Çayan'ın da (ve adı akıllarda kal-mış-kalmamış olan daha nicelerinin) girebileceği pekâlâ düşünülebilir.. İkbal düşkünlüğünden, iktidar olmanın verdiği megalomaniye, oradan insanlara sık sık ölçüyü kaçırtan “politik tutku”ya varıncaya kadar pek çok faktör, iyi bir gözlemciye nice sol şahsiyette benzer “vücut bulma”lar yakalatabilir. Bunun için sadece Perinçek'in biyografisine ya da *Aydınlık* dergisi koleksiyonlarına bakmak yetmez. Onlarla birlikte TKP'nin “Bizim Radyo” ya da “TKP'nin Sesi” yayınlarına, Mehmet Ali Aybar'ın muhalifleri hakkındaki düşünce ve davranışlarına ya da örneğin 1977 yılında yaşanan “l Mayıs katliamı”ndan önce ve sonra TİP, TSIP, TKP, Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği vb. örgüt ve hareketlerin yayın organlarında yazılanlara bakıldığında, Ünüvar'ın sözünü ettiği konularda Perinçek'in hiç de yalnız olmadığı rahatlıkla görülebilir.

Yazarın Perinçek'in “Türkiye sol hareketi içerisinde(ki) özellikli konumu” hakkında getirdiği ilk olgusal kanıtlara gelince, onlar da bu iddianın kofluğunu ortaya koymakta. Ünüvar bu konuda, Perinçek’in 1968 yılında FKF başkanlığına seçilme süreci ile ilgili bir dizi bilgi iletiyor. Bilindiği gibi Perinçek 1968 yılının mart ayında FKF başkanlığına Aybar tarafından önerilmiş, ancak seçilmesinin hemen ardından MDD hareketine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. Ünüvar bu olaydan kalkarak Perinçek’in bundan kırk yıl önce bile, siyasal mücadelelerde düşündüklerini dürüst bir şekilde ortaya koymaktan çekinen sinik bir şahsiyet olarak öne çıktığını göstermeye çalışıyor. Ona göre Perinçek, *“TIP içerisinde partinin ana akım siyasal tavırlarına karşı (...) bunu açık bir muhalefetle yürütmek yerine, parti desteğini arkasına alıp seçildiği FKF içerisinde muhalefetini (esas muhalefeti bile geride bırakacak şekilde) ilan edebilmiş, buradan bir siyasal haklılık üretmeye çalışmıştır.”*[4]

Bu satırları okuyunca Ünüvar'ın, bundan kırk yıl önce

Ankara'da toplanan bir FKF kongresinde başkan seçilen şahsın kafasının içinden geçenleri oldukça iyi bildiğini, bunu bilmesi için de, o dönemde yaşanan sürece katıldığını ya da bu konuyla ilgili o döneme ilişkin tüm kaynakları dikkatle taramış olduğunu düşünebiliriz. Ne var ki yazar o süreçleri yaşamamıştır; bunun yanı sıra o döneme ilişkin çok kaynak taramadığı da açıktır. Ama öte yanda bu yazılanlardan hissedilmektedir ki bu nokta, yazar için herhangi bir kaynağa başvurmayı gerektirmeyecek kadar açık bir gerçekliktir. Peki gerçekten öyle midir?

Kuşkusuz Perinçek tam da Ünüvar'm bu yazısında tanımlamaya çalıştığı türden oportünist politikacı tipolojisine uygun bir şahsiyet olabilir. Ama Ünüvar'ın Perinçek'in “siyasal haklılık” üretmedeki oportünist becerisi konusunda yukarıda aktarılan cümlesi, yapılmaya çalışılan tipoloji analizi için yeterli olabilir mi? Elbette olamaz, çünkü Ünüvar bundan kırk yıl öncesinin bir olayını sadece kulaktan dolma bilgilerle değerlendirmeye çalışmakta.

Şu noktayı hatırlatmakta yarar var. Perinçek'in 1968 yılında TlP çizgisinden kopuşunun ifade ettiği sözde oportünizm, 1970 yılına kadar MDD çevreleri içinde söz konusu edilmemiştir. Tersine 1970 başlarında yaşanan *PDA* bölünmesine kadar MDD'ciler için Doğu Perinçek, FKF'nin ilk MDD'ci (ya da “devrimci”) genel başkanıdır ve tıpkı kendisinden sonra gelen iki genel başkan (Yusuf Küpeli ve Atilla Sarp) gibi, bu örgütlenmenin “TİP oportünizminden kurtarılma” ya da “devrim-cileşme” sürecindeki sembol isimlerindendir. Bunda da şaşılacak bir şey yoktur, çünkü Perinçek’in TlP'ten MDD’ye yönelişi sırasında yaşadıkları, o tarihlerde MDD’ciliğe geçen pek çok TİP'li (daha doğrusu FKF’li) için benzer bir sürece, duruma ve haleti ruhiyeye denk düşer.

Bilindiği gibi MDD hareketini oluşturacak olan eski

TKP’liler, partinin 1966 sonbaharındaki büyük kongresini hedefleyen bir muhalefet hareketi oluşturmuş ve böylelikle TlP'in çok daha geniş kesimlerine hitap etmeye başlamışlardır. Eski TKP'lilerin bu sınırlı etkisi, *Türk* Solu’nun Kasım l 967'de yayınlanmasından sonra hızlanmaya başlar.

Bu tarihten itibaren TİP'in özellikle genç kadrolarından pek çok militan MDD’ye yönelir. Bu süreçte TIP çizgisinden MDD'ye geçişin en yoğun _ bir biçimde 1968 yılı boyunca yaşandığı söylenebilir.

Diğer yanda, hatırlatmak gerekir ki TİP’in o döneme kadar verdiği mücadeleler, solun 1968'den sonra vereceği mücadeleler kadar çetin ve zorlu olmuştur. Bu ise, partinin kadroları arasında güçlü dostluk ve yoldaşlık ilişkileri oluşturduğu gibi, parti önderlerine karşı büyük bir güven ve bağlılık duygusu da yaratmıştır. İşte bu atmosferde MDD'ye “geçen” her TIP üyesi, yakın zamana kadar politik kavgayı birlikte yürüttüğü kimi yoldaşlarıyla ve önder bildiği siyasetçilerle ayrı düşmekte olduğunun farkındadır. O anlamda her durumda, az ya da çok sancılı ve çelişkilerle dolu bir süreçten söz edilebilir. Bu olay bazen çok hızlı yaşanabildiği gibi, kimi durumlarda uzun bir süreci de alabilmektedir. Ama MDD'nin oldukça kısa bir sürede TİP’in genç kadroları için bir çekim merkezi olduğu dikkate alındığında, hızlı dönüşümlerin çok daha yaygın olduğu söylenebilir. O yılların bazı TIP üyelerinin ifadesiyle bu geçişler bazen adeta bir gecede gerçekleşmiştir. [8]

İşte döneminin pek çok genç TlP'lisi gibi Perinçek'in de, 1968 yılının bahar aylarında MDD'cilikten gittikçe daha büyük bir şiddetle etkilenmekte olduğu pekâlâ düşünülebilir. Dolayısıyla bu süreçte onun da yukarıda belirtilen türden çelişkileri yaşamış olması kuvvetle muhtemeldir. Eğer birer biyografileri hazırlansaydı, Deniz Gezmiş'ten Sinan Cemgil'e, oradan İbrahim Kaypakkaya'ya kadar, önceleri TlP’li olan ve TIP liderlerine büyük bir bağlılık duyan Dev-Gençlilerin “MDD'cileşme” sürecinde benzer çelişkileri, sancıları ve kimi durumlarda ani dönüşümleri yaşadıkları herhalde gösterilebilirdi. Sözün kısası, Perinçek'in 1968 yılında MDD'ciliğe hızla geçerek TIP liderlerini şaşırtmasını, kırk yıl sonra bir çeşit “siyasal sinizm” örneği olarak sunmanın ciddiye alınacak hiçbir yanı yoktur. Aslında Ünüvar'ın tarihçi kimliği altında burada tüm yaptığı, geçmişte sol içi çatışma ve polemiklerin heyecanı içinde ortaya atılmış bir solcu “şehir efsanesi”ni tekrarlamaktan ibarettir.

Yukarıda Ünüvar'ın bu konuda herhangi bir kaynaktan söz etmediği söylendi. Ancak muhtemel kaynaklardan haberdar olan bir okuyucu, ister istemez bunların neler olabileceğini düşünmekten kendisini alamıyor. Bu

konu üzerine düşünüldüğünde ise ilk akla gelen, 1971 başlarında yayınlanan bir broşürdür. Mahir Çayan'a yakın bir (ya da birkaç) militan tarafından kaleme alınmış olan bu metinde, Perinçek'in FKF başkanlığı konusunda şunlar söylenir: *"Doğu Perinçek,* (...) *hain TİP yönetici kliğinin goygoyculuğunu yapmış,* (. . .*)* Yön *dergisinde kapitalist olmayan yol tezini E. Tüfekçi adıyla savunan Mihri Belli'ye cevaplar vermiş,* son *güne kadar da TIP bilim kurulunda (!) görev almıştı. Bu çabalarından dolayı TİP yönetici kliğinin itimadını kazanmış olan burjuva politikacılığının ustası Doğu Perinçek, FKF kurultayında kafasının içindekileri bir bezirgan kurnazlığıyla saklamasını bildi ve önemli bir muhalefetle karşılaşmadan başkanlığa seçildi."*[9]

Bu görüşler acaba Perinçek'i mi yoksa 1971 başlarında artık TlP'i bir kenara bırakıp kendi aralarında şiddetli bir mücadele yaşayan MDD kökenli grupların tartışma üslubunu mu anlatmaktadır? O dönem solunda yaşanan iç mücadeleleri ve bu arada Perinçek'i de anlamaya ve tanımaya çalışan bir tarihçi bu satırlardan hangi sonucu çıkarmalıdır? Bu sorulara cevap vermek için önce, bu değerlendirmeyi yapanların, o tarihten çok değil iki yıl önce böyle şeyler yazmalarının imkânsız olduğunu (ve yazmadıklarını) burada vurgulamakta yarar var. Çünkü yukarıda da hatırlatıldığı gibi o dönemin hemen tüm MDD'cileri için Perinçek -her ne kadar muarızları, sevmeyenleri, eleştirenleri de olsa- esas olarak MDD hareketinin genç önderlerinden birisiydi.

Ama tabii iki yıl içinde MDD'ci köprülerinin altından çok sular akacak ve MDD-içi çatışmalar bu kadroların tüm dünyasını kaplayacaktır. Bu koşullarda pek çok şey gibi, Perinçek'in kimi MDD'ciler tarafından algılanması da değişir. İşte Çayan çizgisindeki eğilimin Mart 1971 tarihli broşüründen yukarıda aktarılan satırları da, bu değişim çerçevesinde okumak ve yargılamak gerekir. Bu broşürün yazıldığı sıralarda Dev-Genç'in merkezi örgütlenmesi THKP-C eğilimi tarafından kontrol edilmektedir. Ama THKP-C eğilimi Dev-Genç'in bütününe hâkim değildir. Dev-Genç içinde MDD kökenli diğer örgütlenme ve oluşumların derece derece etkisi sürmektedir. Bu durum Perinçek eğilimi için de geçerlidir ve bu eğilim Dev-Genç ortamında hâlâ önemli bir güçtür. Bu koşullarda THKP-C propa-gandistleri için Perinçek'in kişiliği üzerinden FKF/Dev-Genç tarihinde bir revizyon yapmak pekâlâ gerekli olmuş olabilir. Diğer

yanda söz konusu broşürde Perinçek için kullanılan sıfatların ağırlığı, THKP-C kadroları için bu revizyonun önemi ve aciliyetini olduğu kadar, küfür ve hakaretlerin sol-içi tartışmalarda artık iyice argüman yerine geçirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu noktalar dikkate alındığında, yazıldığı tarihte bile Perinçek'in değerlendirilmesi konusunda dikkate alınmaması gereken bu türden sözleri kırk yıl sonra “tarihsel belge” olarak kabul etmenin sağlıklı olmayacağı açık olsa gerek.

Aslında Ünüvar, bu solcu şehir efsanesine dayanacağına, aynı kongrede Perinçek'le birlikte FKF merkez yürütme kuruluna kimlerin seçildiğini araştırsaydı, onların arasında da çok değil birkaç hafta ya da birkaç ay sonra MDD’ci olarak TIP liderlerini şaşkınlığa düşürecek militanların isimlerine rastlayabilirdi.[1]

Maocu Hareketin “1970’li Yıllar”ı Bir Blok Olarak Değerlendirilebilir mi?

Yazar bu değerlendirmelerinin hemen sonrasında, Perinçek’in 1970’li yıllardaki konumu ve evrimini de şu cümlelerle tasvir etmekte: *“1970’ler boyunca aslında genel anlamda sağ siyasal örgüUpartilerin tavırlannı, devlet algılayışlannı kendi mecrasında solun söylem/lafızlanyla kullanabilmiş ve sol içi sayılmışsa bu noktada kendisini ‘millilik’ vasfından kopara-mamış, kaba anti-komünist saldırılara karşı kendi yerelliğini ancak millilik ile kapatmaya çalışmış bir genel sol/sosyalist tavnn etkili olduğunu belirtmek gerekir."*[10]

Anlaşılabildiği kadarıyla bu cümlenin ilk yarısında yazar şunları söylemekte: Perinçek eğilimi, “l970'ler boyunca” sağ siyasal partilerin tavır ve devlet algılamalarını sol lafızlar altında kullanmış ama buna rağmen -solun pek çok un-

suru tarafından- sol içinde bir hareket sayılmıştır; çünkü o sol da “kendisini millilik vasfından koparamamış”tır. Burada ilk dikkat çeken sorun şudur: Perinçek'in ve onun önderliğini yaptığı eğilimin 1970 yılından 12 Eylül 1980 darbesine kadar geçen on yılım, “ 1970'li yıllar boyunca” diyerek tek bir cümle içinde değerlendirmek olanaklı olabilir mi? Yazdıklarına bakıldığında yazar belli ki olanaklı olduğunu düşünüyor. Ne var ki bunu yaparken, Maoculuğun bu on yıldaki evrimini ve bu evrimin tüm dünyada

olduğu gibi Türkiye'de de Maocu hareket üzerindeki etkilerini dikkate alınmaya değer bulmuyor.[11]

Oysa bu on yılda (hatta 1969 yılı da buna dahil edilirse on bir yılda) yaşanan gelişmelere bakıldığında, Perinçek eğiliminin evriminde önemli dönüm noktalarının bulunduğu ve bunların hepsinin “1970’ler boyunca” diyerek toptan analiz edilmesinin imkânsız olduğu görülür. Daha önce de hatırlatıldığı üzere 1969'un ikinci yansında Perinçek eğiliminin MDD'den ilk kopuşu, önce “sağ” bir içerik arz etmiş ama sonra Dev-Genç’in radikal ortamının etkisi ile bu eğilim hızla sola savrulmuştur. 1970 başlarında yükseltilen Maoculuk bayrağı bu dönüşü sembolize edecektir. Bunun ardından “Üç Dünya Teorisi” ideolojik virajının yaşanması için yaklaşık altı yıla yakın bir sürenin geçmesi gerekir. 1970 yılında, daha birkaç ay öncesine kadar devrim umutlarını Avcıoğlu’nun “milliyetçi devrimciler”inde arayan bu eğilim, birden Maocu çizgiyi taşıyan TllKP’ye ve halk savaşı, proletarya öncülüğü, silahlı mücadele çağrılarıyla dolu bir söyleme geçecektir. Bu geçişin “sol” karakterini bizzat Perinçek 1980’lerin sonlarında şöyle tanımlar: *“1970 sonlanndan başlayarak Hindistan ve İran üzerinden gelen ultra-sol bir ‘Maoculuk’, ülke çapında esen fokocu sol rüzgarla birleşerek TİİKP’yi dogmatik, öznelci (sübjektivist) bir çizgiye çekti. TİİKP, sola savrulan devrimci örgütlerin* en *sağında yer alıyor ve bireysel terörizme karşı çıkıyordu. Fakat kendisi de sol hatalar işlemekten kurtulamadı.”*[12]

Maocu eğilimin radikalliği, 1971-1972 yıllarındaki örgütlenme faaliyetlerinde olduğu gibi, sıkıyönetim mahkemelerinde yaptıkları savunmalarda da gözlenebilir. [13] Perinçek ve arkadaşlarının 1974 yılında tahliye edildikten sonra aldıkları bir siyasal tutum, bu radikalizmin bir diğer örneği olarak verilebilir. 1974 yazında Kıbns'a askeri müdahaleye karşı Maocu eğilim, “işgale son” sloganı ile Türkiye solu içinde müdahaleye açık bir şekilde karşı çıkan nadir sol eğilimlerden birisidir.

Türkiye’de Maocu hareket 1974 sonrasında yeniden örgütlenmeye başladığında, ideolojik merkez ÇKP, tüm dünyadaki Maocu hareketleri etkileyecek olan “Üç Dünya Teorisi”ni ortaya atmaktadır. Bu teori Mao tarafından Şubat 1974'te açıklanmış, ardından Deng Xiaoping'in Nisan 1974'te Birleşmiş Milletler’de yaptığı bir konuşmada tüm dünyaya ilan

edilmiştir. Çin’in bir süredir uygulamaya çalıştığı bu stratejik yaklaşıma göre dünya üç ana parçaya bölünmüştür. Sovyetler Birliği ve ABD'nin oluşturduğu “Birinci Dünya”;Japonya, Avrupa ve Kanada’nın dahil olduğu “ikinci Dünya”; ve nihayet bunla-nn karşısında Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın oluşturduğu “Üçüncü Dünya” bulunmaktadır. Mao’ya göre, ABD yıpranmış ve yorgun bir emperyalist güçtür; yükselen dinamik bir emperyalist güç olarak Sovyetler Birliği, dünya halkları için ABD'ye göre çok daha büyük bir tehdidi ifade etmektedir.

Bu teorinin Türkiye koşullanna uygulanması durumunda Maoculann, Türkiye üzerindeki “Sovyet tehdidi”ni birincil sorun olarak öne çıkarmalan son derece mantıklıdır; ve zaten öyle de olacaktır. Dolayısıyla teorinin ilanından bir süre sonra Perinçek eğilimi, son beş-altı yıllık radikal söylemlerini terk edecek ve sağ partilerin “anti-komünist” ve “devletçi” söylemlerini hatırlatan bir yönelişe girecektir.

“Üç Dünya Teorisi”ne göre revize edilen PDA çizgisi ilk kez, Ekim 1975’te yeniden yayınlanmaya başlayan *Aydınlık* dergisinde formüle edilir. Buna göre, *“ABD ve SSCB’nin Türkiye üzerindeki hegemonya çatışması hızla şiddetlenmiştir Kıbns krizi ve Türkiye'deki anti-emperyalist mücadele, ABD'nin Türkiye üzerindeki tahakkümüne darbe indirmiştir. Artık Milliyetçi Cephe Hükümeti dahi efendisine kafa tutabilmektedir..Bu durum, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki hegemonya hırsını kabartmıştır.”* Bu tahlil, eski söylenenlerden o kadar farklıdır ki, derginin çıkış yazısında, bu eğilimin bir yıl önce yaptığı değerlendirmenin yanlışlığı da itiraf edilmektedir : *“(Bir yıl önceki tahlilde), gerileyen bir süper devletin yerini diğer süper devletin alması çabaları göz ardı ediliyordu. Sosyal Emperyalizmin Hitler’in ayak izlerini takip ederek bütün Avrupa'yı, Akdeniz ve Ortadoğu'yu ele geçirme planları ve savaş hazırlıkları siyasetimize yansı-mıyordu."*[11] Tabii buradan, “Sovyet sosyal emperyalizmi”nin ABD'den daha büyük bir tehlikeyi ifade ettiği, “Brejnev takipçilerinin yeri”nin “halk cephesi değil karşı-devrim safları” olduğu türünden sloganlara artık rahatlıkla varılabilecektir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de Perinçek önderliğindeki Maocu hareketin evrimini, Ünüvar’ın birkaç cümlesi ve “ 1970’ler boyunca” toptancılığı ile açıklamak mümkün değildir. Bu akım, ortaya çıkışından 1975 sonlarına kadar üç önemli ideolojik dönüşüm yaşamıştır. Öte yanda *Aydınlık*

hareketinin bir sol hareket olarak kabul edilip edilmeyeceği, I 975'e kadar tartışma konusu değildir. Bu konu, bu hareketin “Üç Dünya Teorisi”ne denk düşen politikalar uygulamaya başlaması üzerine gündeme gelecektir. Ne var ki 1975 sonrasında *Aydınlık* hareketinin sol içinde görülmesinin Ünüvar'ın formülü ile, *‘“millilik’ vasfından kopamayış”* ya da *“anti-komünist saldırılara karşı kendi yerelliğini ancak millilik ile kapatmaya çalışma"* türünden faktörlerle açıklanması da olanaksızdır. Ünüvar bir kez daha birkaç kelime ile, son derece karmaşık bir sorunun anlaşılması için anahtar sunduğunu zannetmekte. 1975 sonrasındaki kırk küsur sol örgüt, hareket, grup çevre vb.'nin *Aydınlık* hareketine karşı tutumlarını bu kadar rahat kategorize etmek olanaklı değildir. *Aydınlık'ın* sol içinde sayılıp sayılmaması gibi hayli karmaşık bir sorun bu türden “millilik” faktörleriyle açıklanmaya çalışıldığında ancak komik sonuçlara varılabilir.

Son olarak eklemek gerekir ki, Türkiye'de ÇKP'yi merkez alan Maocu hareket, 1980'lerin ikinci yansından itibaren yeniden örgütlendiğinde, artık yavaş yavaş “Baş düşman Sovyetler Birliği” eksenindeki politik stratejisini terk etmeye başlayacaktır. Kuşkusuz bunda, bizzat Çin yöneticilerinin Sovyetler Birliği ile çanşmacı olmayan bir ilişki içine girmeleri etkili olmuştur. Ancak bunun, *Aydınlık* hareketi üzerinde ÇKP'nin ideolojik belirleyiciliğinin son örneği olduğu da söylenebilir. Çünkü aynı hareketin l 990'larda başlayan ve bugünlere varan evrimini, artık sadece ÇKP çizgisi ya da Türkiye solunun politik kültürü ve gelenekleri ile açıklamak mümkün değildir.

Mahir Çayan

“Karizmatik Figür”ü Gerçekçi Anlatabilmek

Mahir Çayan, solun bazı kesimlerindeki algılanışı ile “karizmatik” olarak nitelenebilecek bir sol şahsiyet. Ne var ki ölümünün üzerinden geçen uzun zamana rağmen, Çayan’la ilgili olarak hâlâ, konusuna mesafeli olmayı başarabilmiş çalışmalar yayınlanmış değil. Bu durumda *Sol* derlemesinde,

bu karizmanın nedenleri ve anlamı üzerine adeta bir sosyolog serinkanlılığı ile kaleme alınmış bir değerlendirmenin yer alması beklenirdi. Ne var ki tam da tersine olarak karşımıza çıkan, bizzat o karizmanın etkisi altında yazılmış bir yazı. Bu açıdan bakıldığında Süreyya T. Kozaklı'nın derlemede yer alan yazılan, Çayan'ı anlamak üzere değil, olsa olsa, bizzat bu karizmatik kişiliğin etkileri konusunda bir değerlendirmede malzeme olarak kullanılabilir.[14] .

Kozaklı "Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi" başlıklı yazısına şu hayret verici cümle ile başlıyor: *"Mahir Çayan (...) bugün de yeniden keşfedilmeyi bekleyen özellikleriyle zengin bir kuramsal mirası ardında bırakmıştır."*[2] Mahir Çayan'ın eylemi ve düşüncesine çok yabancı olmayan bir okuyucu için, bu cümlenin ardından Kozaklı'nın ciddiye alınabilecek bir şeyler söylemeyeceği kesindir. Ama buna rağmen yazarın bu noktadan sonra söyleyecekleri yine de ilginç olmalı; çünkü 2007 yılında, yani Çayan'ın ölümünden 36 yıl sonra, genel olarak akademik ölçülere göre hazırlandığı düşünülen bir çalışmada bu sözde "zengin kuramsal miras"ın nasıl sergileneceği gerçekten merak uyandırmakta.

Bu iddialı cümlenin ardından gelenler, okuyucunun Çayan'ı değilse de bir "araştırmacı" olarak Kozaklı'yı tanımasını sağlıyor. Takip eden sekiz-on paragrafta yazar, bir kuramsal zenginliğin, o "kuram"m bir dizi unsurunun basit bir sergilenmesiyle tanıtılamayacağını bilmediğini ortaya koymakta. Oysa bu çapta bir iddiayı ileri süren bir kişinin, şunları mutlaka yapması ya da yapmaya teşebbüs etmesi gerekirdi : Birinci olarak yazar bizlere, Çayan'ın 1972 baharına kadar yazdıklarının ne ölçüde o dönemde mevcut sol metinlerden politik ve teorik yönden daha yetkin, zengin ve dolayısıyla daha kalıcı olduğunu karşılaştırmalı bir biçimde göstermeliydi. Oysa Kozaklı'da böylesi bir gayret görünmüyor. Ama tabii Çayan'ın teorik yazılarındaki olağanüstü eklektizm dikkate alındığında, bunu sağlıklı bir şekilde yapması zaten mümkün de değildi. Öte yanda Çayan'ı ölümünden neredeyse kırk yıl sonra tartışıyorsak, bu durumda yapılması gereken ikinci iş, Türkiye solunun ve genel olarak Türkiye entelektüel ortamının son kırk yıllık teorik (kuramsal) birikimini dikkate alarak, Çayan'da hâlâ canlı ve diri olarak kalan unsurları ortaya koymak olmalıydı. Doğal olarak Kozaklı, bu imkansız işi de yapmaya kalkışmamış.

Bunların yerine yazarın esas olarak sadece iki şey söylediğini görüyoruz. Birinci olarak Çayan'da keşfettiği kavram çokluğunu bir teorik zenginlik olarak sunmak. İkinci olarak ise, onun politik mirasının dev çapım göstermeye çalışmak. "Teori" söz konusu olduğunda Kozaklı'ya göre Çayan'ın *"kavramlar(ı), (.. .) 'sübjektif öncülük', 'yeni sömürgecilik', '3. Bunalım dönemi', 'gizli işgal', 'açık-kapalı faşizm', 'suni denge', 'politikleşmiş askeri savaş stratejisi', 'oligarşik dikta', 'öncü savaşı',* '*evrim-devrim iç içeliği' gibi geniş bir set oluşturur"*

Yazar bunları söylerken, bu kavramlardan bazılarının (örneğin *"yeni sömürgecilik"* vb.) özel olarak Çayan'a ait olmadığının, diğer bazılarınınsa (örneğin *gizli işgal* ya da *açık-kapalı faşizm* vb.) basit birer kelime oyunundan ibaret olduğunun belli ki farkında değil ve bunlarda Çayan'a dair birer "keramet" bulma çabasında.[15] Kozaklı ayrıca bunlardan söz ederken, söz konusu kavramların nasıl bir teorik gelişim sürecine yayıldığına, bütün bu kavramların bir teorik tutarlılık taşıyıp taşımadığına ya da Çayan'ın bu kavramlara ilişkin açıklamalarının -tabii eğer var ise- yetkinlik derecesine ilişkin tek bir kelime bile etmiyor.

Kuşkusuz Çayan'm kavramlarındaki çokluk veya eklektizmde ya da bunların sığlığında şaşırtıcı bir yan yoktur. Bu genç devrimci, ilk siyasal-teorik yazısını 23, sonuncusunu ise 26 yaşında yazmıştır ve bir teorisyen için "mütevazı" denilebilecek bir entelektüel birikimi vardır. Dolayısıyla yaşamının son birkaç yılına ancak bu kadarını sığdırabilmiştir. Aslında Çayan'ı olsa olsa "yetenekli bir siyasal polemikçi" olarak tanımlamak gerekir. Bu durumda Kozaklı'nın yaklaşımında esas şaşırtıcı olan, Çayan'm yazılarının hiçbir açıklama çabasına girmeden peşinen özgün bir teorik birikim olarak gösterilmeye çalışılması.

Kozaklı yazısının ilerleyen paragraflarında "kuram" sorunundan uzaklaşmakta ve Çayan'ın geleceğe yönelik politik etkisine geçmektedir: *"1970'lerde yaşanan, Türkiye toplumunun kendi kaderine sahip çıkma iradesinin sol tarafından siyasallaş-tınlması ve halkın bu iradesinin faşist, paramiliter 'sivil' güçler ve zalim devlet geleneği tarafından ezilmesine karşı bir direnişin örgütlendirilmesinde onun politik mirası etkili*

olmuştur."[4] Daha basit bir şekilde ifade edilecek-olursa burada yazar, Türkiye'de 1974 sonrasında sol muhalefetin ve sosyal hareketlerin yükselişinde Çayan'ın politik mirasının etkili olduğunu iddia etmekte. Okuyucu bu satırların ardından, birkaç çarpıcı şehir gerilla eylemi dışında fazla bir şey yapmamış, aktif militan sayısı belki de sadece onlarla ifade edilen THKP-C gibi küçük bir silahlı örgütlenmenin nasıl olup da 1974 sonrasının sosyal mücadelelerini adeta belirlediğine ilişkin kanıtlar bekliyor. Gerçekten nasıl olmuştur da, 1974-1980 arasında yaklaşık kırk küsur örgüt, parti, hareket, çevre vb. tarafından yönlendirilmiş dev siyasal-sosyal hareketlenmenin ardında böylesine sınırlı bir politik miras bulunabilmektedir? Nasıl olmuştur da Çayan’m politik mirası, 1960'lar TlP’inin, Dev-Genç'inin ya da THKP-C ile aynı dönemde ortaya çıkmış THKO, TİİKP, TKP-ML vb. gibi örgütlerin 'politik mirasını gölgede bırakabilmiştir? Yine nasıl olmuştur da, kaba bir hesapla 1974 sonrasının sol militan ve sempatizan kadrolarının yaklaşık üçte ikisini kapsayan bir kesimin (TKP, TIP, TSIP, Halkın Kurtuluşu, başka Maocu hareketler, bağımsız sol çevreler vs.) kaderleri, bağlantılarının olmadığı bir politik miras tarafından belirlenmiştir?

Kozaklı'nın yukarıdaki cümlesini okuyan her okuyucu için bu sorular meşrudur. Ama tartışmaya gerek yok ki, Kozaklı'da bütün bu soruların cevabı yoktur. Ayrıca zaten Türkiye'nin 1960-1980 döneminde yaşadığı muazzam sosyal hareketlilik içinde 1974 sonrasının özgünlüğünü, THKP-C gibi bir hare. ketin politik mirasıyla açıklamaya kalkmak için, bu dönemin siyasal örgütlenmelerinden ve yaşanan sosyal mücadelelerden kelimenin gerçek anlamında habersiz olmak ya da onlara bir rüya aleminden bakmak gerekir.

Kozaklı, Çayan’ın politik mirasının etkileri konusunda burada da durmamakta. Daha da ileri giderek, -ismini her nedense vermediği- kimi yorumcuların, 1984 sonrası PKK hareketinde “Mahir'in öncü savaşı” karakterini bulduğunu hatırlatıyor ve “askeri önderlik ile siyasi önderliğin birliği ilkesi”nin PKK'de de geçerli olduğunu söylüyor. Bunları söyleyerek belli ki okuyucusuna, Çayan'ın politik mirasının Türk solunun ötesine taşarak son yirmi yılın Kürt hareketini de etkilediğini anlatmaya çalışıyor. Bütün bunları bu kadar rahat söylediğine göre Kozaklı belli ki, artık gerçeküstülük sınırlarını zorladığının herhalde farkında değil.

Çayan İkonu mu Yoksa “Çayan’ın Mirası” mı?

Kozaklı'nın derlemede yer alan ikinci yazısına gelince, yazarın burada abartma konusunda ilk yazısını da aşarak, ortaya Stalinci *hagiography* türüne denk düşen bir yazı çıkardığı söylenebilir.[5] Kozaklı’nın bu yazısı, Stalin’den Mao’ya oradan Enver Hoca ya da Kim 11 Sung'a kadar pek çok komünist “devlet büyüğü” ve “teorisyen” hakkında yazılmış abartılı propaganda metinlerini hatırlatmakta. Kozaklı'nm yazısının onlardan tek farkı, söz konusu propaganda metinleri kadar rahat anlaşılmaması. Gerçekten de “Mahir Çayan'ın Mirası” başlıklı yazı, yazarının özensizliği nedeniyle konuya yabancı olmayan bir okuyucu için bile karmaşık bir metin olarak dikkat çekmekte.

Peki Kozaklı gibi “Mahir Çayan hayranlan”nm bu türden anlamsız değerlendirmeleri bir kenara bırakıldığında, Türkiye solunun 1960 sonlarında öne çıkan bu figürü hakkında gerçekten neler söylenebilir? Bir siyasal önder ve siyasal pole-mikçi olarak Mahir Çayan kimdir ve nasıl bir mirası vardır?

Bu sorulan yanıtlama söz konusu olduğunda herhalde ilk yapılması gereken, Çayan'ı efsanevi bir figür olmaktan çıkarıp, parçası olduğu solun gerçekliğine yerleştirmenin yollarını aramak olmalı. Bunun için de, onun Türkiye solunun hangi koşullarının insanı ve ürünü olduğuna işaret etmek gerekir. Aşağıda bunun bir denemesi yapılmaya çalışılacak.

FKF’den Dev-Genç’e Mahir Çayan

Mahir Çayan 1946 doğumludur. Bu demektir ki, Yön dergisinin okuyucusu, TIP ve FKF üyesi olabilecek bir gençlik kuşağının üyesidir.[16] Yaşıtı olan tüm solcu gençler gibi Çayan’ın da Yön okuyucusu olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak Çayan hiçbir zaman aktifbir TIP üyesi olmamıştır. Kasım 1965’te Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyalist Fikir Kulübüne üye olmuş, birkaç ay sonra (Ocak 1966’da) bu kulübe başkan seçilmiştir. Çayan'ın Fikir Kulübü başkanlığı, olağanüstü bir kulüp toplantısı tarafından görevinden alınacağı 1967 Nisan’ına kadar sürer. Bu tarihten sonra Çayan için, politik biyografisi açısından ilginç denilebilecek bir dönem açılır. Çünkü Çayan, SBF kulüp başkanlığını bıraktığı 1967 Nisan’ından 1969 başlarına kadar aktif (militan) politikadan nispeten uzakta olacaktır. Türkiye

solunun iki önemli unsuru olan TIP ve MDD'nin bu yaklaşık iki yılda yaşadıkları evrimin önemi dikkate alındığında, Çayan'ın militan politikaya bu görece uzaklığı ilginç bir ayrıntı olarak dikkat çeker. Hatırlatmak gerekebilir ki, 1967 başlarında henüz TIP içinde adeta gölge bir fraksiyon olan eski TKP'liler, bu süreçte "MDD'cilik" diye anılan güçlü bir ideolojik akım oluştururken, TlP'e bağlı FKF ise, bir anlamda "Dev-Gençleşme" sürecini yaşayacaktır.

Çayan MDD hareketinin haftalık dergisi Türk Solu'na ilk kez yazdığında, bu derginin geride bir buçuk yıllık yayın hayatı ve 76 sayısı vardır.[17] Onun MDD'nin aylık teorik organı olan *Aydınlık Sosyalist* Dergi'deki ilk yazısı ise, derginin 15. sayısında yayınlanır.[18] Ayrıca Aydınlık'taki iki yazısı da, artık TİP-MDD çatışmasını değil, MDD'nin kendi içindeki bir anlaşmazlığı konu edinir. Bu anlamda Çayan'ın, TİP'in Kasım 1966 Malatya kongresine hazırlık sürecinde başlayan, Kasım *I967'de Türk* Soîıt'nun çıkışıyla şiddetlenen ve yaygınlaşan TlP-MDD çatışmasının en önemli sürecini dışarıdan izlediği söylenebilir.

Çayan'ın TİP-MDD mücadelesine uzaklığı, doğal olarak aynı dönemin devrimci gençlik hareketinin de nispeten dışında kalmasını getirmiştir. Bir başka ifadeyle Çayan, esas olarak 1968-1969 yıllarında yaşanmış olan FKF'nin Dev-Genç'leşme sürecine uzak kalmıştır. 1967 Nisan'ında Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyalist Fikir Kulübü başkanlığından ayrıldığı sırada FKF, henüz tam anlamıyla TlP'e sadık bir gençlik örgütüdür. Bu tarihten altı-yedi ay sonra *Türk* Solu'nun yayına başlaması, İstanbul'da DÖB'ün (Devrimci Öğrenci Birliği) kuruluşu, FKF içinde muhalefeti güçlendirmeye başlar. Bu örgütün MDD'ye yönelme sürecinin ilk önemli momenti ise, Doğu Perinçek'in başkanlığa seçildiği Mayıs 1968 Kongresi olur. Çayan bu kongreye katılmamıştır. Öte yanda 1968 sonlarında birkaç aylığına yurtdışında olduğu için, FKF içinde MDD mücadelenin ikinci büyük momenti olan -Yusuf Küpeli'nin başkan seçildiği- Ocak 1969 Kongresinde de yer almayacaktır.

MDD ve Dev-Genç Teorisyeni Olarak Mahir Çayan

Çayan, 1969 başlarından itibaren militan politikayla aktif bir şekilde ilgilenmeye başlar. Bu yılın Mayıs ve Temmuz ay-larmda *Türk Solu'nda*

yayınladığı makaleler, bu ilginin birer göstergesidir. Ancak MDD kadrolarının en geniş kesimlerine hitap etmesine rağmen bu yazılar, henüz onun bir politik önder olarak sola müdahalesini ifade etmez. Çünkü TIP-MDD çatışmasının o ana kadar yaşadığı evrim dikkate alındığında, bu yazılarda MDD kadroları için yeni bir şey yoktur.[19]

Çayan'ın bir politik önder ve teorisyen olarak öne çıkması, Ekim 1969'dan itibaren yaptığı teorik polemiklerle gerçekleşir. Ancak bu tarihin de göstereceği üzere Çayan'ı öne çıkaran süreç, MDD hareketinin içinde yaşanan ayrışma sürecidir. Onun bu müdahalelerinin başında, FKF'nin Dev-Genç'e dönüştüğü Ekim 1969 kongresinde yaptığı konuşma vardır. Bunu, dört ay sonra *Aydınlık Sosyalist Dergi'de* Perinçek eğilimini hedef alan uzun yazısı izler. [)0] Aynı derginin Haziran 1970 tarihli 20. sayısında ise yine Perinçek eğilimine karşı bir polemik yazı daha yayınlayacaktır. ['1] Çayan'ın MDD içindeki ayrışmalara doğrudan müdahale ettiği son yazısı, Aralık 1970'te öncülüğünü yaptığı kadronun MDD hareketinden kopuşunu ilan eden *Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup'tur.* [20] Görüldüğü üzere Çayan, bu polemiklerinden ilk ikisini 1970 yılının ilk altı ayında Mihri Belli'nin başım çektiği MDD hareketinin genç teorisyeni olarak yapar; sonuncusunda ise Aralık 1970'te, bizzat Belli'den ve o hareketten kopuşmaktadır.

Bu kısa kronoloji her şeyden önce şunu gösterir: Türkiye'de sol hareketin tüm militanları için 1960'ların ikinci yarısı oldukça "hızlı" bir tarihsel dönemi ifade eder. Ama öte yanda Çayan'ın 1969'un başlarına kadar siyasetteki nispi pasif konumu dikkate alındığında ise, yaşamının son üç yılının haddinden fazla "hızlı" yaşanmış olduğu fark edilebilir. Doğal olarak Çayan'ın politik biyografisindeki bu özelliğin, onun teori ve pratiğine yansıyan etkilerini tartışmak bu değerlendirmenin boyutlarını aşar. Ancak başka her şey bir yana söz konusu "hız"ın, Çayan'ın teorisindeki eklektizmi şiddetlendirdiği muhakkaktır.

Diğer taraftan hatırlatmak gerekir ki Çayan'ın MDD içindeki ayrışma sürecine müdahalesi, yeni bir akım oluşturma niyetiyle başlamış değildir. Bu karakteristik, MDD içindeki ayrışmanın diğer aktörlerine bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. MDD'nin ayrışma (ya da çözülme) süreci içinde üç temel teorik-pratik yöneliş yaşanır. Bunlardan birincisi Perinçek

önderliğindeki PDA eğilimi tarafından gerçekleştirilir. Bu eğilimin öncüleri, önce kendilerine orijinal bir teorik çerçeve çizmeye kalkışırlar; ne var ki bunun Dev-Genç'in radikal ortamından dışlanmayı getireceğini fark ederek hızla radikal (ve "hazır") bir birikime -Maoculuğa- yönelirler. ikinci yöneliş olan THKO'yu oluşturacak kadrolar için ise temel sorun, artık geçmişte kalmış bir olgu olarak gördükleri MDD hareketi ile sınırlarını sadece "teori"yle değil pratikle (yani "eylem"le) çizmektir.

Mahir Çayan'ın damgasını vurduğu üçüncü yönelişin ortaya çıkışı ise -çeşitli "resmi tarih" iddialarının tersine- diğer ikisinden sonra, çok daha karmaşık bir süreçle ve oldukça geç gerçekleşir. Mahir Çayan'ın Ocak 1970 ve Haziran 1970'te *Aydınlık Sosyalist* Dergi'de yayınlanan yazıları, yeni bir eğilimin temsilcisini değil, adeta MDD'nin "yeni teorisyeni"nin doğuşunu haber vermektedir. Unutmamak gerekir ki Çayan'ın bu yazıları yazdığı sıralarda MDD ve Dev-Genç içinden, PDA'nın ideolojik saldırılarına karşı MDD'nin klasik pozisyonlarını savunan başka güçlü yazılar çıkmamıştır. Oysa Perinçek eğilimi, MDD ve Dev-Genç ortamında entelektüel yönden nispeten birikimli kadrolara sahiptir ve Perinçekçi eğilimin militanları, *Türk Solu* dergisinde ve özellikle de -teori denildiğinde hemen akla gelen- *Aydınlık Sosyalist* Dergi'de etkin bir konumdadırlar. MDD merkezinde ise, bir süredir kendilerini tekrar ettikleri izlenimini veren ve yıprandıkları açık bir şekilde hissedilen Mihri Belli ve yakın çevresi (Muzaffer Erdost ve Vahap Erdoğdu) bulunmaktadır. Bu koşullarda, Perinçek eğiliminin 1969 bahar ve yaz aylarından beri sürdürdüğü ideolojik saldırılardan rahatsız olan Dev-Genç'liler arasında Mahir Çayan'ın özel bir ilgi göreceği açıktır. Başka bir deyişle Dev-Genç ortamından yeni bir teorisyenin, Dev-Genç kadroları için büyük bir çekiciliği olacağı açıktır. Bu çekicilik, sadece daha sonra THKP-C eğilimine yönelmiş olanlar için değil Dev-Genç'in Perinçek eğilimi dışında kalan hemen tüm kadroları için söz konusudur.

Mahir Çayan'ın *Aydınlık Sosyalist* Dergi'nin Ocak ve Haziran 1970 tarihli sayılarında yayınlanan her iki yazısı da, bu geniş okuyucu kitlesinin siyasal ve teorik ihtiyaçlarına denk düşen bir içeriktedir. Kaynaklan, MDD'ci militanların kitaplıklarını dolduran metinlerdir: Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao, Lin Piao, Castro, Guevara, Althusser, Kuusinen, Politzer vb. Öte yanda yerli marksistlere gelince, o noktada da Çayan, sadık bir MDD'ci izlenimini vermektedir. Örneğin "Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori"

başlıklı yazısının hemen girişinde, Hikmet Kıvılcımlı'dan çarpıcı bir alıntı yer alır.[21] Aynı yazıda, Perinçek eğiliminin “kapitalist olmayan yol” kavrayışının eleştirisinde başvurduğu uzun alıntının kaynağı ise Mihri BeUi’dir.[22] Bir başka yerde, 1919'da Türkiye işçi Çiftçi Sosyalist Partisi'nin çalışmalarından, 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin “siyasi irticaya karşı (...) mücadelesi”ne, 1951 TKP örgütlenmesine, oradan 1950'ler Vatan Partisi’ne kadar bir dizi sol politik deneyi, “bir kalemde karalanamayacak olgular” olarak zikreder.^ (Sözü edilen bu girişimlerin hepsi, TKP’nin Şefik Hüsnü - Mihri Belli - Hikmet Kıvılcımlı geleneklerinin eseridir.) Aynı yazıda “Kemalizm” ve Avcıoğlu'nun “milliyetçi devrimci hareketi” üzerine yapılan tanım ve analizler ise tipik “MDD’ci”dir.

Çayan, *Aydınlık Sosyalist* Dergi’nin Haziran 1970 tarihli sayısında yayınlanan “Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine” başlıklı yazısında da yine PDA ile polemik yapar. Tıpkı bir öncekinde olduğu gibi bu yazı da Perinçek eğilimi dışında kalan tüm MDD kadrolarına hitap etmektedir. Hikmet Kıvılcımlı, burada Çayan’m önemli referans kaynaklarından birisidir.
[23] Yine birçok yerde, PDA'cıların Mihri Belli'ye yönelttiği eleştirilere karşı Belli'yi açık bir şekilde savunan cevaplar verir. [24] Kısacası Çayan'ın bu yazıda yazdıkları okunduğunda, onun altı ay sonra Aralık 1970'te Mihri Belli'yi, “sağcı görüşlerinden ötürü” yol açtığı kargaşa ile, “hareketin hem teorik hem de pratik ilerleyişine engel olmaya başlayan” birisi olarak takdim edebileceğini düşünmek imkânsızdır."[8]

Çayan'ın, yine tipik bir MDD'ci olarak kaleme aldığı bu yazıda MDD'nin bazı kesimlerini rahatsız edebileceği düşünülen tek yenilik, ilk defa “modem revizyonizm” teriminin kullanılmasıdır. Gerçekten de bu terimin, SBKP ile ÇKP arasındaki ideolojik çatışmada tarafsız olmaya çalışan eski TKP'lileri ve dolayısıyla da bazı MDD'ci çevreleri rahatsız edeceği düşünülebilir. Ancak bu terimin kullanış tarzı incelendiğinde, bu türden bir rahatsızlığa yol açmasının olanaksızlığı fark edilebilir. Çünkü Çayan, benzer durumlarda sık sık yaptığı gibi, yeni kullandığı bu· terim ve kavramla tam olarak neyi kastettiğini belirtmez. Ayrıca “revizyonizm” sözcüğü, bu tarihten on ay kadar önce *Türk* Solu’nda yayınlanan yazısında da sık geçen bir kavramdır. Ancak yazının içeriğinden Çayan'ın orada Lenin karşıtı “Kautsky revizyonizmi”ni kastettiği çıkarılabilir. Yine *Aydınlık*

Sosyalist Dergi'nin Ocak 1970 tarihli sayısındaki yazısında da "revizyonizm" sözcüğü aynı içerikle kullanılmıştır. Haziran 1970 tarihli yazısındaki yenilik ise, "revizyonizm"in başına bu kez Maocuların kullandığı "modern" sözcüğünün eklenmesidir. Ne var ki bu terimle Çayan'ın SBKP çizgisini kastettiğini söylemekten kaçındığı da hissedilir.[25] Hatta bazı durumlarda, modern revizyonizmle "neo-troçkist, neo-blan-kist... kısaca her çeşit sağ ve 'sol' sapmalar"ı kastettiği izlenimini de verir.[26] Bu koşullarda "modern revizyonizm" teriminin MDD kadroları arasında fazla bir sorun yaratmayacağı açıktır.

Çayan'ın bu yazısının bir diğer ilginç yanı da, devrimci kriz ve devrimci mücadelenin hızı (ya da "ritmi") üzerine yazdıklarında ortaya çıkar. Bu nokta, onun birkaç ay sonra hazırlıklarına girişeceği şehir gerillası hareketi düşünüldüğünde özel bir önem taşır. Burada Çayan önce, Hikmet Kıvılcımlı'nın "Evrim Aşaması" (ya da "Evrim Konağı"), "Devrim Aşaması" (ya da "Devrim Konağı") gibi kavramlarına atıfta bulunur ve Kıvılcımlı'nın "içinde bulunduğumuz aşamanın Evrim Konağı olduğunu" söylediğini hatırlatır.[2]ı Ardından bunları doğrulayan açıklamalara girişir: *"Gerçekten de proletaryanın öz örgütünün olmadığı, devrimci işçi ve köylü militan kadroların ortaya çıkmadığı bir evre,* evrim konağıdır"[27] Çayan bunun ardından bu aşamada devrimcilerin kullanması gereken savunmacı taktikleri, Marksistlerin "Almanca konuşma" - "Fransızca konuşma" metaforlarıyla açıklamaya girişir: *"İçinde bulunduğumuz dönemin ayırt edici özelliği budur Proleter devrimcilerinin bu aşamadaki dili* Almancadır; *devrimci bir durum olsa bile, Almanca hitabet değişmeyecektir Ancak proletaryanın öz örgütü kurulup, kitleleri bilinçlendirmede belli bir mesafe katedildikten sonra, herhangi bir devrimci kriz döneminde proleter devrimcilerin dili* Fransızca *olabilir. (Bilindiği gibi, marksist literatürde, Almanca ricat, örgütlenme ve bilinçlendirme, Fransızca ise taarruz anlamlarında kullanılır.)"*[28]

Bu satırları yazdıktan üç-dört ay sonra Mahir Çayan ve arkadaşları, Mihri Belli ile ideolojik kopuşmalarını gerçekleştirir ve bağımsız bir örgütlenmeye yönelirler. Bu kopuşu dile getiren Aralık 1970 tarihli *"Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup"* başlıklı yazı, bir bakıma altı ay önce "devrimci durum olsa bile" Almanca konuşmaktan vazgeçmemek gerektiğini savunan Çayan ile, Nisan 197 l'de *"Dostun düşmanın ciddiye*

aldığı vurduğu yerden ses çıkartan, dediğini yapan bir örgütün var olduğunu ispat ettik” diyecek olan Çayan’a geçişi ifade eder.2[4]

THKP-C’ye Doğru

Bu noktada şu soru, THKP-Cnin ilginç evriminin anlaşılması açısından anlamlı gözükmekte: Mahir Çayan, daha sonra THKP-Cyi oluşturacak Dev-Genç kadrolarının, 1970'in sonlarından 1972 Nisan'ına kadar evrimini her aşamada belirlemiş bir şahsiyet midir? Bu soruya -özellikle ilk aşamalar düşünüldüğünde- olumlu cevap vermek mümkün değil. Bir kez, daha sonra THKP-Cyi oluşturacak kadroların Mihri Belli ile kopuşması ve gizli bir devrimci örgütlenmeye yönelmeleri sürecinde -henüz yeni yükselen bir önder olması nedeniyle- tek başına Çayan'ın kişisel seçimlerinin belirleyici olmayacağı açıktır.

Bu sırada (l970'in ikinci yarısı ve 1971 başlarında) Dev-Genç'in geniş kesimleri, MDD'nin krizi ve çözülmesi şartlarında muazzam bir radikallik içindeydiler. Başta THKO’ya katılacak kadrolar olmak üzere Dev-Genç'in pek çok militanı silahlı eylem özlemi -kimileri de hazırlığı- içindedir. Daha sonra THKP-Cyi oluşturacak Dev-Genç üyelerinin bu atmosferden etkilenmemeleri düşünülemez. O nedenle 1970 Ocak ve Haziran aylarında yayınlanan iki önemli makalesinde söyledikleri ile çelişkiye düşeceğini bilse bile, Çayan'ın bu hızlı yönelişe katılmaya karar verdiği, o anlamda bir bakıma süreci etkilemekten çok süreçten etkilendiği düşünülebilir.

Şubat 197l'de gerçekleştirdiği banka soygunları ve fidye alma eylemleri, bu yeni örgütlenmenin THKO ile eylem rekabetine girdiği izlenimini verir. Bilindiği gibi Deniz Gezmiş ve arkadaşları, Aralık 1970'in son günlerinden başlayarak iki aylık bir sürede bir dizi silahlı eylem gerçekleştirirler. O sırada hemen herkes, bu eylemlerin söz konusu kadronun yakında başlatacağı kır gerilla hareketine lojistik ve politik destek sağlamak üzere yapıldığını bilmektedir. Deniz Gezmiş

ve arkadaşlarının 4 Mart 197l’de dört Amerikalıyı kaçırarak THKO’yu ilan edişlerinin, her ne kadar bu eylem THKO için “sonun başlangıcı” da olsa, solun radikal kadroları üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. THKO’nun büyük sempati toplayan bir eylemle kendisini bir savaş örgütü olarak ilan etmesi, muhtemeldir ki THKP-C kadrolarını da yeni bir atılıma doğru

yönlendirmiştir. 1971 Nisan’ında Çayan’ın *“şehir gerillası yaratılması aşaması geçilmiştir; şehir gerillası geliştirme aşamasına girdik”* demesi bu yeni yönelişi formüle eder.2[5]

Oysa bir yıldan daha az bir süre önce (Haziran 1970’te) “devrimci durum olsa bile” “Fransızca konuşma”nın imkânsızlığını vurgulayan yine kendisidir. Aralık 1970’te kaleme aldığı *“Aydınlık Sosyalist Dergi'ye* Açık Mektup”ta da bu görüşünün değiştiğine dair bir gösterge bulunmaz. Oysa bundan birkaç ay sonra (Mart ve Nisan aylarında) yazdıkları ise, Çayan’ın bu konuda dramatik bir dönüşüm yaşamış olduğunu gösterir. Bu demektir ki, gizli bir örgütlenmenin oluşturulmasına öncülük ederek “Fransızca konuşma”nın bir koşulu (“proletaryanın öz örgütü”nün kuruluşu) iradi bir kararla bir-iki ayda yerine getirilmiştir.

Kuşkusuz diğer iki koşul (Çayan’ın kendi sözleriyle “kitlelerin bilinçlendirmesinde belli bir mesafe katedilmesi” ve “devrimci bir kriz dönemi”), zorlamayla da olsa gerçekleştirilecek gibi değildir. Ama Çayan’ın 197l’in bahar aylarında yazdıkları ve yaptıkları, bunların hepsini oldu-bitti ve var saymaktadır. Çayan'ın -herhangi bir tartışma olmaksızın yapıldığı hissedilen- bu cüretkâr kabulleriyle başlayan “taarruz”u, 30 Mart 1972’de Kızıldere’de sona erecektir.

THKO’lularla karşılaştırıldığında Çayan’ın, öncülük ettiği gerilla eylemleri sürecinde küçümsenmeyecek çelişkiler yaşayan bir militan olduğunu görmek zor değildir. Çayan, THKO’lular gibi son iki yıldır kafasında ilk aşamada hayata geçirilecek bir silahlı mücadele projesi taşıyan bir militan değildir. O nedenle silahlı yönelişi gerekçelendirmek üzere 1971 başlarından itibaren yapacağı keskin teorik tahliller, o güne kadar yazdığı pek çok şeyle çelişmektedir. Bunun ötesinde Çayan, sonuçları itibariyle solun diğer silahlı eylemlerinden oldukça farklı bir niteliği olan İsrail başkonsolosunun kaçırılma eyleminin her aşamasında belirleyici rol oynamış bir militandır. Bu eylemin ağır politik sonuçlarının, onun üzerinde büyük bir baskı oluşturduğu muhakkaktır. Türkiye'yi sarsan bu eylemin sona erişinin ardınd;m küçük bir kızı rehin alarak yakalanmaktan kurtulmaya çalışması, rehin eyleminin sonundaki başarısız intihar teşebbüsü, ardından hapishanede hazırladığı savunmanın o zamanın kimi Dev-Genç’lilerini bile şaşırtacak ölçüde “millici” izler taşıması, bütün

bunlar, hapisten kaçtıktan sonra adeta intihar anlamına gelebilecek bir yönelişe girmesinde etkili olmuş olabilir.

Sonuç olarak, Çayan'ın Aralık 1970 ve Nisan 1972 arasındaki on yedi ayda yazdıkları ve yaptıklarını, sadece onun politik biyografisi çerçevesinde değerlendirmek yeterli olmayabilir. Bu dönem söz konusu olduğunda bu türden değerlendirme, belki de en iyi bir şekilde onun kişisel biyografisi ile yapılabilir. Ya da şöyle de denilebilir: Çayan'ın yaşamının son bir buçuk yılındaki teori ve pratiği, Türkiye solunun bütünü açısından çok fazla şey ifade etmeyebilir; ama bunlar, onun kişisel biyografisi açısından herhalde olmazsa olmazdır.

Sonsöz

Burada söylenecek olanlar, giriş bölümünde de söylenebilirdi. Ne var ki orada okuyucuya fazla "iddialı" gelebileceğini düşünerek bu sözleri sona bırakmaya karar verdim. Bu noktada, çalışmamın temsil ettiği emeğin bana bunları söyleme hakkını verdiğini düşünüyorum.

Bu çalışma, Türkiye solunun değerlendirilmesine ilişkin olarak *Sol* derlemesinde tespit ettiğim bir dizi metodolojik ve olgusal yanlışa dikkat çekmeyi hedeflediği kadar aynı zamanda bir çağrı niteliğini de taşıyor. Türkiye solunun, onun tarihinin, düşünsel birikiminin, deneylerinin birer sosyal bilim konusu olarak ele alınması için bir çağrı. Aynı zamanda da, politik tutku ve hesaplaşmaların ürünü olan resmi tarih ve söylemlerin egemenliğini kırmak üzere bir çağrı.

Sol hareket, akademinin deyim yerindeyse "barışık" olduğu diğer sosyal bilim konulan kadar entelektüel dürüstlük talep eden bir alan. Yine bugüne kadar solun düşünce birikimi ve toplumsal deneylerinin akademinin gündemine fazla girmeyişi (ya da uzun süre girişinin yasaklanmış olması), bu alandaki çalışmalara, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi vb. çalışmalarına gösterilen bilimsel-akademik özenin esirgenmesini haklı göstermemeli.

Sol üzerine yapılan çalışmalara sık sık egemen olan resmi tarih ve söylemler konusuna gelince, bu sorunun özellikle bu konuda yazan politik militanlar ve kendisini "solcu" kabul eden araştırmacılar için önemli olduğu kanısındayım. Çünkü onlar açısından bu çalışmaların politik bir anlamı ve

işlevi de vardır. Politik anlam ve işlev, onları sık sık resmi tarih ve söylemlerin egemenliğine sokabildiği gibi, tersine bundan kurtulmanın da koşullarını yaratır. Eğer içtenlikle “gerçek devrimcidir” deniliyorsa, bunun belki de en iyi gösterilebileceği alanlardan birisi, sol tarih ve deneylerin değerlendirilme alanları olmalı.

Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce’nin *Sol* dizisi, ne yazık ki bu iki konuda da pek çok olumsuz örneği içinde barındırıyor. Baştan savma değerlendirmeler, anakronizm, saf metin analizinin darlığına hapsolmak, anıların eleştirel gözle değerlendirilmemesi, “resmi tarih” söylemlerini sarsmaktan duyulan korku, bütün bunlar *Sol* derlemesinde derece derece birçok katkıcının yazılarında kendisini ortaya koymakta. Bundan önceki sayfalarda, kendimi yeterli gördüğüm bir dizi alanda, bu olumsuz örneklerle ilgili görüşlerimi sergilemeye çalıştım. Umarım gerek derlemeye katkıda bulunanlar gerekse solun düşünce ve deney birikimine ilgi gösteren araştırmacılar için anlamlı şeyler söylemişimdir.

Kaynakça

Açıkgöz, C. “Sosyalist Devrimin Leninist Yolu”, *YUrt ve Dünya*, Mart 1980.

Adereth, M. The *French Communist Party - A Critical History (1920-1984): From Comintem ta ‘The Colors of France’*, Manc-hester University Press, 1984.

Agwani, M. S. *Communism* in *the Arab East,* Asia Publishing Hou-se, 1969.

Akbulut, E. (der.) *1929 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2005.

. (der.) *1963-1965 TKP Belgelerinde tşçi-Demokrasi Hareketi*

ve TIP, TÜSTAV Yayınlan, İstanbul, 2003.

Akın, Y. “Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Akkaya, Y. “Türkiye Solu ve İşçi Sınıfı", *Modern Türkiye’de* Siyasi *Düşünce, Sol,* Cilt: 8, iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Aksakal, P *Fatsa Devrimci Yol Savunması - Bir Yerel Yönetim Deneyi,* Penta Yayıncılık, Ankara, 2007.

Aksakal, P. *Fatsa Gerçeği,* Penta Yayıncılık, Ankara, 2007.

Akseymen, N. (R. Yürükoğlu). *Irmak Gibi Mektuplar 1974-1976,* TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003.

fr-

t

Aslan, H. *Seçmeler (Devrimci Yol’dan Seçmeler),* Gökkuşağı Yayınları, İstanbul, 1996.

Atılgan, G. *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı,* Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

. “Mihri Belli”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8,

İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

. “Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık”, *Modem Türkiye’de*

Siyasi Düşünce, Sol, Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

. “Yön *Devrim* Hareketi”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce,*

Sol, Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

. “Behice Boran”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt:

8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Avcıoglu, D. *Devrim Nedir?,* Bilgi Yayınları, Ankara, Nisan 1971 *(:i.* baskı).

. “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, Yön, Sayı: 69, 10 Nisan

1963.

Aybar, M. A. *TIP Tarihi,* 3 cilt, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

. *Bağımsızlık Sosyalizm Demokrasi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1968.

Aydın, S. “Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce*, *Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

. “Sosyalizm ve Milliyetçilik: Galiyefizmden Kemalizme

- Türkiye’de ‘Üçüncü Yol’ Arayışları”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce,* Cilt: 4, *Milliyetçilik*, 2002.

Aydınoğlu, E. *Türkiye* Solu *(1960-1980)* - *“Bir Amneziğin Anılan”,* Versus Yayınları, İstanbul, 2007.

. “Türkiye İşçi Sınıfı (1960-1980): Bir Dönemin Otopsisi”,

Tartışma Defterleri, Sayı: I, Ekim 1985.

Babalık, N. *Türkiye* Komünist *Partisi’nin Sönümlenmesi,* İmge Yayınları, Ankara, 2005.

Batatu, H. *The Old Social Classes and theRevolutionary Movements ofIraq,* Princeton, 1978.

Belge, M. “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Belli, M. *Yazılar,* Sol Yayınları, Ankara, Haziran 1970.

. *Insanlan Tanıdım - Anılar*; Cilt 2, Milliyet Yayınlan, İstanbul, 1999.

Bilgiç, A. U. “Doktor Hikmet Kıvılcımlı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

1965-1971 Türkiye’de Devrimci Mücadele ve Dev-Genç, Devrimci Kurtuluş Yayınları, İstanbul, 1978 (3. baskı) (l. baskı: Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1971).

Boran, B. “Azıtan Sağ Karşısında Dağınık Sol", *Emek,* 28 Temmuz 1969, Sayı: 7.

. “Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu”, *Yurt* ve *Dünya,*

1977, Sayı: l.

Botman, S.: *The Rise ofEgyptian Communism 1939-1970,* Syracuse University Pres, 1988.

Brackman, A. C.: *Indonesian Communism - A History,* E Praeger, N.Y., 1963.

Büyük *Kınlma: 1926-1927 TKP MK Tutanaktan* (çev.: Sinan Dervi-şoğlu), TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2007.

CallaghanJ. “Storm Over Asia: Comintern Colonial Policy in the Third Period’’, Worley, M. (ed.): *In Search of Revolution - International Communist Parties in the Third Period,* l.B.Tauris, 2004.

Castaneda, J. G. *Utopia Unarmed - The Latin American Left After the Cold War,* Vintage Books, NY, 1993.

Çayan, M. Bütün Yazılar, Atılım Yayınlan, 1992.

. “ Son Gençlik Hareketleri Üzerine”, *Türk Solu,* 6 Mayıs

1969, Sayı: 77.

. “Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori”, *Aydınlık,* Ocak 1970,

Sayı: 15.

. “Revizyonizmin Keskin Kokusu (l)",Türk Solu,12 Ağustos

1969, Sayı: 91.

. “Revizyonizmin Keskin Kokusu (II)”, Türk Solu, 19 Ağustos 1969, Sayı: 92.

. “Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine”, Aydınlık *Sosyalist*

Dergi, Haziran 1970, Sayı: 20.

. *Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup,* Kurtuluş Yayınlan,

Ankara, Ocak 1971.

. “Bir Durum Değerlendirmesi Taslağı”, Bütün *Yazılar,* Atılım

Yayınları, 1992.

"Çekoslovakya: Cevaplandırılması Gereken Sorular”, *Türk Solu,* 27 ağustos 1968, Sayı: 41, s. 3.

Çetinkaya, Y. D., Doğan, M. G. “TKP’nin Sosyalizmi (19201990) ”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce,* Sol, Cilt: 8, iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Çubukçu, A. “TDKP-Halkın Kurtuluşu: Gerilladan Partiye”, *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Çulhaoğlu, M. “Sosyalist Hareketin Bugünkü Düzeyi ve TKP Programı”, *Yurt ve Dünya,* Temmuz 1978.

Demir, 1. *Grevler ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler /* işçi *Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit* (1962-1975), İstanbul, Mart 1980.

Dinler, A. H. *TİP Tarihinden Kesitler,* Gelenek Yayınları, İstanbul, 1990.

Doğan, M. G., Ünüvar, K. “Üçüncü Dünyacılık Maoculuk Aydınlıkçılık”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Drake, R. “The Soviet Dimension ofltalian Communism *”,Joumal of Cold War Studies* - Vol.: 6, No: 3, Yaz 2004.

Dreyfus M., Groppo M. “Les Partis communistes français et itali-en”, Dreyfus, M., Groppo, B., Ingerflom, C., Lew, R., Pennetier, C., Pudal, B., Wolikow S. (eds.) *Le Siecle des Communismes,* Editions de l’Atelier I Editions Ouvriers, Paris, 2004.

Duncan Hallas, *Comintern - A History of the Third International,* Bookmarks, London, 1985.

Ege, S. (haz.) *Pekin Moskova Çatışması: İki Merkezin Birbirini En Ağır Biçimlerde Suçlayan Ünlü Karşılıklı Mektuplan,* Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1967.

Erdoğan, N. “1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Eroğul, C. *Sadun Aren’e* 80. Yaş Armağanı, Mülkiyeliler Birliği Yayım, Ankara, 2003.

Erten, A.B. “ Türkiye’de 1968”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Feyizoğlu, T. *Mahir,* Gökkuşağı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, Haziran 1996.

. *Ibo (İbrahim Kaypakkaya),* Ozan Yayıncılık-Altınçağ Yayıncılık, Nisan 2000.

“Fidel Castro Konuşuyor”, *Türk Solu,* l Ekim 1968, Sayı: 46.

Gallisot, R. “Liberation nationale et communisme dans le monde arabe”, Dreyfus, M., Groppo, B., Ingerflom, C., Lew, R., Penne-tier, C., Pudal, B., Wolikow S. (eds.) *Le Siecle des Communis-mes,* Editions de l'Atelier I Editions Ouvriers, Paris, 2004.

Getty, A. J., Naumov O. V. *TheRoad to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939,* Yale University Press, 2002.

Gökay, B. “Komünist Enternasyonal, Türkiye ve TKP”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* Sol, Cilt: 8, iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Gürel, B., Özkan, F. “İsmail Bilen (Laz İsmail)”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Güzel, M. Ş. *Türkiye'de* İşçi *Hareketleri (1908-1984),* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

Huber, P “The Moscow Headquarters of Comintern: Departments, Leading Oıgans, Soviet Influence and Decision Making”, Ro-senfeldt, N. E., Jensen, B., Kulavig, E. (eds.), *Mechanisms of Power* in *the Soviet Union,* Macmillan, 2000.

Ismael, T. Y., Rifa'at El- Sa'id. *The Communist Movement* in *Egypt, 1920-1980,* Syracuse University Press, 1990.

İleri, R. N. *Türkiye İşçi Partisinde Oportünist Merkeziyetçilik (19661968),* Yalçın Yayınlan, İstanbul, 1987.

(der.) *1944 TKP Davası,* TÜSTAV Yayınlan, İstanbul, 2003.

(der.) *1947 TKP Davası,* TÜSTAV Yayınlan, İstanbul, 2003.

Kıvılcımlı, H. *İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz,* Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1965.

. *Tarih Devrim Sosyalizm,* Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1965.

. *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi,* Tarihsel Maddecilik Yayınlan, İstanbul, 1965.

. *Uyarmak için Uyanmalı Uyanmak* için *Uyarmalı: İşçi Partisine Teklifler,* Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, 1966.

. *Çaltı,* 31 Ocak 1966, Sayı: 146.

. “Kızıl Bekçiler”, *Sosyalist,* 7 Şubat 1967.

. “Çek Meselesi mi Dünya Meselesi mi?”, *Türk Solu,* 3 Eylül

1968, Sayı: 42.

. “Dünyanın Silah Sesi”, *Türk Solu,* 10 Eylül 1968, Sayı: 43.

:. “Almanya'nın Silah Sesi I", *Türk Solu,* 17 Eylül 1968, Sayı:

44.

. “Almanya'nın Silah Sesi II”, 24 Eylül 1968, Sayı: 45.

, “Çekoslovakya’nın Silahı”, *Türk Solu,* l Ekim 1968, Sayı:

46.

. *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi,* Ant Yayınları,

Istanbul, 1970.

. *Devrim Nedir?,* Kıvılcım Yayınları, İstanbul, 1977. (2. baskı)

. *Oportünizm Nedir, Halk Savaşının Planlan, Devrim Zorlaması,* Derleniş Yayınları, Ankara, 1977.

. *Kim Suçlamış,* Kıvılcım Yayınları, İstanbul, 1978.

. *Günlük Anılar,* Kıvılcım Yayınları, İstanbul, 1979.

. *Parti ve Fraksiyon,* Yol Yayınları, 1980.

. *Eyüp Sultan* Konuşması, Diyalektik Yayınları, İstanbul,

1994.

. *Anayasa Tehlifi,* Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2008.

Kozaklı, S., T. “Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Kuvayimilliyeciliğimiz (Gerekçe), Vatan Partisi Yayınları, İstanbul, 1954.

Kürkçü, E. “Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Lenin, V. I. *Sol Komünizm: Komünizmin Çocukluk Hastalığı,* Sol Yayınları, Ankara, 1991.

. *Nisan Tezleri veEkim Devrimi,* Sol Yayınları, Ankara, 2006.

. *Bir Adım İleri Iki Adım Geri,* Sol Yayınları, Ankara, 1979

Lew, R. “Le communisme chinois’’, Dreyfus, M., Groppo, B., Ingerflom, C., Lew, R., Pennetier, C., Pudal, B., Wolikow S. (eds.), *Le SiĞcle des Communismes,* Editions de I’Atelier / Editj-ons Ouvriers, Paris, 2004.

Mandel, E. *Contröle ouvrier, conseils ouvriers, autogestion,* antholo-gie, 3 cilt, Maspero, Paris, 1973.

Mao, Çe-Tung. *Yeni Demokrasi,* Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1967.

McDermott, K., Agnew , J. *The Comintem -AHistory of International Communism from Lenin to Stalin,* MacMillan, 1996.

Mintz, J. S. *Mohammed, Marxand Marhaen -The Roots of İndonesi-an Socialism,* Pall Mall Press, London 1965.

Mumcu, U. *Bir Uzun Yürüyüş,* Tekin Yayınevi, Tarihsiz.

Öngider, S. “Kurtuluş: ‘Öncü Savaşı'ndan Sosyalist Demokrasiye”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, Iletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Özman, A. “Mehmet Ali Aybar”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Palmier, L. Communists in *Indonesia,* Anchor Pres, New York, 1973.

Pekdemir, M. “Devrimci Yol”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: '8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007..

Pennetier, C. *Le Komintem: tfîistoire et les hommes : Dictionnaire Biographique de l’Intemationale Communiste en France,* il *Mos-cou, en Belgique, au Luxemboutg, en Suisse* (1919-1943), Editions de l'Atelier, Paris, 2001.

Perinçek, D. “Türkiye işçi Partisi Üyelerinin Sınıf Yapısı”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı: 3, Ocak 1969.

. “Türkiye İhtilalci işçi Köylü Partisi (TllKP)", *Sosyalizm ve*

Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt: 7, iletişim Yayınları, İstanbul, l988.

Piao, L. *Yaşasın Halk Savaşının Zaferi*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1968.

Rojahn,J. “A Matter of Perspective: Some Remarks on the Perio-disation of the History of the Communist International”, Na-rinsk, M., Rojahn J. (eds.), *Centre and Periphery - The History of Comintem in the Light ofNew Documents*, International Insti-tute of Social History, Amsterdam, 1996.

Santana, M.: “Moscow in the Tropics: The Third Period, Brazilian Style”, Worley, M. (ed.): *In Seatch of Revolution - International Communist Parties in the Third Period,* l.B.Tauris, 2004.

Sargın, N. *TIP’li Yıllar* (1961-1971) *Anılar- Belgeler,* 2 cilt, Felis Yayınevi, Ankara, 2001.

Sirianni, C. *Workers Control and Socialist Democracy: The Soviet* ^*Experience,*Verso Editions, Londra, 1982.

Somay, B. “Türkiye Solunun Kemalizmle İmtihanı”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, iletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Sorunlanmız Görevlerimiz Tek Parti Tek Cephe, Türkiye işçi Partisi Yayınları, Şubat 1980.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, iletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

“Sosyalizm mi Reform mu?’’, *Türk Solu,* 30 Temmuz 1968, Sayı: 37, s. l.

Studer, B.: “More Autonomy for the National Sections? The Re-organisation of the ECCI after the Seventh World Congress”,

Narinsk, M. , RojahnJ. (eds.), *Centre and Periphery - The His-tory of Comintem in the Light ofNew Documents,* International Institute of Social History, Amsterdam, 1996.

Şener, M.: “Türkiye İşçi Partisi”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

“TIP Eleştirisi”, *İlke,* Kasım 1974, Sayı:ll.

TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002.

“Toplumsal Bir Devrimde Demokratik ve Sosyalist Görevler”, Yurt *ve Dünya,* Ocak 1980, Sayı: 19.

Tosun, E. (yay. haz.): *Suat Şükrü. Kundakçı, Bir Ömür Bir Sohbet,* TÜS*T*AV Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Tunçay, M.: “Türkiye'de Komünist Akımın Geçmişi Üzerine”, *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Türkiye İşçi Sınıfı Mücadeleleri Tarihi, TIB Ya^^^, 1976.

Türkiye İhtilalci İşçi ve Köyle Partisi Davası Yayınları, Ankara, Eylül 1974.

Ünal, E.: “Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısı^nda: lar” , *Modem Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Sol, Cilt 8, Yayınlan, İstanbul, 2007.

Ünsal, A.: *Umuttan Yalnızlığa - Türkiye İşçi Partisi* (1961-1971), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006.

Ünsal, M., S.: *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi,* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 1996.

Ünüvar, K.: "Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)", *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Ünüvar, K.:"Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (19701971)", *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Ünüvar, K.: "Doğu Perinçek", *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınlan, İstanbul, 2007.

Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı, Vatan Partisi Yayınları, İstanbul, 1954.

Wolikow, S.: "Aux origines de la galaxie communiste: l'lnternational" Dreyfus, M., Groppo, B.; Ingerflom, C., Lew, R., Pennetier, C., Pudal, B., Wolikow S. (eds.), *Le Siecle des Communismes,* Editions de l'Atelier I Editions Ouvriers, Paris, 2004.

Worley, M.: "Courting disaster? The Communist International in the Third Period" , Worley, M. (ed.), *In Search of Revolution - Intemational Communist Parties in the Third Period,* l.B.Tauris, 2004.

Yeğen, M.: "Türkiye Solu ve Kürt Sorunu", *Modem Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol,* Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Yetkin, Ç.: *Türkiye'de Soldaki Bölünmeler,* Toplum Yaynevi, Ankara, 1970.

Yıldırım, A.: *FKF-Dev-Genç Tarihi - Belgelerle Bir Dönemin Serüveni,* Doruk Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1997.

Ypsilon, *Stalintem,* Paris, 1948.

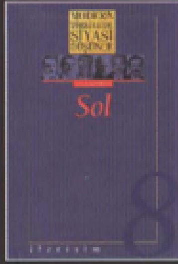
Zagladin, V: "Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyalist Devrim", *Yurt ve Dünya,* Sayı: 5, Eylül 1977.

Zagladin, V.: "Evet, Var Öyle Bir Parti!", *Yurt ve Dünya,* Sayı: 12 Kasım 1978.

ERGUN AYDINOĞLU

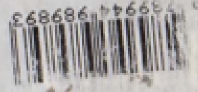
"SOL HAKKINDA HER ŞEY" Mİ?

"Sol Hakkında Her Şey" mi?, bir polemik-eleştiri kitabı. Konusu, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* dizisinin 8. cildi olan *Sol* derlemesi.

Bu çalışma, *Sol* derlemesinde yer alan bir dizi yazıyı, Türkiye solu ve entelektüel ortamında neredeyse unutulmuş olan polemik tartışma geleneği temelinde eleştiriyor. Bu çerçevede eski TKP'den TİP'e, MDD'den, Dev-Genç ve silahlı mücadele deneyimine, 1974 sonrası TKP'den Devrimci Yol'a kadar solun belli başlı unsur ve olguları tartışma ve analiz konusu ediliyor.

"Sol Hakkında Her Şey" mi? ayrıca, Hikmet Kıvılcımlı, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Doğu Perinçek ve Mahir Çayan üzerine birer politik biyografi denemesi de içermekte.

versus

1

Behice Boran, "Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu", *Yurt ve Dünya*, Ocak 1977, Sayı: 1, s. 61-66.

2

Yurt *ve* Dünya’nın dört yıllık koleksiyonları içinde bu açıdan ilk bakışta farklı sayılabilecek dört yazı bulunmaktadır. İlginç bir şekilde bunların ikisi bir Sovyet yazarına aittir. V. Zagladin tarafından yazılmış bu yazılar, Lenin’in *Nisan Tezleri’ne* uygun bir program ve iktidar anlayışını özetlemektedir. (Bkz.: Vladimir Zagladin, “Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyalist Devrim”, *Yurt ve* Dünya, Eylül 1977, Sayı: 5, s. 215-244 ve “Evet, Var Öyle Bir Parti!”, *Yurt ve Dünya*, Kasım 1978, Sayı: 12, s. 323-319.) Bunların dışında iki TIP üyesinin şu yazıları da partinin klasik sosyalist devrim tezini savunan polemikler olarak dikkat çekmekte: Metin Çulhaoğlu, “Sosyalist Hareketin Bugünkü Düzeyi ve TKP Programı”, Yurt *ve Dünya*, Temmuz 1978, Sayı 10, s. 21-34 (Çulhaoğlu, bu yazısında TKP programıyla ilgili olarak “hortlayan MDD’cilik”ten söz etmektedir); ve Can Açıkgöz, “Sosyalist Devrimin Leninist Yolu”, Yurt *ve* Dünya, Mart 1980, Sayı: 20, s. 118-126.

3

Sorunlanmız *Görevlerimiz Tek Parti Tek Cephe*, Türkiye lşçi Partisi Yayınları, Şubat 1980, s. 63.

4

Bu çalışmanın yazarı, I965'ten 1980’c kadar Boran'ın muhtemelen tüm yazdtklannı okumuş ve İ965’teki seçim konuşmalarından Şubat l979'da toplanan son TIP kongresine kadar pek çok değişik ortamda kendisini dinlemiştir. O anlamda Atılgan'm “beyin yorgunluğu" teorisinin anlamsızlığını fark edebilecek konumdadır.

5

Aynı nedenlerle bu noktada, Perinçek üzerine yazılanların eleştirisinin de benzer zorluklar ifade ettiği belirtilmeli.O anlamda bu bölümde söylenenlerle, Doğu Perinçek’in politik kişiliği hakkında herhangi bir yargıda bulunulmadığı belirtilmeli. Yapılmak istenen sadece, Sol derlemesinde yer alan “Doğu Perinçek" başlıklı yazının metodolojik problemlerini ve içerdiği olgusal yanlışları ortaya koymaktır.

6

Kerem Ünüvar, “Doğu Perinçek", s. 710-716.

7

Ünüvar. “Doğu Perinçek", s. 713.

8

O dönemden bir TlP üyesinin (Muharrem Kılıç) yıllar sonra yaptığı şu değerlendirme bu açıdan çok şey söylemekte: *“Ahşam konuşuyorsun gayet normal. Adam bizim gibi düşünüyor: Seninle birlikte. Sabahleyin bakıyorsun adam gitmiş MDD'ci olmuş. O dönem çok kullanılan 'o da kaymış' deyimi vardı. 'Yahu nereye kaymış' diye sorardık. 'MDD'ye kaymış' denilirdi. O kadar hızlı bir gidiş vardı.”* (Turan Feyizoğlu, *Mahir,* Gökkuşağı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 78.)

9

1965-1971 Türkiye'de Devrimci Mücadele ve Dev-Genç, Devrimci Kurtuluş Yayınlan, Üçüncü Baskı, lstanbul, 1978 (Birinci Baskı: Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1971), s. 17.

10

Ünüvar, “Dogu Perinçek”, s. 713.

11

Türkiye’deki Maocu hareketin ideolojik evriminin önemli aşamalarını yok saymanın bir diğer örneği, bu ve benzeri konularda nispeten “serinkanlı" denilebilecek bir yaklaşımı olan Mesut Yeğen de bile görülmekte. Yeğen, derlemede yer alan “Türkiye Solu ve Kürt Sorunu" başlıklı yazısında *“Perinçek ve çevresinin daha 12 Mart öncesinde sergilemeye başladığı 'milliyet-çi-solcu' eğilim(in) bizzat Perinçek'in başım çektiği eğilimin içerisinden sertçe eleştiıildi"ğini* söylemekte ve İbrahim Kaypakkaya’nın “PDA’nın Kemalizmin ve Kurtuluş Savaşı'mn niteliklerine ilişkin bütün

temel tezleri”ne karşı çıktığım hatırlatmaktadır. (s.1220). Kaypakkaya'nm bu tezlere karşı çıktığı doğrudur; ne var ki onun karşı çıktığı ve Yeğen’in “PDA’nın Kemalizmin ve Kurtuluş Savaşı’mn niteliklerine ilişkin temel tezleri” olarak sunduğu görüşler, o sırada MDD kadrolarının en geniş kesimleri tarafından savunulmakta olan görüşlerdir. Bu görüşlerin, Perinçek eğiliminin 12 Mart öncesinde sergilemeye başladığı “milliyetçi-solcu” eğilimin bir göstergesi olarak verilmesi olguların ve kronolojinin zorlanması anlamına gelir. Perinçek eğiliminin MDD geleneğini aşan bir “milliyetçi-solcu” yaklaşımının ortaya çıkması, Mao’nun “Üç Dünya Teorisi”nin Türkiye’ye uyarlanması sürecinde, yani 1975’in sonlarından itibaren gerçekleşir. Yeğen ise bunu yaklaşık dört-beş yıl öncesine taşımakta. Aslında her şey bir yana, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının 12 Mart sıkıyönetim mahkemelerinde yaptıkları savunma ile Mahir Çayan’ın aynı mahkemelerdeki savunması karşılaştırıldığına, “Kemalizmin ve Kurtuluş Savaşı’nın niteliklerine ilişkin temel tezler” konusunda arada çok büyük bir fark olmadığını, hatta Kemalizmin devrimci potansiyeline yapılan vurgunun Çayan’da çok daha kuwetli olduğu görülebilir. (Bkz.: *Türkiye İhtilalci İşçi ve Köyle Partisi Davası -Savunma..* ., s. 185-213; Feyizoğlu, *Mahir.* . ., s. 463-464 ..)

12

DoğU Perinçek, “Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TIIKP)”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt : 7, İletişim Yayınlan, İstanbul, l988, s. 2l87). .

13

Bkz.: *Türkiye ihtilalci işçi ve Köyle Partisi Davası -Savunma,* Aydınlık Yayınlan, Ankara, Eylül 1974,

14

Süreyya T. Kozaklı, “Mahir Çayan’ın Siyasi Düşüncesi", *Sol,* s. 500-506; “Mahir Çayan’ın Mirası”, s. 510-516.

15

Ganalı devrimci Kwame Nkrumah'ın *Emperyalizmin Son Aşaması - Yeni Sömürgecilik* adlı kitabı, A. Sanca'nın çevirisi ile Gerçek Yayınevi tarafından 1966 yılında yayınlanmıştır. "Gizli işgalce gelince, o da benzer bir terimin evrimi sonucu ortaya çıkar. 1960'lı yıllarda Aybar'dan Çayan'a kadar pek çok solcu, ABD'nin Türkiye'deki askeri varlığı ile ilişkili olarak "işgal" terimini kullanmışlardır. Örneğin Çayan, Aralık 1970 tarihli *Aydınlık Sosyalist Dergi'ye* Açık Mektup'unda "emperyalizmin işgali altında bir ülkede devrim"den söz eder (bkz.: *Bütün Yazılar,* s. 198). Daha sonra 15 Mart 1971 tarihli Kurtuluş'ta yine "emperyalizmin işgali altında olan (. ..) ülkeler" geçmektedir *(a.g.e.,* s. 208.) Ancak muhtemelen ajitasyon-propagandaya son derece uygun olan bu terimi, bir analiz kavramı olarak yetersiz gördüğü için olacak, Ocak-Nisan 1972'de kaleme aldığı Kesintisiz *Devrim* Il-Ifte "gizli işgal" ifadesini kullanmaya başlamıştır. "Evrim-devrim iç içeliği" ise, Mahir Çayan'ın yazılarında referans verdiği Kıvılcımlı'nın "evrim ve devrim aşamaları" (ya da "evrim ve devrim konakları") terimlerinden esinlenerek yarattığı ve herhangi bir zenginliği olmayan bir kavramdır.

16

Bu bölümdeki biyografik bilgiler için Turan Feyizoğlu'nun *Mahir* başlıklı Mahir Çayan biyografisinden yararlanılmıştır.

17

Mahir Çayan, " Son Gençlik Hareketleri Üzerine", *Türk* Solu, 6 Mayıs 1969, Sayı: 77.

18

Mahir Çayan, "Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori", *Aydınlık,* Ocak 1970, Sayı: 15.

19

"Son Gençlik Hareketleri Üzerine", *Türk Solu,* 6 Mayıs 1969 Sayı: 77; "Re-vizyonizmin Keskin Kokusu (l)", *Türk Solu,* 12 Ağustos 1969, Sayı: 91; "Re-vizyonizmin Keskin Kokusu (İl)", *Türk Solu,* 19 Ağustos 1969.

20

Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup, Kurtuluş Yayınları, Ankara, Ocak 1971.

21

Çayan, “Sağ Sapma...”, s. 188.

22

Çayan, “Sağ Sapma ... ”, s. 196-197.

23

Çayan, “Yeni Oportünizmin...”, s. 150-151.

24

Çayan, “Yeni Oportünizmin...", s. 129-130.

25

Çayan, “Yeni Oportünizmin...", s. 136 ve s. 140.

26

“... modem revizyonizmin şehirlere öncelik tanıyarak, kırlara ikinci derecede önem veren, köylülerin giderek ‘köylü' halklann devrimci potansiyelini küçümseyen 'sol', işçi sınıfının dışında sosyalizme geçiş mümkün görerek banş içinde bir arada yaşamayı savunan sağ çizgilerine karşı neo-troçkist, neo-blankist... kısaca her çeşit sağ ve ‘sol' sapmalara karşı verilecek mücadeleler ile güçlenecek ve emperyalizmi çökertecektir” (Çayan, “Yeni Oportünizmin...”, s. 136).

27

a.g.y.

28

Çayan, “Yeni Oportünizmin...”, s. 151.

24-Mahir Çayan, “Bir Durum Değerlendirmesi Taslağı”, *Bütün Yazılar,* s. 354